

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

Владимир Р. Божовић

**ИНТЕГРИТЕТ ПОЛИЦИЈЕ
И КОРУПЦИЈА У ПОЛИЦИЈИ У СРБИЈИ**

докторска дисертација

Београд, 2018.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SECURITY STUDIES

Vladimir R. Bozovic

**POLICE INTEGRITY AND
CORRUPTION IN SERBIA**

doctoral dissertation

Belgrade, 2018

Ментор:

Др Зоран Кековић, редовни професор, Универзитет у
Београду, Факултет безбедности

Чланови комисије:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Датум одбране: _____

Овај рад не би угледао светлост дана без несебичне подршке мојих пријатеља и колега.

Највећу захвалност дугујем својим менторима на усмеравању, опредељењу за избор теме и на свој пруженој помоћи – проф. др Желимиру Кешетовићу и проф. др Зорану Кековићу са Факултета безбедности Универзитета у Београду, проф. др Драгану Симеуновићу са Факултета политичких наука Универзитета у Београду и проф. др Ирени Цајнер Мраовић са Хрватских студија Свеучилишта у Загребу.

Без њиховог поверења и подршке, све би било много теже и другачије.

Посебно захваљујем Министарству унутрашњих послова Републике Србије и колегама из Дирекције полиције на свесрдном залагању и безрезервној помоћи у истраживању спроведеном и описаном у овој дисертацији.

Велику захвалност дугујем др sc. Сањи Кутњак Ивковић, редовној професорки Државног универзитета у Мичигену, која је као један од водећих светских стручњака у области истраживања полицијског интегритета, омогућила реализацију међународног истраживања полицијског интегритета у Србији.

Техничку подршку у изради овог рада пружиле су ми моје колегинице Данијела Настић и Слободанка Бошковић.

На крају, али првима у мом срцу, захваљујем својим родитељима Радовану и Јованки, супрузи Види и сину Јовану, за много љубави и разумевања.

Интегритет полиције и корупција у полицији у Србији

Резиме

Општи циљ овог истраживања је да се добију релевантне информације кључне у контексту савременог организационо-културолошког приступа полицијској корупцији, а да се истовремено задовоље и одређени базични захтеви на руководећем практичном нивоу полицијске организације:

- информисаност полицијских службеника о правилима у вези са неприхватљивим облицима понашања у служби, као и подршка коју полицијски службеници пружају тим правилима;
- информисаност полицијских службеника о казнама које им прете у случају кршења ових правила, као и ставови полицијских службеника према тим казнама;
- процене полицијских службеника о тежини појединих неприхватљивих облика понашања у служби; као и
- спремност полицијских службеника да пријаве поједине облике неприхватљивих понашања својих колега у служби.

Тиме је *општи циљ* овог истраживања окренут пружању доприноса научној бази истраживачких подухвата на идентификовању, опису и објашњењу суштинских одредница полицијског интегритета као предуслова полицијског легитимитета, у контексту транзиције српског друштва и трансформације државне управе и реформе Министарства унутрашњих послова Републике Србије.

Практични циљ овог истраживања састоји се у стварању искуствене евиденције о начину на који полицијски службеници у Србији перципирају сопствени професионални интегритет, што може корисно послужити доносиоцима политичких одлука да потпуније, ефикасније, квалитетније и поузданије одговоре на изазове реформе српске полиције и проблеме који се односе на изградњу адекватног правног оквира и успостављање принципа владавине права у контексту демократизације српског друштва и његовог укључивања у породицу европских држава.

С обзиром на то да у Србији још није спроведено истраживање полицијског интегритета, у раду се полази од нулте хипотезе о непостојању статистички значајне разлике у димензијама интегритета полиције у Србији с обзиром на социодемографске карактеристике полицијских службеника. На основу генералне хипотезе формулисано је шест појединачних хипотеза које претпостављају да, с обзиром на њихове социодемографске карактеристике, не постоје статистички значајне разлике у: (1) степену информисаности о правилима, (2) степену у којем се подржавају правила, (3) степену информисаности о казнама, (4) ставовима према казнама које им прете, (5) степену тежине у којем полицијски службеници процењују неприхватљиве облике понашања и (6) нивоу спремности пријављивања оваквих понашања сопствених колега.

Сложеност феномена полицијског интегритета, хипотетички оквир и постављени циљеви истраживања определили су комплементарну примену више метода прикупљања искуствене евиденције за њену анализу. У сврху мерења полицијског интегритета као функције полицијске организације и полицијске културе, коришћен је стандардизовани квантитативни упитник који је пре употребе верификован. Аутори изворне верзије упитника су Карл Б. Клоккарс и Сања Кутњак Ивковић, док се у свакој појединачној земљи у сврху примене упитника врше прилагођавања конкретном друштвеном контексту.

У упитнику је описано четрнаест хипотетичких ситуација које покривају широк спектар понашања: од оних који се примарно односе на сукоб интереса, до случајева мита и крађе у служби. Од испитаника се тражи евалуација сваке од тих ситуација путем давања одговора на седам питања. Шест од тих седам питања креирана су у сврху процене нормативне тенденције полиције да се одупре изазовима злоупотребе сопствених овлашћења. Питања су постављена у паровима тако да се од испитаника траже: (1) њихов лични став и процена става већине полицијских службеника о озбиљности презентоване ситуације, (2) став о томе каква би казна требало да уследи за описано понашање полицијског службеника и процена казне која би највероватније уследила у таквој ситуацији, као и (3) ниво личне спремности за пријављивање неприхватљивог понашања полицијског службеника у описаној ситуацији и процена тог нивоа код већине полицијских службеника. Последњим од тих седам питања од испитаника се тражи да процени

да ли би понашање полицијског службеника описано у замишљеној ситуацији у стварности представљало кршење правила службе.

Подаци су прикупљени техником анкете која је добровољна и анонимна. С обзиром на то да је анкетни упитник помоћу којег су прикупљени подаци власништво његових аутора, као и да је овај рад део међународног истраживања полицијског интегритета, поступак анкетања спроведен је у складу са свим методолошким правилима и етичким начелима која прописује и налаже *Institutional Review Board (IRB)* као у том смислу надлежно тело при Државном универзитету у Мичигену, па су сви анкетари претходно прошли кроз *IRB online* тренинг етике у научним истраживањима.

Укупно је подељено 2.310 анкетних упитника у 27 полицијских управа на територији Републике Србије. Приликом предаје смене, полицијски службеници из саме управе, али и из полицијских станица под надлежношћу управе који су у том тренутку били присутни, замољени су да учествују у истраживању и попуне анкетни лист. Усмено и писмено објашњени су им услови под којима се анкетање спроводи (анонимност, добровољност и др.). Укупно је попуњено 2.288 упитника, што значи да су само 22 упитника била предата празна или неправилно испуњена. За потребе овог рада, из даље анализе изузети су сви испитаници који нису одговорили на више од пет питања, па је тако формиран узорак који се састоји од 1.843 испитаника. Ради се, дакле, о случајном пригодном узорку свих полицијских службеника у Србији.

Резултати дескриптивне анализе упућују на неколико важних сазнања о интегритету полиције у Србији. Као прво, очигледно је да су полицијски службеници у Србији веома добро упознати са правилима, али се као врло индикативно показује да сами себе виде свеснијим тежине кршења правила у конкретним случајевима, него што сматрају да су њихове колеге у стању да сагледају тежину тих дела. Наравно, људи су често склони да себе виде као боље од других, али су одступања установљена овим истраживањем ипак изнад нивоа таквих очекивања, поготово када се ради о два коруптивна сценарија – прихватању поклона и чашћења, и злоупотреби руководеће позиције. Такође је важно истаћи да у великом броју посматраних сценарија кршења службених

правила, а поготово у два истакнута коруптивна сценарија, полицијски службеници у Србији показују велики раскорак између санкције која би требало да уследи, и оне која би заиста уследила. Можемо претпоставити да је ово важан чинилац изостанка њихове мотивације да пријављују оваква понашања, с тим да и у томе себе виде као далеко боље од својих колега.

На основу резултата мултиваријантних анализа све су хипотезе одбачене с обзиром на то да су поједине социодемографске карактеристике испитаника показале статистички значајну повезаност са посматраним димензијама полицијског интегритета. Али требало би истаћи да су корелације између социодемографских карактеристика испитаника и димензија полицијског интегритета углавном врло ниске, као и да се на нивоу регресивне анализе спроведене управо на четири сценарија који описују коруптивне ситуације у полицији, као важан предиктор полицијског интегритета у Србији системски уочава једино стаж у полицији, што је у складу са сазнањима бројних сродних истраживања у различитим земљама.

Истраживања полицијског интегритета у постсоцијалистичким земљама у којима се она спроводе десетак и више година, показују значајне промене полицијског интегритета током времена, тако што су полицијски службеници временом све боље упознати са правилима и све боље схватају озбиљност појединих кршења тих правила – али не показују једнак интензитет помака у спремности да та кршења пријављују. Кодекс ћутања је у тим земљама у полицијској култури изгледа још веома присутан, па можемо претпоставити да је не само за Србију, већ и за остале постсоцијалистичке земље у региону и шире, ово следећа степеница у изградњи професионалног интегритета полиције.

Кључне речи: полиција, интегритет, корупција, истраживање, полицијска култура, постсоцијалистичке земље, Србија

Научна област: Друштвено-хуманистичке науке

Ужа научна област: Безбедност

УДК број: _____

Police integrity and corruption in Serbia

Summary

The overall goal of this research is to obtain relevant informations that are crucial in the context of a contemporary organizational - cultural approach to the police corruption, while at the same time, to meet certain basic requirements at the managerial practical level of the police organization:

- Information of police officers on the rules regarding unacceptable forms of conduct in the service, as well as the support provided by police officers to these rules;
- Information of police officers on the sanctions that they are threatened in the case of violation of these rules, as well as the attitudes of police officers under these penalties;
- Assessments of police officers about the severity of some unacceptable forms of behavior at work;
- The willingness of police officers to report certain forms of unacceptable behavior of their colleagues in the service.

Thus, the overall goal of this research is to contribute to the scientific base of research projects, to identify, describe and explain the essential determinants of police integrity as a precondition for police legitimacy, in the context of the transition of the Serbian society and the transformation of the state administration and the reform of the Ministry of Internal Affairs.

The practical goal of this research is to create an experience based record, of how police officers in Serbia perceive their own professional integrity, which can usefully serve policy-makers to more fully, efficiently, with more quality and more responsibly respond to the challenges of the Serbian police reform, and problems related to a building of an adequate legal framework and to an establishing the principles of the rule of law, in the context of the democratization of Serbian society and its inclusion in the family of European countries.

Considering that there has not been any investigation of the police integrity in Serbia yet, the paper starts from the zero hypothesis that there are no statistically significant differences in the dimensions of the police integrity in Serbia, in view of the socio-demographic characteristics of police officers. On the basis of the general hypothesis, six individual hypotheses have been formulated which presuppose that, in view of their socio-demographic characteristics, there are no statistically significant differences (1) in the level of information about rules, (2) in the level in which the rules are supported, (3) in the level of information on penalties, (4) in attitudes towards the punishments that threaten them, (5) in the level of how seriously police officers estimate unacceptable forms of behavior, and (6) in the level of readiness to report such behavior by their colleagues.

The complexity of the phenomena of the police integrity, the hypothetical framework and the set objectives of the research, have defined the complementary application of several methods for collecting the experiential records for its analysis. For the purpose of measuring the police integrity, as a function of the police organization and police culture, a standardized quantitative questionnaire was used, which was verified prior to use. Authors of the original version of the questionnaire are Karl B. Klokars and Sanja Kutnjak Ivković, and for the purpose of applying the questionnaire in each individual country, adjustments are made to a particular social context.

The questionnaire describes fourteen hypothetical situations covering a wide range of behaviors: from those that primarily relate to a conflict of interest, to bribe cases and theft at work. The respondents are asked to evaluate each of these situations by giving answers to seven questions. Six of these seven questions were designed to assess the normative tendency of the police to resist the challenges of abuse of their own powers. The questions are set in pairs so that the respondents are asked for (1) their personal attitude and assessment of the attitude of most police officers about the seriousness of the situation presented, (2) the attitude about what the punishment should be for the described behavior of the police officer and the assessment of the most probable real penalty, then (3) the level of personal readiness to report unacceptable behavior of a police officer in the described situation and assessment of that level in most police officers. The last of these seven questions, asked the respondents to assess whether the

behavior of the police officer described in the imaginary situation, would in reality constitute a violation of the rules of the service.

Data are collected by a survey method that is voluntary and anonymous. Given that the survey questionnaire used to collect data, is the property of its authors, and that this work is part of an international police integrity investigation, the survey procedure was conducted in accordance with all methodological rules and ethical principles, prescribed and ordered by the Institutional Review Board (IRB), as in that sense competent body at the State University of Michigan, so all interviewers have previously undergone IRB online training on ethics in scientific research.

A total of 2310 questionnaires were distributed in 27 police administrations on the territory of the Republic of Serbia. During the shift change, police officers from the administration itself, as well as from police stations under the authority of the administration, who were present at that time, were asked to participate in the survey and fill out a questionnaire. The conditions under which the survey is conducted (anonymity, voluntariness, etc.) were explained to them verbally and in writing. A total of 2,288 questionnaires were filled, which means that only 22 questionnaires were handed over empty or incorrectly filled. For the purposes of this paper, all the respondents who did not answer more than five questions were excluded from further analysis, so a sample consisting of 1,843 respondents was formed. It is, therefore, a random sample of all police officers in Serbia.

The results of descriptive analysis, point to several important findings about the integrity of the police in Serbia. First of all, it is obvious that police officers in Serbia are very familiar with the rules, but it is very indicative that they see themselves more aware of the gravity of the violations of these rules in specific cases, than they think their colleagues are able to see the gravity of those violations. Of course, people are often inclined to see themselves better than others, but the discrepancies found in this research are beyond those expectations, especially when it comes to two corruptive scenarios, that is, the acceptance of gifts and the abuse of a managerial position. Furthermore, it is important to point out that in many observed violations of official rules, and especially in the two corruptive scenarios highlighted, police officers in Serbia show a major gap between the sanctions that follow and those that would really

follow. We can assume that this is an important factor of the absence of their motivation to report these behaviors, but they also see themselves far better than their colleagues in that.

Based on the results of multivariate analyzes, all the hypotheses were rejected, since some sociodemographic characteristics of the respondents, showed statistically significant connection with the observed dimensions of police integrity. But it should be pointed out, that the correlations between the sociodemographic characteristics of the respondents and the dimension of police integrity are generally very low, and that at the level of regressive analysis, carried out precisely on the four scenarios describing the corruption situation in the police system, only the working internship in the police , is seen as an important predictor of police integrity in Serbia, which is in line with the findings of numerous related research in different countries.

Investigations of police integrity in post-socialist countries, in which they are conducted for a decade or more, show significant changes in police integrity over time, in the way that police officers are increasingly more familiar with the rules and they understand better, the seriousness of certain violations of these rules, but do not show the same intensity of change in the readiness to report these violations. The silence code in these countries seems to be still very much present in the police culture, so we can assume that it is, not only for Serbia, but also for other post-socialist countries in the region and beyond, the next step in building of the professional integrity of the police.

Keywords: police, integrity, corruption, research, police culture, post-socialist countries, Serbia

Research area: Socio-humanistic sciences

Research field: Security

UDC Number: _____

САДРЖАЈ

УВОД.....	1
-----------	---

ПРВИ ДЕО: ОСНОВНИ ПОЈМОВИ

<i>1. Полиција</i>	19
1.1. Појам полиције	19
1.2. Улога полиције у друштву	27
1.3. Модели рада полиције.....	39
1.4. Критеријуми ефикасности полиције.....	48
1.5. Професионални стандарди и обука полиције	56
1.6. Професионална полицијска култура.....	65
<i>2. Интегритет</i>	74
2.1. Опште о појму интегритета	74
2.2. Институционални интегритет	79
2.3. Полицијски интегритет	82
2.3.1. Схватања полицијског интегритета	82
2.3.2. План интегритета у полицији	86
<i>3. Корупција</i>	93
3.1. Појам корупције.....	93
3.2. Корупција у земљама у транзицији	104
3.3. Специфичности корупције у полицији	106
3.3.1. Феноменологија корупције у полицији	108
3.3.2. Етиологија корупције у полицији	112
3.3.3. Мерење корупције у полицији	118

ДРУГИ ДЕО: ТЕОРИЈСКИ ОКВИР

<i>1. Административно-индивидуална теорија полицијског интегритета</i> ..	123
1.1. Основна полазишта	123
1.2. Импликације за истраживања полицијског интегритета	125
1.3. Импликације за контролу полиције	126

2. Организационо-културолошка теорија полицијског интегритета	128
2.1. Основна полазишта	128
2.1.1. Елементи.....	129
2.1.1.1. Садржај, облик, преношење и разумевање правила у вези са корупцијом и другим неприхватљивим понашањима у служби ..	129
2.1.1.2. Модалитети спровођења правила у вези са корупцијом и другим неприхватљивим понашањима у служби	130
2.1.1.3. Професионална култура полиције	131
2.1.1.4. Друштвени, економски и политички контекст	132
2.2. Импликације за истраживања полицијског интегритета	132
2.3. Импликације за контролу полиције	135

ТРЕЋИ ДЕО: КОМПАРАТИВНИ ПРИКАЗ ИНТЕГРИТЕТА ПОЛИЦИЈЕ СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ПОСТСОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ЗЕМЉЕ

1. Специфичности интегритета полиције у различитим земљама	140
1.1. Развијене земље стабилне демократије	140
1.2. Постсоцијалистичке транзиционе земље	143
1.3. Постсоцијалистичке постконфликтне земље.....	146
2. Специфичности интегритета полиције у постсоцијалистичким транзиционим земљама	151
2.1. Словенија	151
2.1.1. Друштвени контекст.....	151
2.1.2. Легислатива и кључни документи	152
2.1.3. Службене статистике о корупцији и другим неприхватљивим понашањима у полицији	154
2.1.4. Истраживања полицијског интегритета	155
2.2. Чешка Република	157
2.2.1. Друштвени контекст.....	157
2.2.2. Легислатива и кључни документи	161
2.2.3. Службене статистике о корупцији и другим неприхватљивим понашањима у полицији	163
2.2.4. Истраживања полицијског интегритета	164
2.3. Пољска.....	167
2.3.1. Друштвени контекст.....	167
2.3.2. Легислатива и кључни документи	168
2.3.3. Службене статистике о корупцији и другим неприхватљивим понашањима у полицији	172
2.3.4. Истраживања полицијског интегритета	174
2.4. Румунија	175
2.4.1. Друштвени контекст.....	175

2.4.2. Легислатива и кључни документи	178
2.4.3. Службене статистике о корупцији и другим неприхватљивим понашањима у полицији	181
2.4.4. Истраживања полицијског интегритета	183
<i>3. Специфичности интегритета полиције у постсоцијалистичким постконфликтним земљама</i>	<i>185</i>
3.1. Хрватска	185
3.1.1. Друштвени контекст.....	185
3.1.2. Легислатива и кључни документи	187
3.1.3. Службене статистике о корупцији и другим неприхватљивим понашањима у полицији	188
3.1.4. Истраживања полицијског интегритета	190
3.2. Босна и Херцеговина	194
3.2.1. Друштвени контекст.....	194
3.2.2. Легислатива и кључни документи	197
3.2.3. Службене статистике о корупцији и другим неприхватљивим понашањима у полицији	200
3.2.4. Истраживања полицијског интегритета	204
3.3. Србија	210
3.3.1. Друштвени контекст.....	210
3.3.2. Легислатива и кључни документи	214
3.3.3. Службене статистике о корупцији и другим неприхватљивим понашањима у полицији	218
3.3.4. Истраживања полицијског интегритета	225

ЧЕТВРТИ ДЕО: МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

<i>1. Предмет, циљеви и хипотетички оквир истраживања</i>	<i>231</i>
<i>2. Метод истраживања</i>	<i>233</i>

ПЕТИ ДЕО: РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

<i>1. Резултати дескриптивне анализе професионалног интегритета полицијских службеника.....</i>	<i>242</i>
1.1. Информисаност полицијских службеника о правилима у вези са корупцијом и другим неприхватљивим понашањима у служби.....	242
1.2. Информисаност полицијских службеника о модалитетима спровођења правила у вези са корупцијом и другим неприхватљивим понашањима у служби	247
1.3. Процене полицијских службеника о тежини појединих облика корупције и других неприхватљивих понашања у служби.....	261

1.4. Спремност полицијских службеника да пријављују поједине облике корупције и друга неприхватљива понашања у служби	269
2. <i>Резултати мултиваријантне анализе утицаја социодемографских карактеристика на професионални интегритет полицијских службеника</i>	277
2.1. Информисаност полицијских службеника о правилима у вези са корупцијом и другим неприхватљивим понашањима у служби	277
2.2. Информисаност полицијских службеника о модалитетима спровођења правила у вези са корупцијом и другим неприхватљивим понашањима у служби	289
2.3. Процене полицијских службеника о тежини појединих облика корупције и других неприхватљивих понашања у служби	310
2.4. Спремност полицијских службеника да пријављују поједине облике корупције и друга неприхватљива понашања у служби	314
3. <i>Резултати регресивне анализе утицаја социодемографских карактеристика на професионални интегритет полицијских службеника у коруптивним ситуацијама</i>	326
3.1. Информисаност полицијских службеника о правилима у вези са корупцијом у служби	326
3.2. Информисаност полицијских службеника о модалитетима спровођења правила у вези са корупцијом у служби	328
3.3. Процене полицијских службеника о тежини појединих облика корупције	334
3.4. Спремност полицијских службеника да пријављују поједине облике корупције	337
4. <i>Расправа</i>	340
4.1. Информисаност полицијских службеника о правилима у вези са корупцијом и другим неприхватљивим понашањима у служби	340
4.2. Информисаност и ставови полицијских службеника о модалитетима спровођења правила у вези са корупцијом и другим неприхватљивим понашањима у служби	346
4.3. Процене полицијских службеника о тежини појединих облика корупције и других неприхватљивих понашања у служби	353
4.4. Спремност полицијских службеника да пријављују поједине облике корупције и друга неприхватљива понашања у служби	354
5. <i>Закључна разматрања</i>	357
5.1. Верификација хипотеза	357
5.2. Практичне импликације за реформске процесе полиције у Србији	365
5.3. Перспективе будућих истраживања	369

СКРАЋЕНИЦЕ	372
ПОПИС ТАБЕЛА, СЛИКА, ГРАФИКОНА И ШЕМА	374
ЛИТЕРАТУРА	377
ПРИЛОЗИ	
1. Анкетни упитник	394
2. Писмо/упутство уз анкетни упитник	411
3. Изјава о ауторству	413
4. Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада	414
5. Изјава о коришћењу	415
БИОГРАФИЈА АУТОРА	417

УВОД

Правна држава и њени постулати представљају идеал сваког модерног, грађанског и демократског друштва. Историјски догађаји, као и прекиди континуираног историјског развоја самосталне српске државе и друштва, одражавају се и на српску полицију. Након Другог светског рата и успостављања социјалистичког поретка (1945–1989), полиција (милиција) била је под снажним утицајем комунистичке идеологије, под управом Комунистичке партије, док су владавина права и поштовање људских права били у другом плану. Комунистичка партија је различитим средствима, пре свега политичком пропагандом, учинила доста за нерепресивну социјализацију друштвених вредности, укључујући и оне које се односе на безбедност. Ипак, није занемарљив ни број грађана који је постао апатичан, док је настајала и одређена „социјална дистанца“ између дела јавности и безбедносних органа (Печар, 1987).

Са крајем СФРЈ и социјалистичког поретка, Србија је преко Савезне Републике Југославије, а касније и Државне Заједнице Србија и Црна Гора, формално постала самостална држава која је ушла у вишепартијски систем, мада је у пракси све до демократских промена у октобру 2000. године на делу био режим ауторитарне власти Слободана Милошевића и Социјалистичке партије Србије који се првенствено ослањао на полицију, како јавну тако и тајну, и контролисане медије. Главни задатак полиције нису биле Уставом и законом дефинисане надлежности и заштита грађана и њихових основних људских и грађанских права и слобода, већ заштита политичког режима, односно владајуће елите. Одвојена од грађана, уместо да буде њихов истински јавни сервис и да ради у њиховом интересу, полиција је злоупотребљавана у политичке сврхе, почев од надзора политичких противника, контроле избора, преко цензуре медија до употребе бруталног насиља против политичких противника. Полиција је у условима међународних санкција против Србије и ратова у окружењу постала криминализована и корумпирана, укључујући и високе полицијске функционере који су били повезани са организованим криминалним групама. Полицијски модел организације постао је високо централизован, а касније и милитаризован, док су шефови полиције који су припадали националним мањинама постепено

удаљени из полиције. Систем напредовања у каријери пре свега се заснивао на послушности и оданости политичким структурама (Кешетовић, 2013).

Након пада ауторитарног режима Слободана Милошевића, као једно од првих питања нове Владе наметнула се реформа сектора безбедности и релегитимизације српске полиције (*Ruan, 2007*). У сагледавању постојећег стања помогли су и страни експерти Ричард Монк (*Richard Monk*) и Џон Слејтер (*John Slater*). О затеченом стању експерт Организације за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) Ричард Монк каже да је „полиција постала изолована од заједнице којој треба да служи“ и да јавност у њу нема поверења (*Monk, 2001*).

Главни правци реформе означени су као 4 Д: деполитизација, децентрализација, декриминализација и демилитаризација. У пројекат су се укључили и ОЕБС, Савет Европе, Дански центар за људска права и домаћи експерти из Саветодавног тела за реформу МУП-а. Године 2001. и 2002. представљале су почетак раскида са негативном прошлошћу. Успостављена је нова организација МУП-а, а Ресор државне безбедности постао је посебна државна агенција – Безбедоносно-информативна агенција, док је у оквиру МУП-а успостављена прво Служба генералног инспектора, а онда и генерални инспектор Ресора јавне безбедности. Дефинисане су смернице за реформу полиције, укључујући и измене легислативе, увођење унутрашње контроле и полицијског образовања и обуке, те укупне модернизације полиције. Извршене су одређене персоналне промене полицијског менаџмента, а учињени су и напори да полиција постане репрезентативна у односу на популацију, пре свега у смислу већег броја жена и припадника националних мањина. Промовисан је и концепт полиције у заједници, као и имплементација нових технологија и осавремењавање полицијског рада.

У изјавама полицијских званичника, процес реформе углавном је оцењен веома позитивно, без елемената критике (Курибак, 2008). С друге стране, страни експерти и домаћи независни истраживачи и невладине организације прилично су критични када је реч о дометима реформе полиције (Бакић, Гајић, 2006, *Downes, 2004*, Милосављевић, 2004). Тако се, рецимо, у анализи Центра за истраживање конфликта закључује како је реформа полиције била спора, и да ни администрације након Милошевића нису имале свеобухватну реформску

стратегију, што је довело до недостатка унутрашњих капацитета и прецизних временских рокова. Како би резултати били одрживи, неопходна је дугорочна стратегија развоја унутрашњих послова (Бакић, Гајић, 2006).

Без обзира на опречне ставове стручне и научне јавности о дубини и квалитету реформе МУП-а, на основу истраживања ставова јавног мњења може се констатовати да је дошло до пораста интегритета српске полиције у односу на деведесете године прошлог века. Од почетка реформе полиције спроведено је неколико истраживања јавног мњења о полицији, чији су резултати различити. Према налазима агенције „Стратик маркетинг“ из 2008. године, чак 74% испитаника сматра да политичари утичу на рад МУП-а. Исти проценат испитаника мисли да је полиција инструмент заштите интереса владе, а 66% да она штити политичке партије – док само 38% мисли да полиција делује као заштитник грађана. Када је реч о поверењу у институције, према овој студији полиција је на четвртом месту, иза цркве (59% имају поверење), војске (38%) и образовног система (33%) (И.П., 2010). Поверење у полицијске службенике има 4% испитаника, 25% нема поверења, док 28% нема став. Истраживање из октобра 2010. показује да 32% испитаника има поверења у полицију, док их 24% нема (Центар за слободне изборе и демократију - ЦЕСИД, 2011). Дакле, види се да је поверење у полицију порасло у износу од преко 10%, док је број оних који немају поверења остао скоро идентичан.

Проблеми у успостављању правне државе и владавине права, као и у успостављању квалитетних односа између полиције и заједнице типични су за транзиционе земље (Мешко *et al.*, 2013а), али су у Србији израженији и трају дуже него у већини осталих постсоцијалистичких земаља Источне Европе. Разлози за то су многобројни и леже у обиљу друштвеноисторијских догађаја повезаних са разбијањем бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ), затим и Државне Заједнице Србија и Црна Гора, као и сукобом са НАТО (*North Atlantic Treaty Organisation*) око Косова и Метохије. Наравно, нико не очекује униформност у овом погледу, и није неопходно да се све друштвене групе и сви појединци у друштву слажу са садржајем или вођењем специфичних полицијских операција. Штавише, постизање „опште сагласности“ и универзалног одобравања није ни могуће с обзиром на то да је полицијска активност неодвојиво повезана са

регулисањем конфликта (Кешетовић, 2000б) и решавањем разних других комплексних и веома непријатних ситуација. Али кључно је да у друштву постоји релевантан ниво задовољства грађана радом полиције и њему последичног поверења грађана у полицију, јер у супротном грађани нису спремни да сарађују са полицијом, а без информација грађана полиција не може успешно да открива и спречава кривична дела. Управо зато се у модерним демократским друштвима као једно од мерила успешности полиције узимају резултати истраживања јавног мњења о полицији, перцепцији безбедности и страху од виктимизације. Таква истраживања спроводе се и у Србији већ скоро две деценије и показују веома низак ниво поверења грађана Србије у полицију средином и крајем деведесетих година (Кешетовић, 2000а; Monk, 2001); затим тренд пораста поверења грађана у полицију у другој половини двехиљадитих, и то после опсежних и комплексних реформи сектора безбедности, а поготово полиције у Србији; док затим рецентно поновно долази до опадања поверења грађана у полицију (TNS Medium Gallup, 2013:29).

Поверење грађана Србије у полицију очигледно је релативно нестабилно и готово једнако осцилира и према вишим и према нижим вредностима. Из истог извора (TNS Medium Gallup, 2013:28) сазнајемо да заправо готово двотрећинска већина грађана Србије (60%) верује у жељу и способност полиције да се обрачуна са највећим безбедносним проблемима, али да је истовремено чак трећина њих скептична по том питању. Као главне разлоге своје подозривости у односу на мотивацију и способност полиције, грађани у истом истраживању наводе проблем корупције и утицаја политичара и других моћника. Према Глобалном барометру корупције из 2013. године, српска полиција налази се на првом месту у региону по корумпираности. Чак 69% грађана Србије сматра да је полиција корумпирана, што је изнад светског просека, који износи 60% (Ђорђевић, 2013).

Као и све друге постсоцијалистичке земље у овом делу Европе, и Република Србија припада групи оних земаља у којима је ниво корупције веома висок, и где је корупција присутна у свим сферама друштвеног живота (Милошевић, Милашиновић, Кешетовић, 2010:169). Значајне друштвене промене и догађаји који су се одиграли на овим просторима у последњих петнаестак година, првенствено разбијање бивше СФРЈ, ратни сукоби и економске санкције,

створили су pogodno тло за развој корупције. У таквим условима скоро да и није било мера за сузбијање корупције, па је она постала, такорећи, уобичајена појава. Исти аутори истичу: „Социолошка истраживања корупције у Србији уопште, или у посебним сегментима друштва (на царини и у правосудју), као и корупције на локалном нивоу, недвосмислено су показала да је раширеност корупције у Србији, као и у свим сиромашним друштвима, земљама у транзицији и правно неуређеним друштвима или друштвима где је велики раскорак између објављеног права и његове емпиријске примене, зашла у готово све поре друштва и постала свакодневни начин понашања и рада, како политичке елите тако и јавних службеника и грађана” (Милошевић, Милашиновић, Кешетовић, 2010:169).

Неопходно је добити јасан и прецизан увид у структуру и обим коруптивних и других недоличних понашања полицијских службеника. Поменута истраживања јавног мњења не могу нам све рећи о врстама корупције и другим облицима неприхватљивог понашања полицијских службеника, па тако не знамо да ли је углавном реч о кршењу етичких начела или дисциплинских правила, или можда чак Кривичног закона. Међутим, управо таква понашања полицијских службеника готово је немогуће подвргнути непосредном истраживању, и то из више разлога: одбијање полицијских службеника да пријаве незаконите активности својих колега (појава позната под називима „кодекс ћутања” или „плава завеса”), неспремност полицијских руководилаца да признају постојање незаконитог понашања међу својим подређеним службеницима, добит коју остварују све стране укључене у типичне корупцијске активности, као и изостанак непосредних жртава које би биле спремне да пријаве корупцију и сличне облике кажњивог понашања полицијских службеника. Једно истраживање Сектора за унутрашњу контролу Министарства унутрашњих послова у Србији показало је да чак 75% полицијских службеника не жели да пријави колегу који је укључен у коруптивне активности, односно да скоро половина полицијских службеника (45%) не би ни под којим условима пријавила корумпираног колегу, док би трећина њих то учинила тек у ситуацији да им прети суспензија или дисциплински поступак (Сектор унутрашње контроле полиције - СУКП, 2012:37). То су разлози што ни службене статистике неприхватљивих понашања полицијских службеника не одсликавају прави карактер проблема корупције и осталих неприхватљивих понашања у српској полицији. Зато ни не можемо са сигурношћу утврдити да ли

је то примарно проблем на нивоу појединаца, или је ипак проблем на организационом нивоу полиције у Србији, или се, могуће, чак ради и о системској појави.

С обзиром на то да велики део незаконитих понашања полицијских службеника, као и већина случајева корупције полицијских службеника, остају непријављени и тиме незабележени, службени подаци о корупцији могу се у најбољем случају посматрати као мерило антикорупцијских активности које предузима одређена држава и њена полицијска организација, а никако не као стварни ниво полицијске корупције. Таква практична немогућност мерења корупције у полицији с једне стране, а притисак да се добију релевантни подаци о структури и обиму коруптивних радњи у полицији с друге стране, подстакли су научнике да усаврше алтернативне методе процене стања корупције у полицији. Тако су настали приступи мерењу корупције у полицији који се базирају на анкетама, експерименталним истраживањима, социолошким посматрањима, интервјуима, анализама документације, квалитативним анализама итд. Међутим, сви ти приступи били су фокусирани на коруптивна дела полицијских службеника, па су у том смислу били перципирани од стране полицијских службеника, а поготово од стране полицијских руководиоца као инвазивни и у том смислу непожељни. Упркос чињеници да је транспарентност императив модерне демократске полицијске службе, такав отпор полиције према наведеним покушајима мерења корупције сасвим је разумљив, јер заправо значи инвестицију времена и енергије чији ће резултат, какав год да буде, изазвати негативне ставове јавности: ако се покаже да корупције у полицији има много, грађани ће бити незадовољни, а ако се покаже да је има мало, грађани ће бити подозриви (*Kutnjak Ivkovich, 2005a:9*). Дакле, баш као ни анализе службених статистичких података, ни директни приступи квантитативном и квалитативном истраживању корупције у полицији не дају релевантне резултате у погледу сагледавања свеукупног обима и структуре корупције у полицији.

Чињеница, како тврди Кесић (Кесић, 2011), „да не постоји ниједан поуздан начин да се, са 100% сигурности, утврди обим и интензитет корупције у полицији“, није представљала препреку за ово истраживање, сматрајући да ће оно дати свој допринос истраживању те прилично неистражене области. Међу бројним

проблемима сагледавања ове појаве, Кесић посебно наводи скривеност коруптивног понашања, застрашеност и/или умешаност потенцијалних сведока, велику дискрециону моћ одлучивања полицијских службеника и особеност полицијског рада који отежава надзор над њиховим активностима. Његов став је да се само комбинацијом више истраживачких стратегија и техника могу добити поузданији резултати о овом феномену. Такође је користан и његов коментар да је презентовање реалних показатеља корупције у полицији битно и због тога што се тако спречавају произвољне процене и генерализовање проблема.

Имајући у виду све наведено, амерички истраживачи Карл Клокарс (*Karl Klockars*) и Сања Кутњак Ивковић (*Sanja Kutnjak Ivkovich*) одлучили су се за обрнути приступ мерењу корупције у полицији – који се састоји у томе што се, уместо покушаја директног истраживања и мерења корупције у полицији, ова појава истражује и мери на индиректан начин, односно предмет истраживања постаје професионални интегритет полиције као мера отпорности полиције на корупцију.

Национални истраживачки савет Националне академије (2004:274) оценио је да овај истраживачки приступ „обећава“. И заиста, откако су Карл Клокарс и Сања Кутњак Ивковић започели пројекат средином деведесетих година XX века, након теорије и методологије, створен је и значајни корпус истраживања којем се придружује и ово истраживање – о чему ће детаљније бити речи касније у оквиру поглавља о методологији и научној релевантности предложеног истраживања.

Током седамдесетих година доминантна теорија којом се објашњавала корупција у полицији, а која је имала велики утицај на ставове већине полицијских руководиоца широм Европе и САД-а, била је теорија „**труле јабуке**“. Према тој теорији (*Vollmer, 1936; Goldstein, 1977; Pennsylvania Crime Commission, 1974; Kutnjak Ivkovich, 2005a*), корупција полиције резултат је недостатка карактера појединих полицијских службеника („труле јабуке”), док већина полицајаца поседује морални хабитус и следи етичке принципе („здраве јабуке у бурету“). Када се открију корумпирани полицајци, потребно је да буду брзо уклоњени из службе, пре него што „покваре“ остатак.

Напова комисија (*Knapp Commission*), Пенсилванијска криминалистичка комисија (*Pennsylvania Crime Commission*, 1974:393) и Моленова комисија (*Mollen Commission*) тврде да прихватање теорије „труле јабуке“ од стране полицијских власти представља практично непремостиву препреку за смислене реформе у погледу сузбијања корупције у полицији (*Kutnjak Ivkovich*, 2005a). Одржавањем ове теорије, полицијски руководиоци поништавају системске напоре против корупције у полицији јер, у суштини, на првом месту одбијају да уоче и признају како проблем постоји. Поред тога, одбијање полицијских руководилаца да признају да је корупција широко распрострањена и да је у питању озбиљан проблем у одељењу, ствара околности у којима званични деманти потиру поверење у руководство полиције које је некада постојало; полицијски руководиоци сматрају се или наивним, некомпетентним, и/или корумпираним (*Pennsylvania Crime Commission*, 1974:394), а кодекс ћутања накнадно је ојачан (*Kutnjak Ivkovich*, 2005a).

Алтернативни теоријски поглед на корупцију у полицији настао је крајем седамдесетих (нпр. *Goldstein*, 1975; *Punch*, 2009). Он је по природи организацион, професионалан, и односи се на професионалну полицијску културу. Засновано на Голдштајновом погледу на организациону природу корупције у полицији, Клоккарс и Кутњак Ивковић (1995) су предложили организациону теорију недоличног понашања полиције која корупцију и друге облике недоличног понашања у полицији не посматра као проблем појединих полицијских службеника, већ примењује системски приступ. Овај теоријски приступ, на чијем трагу је временом спроведен велики број истраживања, садржи четири димензије: (1) организациона правила, (2) технике контроле недоличног понашања полиције, (3) „кодекс ћутања“ или „плаву завесу“, и (4) утицај друштвеног и политичког окружења. Такав приступ отвара „хоризонте за знатно другачије схватање проблема, предлажући алтернативне контролне механизме, и дозвољава развој новог методолошког приступа у проучавању“ (*Klockars, Kutnjak Ivkovich*, 2004:14). Прва димензија теорије недоличног понашања полиције фокусира се на начин на који су од стране власти успостављена организациона правила, како се она саопштавају полицајцима, као и на начин на који су их полицијски службеници разумели (*Klockars, Kutnjak Ivkovich*, 2004). Према овој теорији, полицијска служба високог интегритета је она у којој су успостављена званична

правила која забрањују све злоупотребе, али и она у којој се ова правила уче и примењују, а pripadnici službe их познају и подржавају. Типично, понашање полицајца широм света регулисано је уз помоћ две врсте правила. Прво, устав једне земље ограничава полицијска овлашћења успостављањем одређених фундаменталних права и гаранција поштовања људских и грађанских права и слобода у њиховим поступцима. Затим, посебни закони садрже конкретне норме које додатно регулишу рад полицијских службеника, од ограничења у употреби силе до директних забрана свих облика корумпираног понашања. Друго, без обзира на то да ли је полицијска служба део централизованог или децентрализованог полицијског система, додатна правила, типично унутрашња за полицијску службу, објашњавају и утврђују стандарде одговарајућег и очекиваног понашања полицијских службеника. Међутим, у децентрализованим полицијским системима, као што је случај у Сједињеним Америчким Државама (САД), где свака полицијска служба има своја званична правила, природа званичних правила варира од службе до службе у већој мери него у централизованим полицијским системима као што је случај у Србији и осталим транзиционим земљама у региону – у којима су ове полицијске службе део истог полицијског система и на тај се начин придржавају истих правила.

Све земље света доносе своје законе и званична правила за поједине службе, па тако и за полицију. Различите земље могу имати до извесне мере различита правила која забрањују недолично понашање, а могу се разликовати и с обзиром на начин на који су та правила сачињена, како и колико често се примењују, на ниво познавања правила од стране полицајца, као и меру у којој их полицајци подржавају.

Веома је вероватно да се званична правила не примењују једнако доследно у односу на различите облике недоличног понашања полиције. По својој природи, правне норме које регулишу употребу силе и употребу прекомерне силе биће сложеније за увођење и спровођење него изричита забрана коруптивног понашања. Чак и у оквиру истог облика недоличног понашања, полицијске службе широм света ће радије доследно забрањивати најозбиљније облике, као што су примање мита и крађе са места злочина, него мање преступе, тзв. *mala*

prohibita, попут прихватања бесплатног obroка, чашћења, малих поклона и попушта (*Roebuck, Barker, 1974*).

Начин на који су званична правила донета утиче на то како ће их полицијски службеници подржати. Ако сматрају да су правила наметнута од стране државе и неког издвојеног администратора, несвесног стварности полицијског посла, полицијски службеници ће пружати мање подршке, него када уоче да правила долазе од стране њиховог администратора који разуме сву комплексност и разне нијансе полицијске службе. Поред тога, начин на који се званична правила уче, и у којој мери, може варирати од земље до земље, као и у оквиру исте земље кроз протек времена. Током периода константног, брзог и обимног запошљавања, на пример, већа је вероватноћа да ће посвећеност детаљном познавању и учењу званичних правила бити угрожена, него што је то у време стабилног, каријерног и систематског запошљавања.

Међутим, само доношење закона и ажурирање званичних правила нису довољни за постизање високог интегритета - извршење званичних правила такође је битно, јер се у стварности показује да полицијске службе ова правила умногоме различито спроводе. Осим тога, кад год званична правила полицијске службе забране одређено понашање, а незванична пракса дозвољава да се такво понашање настави, ствара се велики раскорак између званичних правила и незваничних политика (нпр. *Pennsylvania Crime Commission, 1974; Kutnjak Ivkovich, 2005a*) и, по речима Моленове комисије (*Kutnjak Ivkovich, 2005a*), „посвећеност одељења интегритету је више реторичка него стварна“. Полицијски службеници, посебно нови, највероватније ће испољити сумње и конфузију у ситуацијама у којима „командант Бироа унутрашњих послова и службеник Полицијске академије не могу да се договоре о правим смерницама“ (*Pennsylvania Crime Commission, 1974:240*). Ако се не спроводе одређена правила или ако се, што је још горе, учествује у званично забрањеном понашању, администратори полицијским службеницима шаљу јасну поруку да они дефакто толеришу такво понашање. У том контексту посебно је битна и готово пресудна порука коју својим понашањем шаље управљачка структура полицијске организације.

Друга димензија теорије недоличног понашања полиције фокусира се на различите технике које користе полицијске службе да открију и истраже недолично понашање полиције (*Klockars, Kutnjak Ivkovich, 2004*). Према овој теорији, полицијска служба високог интегритета је служба која користи различите механизме контроле, било да су реактивни, као што су испитивање кршења дужности и дисциплиновање полицајаца који су кршили званична правила – било да су више активни, као што су образовање у етици, тестирање интегритета и проактивне истраге.

Приче о случајевима у њујоршкој и филаделфијској полицији, који су описани у извештајима независних комисија (*Kutnjak Ivkovich, 2005a; Pennsylvania Crime Commission, 1974*), илуструју типичне проблеме техника за контролу корупције у полицијским службама препуним корупције. Моленова комисија (1994:62) је утврдила да већина корумпираних полицајаца не улази у полицију са намером да постану криминалци - напротив, већина њих почињу као поштени полицајци, а околности их доводе до промене вредносних ставова. У складу са организационом теоријом недоличног понашања полиције, Моленова комисија (1994:63) је закључила да, „[о]дељење мора нужно да дели кривицу за ову ситуацију. Није успело да предузме неопходне мере да задржи поштење код својих поштених полицајаца, кроз ефектну супервизију, обуку, одвраћање, кадровским управљањем и другим средствима“.

Све три комисије узрок колапса одељењског механизма за истрагу корупције у полицији налазе у привржености полицијских управа теорији „труле јабуке“ (*Kutnjak Ivkovich, 2005a; Pennsylvania Crime Commission, 1974*), јер полицијски руководиоци нису располагали доказима о корупцији услед чега је дошло до колапса принципа командне одговорности, чиме се полицијским службеницима шаље порука да се корупција толерише. Ово је утицало на интерне механизме контроле корупције који нису видели своју активност као мисију чији је циљ откривање озбиљне корупције, већ пре као *damage control* (енг.), тј. ангажовање по принципу да се „спаси што се спасти може“ (*Kutnjak Ivkovich, 2005a*).

У књизи (Мешко *et al.*, 2013b) о полицијским реформама у дванаест земаља у транзицији Централне и Источне Европе (Босна и Херцеговина, Хрватска, Чешка,

Естонија, Мађарска, Македонија, Црна Гора, Русија, Србија, Словачка и Словенија) показана је разноликост обе врсте контролних механизма широм десетак земаља релативно сличних у више димензија (*Kutnjak Ivkovich, 2013*). Иако постојање интерних механизма контроле изгледа преовлађује у овим земљама, делотворност тих механизма прилично је разноврсна. Поред тога, неколико земаља има комбинацију унутрашњих и спољних механизма контроле, како домаћих (нпр. омбудсман, уставни суд, скупштина), тако и међународних (нпр. Европски суд за људска права, Европски комитет за спречавање мучења).

Трећа димензија теорије недоличног понашања полиције фокусира се на полицијски кодекс ћутања, или тзв. „плаву завесу“, и напоре полицијске службе да га смање (*Klockars, Kutnjak Ivkovich, 2004*). Изгледа да је кодекс ћутања, или неписано правило да полицајац никада не даје оптужујуће информације против колеге полицајца, највећа препрека ефикасној контроли корупције. Осим тога, шта све подразумева кодекс ћутања и на кога се односи може, такође, бити значајно различито не само међу полицијским службама, већ и унутар једне полицијске службе. Посебно у великим полицијским службама, професионална култура интегритета може значајно да се разликује међу станицама, областима, јединицама и радним групама.

Према организационој теорији недоличног понашања полиције, кодекс ћутања у полицијској служби ниског интегритета је јак и штити разне облике недоличног понашања полиције. Док се кодекс ћутања јавља као последица полувојне организације полиције у свакој полицијској служби, кодекс ћутања у полицијским службама високог интегритета није ни снажан, нити штити озбиљне облике недоличног понашања полиције.

Четврта димензија теорије полицијског интегритета укључује социјално, економско и политичко окружење у којем полицијске службе раде, а које свакако утиче на ниво интегритета у полицијској служби (*Klockars, Kutnjak Ivkovich, 2004*). Друштва обликују ниво лошег понашања својих државних службеника успостављањем и неговањем културе нетолеранције према непрофесионалном понашању, доношењем правила на нивоу владе за етичко понашање својих запослених и учећи и спроводећи та правила (или, наравно, обрнуто, уколико то

не чине). Отуда је разумљив, иако не и прихватљив, ниво корупције и степен полицијског интегритета у Србији у односу на друштвени контекст.

Од 1995. године, „Трансперенси интернешенел“ (*Transparency International*) сваке године рангира земље широм света на основу степена корумпираности јавног сектора онако како га доживљавају различити актери, почевши од грађана и пословних људи, па до аналитичара и стручњака. Земље су рангиране у дијапазону од оних на дну лествице, у којима се јавни сектор доживљава као веома корумпиран (нпр. Авганистан, Северна Кореја, Судан и Сомалија), до оних на врху, у којима се јавни сектор сматра готово очишћеним од корупције, као што су Финска, Шведска, Норвешка, Данска, Нови Зеланд и Аустралија (*Transparency International*, 2014). Јасно је да земље на врху, у односу на оне које се налазе на дну лествице, стварају веома различита очекивања у погледу интегритета својих државних службеника. Као последица, може се очекивати да ће у друштвима која инвестирају значајне капацитете у етичко вођство државних службеника, и ниво полицијског интегритета бити виши од оног у друштвима која лакше прихватају, па чак и донекле толеришу, недолично понашање својих државних службеника.

Два поменута основна теоријска приступа корупцији у полицији битно се разликују и у односу на крајњи циљ који постављају – визију полицијског интегритета. Административно-индивидуални приступ који се заснива на теорији „труле јабуке“ дефинише полицијску организацију са високим степеном полицијског интегритета као организацију која се ослободила свих морално дефицијентних појединаца, и која улаже знатне напоре у превенцију уласка таквих особа у полицијски систем. Насупрот томе, организационо-културолошки приступ који се заснива на организационој теорији, полицијску организацију коју карактерише висок ниво полицијског интегритета дефинише као ону која је развила професионалну културу нетолерантну према корупцији, са нултом толеранцијом према њој.

Теоријски приступ спојен је са новом методологијом која олакшава проучавање полицијског интегритета на систематичан и емпиријски начин, као организациони концепт. Истовремено, овакав приступ избегава замке које ће вероватно проистећи из директних питања о недоличном понашању полиције. Тако, уместо

да буду постављена таква питања, научници могу да се ослоне на мерни инструмент изграђен око кључних питања: „Шта је степен нетолеранције за коруптивно понашање у организацији?“

Институционални интегритет полиције је нормативни и вредносни систем полиције који полицију чини отпорном на изазове злоупотребе специфичности полицијског посла. Појам интегритета долази од латинске речи *integritas* што значи потпуност, беспрекорност, поштење (Вујаклија, 2007:343), односно (1) потпуност, целокупност, целовитост; неповредивост, неприкосновеност; (2) поштење, честитост, часност, невиност (Клајн, Шипка, 2007:521). Симоновић (2010:29) упозорава како се појму интегритета у литератури и документима који се баве корупцијом и стратегијама сузбијања ове појаве даје више значења, па је важно приликом његове употребе прецизирати шта се под њим подразумева у конкретном контексту. Са аспекта семантике, реч „интегритет“ најчешће се везује за личност, за индивидуу, за особине личности, за усвојени систем вредности или за понашање појединца. По филозофској енциклопедији Страфорда, појам интегритет се уобичајено означава као *формалан однос (релација) према самом себи*, а тако и као *само понашање, делање у складу са моралношћу*. По тој енциклопедији најчешћа значења речи интегритет су: (1) интегритет као самоцеловитост; (2) интегритет као очување идентитета; (3) интегритет као истрајавање у нечему; (4) интегритет као тежња ка моралности; (5) интегритет као врлина. Дакле, када се за некога каже да је особа од интегритета, то генерално значи да има снажан морални карактер и као такав, интегритет представља једну од највећих врлина које човек може да поседује (Симоновић, 2010:29).

Клоккарс и сарадници дефинишу интегритет полиције као „нормативну склоност међу полицајцима да се одупру искушењима да злоупотребе права и привилегије који долазе са њиховом професијом“ (*Klockars, Kutnjak Ivkovich, Haberfeld, 2006*).

У складу са теоријским полазиштем овог рада, полицијски интегритет се у емпиријском делу операционализује кроз четири димензије. Прва се односи на организациона правила у вези са корупцијом, односно на то колико полицијски службеници познају та правила и колико их подржавају. Друга димензија се односи на механизме спровођења тих правила, односно на то колико полицијски

службеници знају о санкцијама које су предвиђене за одређене облике коруптивног понашања и како полицијски службеници процењују примену тих санкција. Трећа димензија односи се на кодекс ћутања, односно на спремност полицијских службеника да пријаве коруптивна понашања. Четврта димензија се односи на друштвени контекст, односно на то колико су одређена понашања перципирана као озбиљна, као и колика је спремност других полицијских службеника да их пријављују и колика је спремност да таква понашања сами осуде, тј. да изразе кајање и исправе понашање.

Под корупцијом у полицији подразумеваћемо свако поступање или пропуштање поступања, обећање поступања или пропуштања поступања, као и покушај поступања или пропуштања поступања од стране полицијског службеника који укључују његову злоупотребу службене позиције и овлашћења, и који су мотивисани његовом личном противправном коришћу (*Kutnjak Ivkovich, 2005a:16*). Можемо да се сложимо с ауторима који тврде да је корупција организациона константа кроз историју савремене полиције (*Faull, 2007:148*), али није свеједно о којим се облицима корупције ради: за потребе овог истраживања и у изради инструментарија који се користи у овом истраживању, коришћена је типологија корупције у полицији која укључује девет категорија коруптивних понашања полицијских службеника у распону од такозване „шољице кафе“, преко спреге између полицијских службеника и одређених категорија предузетника (нпр. саобраћајна полиција и ауто-лимари), па до фалсификовања или прикривања доказа у криминалистичкој обради или крађа на месту кривичног дела (*Punch, 2000*).

Предмет истраживања, са временског аспекта, тежишно обухвата савремени период, тј. стање интегритета полиције у периоду после 2000. године. Биће дат и краћи осврт на проблем полицијског интегритета у време социјалистичког друштвеног уређења, тј. у периоду од 1945. до 1989, док ће нешто већа пажња бити посвећена интегритету полиције у периоду аутократског режима 1989–2000. Емпиријски део рада обухвата актуелно стање полицијског интегритета према анкети спроведеној у јулу 2016. године.

Просторно предмет истраживања је везан, пре свега, за Републику Србију и још неке земље у транзицији, у првом реду за Босну и Херцеговину, Хрватску и Словенију, за које постоје истраживања у вези са полицијским интегритетом.

Предмет истраживања је мултидисциплинаран, будући да залази у поље интересовања безбедносних наука, криминологије, политичких и правних наука, социологије и социјалне психологије. Може се основано претпоставити да је оптимално у Србији такво истраживање спровести управо у актуелном друштвеном тренутку, с обзиром на чињеницу да је уобичајени проблем транзиционих земаља својеврстан временски јаз између нестанка претходног друштвенополитичког поретка и његовог правног система и успостављања новог поретка и усвајања његовог новог законодавства. Прво је потребно неко време за израду нове легислативе, а чак и кад она буде донета, обично није до краја потпуна ни примењива, па нови систем државе и права остаје у транзицији све док се ради на новим правилима – уместо по њима. Када је реч о полицијском систему и полицијској легислативи, ситуација је још комплекснија с обзиром на одређена додатна оптерећења из прошлости: у већини комунистичких земаља деловале су јаке тајне безбедносне службе чији су припадници транзицијом у модерно демократско друштво изгубили своје положаје и постали потенцијално подложни утицајима криминалних група због свог познавања полицијског посла. Србија је сад већ довољно политички зрела земља да може, и треба, да се суочи с окончањем процеса транзиције и да предано даље ради у правцу унапређења и прогреса својих институција и служби. Наиме, потребно је водити рачуна о томе да се у друштву догађају континуиране промене које захтевају и организационо-стручне промене, односно прилагођавање полиције и начина њеног деловања тим новонасталим околностима. Полиција у Србији мора бити у стању да држи корак с тим променама уколико жели да има поверење грађана, односно одговарајућу улогу у друштву. То првенствено значи да буде истински јавни сервис грађана и у њиховој служби, при чему се од ње тражи висок ниво стручности, професионализма и интегритета.

Циљ овог истраживања јесте да, користећи описани теоријски модел, испита актуелни интегритет полиције у Србији.

Општи циљ истраживања је добијање информација кључних у контексту савременог организационо-културолошког приступа полицијској корупцији, које истовремено задовољавају и одређене базичне захтеве на руководећем практичном нивоу полицијске организације, и то:

- информисаност полицијских службеника о правилима у вези са неприхватљивим облицима понашања у служби, као и подршка коју полицијски службеници пружају тим правилима;
- информисаност полицијских службеника о санкцијама које им прете у случају кршења тих правила и ставови полицијских службеника према тим санкцијама;
- процене полицијских службеника о тежини појединих неприхватљивих облика понашања у служби; и
- спремност полицијских службеника да пријављују поједине облике неприхватљивих понашања својих колега у служби.

У складу са наведеним циљем истраживања, постављају се следећа истраживачка питања на која ће ово истраживање дати одговор:

- Колико су полицијски службеници информисани о правилима у вези са неприхватљивим облицима понашања у служби?
- Колико полицијски службеници подржавају правила у вези са неприхватљивим облицима понашања у служби?
- Колико су полицијски службеници информисани о санкцијама које им прете у случају кршења правила у вези са неприхватљивим облицима понашања у служби?
- Какви су ставови полицијских службеника према санкцијама које им прете у случају кршења правила у вези са неприхватљивим облицима понашања у служби?
- Колико озбиљним полицијски службеници процењују поједине неприхватљиве облике понашања у служби?
- Колики је ниво спремности полицијских службеника да пријављују неприхватљива понашања својих колега?

Тиме је *општи циљ* овог истраживања окренут пружању доприноса научној бази истраживачких подухвата на идентификовању, опису и објашњењу суштинских

одредница полицијског интегритета као предуслова полицијског легитимитета, у контексту транзиције српског друштва и трансформације државне управе и успешне реформе полиције и целог Министарства унутрашњих послова.

Практични циљ овог истраживања састоји се у стварању искуствене евиденције о начину на који полицијски службеници у Србији перципирају сопствени професионални интегритет. Ово може корисно послужити доносиоцима политичких одлука да потпуније, ефикасније, квалитетније и поузданије одговоре на изазове реформе српске полиције и проблеме који се односе на изградњу адекватног правног оквира и успостављање принципа владавине права у контексту демократизације српског друштва и његовог укључивања у европску породицу народа, што је и стратешки и приоритетни циљ свих демократских влада у Србији од 2000. године до данас.

На основу резултата добијених емпиријским истраживањем биће изведени одређени закључци и предлози у вези са могућностима даљег унапређења професионалног интегритета, а тиме и легитимитета српске полиције у очима грађана кроз повећање поверења у полицију, за већу спремност на извршавање полицијских одлука и послова, као и за пружање помоћи полицији у обављању безбедносних послова.

ПРВИ ДЕО: ОСНОВНИ ПОЈМОВИ

1. Полиција

1.1. Појам полиције

Српски закон о полицији дефинише полицију као организован начин обављања законом уређених послова, коју чине полицијски службеници који, у обављању полицијских и других унутрашњих послова, штите и унапређују безбедност грађана и имовине, поштујући Уставом зајемчена људска и мањинска права и слободе и друге заштићене вредности у демократском друштву, уз могућност употребе средстава принуде у складу са Уставом и законом (Закон о полицији, 2016; 2018).

Историја показује да је полиција једна од најстаријих служби у држави. Имајући у виду да је један од основних облика друштвене контроле, можемо рећи да је то чини старијом и од саме државе (Гафиновић, 2015).

Анализирајући етимолошко порекло односно корен термина „полиција“, неки аутори га налазе у старогрчком термину „полис“ (πολις) који је означавао град – државу, док га други повезују са античким појмом „политеје“ (πολιτεία) која представља државно уређење, устав, управу и управљање државом, као и поредак који је из таквог уређења резултовао – будући да су изгледа од ове речи Римљани створили појам *politia*, што је као последицу имало појављивање ове речи у латинском језику. Аристотел је у свом делу *Политика* користио термин „политеја“ како би означио идеалан облик државног уређења, а који се налази између демократије и олигархије. У таквом облику државног уређења полицијске задатке вршили су астиноми и други полицијски органи, као само један од неопходних елемената. Упоредјујући термин „политеја“ схваћен на Аристотелов начин, и полицију схваћену у данашњем смислу речи, може се закључити да не постоји једнакост, о чему управо говори и савремени грчки термин за полицију:

„астиномија“ (Гађиновић, 2015). Термин се ипак задржао,¹ што је, поред осталог, резултат и „чињенице да је и савремена полиција у основи задржала мисију, па и неке основне облике организовања које је почетком нове ере имала полиција у Риму“.²

Према *Британској енциклопедији (Encyclopaedia Britannica)*, полиција је тело које чине службеници који представљају јавну власт или владу. Полиција је типично одговорна за одржавање јавног реда и мира и безбедности, спровођење закона и превенцију, откривање и истраживање криминалних активности. Ове активности познате су као „полицијски послови“ (енг. *policing*). Полицији се често поверава и давање различитих дозвола и обављање регулаторне активности.³

У *Кембриџ речнику (Cambridge Dictionary)* под именицом „полиција“ (*the police*) подразумева се званична/јавна организација која је одговорна за заштиту људи и имовине, која чини да људи поштују закон, расветљава кривична дела и хвата људе који су их починили, док глагол „обављати полицијске послове“ (*to police*) значи контролисати или обезбеђивати јавни догађај или јавни простор употребом припадника полиције или сличне службе – односно контролисати начин поступања са опасним материјама или начин обављања опасне активности.⁴

Вебстеров речник, иначе један од референтних британских речника (*Merriam Webster Dictionary*) даје ужу и ширу дефиницију полиције, при чему има у виду само глагол. Једноставнија дефиниција обухвата контролу односно (о)чување реда коришћењем полиције или војних снага, односно обезбеђивање поштовања правила. У широј дефиницији као значења наводе се: контролисати, регулисати, одржавати ред помоћу полиције; рашчистити неред односно успоставити ред; надzirати операције, спровођење или управљање превенцијом, откривањем или прогоном кршења закона и правила; обављање функција полицијске службе.⁵

¹ Полиција као институција означава се сличним термином у већем броју европских језика (*police* – енглески и француски; *policija* – словенски језици; *polizia* – италијански; *Polizei* – немачки, *polis* – скандинавски и неки други језици, итд.).

² Вабовић, В., *Полција и свјетском поретку*, НЕА, Београд, 1997; Милосављевић, Б., *Наука о полицији*, Полицијска академија, Београд, 1997, стр. 3.

³ Интернет, <http://www.britannica.com/topic/police>, 21.9.2015.

⁴ Интернет, <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/police>, 21.9.2015.

⁵ Интернет, <http://www.merriam-webster.com/dictionary/police>, 21.9.2015.

Сам појам „полиција“ је, посматрано кроз историју, имао више различитих значења. Узрок вишезначности појма и термина јесте промена улоге и организације полиције у самом друштву. Термин „полиција“ је у XIV веку у земљама Европе попут Француске, Немачке и другим државама, обухватао целокупну државну делатност, односно уређени друштвени поредак. У европским државама појам „полиција“ ушао је у ширу употребу тек у XVIII веку, при чему се у апсолутистичким монархијама са развијенијом државном организацијом под њим подразумевала и цела унутрашња управа и унутрашњи државни послови, осим војске и судства. Након тога, са развојем управних функција буржоаских држава и разликовањем све већег броја управних ресора, појам полиције почео је полако да се сужава, тако да је крајем XVIII и почетком XIX века појам „полиција“ и даље обухватао унутрашњу управу, али не у толикој мери као раније. Крајем XIX века овај појам полако почиње да обухвата и послове одржавања јавног реда и мира, као и сузбијање криминалитета (Гађиновић, 2015).

Према Желимиру Кешетовићу, „реч полиција и данас се употребљава у више значења, а најчешће за посебну државну службу, тј. орган државне управе задужен за чување јавног реда, постојећег уређења и поретка и заштиту личне и имовинске безбедности грађана“.⁶ Такође, реч „полиција“ означава и делатност коју ова служба врши, њене припаднике (полицајце) и зграду у којој је смештена.⁷ Данас овај термин означава превасходно посебно организовану службу (или више служби) задужену за одржавање јавног реда и поретка, превенцију и репресију криминалитета и извршавање закона (енгл. *law enforcement*), као и припаднике те службе.⁸

Због сложености полиције као друштвене појаве, постојеће значајне различитости њених задатака и организационих модела у појединим земљама и њене променљивости кроз време, покушаји дефинисања полиције показују се као

⁶ Кешетовић, Ж., *Односи полиције са јавношћу*, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2000.

⁷ Видети: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, Матица српска, Нови Сад, 1967, стр. 653; Вујаклија, М., *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1980, стр. 726.

⁸ У бившим социјалистичким земљама уместо термина „полиција“ коришћен је термин „(народна) милиција“, са практично истим значењем. Мотив овог преименовања полиције идеолошке је природе и њиме се хтео показати дисконтинуитет, односно подвући разлика у односу на полицију у „ненародним“ режимима које су штитиле пре свега експлоататорски поредак и владајућу класу. Милиције, као и све друге државне институције, у социјалистичким државама биле су под директним утицајем комунистичке/социјалистичке партије. Данас се појам „милиција“ користи дазначи револуционарне организације за одржавање унутрашњег поретка и заступање партијских интереса у обављању полицијских задатака.

прилично тежак задатак. Велики познавалац полиције, француски судија Серж Фустер, који је писао под псеудонимом Казамајор (*Casamayor*), наводи да „ништа није тако флуидно и збуњујуће као полиција“,⁹ а Питер Манинг (*Peter Manning*) истиче да је полиција „неухватљив термин и (...) нема системске дефиниције коју су усвојили истраживачи“. ¹⁰ Ово, међутим, не значи да од стране истраживача нема покушаја да одреде појам полиције.

У широкој и неконтекстуалној дефиницији обављање полицијских послова одређује се као „организовани облик одржавања реда, чувања мира, спровођења владавине права, превенције и откривања кривичних дела и њихових починилаца, као и друге врсте истрага и сродних обавештајних делатности предузетих од стране појединаца или организација, а који такве активности препознају као централну или кључну одредницу свог деловања“.¹¹

Роб Моби (*Mawby*) наводи да је прву модерну дефиницију полиције дао један енглески аутор 1885. године, одредивши је као „онај део друштвене организације који се непосредно брине око одржавања доброг поретка, односно превенције и откривања повреда тог поретка“.¹² Касније је већи број писаца покушао да да сопствену дефиницију полиције, при чему оне могу бити класификоване на различите начине.

Према Будимиру Бабовићу, све дефиниције полиције могу бити подељене на две групе:¹³

- *нормативистичке* или *функционалистичке* које полазе од функције полиције, односно од тога шта полиција (треба) да ради, а што је нормативно прописано (нпр. дефиниција Церома Сколника (*Skolnick*), по коме је цивилна полиција „друштвена организација створена и одржавана у склопу политичког процеса да би обезбеђивала поштовање доминирајућих концепција јавног реда“);

⁹ Casamayor, L., *La Police*, Gallimard, Paris, 1973, p. 19.

¹⁰ Forst, B., Manning, P., *The Privatization of Policing: Two Views*, Georgetown University Press, Washington, DC, 1999.

¹¹ Jones, T., Newburn, T., *Private Security and Public Policing*, Clarendon Press, Oxford, 1998, pp. 18–19.

¹² Mawby, R. I., *Comparative policing issues: The British and American System in International Perspective*, Unwin Hyman, London, 1990, p. 2.

¹³ Babović, B., *Policija u svjetskom poretku*, op. cit., str. 17–20.

- *коерцивистичке* (од енгл. *coercion* – принуда), које критеријум функције замењују критеријумом принуде, будући да сматрају како је управо легална могућност примене силе (као крајњег средства) *differentia specifica* и историјска константа, па је као таква важнија од циљева полиције који се историјски мењају (нпр. дефиниција Игона Битнера (*Bittner*) да је полиција „механизам за дистрибуцију беспоговорне (*non-negotiably*) силе, односно принуде која је употребљена у складу са императивима интуитивног захтева ситуације“).¹⁴

И функционалистичке и коерцивистичке дефиниције су ограничене односно партикуларне, будући да наглашавају само једну, истину битну, димензију полиције. У функционалистичким дефиницијама мандат полиције одређен је апстрактно, а сама полицијска функција јесте променљива у временској димензији. С друге стране примена силе, на којој инсистирају коерцивистичке дефиниције, у раду полиције представља изузетак (*ultima ratio*), а не правило. Због ових ограничености појавили су се покушаји да се помире и споје функционалистички и коерцивистички приступ. Тако Роберт Рајнер (*Reiner*) спаја Сколникову и Битнерову дефиницију, док Лубе дел Бајл (*Loubet del Bayle*) дефинише полицијску функцију као „функцију која је поверена одређеним припадницима једне групе да, у име колективитета, спречавају и кажњавају кршење правила која важе у групи, и да, ако је потребно, то чине принудом која укључује и примену силе“.¹⁵ Такође, Дејвид Бејли (*Bayley*) у својој дефиницији узима у обзир и функцију и средства полиције, утврђујући да „полицију чине људи које је одређена група овластила да регулишу односе између људи користећи физичку силу“. На овај начин Дејвид Бејли указује на три суштинске карактеристике наведене дефиниције, и то: колективно овлашћење, унутрашњу употребу и на крају физичку силу, и ближе одређује сваку од њих. У вези са колективним овлашћењем или ауторизацијом Бејли пре свега указује на повезаност полиције и самог друштва. Без те повезаности не би постојала легитимност, односно полиција не би имала одакле да добије овлашћење за

¹⁴ Bittner, E., *The Functions of the Police in Modern Society*, Cambridge, Mass., Oelgeschlager, Gun and Hain, Publishers, Inc., Cambridge, 1980, p. 46 (наведено према: Кешетовић, Ж., *Односи полиције са јавношћу, op. cit.*).

¹⁵ Loubet del Bayle, J.L., „Questions sur les origines de la police“, *Proces*, No 15–16, 1984 (наведено према: Кешетовић, Ж., *ibid.*).

деловање, при чему се пре свега мисли на употребу физичке силе. Такође, ова карактеристика је битна како би се полицијски службеници разликовали од других лица која користе физичку силу унутар друштва ради остварења недозвољених радњи. Ту се пре свега мисли на робове, побуњенике, терористе и сл. Другим речима, полиција није самостворена, већ је повезана са друштвом из којег црпи легитимитет. Друга суштинска карактеристика је унутрашња употреба, захваљујући којој се полиција разликује од војске, јер чак и када се војска користи за одржавање унутрашњег реда она се користи као полиција. И последња али не и мање значајна карактеристика која представља јединствено обележје и оно што полицију чини специфичном, јесте физичка сила. При томе, када кажемо физичка сила, не мислимо и на њену употребу, већ само на овлашћење полиције да је примени (Bailey, 1990). Поред тога, по Бејлију, модерна полиција подразумева још три суштинске карактеристике, односно она је:

- **јавна** (полиција постаје јавна када је плаћена и усмеравана од стране заједнице која делује колективно),¹⁶
- **специјализована** (усмерена на примену силе за разлику од неспецијализоване службе која примењује силу, али ради и више других ствари),¹⁷ и
- **професионална** (посебно припремљена да обавља јединствену полицијску функцију).¹⁸

Милосављевић такође указује на то да постоје и дефиниције које комбинују више критеријума у одређењу појма полиције, у настојању да избегну једностраност и

¹⁶ По Бејлију, да би полиција била јавна морају бити испуњена оба услова. Постоје полиције које усмерава влада, али се финансирају приватно, као што је магистрат у XIX веку у Енглеској који је постављала Круна, а плаћан је из приватних средстава. С друге стране, влада понекад користи јавне фондове за функционисање служби које су приватно усмераване – нпр. приватно обезбеђење јавних зграда и објеката (Bailey, D., *Patterns of Policing – A comparative international analysis*, Rutgers University Press, New Brunswick, 1990, pp. 23–24).

¹⁷ Француска и пруска полиција у XVIII и XIX веку биле су општи инструменти владе задужени за друштвену регулацију, који су се бавили и здравственом инспекцијом, мерама и тековима, издавањем дозвола за градњу, обезбеђивањем робних резерви и др. У мањим, једноставнијим друштвима полицијске послове обављају обичајни лидери или ратници. Чак и у модерним нацијама – државама, полиција обавља многе послове који не подразумевају физичку принуду. С друге стране, други владини органи и агенције (нпр. обалска стража) могу бити овлашћени да у одређеним случајевима примењују принуду, али у томе нису специјализовани. Полиција постаје специјализована онда када су службе усмерене да се примарно концентришу на примену физичке силе (Bailey, *ibid.*, p. 12).

¹⁸ Професионализација укључује избор/регрутацију на основу квалитета (*merit system*), формалну обуку (тренинг), успостављен и структуриран систем грађења каријере, системску дисциплину и запосленост са пуним радним временом (Bailey, *ibid.*, p. 13).

укључе њене различите аспекте. Поред Бејлијеве Милосављевић наводи и Мобијеву дефиницију, оцењујући да Моби даје елементе за знатно развијенију и компаративно шире примењиву дефиницију полиције. Наиме, он под полицијом подразумева сваку посебну службу (установу) са њеном *легитимношћу* (цело друштво, или само елита, дали су јој монопол у виду посебних овлашћења да обавља своју улогу), *структуром* (организована снага са одређеним степеном специјализације и кодексом праксе) и *функцијом* (одржавање јавног реда и поретка и превенција и откривање повреда тог реда и поретка).¹⁹ Милосављевић сматра да ове дефиниције дају већи број елемената појма полиција, али да је Бејлијева преуска, а да Мобијева почива на дескриптивном приступу и у први план истиче поједине мање битне аспекте.²⁰

Коначно, поред презентације дефиниција страних аутора навешћемо и две дефиниције полиције које су дали домаћи аутори. Будимир Бабовић полицију дефинише „као цјелину органа и институција којима су законом повјерени извршни задаци одржавања реда и репресије криминала, по потреби уз примену силе“.²¹ На први поглед изгледа да је полиција дефинисана изоловано, односно истргнута из свог реалног друштвеног окружења, а не види се ни да се ради о професионалној служби, на чему с правом инсистира Бејли. Ови елементи унети су у дефиницију коју предлаже Богољуб Милосављевић. По њему, полиција је „сложени систем професионалног типа који је организован ради одржавања јавног реда и поретка у друштву и који је у те сврхе снабдевен законским овлашћењима и потребним средствима, укључујући и средства принуде“.²²

Имајући у виду преовлађујуће елементе у оквиру појединих дефиниција полиције, професор Богољуб Милосављевић сматра да се заправо може говорити о више појмова полиције, и то:

1. *организационом* (полиција као посебно организована снага; специјализована оружана сила; служба са професионалним особљем; скуп органа и институција са полицијском улогом; државни орган; специфична управна

¹⁹ Mawby, R. I., *Comparative policing issues: The British and American System in International Perspective*, op. cit., p. 3.

²⁰ Милосављевић, Б., *Наука о полицији*, op. cit., str. 17 (наведено према: Кешетовић, Ж., *Односи полиције са јавношћу*, op. cit.).

²¹ Babović, B., *Policija u svjetskom poretku*, op. cit., str. 20.

²² Милосављевић, Б., *Наука о полицији*, op. cit., str. 17.

- организација и управни ресор са задацима у домену унутрашњих послова) и *функционалном* (полиција као одређена делатност државе и друштва; власт прописивања, ограничавања и интервенисања у унутрашњим односима; државна функција; управна функција; јавна служба и др.);
2. *формалном* (везан за спољашњи правни израз полиције, тј. њену форму утврђену позитивним правом са тежиштем на ауторитету, врсти овлашћења, организационим формама, режиму деловања и процедурама које примењује полиција) и *материјалном* (упућује на циљеве и основну садржину активности полиције и њена поједина обележја која се узимају као њена *differentia specifica*; најчешће се као сврха полиције наводи одржавање јавног реда и утврђеног поретка, односно извршавање прописа, а као њена специфичност, могућност примене физичке силе или принуде);
 3. *статичком* (полиција као институција са обележјима затвореног система са унапред недвосмислено утврђеним положајем и улогом у друштву и систему власти, која поступа стриктно у складу са важећим прописима, а на коју друштвене промене утичу тек уколико добију нормативноправни израз) и *динамичком* (полиција као отворен друштвени систем који је у сталној интеракцији са својим окружењем које се мења и коме она мора да се прилагоди, због чега и располаже извесним простором дискреционе власти); и
 4. *полицији као органу власти* (гледање на државу као организацију са монополном физичке принуде и полицију као један од извршних органа државне управе који има правну функцију, која се састоји у издавању општих и појединачних заповести, и примени принуде ради обезбеђења непосредног извршавања закона и других прописа) и *јавној служби* (наглашавање социјалне функције савремене државе и схватање полиције као органа неауторитативне природе, односно као јавне службе која обавља услужне делатности).²³

Полиција какву је данас познајемо релативно је модерна институција. У већем делу историје појам полиције користио се различитим, углавном знатно ширим значењима од данашњег, онако како се мењала њена улога и организација у самом

²³ *Ibid.*

друштвеном реалитету у различитим друштвеноисторијским контекстима. Појам полиција је у европским државама ушао у ширу употребу у XVIII веку, при чему је у апсолутистичким монархијама са развијенијом државном организацијом под њим подразумевана цела унутрашња управа (сви будући управни ресори, сем војног и ресора спољних послова) и унутрашњи државни послови, осим војске и судства. Како су се са развојем управних функција буржоаских држава диференцирали управни ресори, појам полиције се постепено сужава, тако да је у XVIII и делом у XIX веку обухватао још релативно широко подручје унутрашње управе, да би тек при крају XIX века, у функционалном смислу, укључивао углавном послове одржавања јавног реда и мира и сузбијања криминалитета. Како наводи професор Милосављевић, схватања појма полиције нису се мењала само у функционалном, него и у организационом смислу. Наиме, на почетку развоја државе исти органи извршавали су различите управне, политичке и судске задатке, да би се са диференцијацијом државних функција издвојили посебни органи за обављање превасходно полицијских задатака у ужем смислу. Сама полицијска организација остаће најдуже повезана са војном, од које ће се постепено издвојити у самосталну службу са сопственим средствима принуде (оружје, затвори). Модерна полицијска организација, односно ресор унутрашњих послова у данашњем смислу речи, настаће тек у XIX веку.²⁴

1.2. Улога полиције у друштву

Организовани заједнички живот људи од самог је почетка подразумевао успостављање и поштовање одређених правила односно норми како би се заштитиле најважније друштвене вредности, обезбедила предвидивост понашања људи и омогућио нормалан заједнички живот. Истакли смо већ да је полиција у данашњем смислу речи, као јавна, специјализована и професионална служба релативно нова, односно модерна институција. Међутим, уколико се под полицијом подразумева група људи која обезбеђује поштовање правила заједнице, онда она спада међу најстарије институције људског друштва. Аутори се углавном слажу да се полиција као организована снага јавља са настанком приватне својине и државе. Када је реч о истраживањима полиције у друштвима

²⁴ *Ibid.*, str. 4–6.

пре настанка државе, оваквих истраживања нема много, а једно од најзначајнијих представља антрополошка студија у којој су амерички научници Шварц (*Schwartz*) и Милер (*Miller*) анализирали 51 примитивно друштво. Они су установили да већина тих друштава (чак 29) нема никакве форме полиције, на основу чега изводе закључак да се полиција појављује у тренутку када једноставна (примитивна)²⁵ друштва постају сложена (комплексна).²⁶ На основу података прикупљених у истраживањима, постоје индиције које упућују на закључак да су за обезбеђивање поштовања правила понашања у почетку били задужени сви припадници заједнице, да би касније на кршење забрана реаговали само ратници, након чега се постепено формирају посебне индивидуалне и колективне структуре задужене за одржавање реда.²⁷ Са настанком државе, она преузима наведене рудиментарне облике полиције из предржавних уређења и инкорпорира их као део организације државне власти са задатком да у друштвеној заједници:

- обезбеди друштвени ред (улога друштвене регулације), и
- омогући функционисање установа власти у интересу владајућих друштвених група (функција интересне доминације).²⁸

Услед чињенице да је веома дуго постојало организационо, а делом и функционално јединство политичке и управне власти, веома је тешко утврдити када је настала полиција у организационом смислу као посебна институција. Анализирајући организациони развој полиције од постанка државе до савременог доба, Богољуб Милосављевић налази две главне фазе:

- прву, у којој постоје једноставније форме полицијских органа и која траје до XVIII века; и
- другу, у којој настаје модерна полицијска организација.²⁹

У европском културном кругу модерна полиција настајала је постепено, упоредо са великим економским, друштвеним и културним променама (индустријска

²⁵ Антрополози и социолози углавном избегавају овај термин оцењујући га као етноцентристички.

²⁶ Schwartz, R. D., Miller, J. C., "Legal evolution and societal complexity", *American Journal of Sociology*, 1964, vol. 70, pp. 159–169.

²⁷ Милосављевић, Б., *Наука о полицији*, *op. cit.*, str. 53–56.

²⁸ Кешетовић, Ж., *Социологија – Избор текстова за раднике ОУП*, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2000.

²⁹ Милосављевић, Б., *Наука о полицији*, *op. cit.*, str. 59.

револуција, социјалне револуције итд.) које су довеле до уставних ограничења апсолутних монархија и подвођења читаве управне делатности под правни поредак на крају XVIII и почетком XIX века. Релативно хомогена структура државне управе диференцира се на поједина министарства, чији се рад професионализује и подвргава правној и политичкој контроли. Полицијски задаци се постепено сужавају на превенцију и репресију криминалитета, одржавање реда и мира у друштву и на заштиту поретка, а бројни задаци управне природе изузимају се из полицијске надлежности и поверавају посебним ресорима.³⁰ Такође се задаци, положаји, методе рада и организације полиције мењају и под утицајем друштвених промена, као што су процеси урбанизације праћени слабљењем неформалних механизма социјалне контроле и порастом криминалитета, затим развој тржишта и саобраћаја, као и научна и технолошка револуција – које доносе многобројне новине од којих неке захтевају регулисање и контролу (омасовљење аутомобила и усложњавање саобраћаја – настанак саобраћајне полиције), а друге су примењиве на подручју полицијског рада („научна полиција“, односно форензика). Поред тога, значајно се подиже општи образовни и културни ниво становништва, што као последицу има промене полицијског деловања у правцу демократизације, легитимизације и опадања улоге принуде. Ово су обележја која доводе до прекретнице и стварања модерне полиције, чија је колевка Република Француска.

Полиција, као део система формалне социјалне контроле, штити друштвени ред тако што регулише одређене друштвене односе, како између људи као појединаца, тако и између појединаца и друштвених група, али и између организација и институција. Типични полицијски задаци кроз које полиција остварује своју функцију су борба против криминала, одржавање јавног реда и поретка, извршавање закона и др. Оно што је у социолошком смислу нарочито важно јесте чињеница да неки од полицијских послова изражавају потребе

³⁰ Углавном се полицијски послови обједињавају у министарству унутрашњих послова или министарству полиције, осим у:

- земљама у којима одвајање полицијских послова од других ресора није спроведено до краја, па су они остали у надлежности више специјализованих полицијских организација;
- земљама у којима је сем полиције установљена и жандармерија;
- земљама са федералним уређењем и посебним полицијским организацијама у федерацији и њеним чланицама; и
- земљама са локалном (недржавном) базом организовања полиције (наведено према: Кешетовић, Ж., *Социологија – Избор текстова за раднике ОУП, op. cit.*).

друштва као целине, односно друштвене заједнице, док су други усмерени пре свега на потребе државе као политичке организације друштва. У том смислу Лубе дел Бајл говори о полицијској функцији као о:

1. социјалној функцији, односно делу система социјалне контроле, и
2. као функцији политичког система.³¹

У обављању своје функције полиција је снабдевена потребним правним ауторитетом и средствима, укључујући и мере физичке принуде, путем којих се откривају, спречавају и санкционишу, односно коригују понашања која нису у складу са друштвеним редом и правним поретком. Како наводи Кешетовић, уколико се полицијска функција посматра као посебно овлашћење у систему социјалне контроле, а сама полиција као институција тог система, мора се закључити да је реч о типично социјалној функцији. Овде се између друштва и полиције успостављају директни односи: друштво се појављује као извор захтева према полицији, то јест оно само, без икаквог посредника, формулише садржаје полицијске функције и утиче на начин њеног вршења.³² Наведена социјална функција полиције визуелно је представљена на следећој слици:

Слика 1. Полиција као социјална функција

Извор: Милосављевић, 1997:132.

Социјална функција као део полицијске функције односи се на интересе друштва односно заједнице као целине,³³ то јест на деловање полиције на понашања и

³¹ Loubet del Bayle, J. L., *La police – Approche socio-politiljue*, Montcherstien, Paris, 1992.

³² Кешетовић, Ж., *Социологија – Избор текстова за раднике ОУП, op. cit.*

³³ Град, племе, род, држава – нација, и слично.

интересе људи ради очувања одређених вредности, обичаја и традиција глобалног друштва, обезбеђивања реда и мира, заштите личне и имовинске безбедности, јачања солидарности, промовисања општих интереса, решавања спорова и сукоба између појединаца и група у друштву и сл.³⁴ Дакле, сврха полиције је у *унутрашњој друштвеној регулацији* у складу са општеважећим друштвеним правилима и има **јавни карактер**, будући да служи потребама глобалног друштва, у чему се разликује од приватних полиција које функционишу у ужим сегментима глобалног друштва, а поводом односа између чланова тих специјалних група.

Посматрање полицијске функције као дела система социјалне контроле занемарује чињеницу да полиција делује у друштву које је политички организовано у државу као најважнију институцију, али и цео низ других институција политичког система. Будући да полицијска функција има јавни карактер, она је по природи ствари најтешње повезана са политичком организацијом друштва и државом. Управо ово има у виду Богољуб Милосављевић када тврди да се она „мора посматрати зависно од релација које се успостављају између полиције и политике и у контексту концепта тзв. *политификације* друштва“. Веза полиције и политике успоставља се у тренутку окончања процеса трансформације родовског у политички организовано друштво, а тај се процес назива политификацијом друштва. У таквом, политичком друштву, улога полиције постаје очигледна, јер су „његово постојање и валидност његових правила стално гарантовани путем претње и примене физичке принуде унутар једне одређене географске територије (Weber, 1978). Полицијска функција се овде појављује у светлу битног саставног дела политичке организације друштва, односно као једна од димензија ове организације – непосредно повезана са капацитетом (способношћу) принудног наметања одлука политичке организације члановима друштва”.³⁵ Овај део полицијске функције односи се на обезбеђивање поштовања (и спровођење) одређених политичких одлука, односно специфично посредовање између политичког система и његовог окружења у циљу давања димензије обавезности овим одлукама и елиминисања њиховог непоштовања. Уз то, полиција даје и подршку, односно представља ослонац политичког система,

³⁴ Милосављевић, Б., *Наука о полицији, оп. cit.*, стр. 132.

³⁵ *Ibid.*, стр. 133.

с обзиром на то да штити његове институције и обезбеђује њихово несметано функционисање, тако да у овом делу своје функције превасходно служи политичком систему (у крајњој инстанци владајућим елитама), а не читавом друштву.³⁶ Овај аспект полицијске функције као функције политичког система графички је представљен на следећој слици:

Слика 2. Полиција као функција политичког система

Извор: Милосављевић, 1997:134.

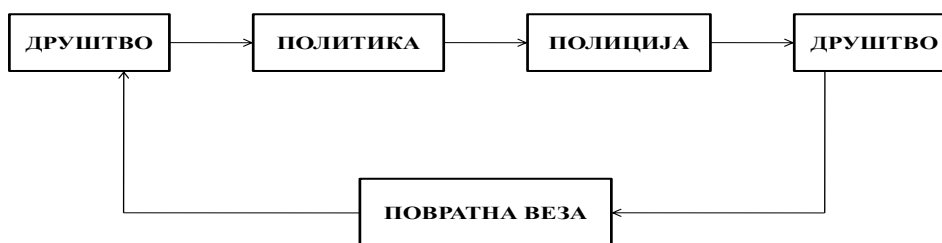
У позадини ове поларизације супротстављених концепција полицијске функције стоји инсистирање на што потпунијем разликовању енглеског (као полиције народа и, касније, полиције у заједници – енг. *community policing*) и континенталног (полиција владара – фран. *police du prince*) модела полиције.³⁷ Оба наведена схватања полицијске функције, социолошко које је посматра као функцију целог друштва и политиколошко гледиште које посматра полицију у служби интереса политичког система, садрже по део истине, али занемарују други, исто тако важан аспект полицијске функције. Оба гледишта су у праву, али погађају само део истине, па су самим тим једнострана. Наиме, полицијска функција је истовремено и функција друштва и функција политичког система. Чињеница је да је полиција инструмент социјалне контроле, али је реч о

³⁶ За политичку улогу понекад се формирају посебне организације типа тзв. тајне или политичке полиције, па се на први поглед може учинити да друга полиција (јавна безбедност) има искључиво социјалну функцију и да не обухвата политичку димензију. Међутим, у ситуацијама политичке нестабилности, употреба полиције одмах развеје овај привид, а политичка димензија полиције постаје сасвим очигледна и обелодањена.

³⁷ О овоме детаљно у: Милосављевић, Б., *Наука о полицији*, *op. cit.*, str. 134–137.

инструменту који је у рукама владе, па је самим тим полицијска функција амбивалентна, а сама полиција истовремено штити и појединце и друштво и државу од опасности које их угрожавају.³⁸

Једностраности социолошког и политиколошког приступа полицијској функцији могу се превазићи њиховим повезивањем, односно целовитим приступом и посматрањем полицијске функције као социјалнополитичке функције, што је графички представљено на следећој слици:

Слика 3. Полиција као социјалнополитичка функција

Извор: Милосављевић, 1997:137.

Повезујући социолошки и политиколошки приступ у схватању полицијске функције, добија се комплетна слика и уважава објективна амбивалентност полицијске функције, односно чињеница да полиција истовремено штити и грађане као појединце, али и цело друштво и државу, односно политички систем и његове носиоце. У организационом смислу ове две улоге, односно социјалне и политичке функције полиције могу бити поверене једној, двома, или више одвојених полицијских служби (организација).

Међусобни однос социјалних и политичких садржаја полицијске функције није константан и мења се у складу са развојем друштва и променама у њему. Постоји општа тенденција трансформације државне управе од власти над људима у јавну

³⁸ Кешетовић, Ж., *Социологија – Избор текстова за раднике ОУП, op. cit.*

службу која је у функцији грађана и њихових потреба.³⁹ Овај генерални тренд одражава се и на садржаје полицијске функције, па се може констатовати да у историјској перспективи постоји тенденција слабљења политичке, а јачања социјалне функције полиције. Међутим, ово је поглед *grosso modo*. Какав ће бити конкретан однос два аспекта полицијске функције у једној земљи, зависи од целог низа друштвених и политичких фактора. У пракси чешће долази до ситуације у којој политичка функција добије превагу над социјалном, мада је могућа и обрнута ситуација. На супротним крајевима, у идеалнотипском смислу, могу се разликовати *ауторитарни* тип полиције која се усмерава само на политичке захтеве сасвим занемарујући социјалну функцију, и *комунитарна* полиција која иде у другу крајност потискујући у највећој мери политичку и ангажујући се на социјалној димензији.

Лубе дел Бајл је сачинио типологију у којој поред наведених разликује још две могуће ситуације:

1. *арбитрарни тип* код којег је заступљен истовремени јак нагласак на обе врсте садржаја полицијске функције – он је карактеристичан за полицију у нестабилним и подељеним друштвима у којима су веома изражене потребе ангажовања полиције и на подручју политике и социјалне регулације; и
2. *минимални тип* који карактерише истовремени слаб нагласак и на политичке и на социјалне садржаје.

Потпуни приказ Лубе дел Бајлове типологије полиције према структури полицијске функције приказан је графички на следећој слици:

Политичка димензија	Социјална динамика	
	<i>Јака</i>	<i>Слаба</i>
<i>Јака</i>	арбитрарни	ауторитарни
<i>Слаба</i>	комунитарни	минимални

Слика 4. Типови полиције према структури њене функције

Извор: Милосављевић, 1997:139.

³⁹ Концепт јавне службе развио је француски теоретичар управе и управног права Леон Диги (Duguit, L., *Les transformations du droit public*, Librairie Armand Colin, Paris, 1913).

Разуме се да наведени типови полиције према структури полицијске функције представљају идеалне теоријске моделе (идеалне типове) који се у пракси не срећу у чистом виду, већ конкретне полиције имају преовлађујуће карактеристике једног од ових типова. Такође, полиција у одређеној земљи може, зависно од промене друштвених и политичких прилика, прелазити из једног типа у други.

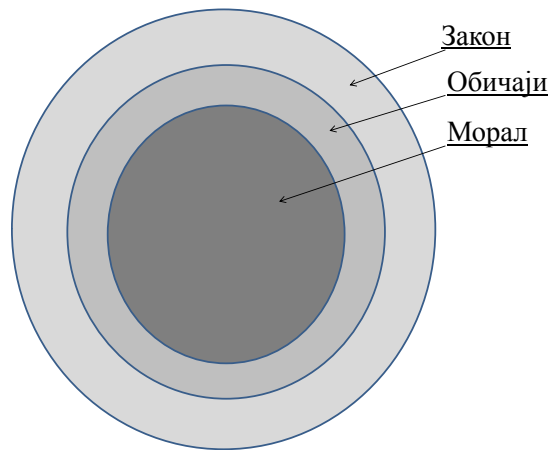
До промене структуре полицијске функције у простору и времену долази услед међусобних односа полицијског система и његовог друштвеног окружења, будући да су конкретни полицијски задаци у сваком друштву условљени његовом структуром, степеном развоја, културом итд. Друштва су динамичне категорије па се њихове карактеристике временом мењају, као и захтеви друштва према полицији. Друштвене промене утичу на полицијску функцију у два основна вида:

1. као *квантитативни чиниоци*, тј. они који утичу на обим појединих полицијских задатака (нпр. пораст становништва, развој саобраћаја и сл.); и
2. као *квалитативни чиниоци*,⁴⁰ тј. они који доводе до настанка нових полицијских задатака или мењају садржаје постојећих задатака и начин њиховог обављања (нпр. промене у државном уређењу, промене устава и законодавства, промене у политичким и културним односима и сл.).⁴¹

У друштвима која имају хомогену социјалну структуру и у којима нема несклада већ постоји културна кохерентност и склад између морала, обичаја и права – што представља основу за снажно деловање породице и других облика неформалне социјалне контроле – полицијска улога је мање изражена, а полиција ужива легитимитет и мање зависи од политике. У овим *интегрисаним* друштвима право је усаглашено са вредностима обичаја и морала и не продукује претерано бројна ограничења понашања, а друштвена средина брзо идентификује и снажно осуђује девијантна понашања. Као пример интегрисаних друштава наводе се енглеско друштво у првој половини XX века и савремени Јапан. Интегрисано друштво графички је приказано на следећој слици:

⁴⁰ Најзначајнији од ових чинилаца су карактер државног и друштвеног уређења; концепције о друштвеном реду, праву и моралу и кривичном праву; као и карактеристике социјалне структуре.

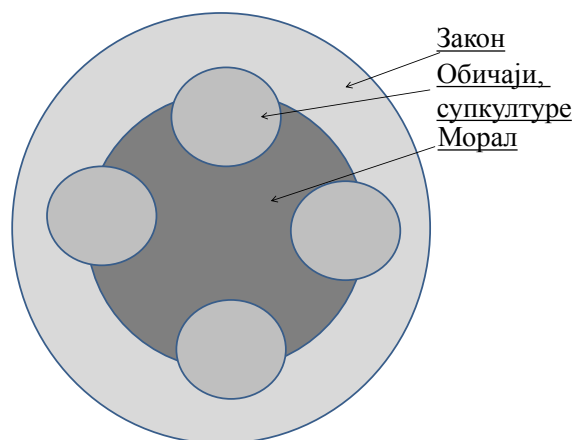
⁴¹ Милосављевић, Б., *Наука о полицији*, *op. cit.*, str. 143.

Слика 5. Интегрисано друштво

Извор: Милосављевић, 1997:148.

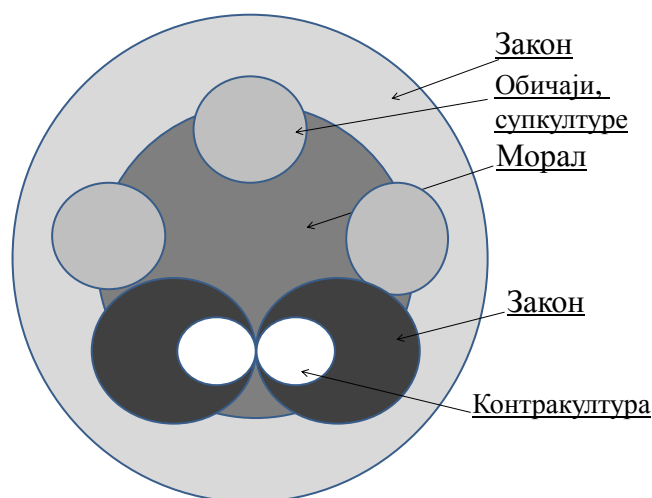
Услед читавог низа фактора модерна демократска друштва су мултикултурна и, као таква, делимично (парцијално) интегрисана. У њима је приметна фрагментација обичаја и морала, а вредносна оријентација права је слабија. Паралелно постоји већи број супкултура, док владајућа, односно доминантна култура намеће своје вредности и норме (културне обрасце) путем права, уз мању или већу толеранцију извесних девијантних појава, што доводи до деградације система друштвених вредности. У овим друштвима процеси неформалне социјалне контроле слабији су него у интегрисаним, што нужно доводи до израженије улоге полиције ради обезбеђења подршке политичким одлукама, па друштвено окружење на полицијску улогу гледа контрадикторно и реагује различито.

Слика 6. Делимично интегрисано друштво

Извор: Милосављевић, 1997:148.

Најзад, неинтегрисана друштва карактерише висока социјална хетерогеност, то јест истовремено постојање различитих, па и међусобно потпуно супротних система моралних и обичајних вредности и норми. У оваквим друштвима бројне и разноврсне социјалне групе теже понашању по сопственим супкултурним обичајима и законима, при чему неке развијају и читаве контракултурне системе вредности, насупрот доминантној култури. У таквим условима јавља се инфлација правних норми, ниво легитимитета носилаца политичке власти је низак, примена права знатно отежана, а отпори друштву и противправна понашања све су чешћи. Наведени друштвени контекст одражава се на полицију чија се улога умножава и у квантитативном смислу, како би био обезбеђен макар минимум јавног поретка. Односи између полиције и грађана често су затегнути, што може водити до успостављања ауторитарног политичког режима који се ослања на широка полицијска овлашћења.⁴²

Слика 7. Неинтегрисано друштво

Извор: Милосављевић, 1997:149.

Наведене типологије, односно класификације, представљају користан теоријски алат помоћу којег се могу анализирати односи полиције и друштва у конкретним случајевима, и из тих анализа извучити одговарајући закључци.

⁴² Детаљније у: *Ibid.*

Неинтегрисано друштво карактеришу, у смислу:

- *опитних политичких односа у друштву* – у условима политичке стабилности и политичких односа који се одликују поштеним надметањем политичких конкурената уз поштовање демократске процедуре, без оштрих сукоба и трајнијих и озбиљнијих политичких криза, полицијска функција се неупоредиво мање испољава као одбрана поретка власти, а више као функција окренута интересима целог друштва; постојање другачијих политичких односа потенцира политичке садржаје полицијске функције;
- *нивоа демократизације и хуманизације власти у друштву* – као последица демократизације и хуманизације државне власти у одређеном броју земаља из оквира полицијске функције изузети су задаци истражног судства, цензуре штампе, контроле политичког удруживања и сл.; ови процеси, међутим, не теку равномерно, тако да поједине од ових задатака полиције у неким земљама и данас обављају;
- *степен развоја државног апарата и других капацитета за управљање јавним пословима* – са развојем друштва, а посебно у епохи државног капитализма, долази до ширења круга управних задатака и, самим тим, пораста управних капацитета; у оквиру ове тенденције у развијеним земљама и полиција добија нове задатке и стога и сама бројчано расте;
- *диференцијације управног апарата* – од тога колико је извршена подела рада унутар управне структуре зависиће и структура полицијске функције, односно ниво екстерне специјализације (концентрација свих полицијских и ослобађање од неполицијских задатака) и начин на који је извршено њено територијално разуђивање (деконцентрацијом путем стварања мреже подручних органа и поверавањем одређених послова локалним органима, или децентрализацијом, то јест преношењем појединих послова у надлежност локалних органа);
- *управне традиције* – неке трајне особине управне структуре настале као резултат друштвених околности у којима се развијала утичу и на начин организовања полиције и структуру полицијске функције – на пример ако је у традицији једне земље да њена управа буде централизована и њена полиција ће бити централизована, као што је случај у Француској; и

- *регионалне специфичности* – карактеристике појединих подручја једне земље (привредни развој, густина насељености, географске особине, саобраћајна повезаност и др.) утичу на структуру полицијских задатака и начин њиховог вршења.⁴³

Примену системског приступа у функционисању полиције диктира и чињеница да је полиција део ширег система безбедности државе и друштва. То значи да се (не)ефикасност, (не)професионалност и (не)етичност полиције нужно одражавају и на рад других државних органа у систему безбедности, конкретно тужилаштва и суда, служби безбедности, инспекцијских органа итд. У конституционалном смислу такав приступ пружа гаранције опште правне сигурности, заштите и остварења грађанских (људских) права и слобода, док у социолошком смислу има важну димензију у изградњи међусобног поверења, партнерских односа и комуникације између грађана (друштва) и полиције, као и између полиције и других државних органа (Кековић *et al.*, 2018).

Имајући у виду све изложено, улогу сваке појединачне полиције у друштву ваља анализирати конкретно-историјски, водећи рачуна о изнетим општим теоријским налазима и оквирима.

1.3. Модели рада полиције

Како би се на ваљан начин могао сагледати и утврдити ниво корупције и његова директна веза са интегритетом полиције, потребно је проучити моделе рада полиције. За *ефикасно* обављање делатности полиције као органа извршне власти и носиоца унутрашње безбедности који обезбеђује општу, личну и имовинску сигурност и заштиту грађана, она је *уређена као систем* са специфичним организационим устројством и делокругом рада. У контексту савременог концепта развоја демократског друштва који, поред осталих вредности, у први план ставља универзална начела *владавине права, једнакости пред законом* и друга, императив модерног друштва јесте да полиција, службе безбедности и посебно тајне службе обављају поверене послове *по закону*, сагласно *правилима*

⁴³ О факторима који утичу на варијабилност полицијске функције детаљно у: *Ibid.*, str. 143–155.

структе и као *јавни сервис* у служби грађана. Ово истовремено значи да су полицијски систем и делови који га чине уређени и одређеним нормама, националним прописима и међународним стандардима који, поред ефикасности, истичу и *професионализам* и *етичко поступање* полицијских службеника.

Пре излагања о моделима рада полиције неопходна су извесна термилошка разграничења. Под појмом „полицијски систем“ подразумевају се сва она питања која се тичу положаја полиције у друштву и начина на који је њена улога утврђена прописима и како се реализује у пракси, док се код појма „организационог модела“ мисли на устројство полицијског апарата и интерна питања његовог функционисања.⁴⁴

Организациони модели према којима разликујемо поједине полицијске системе резултат су процеса диференцијације државне управе. Полиција је уз војску најстарија друштвена институција која представља почетни облик организоване државне управе.⁴⁵ Као што је речено, настанак полицијских организација у савременом смислу посебно је интензивирао током XVIII и XIX века, када се формирају државне структуре за обављање појединих управних задатака.⁴⁶ Формирају се и посебне управне организације за обављање полицијских послова према начелу стварне и територијалне надлежности, чиме се стварају основе појединих полицијских система. У овом процесу предњаче Француска са својим централизованим устројством државне управе, а тиме и полиције, и Енглеска са својим традиционалним децентрализованим моделом. Ови системи постаће узорци за формирање полицијских система широм света. Током XX века, а посебно после Другог светског рата, полиција у већини земаља постаје специјализована служба са основним задацима одржавања јавног реда и мира и осигуравања поштовања закона, односно борбе против криминала и осталих облика неприхватљивог понашања.⁴⁷

⁴⁴ Babović, B., *Policija u svjetskom poretku*, op. cit., str. 21.

⁴⁵ Franulović, D., Pušeljić, M., Magušić, F., „Organizacijski modeli policijskih sustava“, u: *Zbornik radova VI. znanstveno-stručne konferencije s međunarodnim sudjelovanjem*, VI. znanstveno-stručna konferencija s međunarodnim sudjelovanjem, Hrvatsko društvo inženjera sigurnosti, Visoka škola za sigurnost, Čakovec, 2011.

⁴⁶ Pusić, E., *Nauka o upravi*, Školska knjiga, Zagreb, 2002.

⁴⁷ Tatalović, S., *Nacionalna u međunarodna sigurnost*, Politička kultura, Zagreb, 2006.

Чак и летимични увид у компаративну праксу и системска решења јасно показује да је општи концепт полиције и њене улоге резултанта читавог низа друштвених, политичких, културних и других фактора. Управо се зато и разликује од земље до земље, а такође и историјски еволуира, односно мења се кроз време, мада су те промене прилично споре. Међутим, потребно је истаћи да међу различитим полицијским системима појединих земаља постоје и знатне сличности које омогућавају њихову класификацију. У литератури постоји већи број различитих покушаја класификације полицијских система на основу различитих критеријума. Њихов преглед даје професор Милосављевић:

<i>Аутор</i>	<i>Критеријуми</i>	<i>Модел</i>	<i>Примери земаља</i>
Р. Фосдик	Задаци, овлашћења, контрола и структура	1. Енглески 2. Континентални	1. В. Британија 2. Француска
Р. И. Моби	Извор легитимитета, структура и функције	1. Енглеско-велшки 2. Амерички 3. Континентални 4. Колонијални	1. Енглеска и Велс 2. САД 3. Француска 4. Британске колоније
Р. Хантер	Ефикасност, демократичност и корумпираност	1. Фрагментирани 2. Централизованани 3. Интегрисани	1. САД, Канада, Белгија, Холандија, Швајцарска 2. Француска, Италија, Данска, Финска, Израел 3. В. Британија
А. Рајс	Отвореност и корумпираност	1. Централизованани 2. Децентрализованани	1. Француска 2. САД, В. Британија
Р. Терил	Однос према централној власти	1. Фрагментирани 2. Централизованани	1. САД 2. Унитарне земље

Ј. Андрад	Легитимност и идеологизованост	1. Британски 2. Европски 3. Социјалистички	1. В. Британија 2. Земље Западне Европе 3. Бивше источноевропске социјалистичке земље ⁴⁸
-----------	--------------------------------	--	---

Слика 8. Преглед појединих класификација полицијских система

Извор: Милосављевић, 1997:344.

Он истиче да су за проучавање структуре полицијских система најпримереније Фосдикова и Мобијева класификација, чијом се комбинацијом добијају три основна модела полицијских система:

1. континентални,
2. енглески (англосаксонски), и
3. колонијални.

Истине ради, потребно је нагласити да су и ово идеално типске конструкције па у пракси заправо и не постоје чисти видови ових модела, већ модели у којима су преовлађујући елементи неког од њих. Такође, поједине полицијске моделе, на пример јапански, као модел *sui generis*, скоро је немогуће уклопити у ову поделу.

Као најзначајнија обележја *континенталног модела* полицијског система наводе се: постојање националне (подржављене) полиције којом се управља из једног центра; координираност акција на целој територији, будући да нема конкурентних надлежности; постојање две стандардне полицијске организације: националне полиције и националне жандармерије; подела полицијске делатности на делатност полиције поретка (административна полиција) и делатност истражне полиције (судска полиција); непостојање (сем као помоћних и допунских) самосталних полицијских снага испод централног нивоа. Сви ови елементи заступљени су једино у савременом француском полицијском систему, док у другим европским земљама постоје извесна одступања.

⁴⁸ Милосављевић, Б., *Наука о полицији*, *op. cit.*, str. 344.

Енглески модел полицијског система карактерише пресудни утицај органа локалне власти на полицију, услед чега је његова структура редовно децентрализована. У њему је база полиције локална, а не државна, жандармерија не постоји, док су милитаристички елементи у организацији и деловању полиције мање наглашени. Поред Велике Британије, присутан је у САД-у, Аустралији и Канади, уз извесна одступања и специфичности у свакој од ових земаља, или неким њиховим областима (нпр. Квебек у Канади, у којем је полиција уређена по француском узору).

Основна обележја *колонијалног модела* полицијског система су: одговорност полиције искључиво колонијалним властима; централизована структура и организованост у војничкој традицији; смештај полицајаца са породицама у касарнама и баракама; обавезно ношење личног наоружања; потпуна или делимична (са руководећих положаја) искљученост локалног особља из састава полиције.⁴⁹

Поред ове класификације, полицијски системи често се групишу и на основу улоге централне власти – на централизоване и децентрализоване, и по броју централних команди – на просте (постоји само једна полицијска организација) и сложене (постоји више полицијских организација). Тако Дејвид Бејли као критеријум за класификацију полицијских система узима структуру коју посматра са два аспекта: са позиције централне команде и у односу на број команди.

		<i>Централизовани</i>	<i>Децентрализовани</i>
<i>Једноставни</i>		Пољска, Ирска, Израел, Сингапур, Шри Ланка	
<i>Сложени</i>	коорди- нисани	Финска, Француска	Холандија, Индија, Јапан, Канада, Немачка, В. Британија
	некоорди- нисани	Италија, Совјетски Савез	Белгија, САД, Швајцарска

Слика 9. Класификација полицијских система према структури

Извор: Бејли, 1990.

⁴⁹ О свему овоме детаљније у: *Ibid.*, str. 362–405.

Једноставни (прости) полицијски системи су они у којима постоји само једна полицијска организација, то јест где су све полицијске снаге подређене јединственој полицијској управи (команди). Уколико у некој земљи постоји више полицијских организација које су подређене посебним командама, и по томе аутономне, ради се о моделу *сложеног* полицијског система који је у пракси знатно заступљенији и јавља се у неколико подгрупа:

- земље у којима постоје две или више полицијских организација, а једну од њих чини жандармерија;
- земље које имају специјализоване или гранске полиције (железничку, поштанску, пограничну, еколошку, финансијску итд.);
- земље са федералним уређењем у којима постоје посебне федералне полицијске снаге и полицијске снаге земаља чланица федерације; и
- унитарне или федералне земље у којима постоје локалне полицијске снаге као аутономне полицијске организације.

У сложеном *координираном* полицијском систему за сваки део територије државе надлежна је само једна од полицијских организација, а ако је за исте делове територије надлежно више полицијских организација у питању је сложени *некоординирани* систем.

У *централизованим* полицијским системима управљање над организацијама које сачињавају полицијски систем налази се у рукама централне власти, док у *децентрализованим* то није случај. Једноставни полицијски системи увек су централизовани, док сложени могу бити и централизовани и децентрализовани. У пракси се често јављају различите комбинације елемената централизације и децентрализације, па стога професор Милосављевић сматра да је исправније говорити о полицијским системима са различитим степеном централизације (односно децентрализације), него о чистим моделима централизованих и децентрализованих полицијских система.⁵⁰

⁵⁰ *Ibid.*, str. 355.

Према анализи која је у Уједињеним нацијама (УН) сачињена у оквиру припрема за Пети конгрес Уједињених нација за спречавање криминала и третман делинквената ови системи се разврставају, аналогно правним системима, на:

- системе обичајног права (*common law*) у којима се борба против криминала третира као надлежност локалних власти, а полицајац као обични грађанин који има изворну, а не делегирану власт;
- системе кодификованог права (*civil law*) у којима су положај и улога полиције утврђени централним кодексом, а сама полиција је, као једна од грана управног апарата, представник централне власти у односу на становништво; и
- социјалистичке системе у којима је полиција орган социјалистичке државе, односно партије.⁵¹

Организациона структура полицијских организација углавном је веома сложена, пре свега због сложености, разноврсности и обима полицијских задатака, бројности полицијског особља и нарочитих метода рада и технологије обављања полицијских послова. Услед ове сложености у полицијама је стално присутан процес интерне специјализације, односно стварања посебних организационих јединица за извршавање појединих задатака. Тако Леонард (*Leonard*) и Мур (*Moor*) наводе да послови из домена јавне безбедности могу бити груписани у следеће важније целине:

1. превенција криминалитета;
2. репресија криминалитета;
3. патролна делатност;
4. регулисање и контрола саобраћаја;
5. погранични послови и послови у вези са странцима;
6. противпожарна заштита;
7. управни послови;
8. контрола законитости рада (унутрашњи надзор);
9. систем веза;
10. статистика, аналитика и извештавање;
11. послови дежурног оперативног центра;

⁵¹ *The Emerging roles of the police and other law enforcement agencies, with special references to changing expectations and minimum standard of performance*, United Nations, 75-09760.

12. односи са јавношћу и информисање;
13. персонални послови;
14. обука кадра;
15. правни послови (припрема прописа и др.);
16. планирање, координација и контрола радних процеса;
17. материјално-финансијско пословање;
18. набавка и снабдевање;
19. послови у вези са транспортним средствима;
20. изградња и одржавање објеката и опреме; и
21. административни послови.⁵²

Организационе јединице у полицијској организацији деле се зависно од тога да ли је њихова делатност непосредно усмерена на извршавање задатака из круга полицијске функције – на *линијске* (оперативне, основне), или служи лакшем извршавању ових задатака – када је реч о *штапским* (помоћним, допунским) функцијама.

Осим тога, приликом утврђивања организације полиције, уз опште принципе организације и управљања мора се водити рачуна и о извесним специфичним принципима и факторима као што су основни полицијски задаци, тј. линијске и штапске функције које је потребно организационо повезати на основу концентрисања важнијих задатака, метода вршења задатака, појединих категорија грађана као полицијске клијентеле, подручја, односно територије коју покрива полиција и времена, тј. чињенице да се одређени број полицијских активности одвија непрекидно.

Као последица свих ових фактора настала је типична организациона структура полицијске организације коју, у начелу, чине:

1. **руководство полиције** (полицијски врх), којем су најчешће непосредно подређене организационе јединице као што су јединице за односе са јавношћу и за унутрашњи надзор, затим секретаријат и правна служба;

⁵² Leonard, V.A., Moore, H.W., *Police Organization and Management*, 8th ed., The Foundation Press, Westbury, NY, 1993, pp. 163–164.

2. **организационе јединице за линијске операције** – патролна делатност; криминалистичке истраге; превенција криминалитета; контрола и регулисање саобраћаја; пороци (коцка, проституција и сл.); малолетнички криминалитет; управни послови; противпожарна заштита; погранични послови и послови и задаци у вези са странцима (ако се ради о организацији националне полиције); речна, железничка и аеродромска полиција (када постоји потреба); специјалне јединице (нпр. хеликоптерске јединице, јединица за спасавање, антитерористичка јединица, коњичка полиција и сл.); јединица за интервенције у случају нереда и немира; друге службе; и
3. **организационе јединице за вршење логистичких функција** – криминалистичка лабораторија која се може лоцирати и у линијске операције; криминалистичке евиденције; систем веза; транспортна средства; планирање и истраживање; статистика, аналитика и извештавање; управљање кадром; обука кадра; материјално-финансијско пословање; набавке; одржавање објеката, опреме и наоружања; интерно информисање; административне и друге службе.

Наведена структура потпуно је условна и представља један од могућих теоријских модела. У пракси свака национална или локална полиција има специфичну структуру која је условљена одређеним специфичним потребама, али и филозофијом руковођења и организовања, као и другим факторима.

Са организационим моделима полиције тесно је повезано и питање *организационих стилова (култура) полиције*, под којима се подразумева основна концепција од које се полази у утврђивању модела унутрашњег управљања полицијом. Управо овај модел односно концепција често претходи организацији и одређујуће утиче на организациону структуру полицијске организације. Неки аутори разликују:

1. *војнобироократски организациони стил* чија су обележја: централизована командна структура и ланац команде; контрола преко наређења, директива и налога; вертикална комуникација од врха до најнижих функција; кажњавање као главни метод мотивисања особља; неприхватање иницијативе особља (нити се слуша нити охрабрује); ауторитарно вођство;

ниска толерантност према неконформистима; недостатак флексибилности у сусрету са новим ситуацијама; и

2. *полицјски организациони стил* као модеран и проактиван, који карактеришу: подршка иницијативама и дискрецији на свим нивоима; контрола преко упућивачких техника, обука и савета; двострана комуникација, која тече вертикално и хоризонтално; уместо кажњавања, коришћење позитивних мера као главног метода за мотивисање особља; промовисање флексибилности у операцијама; организација почива на већем степену деконцентрације; охрабривање одлучивања на нижим нивоима; примена партиципативног управљања; постојање правилног погледа на промене као индикатора здраве организације; постојање упутстава за испуњавање циљева организације која су позната особљу и према којима се оно оцењује.⁵³

У стварности нема чистих модела, већ су поједине полицјске организације ближе отвореном, односно полицјском, а друге затвореном или војнобирокупатском организационом стилу. Могу постојати разлике и између појединих полицјских структура у истој земљи. Тако су жандармеријске формације организоване према војнобирокупатском стилу, док цивилне полицјске структуре могу имати обележја полицјског организационог стила.

На крају, потребно је нагласити да модерне полицјске организације захтевају модерно и флексибилно устројство, али да оно само по себи није довољно ако га не прате савремене методе управљања, и модерни и ефикасни пословни процеси у којима менаџмент има кључну улогу на свим нивоима управљања.⁵⁴

1.4. Критеријуми ефикасности полицје

Пре разматрања полицјске ефикасности (енг. *efficiency*) неопходно је одредити појам ефикасности уопште, и разграничити га у односу на сличан и са њим повезан термин ефикасности (енг. *effectiveness*).

⁵³ Cox, S.M., *Police: Practices, Perspectives, Problems*, Allyn and Bacon, Boston, 1996, pp. 66–67.

⁵⁴ Balgač, I., Prikaz konferencije „Upravljanje policijom u 21. stoljeću u kontekstu novih koncepata policijskog rada“, *Policija i sigurnost*, god. 23, br. 2, 2014, str. 197–204.

Исак Адижес (*Ichak Adizes*), један од најплоднијих и најзначајнијих писаца из области менаџмента, наводи да је **ефикасност** начин на који се извршава неки процес. Мери се бројем улазних јединица које су потребне да се произведе једна излазна јединица. Систем је ефикасан ако може да свој процес извршава уз најмању могућу количину енергије. Да постанете ефикасни, морате да будете организовани, систематични и програмирани. Бити ефикасан значи следити процес који користи најмању количину енергије и на најмању меру своди њено расипање. Ефикасност је последица поштовања праве *форме*. Нема простора за грешке. Када користите систем који је осмишљен тако да буде ефикасан, процес учења није укључен. Само је потребно да пратите програмирани, прописани систем, који вам детаљно говори где, када, како и с ким шта да радите. Не морате да размишљате, ни иновирате нити бирате. У ствари, што ефикаснији желите да будете, морате више избегавати бирање и иновирање. Тако, што се више будете трудили да будете ефикасни, мање ћете иновирати и бићете мање ефективни на дуге стазе. Бити „**ефективан**“ значи производити оно за шта је систем и успостављен. То значи обезбеђивати жељену *функцију*. Да бисте постали ефективни, потребно је да испробавате различита решења док не пронађете оно право. Прављење избора подразумева прављење грешака, а грешке значе расипање енергије. Штавише, како бисте на дуге стазе били ефективни, морате да иновирате, јер се потребе клијената временом мењају. Адижес сматра да систем може да буде ефикасан, а да не буде ефикасан. Ово је случај ако организација остварује своје циљеве – али користи прекомерне ресурсе и/или енергију како би их остварила. Систем може да буде ефикасан, али не и ефикасан. На пример, узмимо једну организацију у којој је све добро организовано и документовано у приручницима и стандардним радним процедурама тако да сви знају шта треба да раде и када и како то да раде. Систем у потпуности све контролише, тако да нема расипања енергије. Организација поштује своја правила и политике савесно, али задовољава мали број потреба – јер потребе су се временом промениле, док оперативни системи нису. Последица свега јесте присиљавање клијената да попуњавају бескорисне формуларе и јако дуго чекају да им производи или услуге буду испоручени. У овом примеру дата је организација која своје клијенте не

услужује добро. Организација је неефективна, чак и ако поштује процедуре које су осмишљене ради остваривања ефикасности. Ово се назива „бироократија“.⁵⁵

Примена ових концепата на полицијске организације има своје специфичности. Ефикасност је најчешће коришћен приступ за мерење успешности полицијских организација. При томе, она је често поистовећивана са успешношћу и схватана на различите начине, често блиске појму продуктивности (постизање видљивог резултата као што је откривање и лишавање слободе криминалаца, брзина деловања, мањи утрошак радног времена, мањи трошкови за постизање резултата и сл.).⁵⁶ Као ефикасна означава се она полицијска организација која је остварила успех на појединим или свим подручјима полицијског рада, што се може исказати у статистичким (квантитативним) показатељима (број откривених и расветљених кривичних дела, ухваћених починилаца кривичних дела и сл.). За разлику од ефикасности, ефективност не означава било какав успех, већ успех који има у виду квалитет резултата са становишта циљева полицијске организације. У том смислу полиција може да открије и лиши слободе починиоца кривиног дела, али да при томе не поштује процедуре. Услед овога суд може да ослободи криминалца због формалних повреда правила кривичног поступка, па се испоставља да је полиција била ефикасна, али не и ефективна. Из наведеног је очигледно да је ефикасност квантитативни, а ефективност квалитативни приступ, односно концепт. Концепт ефективности уводи вредновање спољашњих ефеката полицијског деловања, док се ефикасност и продуктивност задржавају на интерном вредновању резултата рада.⁵⁷

⁵⁵ Adžes, I., *O efektivnosti i efikasnosti i njihovim reperkusijama*, интернет, www.asee.rs.

⁵⁶ Продуктивност је пре свега економски концепт који изражава однос између уложених ресурса и остварених резултата. Повећање продуктивности полицијског рада подразумева:

- (1) побољшање резултата рада уз исти ниво трошкова;
- (2) смањење трошкова уз задржавање истог нивоа резултата; и
- (3) побољшавање резултата рада сразмерно повећању трошкова.

Уочавајући мањкавости концепта који је настао у привредној сфери, Леонард и Мур предлажу да се повећање продуктивности полиције посматра еластичније и да се исказује као:

- (1) унапређење полицијске праксе према најбољем познатом нивоу, пропорционално увећаним трошковима;
- (2) у смислу алокације ресурса на активности које дају највећи резултат за уложени новац;
- (3) као повећање извесности да ће сваки од полицијских задатака бити испуњен; и
- (4) у смислу најбољег развоја способности полицијског особља (о томе у: Милосављевић, Б., *Наука о полицији*, *op. cit.*, стр. 472–473).

⁵⁷ *Ibid.*

У прошлости је успешност полиције као и целе управе, дуго процењивана (не)задовољством носилаца власти њеним радом, што је потпуно субјективни критеријум. Са развојем друштава, крајем XIX и почетком XX века, шира јавност почиње да се интересује за питање успешности полиције, што доводи до промене критеријума за њену оцену.⁵⁸

Прелази се на класични приступ, односно коришћење криминалне статистике, тј. података о броју извршених кривичних дела и проценту њиховог расветљавања, као главном мерилу ефикасности које је употребљавано чак и као оправдање за успостављање полицијских станица све негде до шездесетих година XX века.⁵⁹ У то време тврдило се да је због његове природе полицијски посао веома тешко мерити, као и установити његову цену односно трошкове. Стога су ова мерила постала главна информација за евалуацију полицијских служби, уклапајући се и у традиционалну интерпретацију полицијске улоге која је уско дефинисана у терминима криминала и активности у вези са лишавањем слободе и применом закона.⁶⁰ Временом се криминална статистика развија, па се превентивни ефекти полицијског рада мере бројем поднетих кривичних пријава, а успешност полиције у сузбијању криминалитета бројем расветљених кривичних дела. Затим се подаци разврставају на поједине врсте кривичних дела (убиства, силовања, крађе итд.) и полицијска успешност доводи у везу са њима. Сигурно је да криминална статистика представља користан алат. Међутим, главно ограничење ових традиционалних индикатора полицијских перформанси је у томе што се ради о есенцијално социјалним индикаторима, што значи да је тешко одредити праву природу и степен утицаја полицијских активности на постављене циљеве.⁶¹ Такође, ослањање на криминалну статистику као једини критеријум успешности полиције као последицу има пренаглашавање значаја репресије криминала и оријентације полиције на успех по сваку цену, укључујући и занемаривање правних, етичких и других професионалних ограничења, односно стандарда.

⁵⁸ *Ibid.*, str. 466–467.

⁵⁹ Hertz, O., „On the efficacy of generic performance indicators for police”, *The Police Journal*, January, 1996, pp. 68–77.

⁶⁰ Bond, C., „The nature of general police work”, *Criminal Justice Commission Research Paper Series*, vol. 3, no. 2.1996.

⁶¹ Стање и тенденције криминалитета нису резултат само полицијског рада. Сем тога постоје и бројне слабости, ограничења и проблеми повезани са криминалном статистиком (Cherrett, M., „Performance indicators: Better accountability implies clearer measures of performance”, *Policing*, vol. 9, no. 1, 1993, pp. 40–53).

Осим тога, подаци о сузбијању криминала односе се само на један сегмент полицијског рада, због чега је нужно утврдити нове индикаторе за мерење успешности полиције.

У мерењу полицијских перформанси коришћење полицијских ресурса (посебно полицијског времена) често је било игнорисано.⁶² Међутим у овој једначини ресурси су једини фактор који се може прецизно утврдити.⁶³ При томе је од посебног значаја питање како су ови ресурси распоређени у реактивне и проактивне полицијске програме.⁶⁴

Од полиције се прво очекивало да буде ефикасна у решавању многих безбедносних изазова. Међутим, пред њу се данас ставља захтев да буде исплатива, што значи да ефикасно решава проблеме рационално трошећи ресурсе који су јој на располагању. При томе је највећа одговорност управо на руководиоцима, који морају да обезбеде успешно решавање безбедносних проблема уз минималну, односно оптималну потрошњу ресурса (материјалних, људских, техничких и сл.).⁶⁵

У литератури је забележено да се између 80 и 90 посто буџета предвиђеног за полицију одваја за персоналне трошкове, из чега се закључује да су управо полицијски службеници највећи ресурс. Традиционални приступ алоцирању ових интегралних ресурса био је да се персонал ситуира у поједине области. Међутим овај приступ прикрива стварну корист овог персонала.⁶⁶ Стога је ближе и пажљивије праћење колико и како су ови полицијски службеници заправо упослени најбољи начин да се утврди како се ресурси троше. У том смислу, велики део истраживачких напора усмерен је на утврђивање шта полицајци заправо раде током радног времена. Ова истраживања показала су да, како год полицијска активност била мерена, ниједан истраживач није нашао да је полиција

⁶² Bond, C., „The nature of general police work”, *op. cit.*

⁶³ Cherrett, M., „Performance indicators: Better accountability implies clearer measures of performance”, *op. cit.*, p. 42.

⁶⁴ White, R., Perrone, S., *Crime and Social Control: An Introduction*, Oxford University Press, Melbourne, 1997.

⁶⁵ Balgač. I., Prikaz konferencije „Upravljanje policijom u 21. stoljeću u kontekstu novih koncepata policijskog rada“, *op. cit.*, str 197–204.

⁶⁶ Cherrett, M., „Performance indicators: Better accountability implies clearer measures of performance”, *op. cit.*

беспослена или неактивна. Полицајци проводе значајни део свог радног времена обављајући послове који нису директно повезани са криминалом или јавним редом и миром, као и другим кључним полицијским функцијама, али је ово време потпуно испуњено обављањем послова које је неко од полиције захтевао.⁶⁷ Полиција најмање половину свог времена проводи у социјално услужним активностима пружајући разне врсте услуга припадницима друштвене заједнице, које нису срж полицијског посла.

У прошлости је питање унапређења полицијске ефикасности решавано пре свега повећањем општег нивоа ресурса. Уобичајени аргумент за повећање бројности полиције, њених овлашћења или фондова, претпоставља директну линеарну везу са смањењем криминала.⁶⁸

Међутим, на основу извештаја о полицији у Енглеској и Велсу уочено је да решавање криминала више зависи од тога како су полицијски службеници упослени и које приоритете има полицијска служба, него од бројчаног повећања полицијских снага.⁶⁹ Расветљавање озбиљних злочина као што су убиства (у односу на, рецимо, провалне крађе), као резултат има виши проценат успешног решавања.

Проблем је што недостају мерила за искоришћеност људских ресурса у полицијској служби и критеријуми доброг управљања, упркос „веома добро истраженом односу између утилизације, добијених услуга и економичности/исплативости“.⁷⁰ Велики део активности полицијских службеника прилично је тешко квантификовати, и претежни део полицијског посла заправо и није ефективно забележен и стандардизован. Други важан проблем је што, иако има значајну контролу над ангажовањем ресурса, полиција има мањи обим контроле над послом који се овим ресурсима обавља.⁷¹

⁶⁷ Edwards, C., *Changing Policing Theories: For 21st Century Societies*, The Federation Press, Sydney, 1999, p. 117.

⁶⁸ White, R., Perrone, S., *Crime and Social Control: An Introduction*, op. cit.

⁶⁹ Grabosky, P., „Efficiency and effectiveness in Australian policing”, *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, no. 16, Australian Institute of Criminology, Canberra, 1988.

⁷⁰ Bourne, D., „Performance or conformance?”, *Police Review*, vol. 106, no. 5468, 1998, pp. 22–24.

⁷¹ Cherrett, M., „Performance indicators: Better accountability implies clearer measures of performance”, op. cit.

Током последњих неколико деценија, слично логици која влада у приватном сектору, фокус се помера на перформансе и вредност која се добија за новац уложен у све јавне службе.⁷² У оквиру овог приступа примећено је да за руководиоце у државним органима константни изазов представља утврђивање приоритетних одлука, које укључује критеријуме ефикасности и ефективности. Један од циљева владе јесте обезбеђивање услуга заједници (енг. *outputs*) у области спровођења закона и одржавања јавног реда и мира као што су полицијске патроле, како би били постигнути појединачни циљеви (енг. *outcomes*) као што је смањење криминала. У оквиру буџетских ограничења менаџери агенција морају наћи прави начин да искористе све расположиве ресурсе за постизање резултата који представљају испуњење њихових посебних циљева. Заједно са променама у начину евалуације јавног сектора у неким земљама, попут Аустралије, одиграва се и преокрет у смислу буџетирања на основу резултата, односно продукције.⁷³

Менаџери користе метод мерења активности утврђујући улазну јединицу (енг. *input*, нпр. количину времена у којем су ангажовани људски ресурси) и дијапазон активности, тако да њихове везе постају очигледније. Подаци о мерењу активности служе менаџерима да на одговарајући начин алоцирају агенцијске ресурсе. Постоји више различитих приступа мерењу активности (нпр. детаљне или генералне радне листе, истраживање/анализа активности у периодима од једне или две недеље, једном или два пута годишње).

У неким полицијама, попут полиције Јужне Аустралије, полицијски задаци класификовани су у групе ради лакшег праћења активности, резултата и трошења ресурса, што се види на следећој слици:

Категорије учинка	Учинак
Услуге повезане са полицијом у заједници	Патролна делатност
	Услуге полицијске станице
	Програми сарадње са заједницом
	Давање информација
	Управљање догађајима

⁷² Hertz, O., „On the efficacy of generic performance indicators for police”, *op. cit.*

⁷³ Dadds, V., Scheide, T., „Police Performance and Activity Measurement“, *Trends & issues in crime and criminal justice*, Australian institute of criminology, Canberra, 2000.

Управљање криминалом	Сузбијање криминала против живота и тела Сузбијање имовинског криминала Сузбијање трговине дрогом Сузбијање осталих врста криминала
Безбедност саобраћаја	Контрола и регулисање саобраћаја Истраживање саобраћајних несрећа
Управљање ванредним ситуацијама	Управљање ванредним ситуацијама
Подршка кривичном правосуђу	Подршка судовима и тужилаштвима Подршка казним установама
Подршка другим министарствима	Подршка другим министарствима

Слика 10. Груписање учинака у фискалној 1998–1999. години

Извор: Dadds, V., Scheide, 2000, p. 4.

Недостаци, односно једностраности квалитативних и квантитативних индикатора полицијског рада, могу бити превазиђени применом комбинованог приступа. Њиме се добијају што је могуће потпуније информације о полицијским активностима и њиховим ефектима, које могу да послуже како потребама полицијског руководства, тако и потребама јавности. Примена овог модела претпоставља јасно формулисање индикатора успешности полицијске организације. Они морају да буду:

1. важни,
2. погодни за претварање у акцију за промену стања,
3. недвосмислени, и
4. мерљиви на јефтин и једноставан начин који не ремети нормалне операције.⁷⁴

Могући индикатори који могу бити употребљени обухватају све квантитативне показатеље који илуструју расположиве ресурсе (кадровске, материјално-техничке, финансијске) и остварене резултате у свим важним областима полицијског рада, као и квалитативне индикаторе полицијског рада који

⁷⁴ Hertz, O., „On the efficacy of generic performance indicators for police”, *op. cit.*, p. 71.

представљају неопходан корективни фактор (тамна бројка криминалитета, жалбе на рад полиције, број погинулих и повређених услед примене средстава принуде од стране полиције, степен задовољства јавности полицијским радом итд.). Примена овог приступа свакако даје најцеловитији увид у полицијски рад и успешност једне полицијске организације. Међутим, она није ни лака нити једноставна. С обзиром на диференцијацију полицијске функције и ширење полицијских задатака, постоји велики број индикатора. Тако је, рецимо, британско министарство унутрашњих послова (*Home Office*) предложило листу од чак 300 индикатора,⁷⁵ док су Рајнер и Спенсер (*Spencer*) предложили да успешност полиције буде процењена у шест главних области применом 36 индикатора.⁷⁶

1.5. Професионални стандарди и обука полиције

Под појмом „стандард” подразумева се свака мера која је утврђена неком нормом. Стандарди се примењују на све области друштвеног живота, па и на професије. Професионални стандарди као систем мера, односно мерила на основу којих се обавља одређена професија представљају алат, односно средство (механизам), менаџерске али и екстерне контроле рада организације и запослених у њој. Њима се поред начина обављања послова и квалитета и квантитета обављеног посла могу утврђивати и различити аспекти обављања професије, од начина селекције и уласка у професију (утврђивање психофизичких особина кандидата, њиховог знања, вештина и навика), преко стандарда за професионално напредовање – па до уређивања појединих области рада и минимално потребних радних перформанси.

У свакој професији јављају се напори да се стандардизује. Ова стандардизација појављује се у три вида као:

- стандардизација процеса,
- стандардизација резултата, и
- стандардизација знања и вештина.

⁷⁵ О статистици коју води *Home Office* видети више на: internet, <https://www.gov.uk/government/organisations/home-office/about/statistics#official-statistics>.

⁷⁶ Reiner, R., Spencer, S., *Accountable Policing: Effectiveness, Empowerment and Equity*, IPPR, London, 1993 (наведено према: Милосављевић, Б., *Наука о полицији, op. cit.*, стр. 478).

Стандардизација *радних/пословних процеса* подразумева да се члановима организације унапред (*ex ante*), пре него што се започне са послом, пропише начин на који ће обављати свој посао, односно сваку радну активност. Ово се постиже помоћу различитих формалних докумената: стандарда, процедура, прописа и упутстава помоћу којих се стандардизује начин на који сваки члан организације на свом радном месту обавља радне задатке. Извршилац посла има веома низак степен аутономије/дискреције, будући да мора обављати само оно што је прописано, и то на начин који је прописан, у времену које је прописано и оруђима која су прописана без одступања – чиме се елиминишу грешке. Ради се о централизованом методу контроле с обзиром на то да се сви стандарди, процедуре, упутства и прописи формулишу на једном месту у организацији и затим намећу запосленима у оперативној сфери. Поред тога, ово је деперсонализован метод контроле, јер је усмерен на задатке, а не на личност, па се она и спроводи кроз контролу начина обављања задатка. Наиме, праћење оствареног у процесу контроле врши се преко имперсонално постављених стандарда и механизма. Најзад, стандардизација процеса је формализован метод контроле, јер се прописивање начина обављања радних процеса обавља формалним средствима (документима), као што су процедуре и прописи. Због свега овога стандардизација процеса представља контролни механизам који бирократизује организацију.

Овај механизам погодан је за масовне процесе, када је број радних места и операција изузетно велики, а могућ је само у случају релативно једноставних и понављајућих операција или радних задатака, при чему је број изузетака сведен на најмању могућу меру. Типични примери су рад службеника на шалтеру поште или банке, или рад радника на покретној траци у фабрици. Осим тога, овом механизму контроле организације прибегава се када су радни процеси сувише сложени или варијабилни, тако да не могу бити стандардизовани, али се резултати тих процеса могу прописати. У том случају се извршиоцу задатка или посла оставља слобода или дискреционо право да сам одлучи на који ће начин обавити задатак, али се зато унапред спецификује или стандардизује резултат који је потребно остварити.⁷⁷

⁷⁷ Јанићијевић, Н., „Утицај организационе културе на контролу понашања у организацијама“, *Економске теме*, год. 50, бр. 3, 2012, стр. 283–300.

За разлику од стандардизације процеса, *стандардизација резултата* (енг. *outputs*) је нерестриктивни метод контроле који запосленима пружа висок ниво аутономије да дефинишу своје акције. Он подразумева релативно висок степен децентрализације структуре како би чланови организације и њихове организационе јединице имали слободу избора акције у остваривању прописаних резултата. Типичан пример употребе овог механизма контроле јесте рад у дивизионалним организацијама, у којима врх предузећа прописује дивизијама само ниво перформанси које је потребно остварити (нпр. проценат профита, висину продаје, тржишно учешће), док им оставља слободу да сами доносе одлуке о начину на који ће их остварити. Овај механизам контроле примењује се и у пројектним организацијама, односно организацијама у којима се оперативни процеси обављају углавном кроз пројекте које реализују пројектни тимови. Спецификују се резултат, време и средства пројекта, а затим се пројектном тиму препушта да самостално одлучује о начину рада на њему. Стандарди перформанси који ограничавају понашање запослених прописују се формално, путем одлука руководства и преко формалних докумената. Стандардизација резултата најчешће се спроводи преко пословних и оперативних планова и буџета.⁷⁸ Док је стандардизација процеса претходна (пре процеса рада), стандардизација резултата је накнадна (након обављеног посла/задатка).

Стандардизација знања и вештина (стандардизација инпута понашања) као механизам контроле понашања запослених, примењује се у ситуацији када не могу бити стандардизовани ни начин обављања радних задатака (процес), нити резултат. Постоје организације и/или професионални послови (на пример послови професора, истраживача у научним установама, аналитичара, лекара и сл.) у којима је природа радних процеса таква да је практично једини начин контроле провера знања, вештина и етичких стандарда у обављању задатака – чиме процес и ефекти рада у значајној мери постају предвидиви и контролабилни. Овај вид стандардизације обично се врши путем дуготрајног школовања (образовања) и обуке стручњака – професионалаца. Овај механизам контроле је персонализован и неформалан, оријентисан на људе а не на задатке, и као такав нерестриктиван. Он даје висок степен дискреције члановима организације у погледу начина обављања

⁷⁸ *Ibid.*

њихових задатака. Степен формализације у овом систему веома је низак, а социјализација и учење знања, вештина и професионалних стандарда од стране новопримљених стручњака обично су резултат неформалних контаката са колегама, мада у неким организацијама могу да се нађу и извесни облици увођења у посао, тренинга и обуке.⁷⁹

Када је реч о стандардизацији полицијске професије због њене сложености, диференцијације полицијске функције и мноштва прилично разнородних полицијских задатака, у полицијским организацијама присутна су сва три наведена вида стандардизације. О стандардизацији процеса и резултата полицијског рада и проблемима у вези са тим, већ је било речи у разматрању ефикасности полиције, па ћемо се овде, пре свега, бавити стандардизацијом знања и вештина као и етичким полицијским кодексима.

У свакој полицији пријем нових припадника подразумева процес селекције који се спроводи у складу са постављеним стандардима и процедурама. Питање критеријума селекције, међутим, није нимало једноставно. У принципу постоје две могућности у вези са пријемом нових припадника полиције:

- селекција на основу униформних критеријума који су јединствени за целу полицију, или
- селекција на основу посебних критеријума који важе за поједине врсте послова у полицији.

У појединим земљама чешћа је пракса да се примењују јединствени критеријуми, а да се касније, након година радног искуства, врши усмеравање за поједине службе у полицији, што практично представља накнадну селекцију.⁸⁰

Међутим, питање критеријума селекције којима би требало обезбедити да новопримљени полицајци буду близу идеалног полицајца није нимало једноставно, с обзиром на то да идеално типске стандарде различито схватају руководиоци полиције, колеге у служби, судови и систем кривичног правосуђа,

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ Милосављевић, Б., *Наука о полицији, op. cit.*

носиоци политичких функција и општа јавност. Као важнији критеријуми за селекцију наводе се:

- припадност заједници (држављанство односно место сталног боравка) и статус кандидата;
- старосно доба (пунолетство се углавном поставља као минимум за улазак и утврђивање горње старосне границе, зависно од земље);
- образовање (у европским земљама се образовни минимум углавном односи на потпуно средњошколско образовање, али се негде специфицира и врста средње школе);⁸¹
- физичке способности (физичко здравље, вид, телесна висина и тежина, окретност и физичка снага);
- менталне способности (интелигенција, комуникацијске способности, друге особине личности); и
- моралне особине (непостојање кривичног досијеа, негде и политичка подобност).

Поред ових, у неким земљама утврђују се и додатни критеријуми попут одслужене војне обавезе, поседовања возачке дозволе, познавања страних језика и сл. У неким земљама, попут САД-а, додатно се вреднује учешће у ратовима односно својство ветерана.⁸²

Стицање одређених знања, вештина и навика представља претпоставку за улазак у полицијску организацију. Она се најчешће стичу у оквиру посебних полицијских образовних установа, односно система полицијског школства, мада се некада могу стицати и у самим полицијским организацијама као обука уз рад (енг. *in job training*). У оквиру припрема за улазак у службу, поред теоријских садржаја, изграђивање полицијског кадра претпоставља и васпитавање, односно стицање радних навика, ставова и других особина и квалитета од значаја за службу. Полиција је у почетку била попуњавана припадницима који нису имали, осим одређених психофизичких предиспозиција и, евентуално, елементарне писмености, никакве друге посебне услове за пријем у службу нити су, пак,

⁸¹ У Великој Британији могу бити примљени и кандидати без средње школе уз полагање одговарајућих тестова и дужу полицијску обуку.

⁸² О свему овоме знатно детаљније у: Милосављевић, Б., *Наука о полицији*, *op. cit.*, стр. 529–548.

пролазили неке од институционализованих облика обуке у току вршења службе. Њихово оспособљавање за полицијски посао сводило се на учење како кроз сопствено, тако и кроз искуство старијих колега. Током развоја и усложњавања друштва и сама полицијска функција је постајала све комплекснија (ширење мандата, односно надлежност за све већи број послова), а обављање полицијских послова све сложеније и захтевније. Зато је почело да условљава неопходност поседовања, односно стицања одређеног корпуса знања, вештина, навика, а временом и усвајање одговарајућих вредности. Такође, у оквиру полицијских организација развијала се и унутрашња подела рада, односно интерна специјализација за одређене врсте сродних полицијских послова, међу којима посебно место заузимају послови превенције и сузбијања криминалитета. Као одговор на ове захтеве јавили су се различити облици полицијског образовања (енг. *education*) и обуке (енг. *training*).⁸³ Ниво, врсте, начин организације, квалитет и друга оспособљавања за обављање полицијских послова, разликују се од земље до земље.⁸⁴

Без обзира на бројне међусобне разлике, заједничко је за све модерне полиције да њихови припадници данас не могу успешно обављати своје послове без стицања, али и сталног надграђивања и ажурирања релевантних знања, вештина и навика. Ово је неопходан предуслов професионализације полицијског занимања, али и усуд сваке организације у савременом изузетно динамичном друштвеном амбијенту „друштва које учи“, и у којем су практично сви појединци предодређени на „доживотно учење“ (енг. *longlife learning*).

Обука полицајаца може бити:

- почетна, тј. пре ступања у службу (стручно оспособљавање), и
- током службе (стручно усавршавање).

⁸³ Под појмом образовања подразумевамо стицање посебног теоријског знања и извесних практичних вештина, које води формалној квалификацији (степену) и које траје више година; док под појмом обуке подразумевамо стицање посебних полицијских знања и вештина које не води формалној дипломи, али може укључивати одређене сертификате, у принципу траје знатно краће, а усмерено је пре свега учењу конкретно-практичних вештина и уско специјализованог обима теоријског знања (*Ibid.*, str. 549).

⁸⁴ Примера ради, Велика Британија, земља са модерном и ефикасном полицијом која ужива висок углед у јавности, нема институције задужене за полицијско образовање, али зато има врхунски систем полицијске обуке.

Трајање почетне полицијске обуке варира од неколико месеци до две године, а њен садржај своди се на историјат, место и улогу полиције у систему социјалне контроле, организацију, одговорности и овлашћења полиције, права и слободе грађана, етику и односе са јавношћу, законске и интерне процедуре у извршавању појединих задатака, практичне вештине и технике поступања у појединим ситуацијама, употребу наоружања и опреме, прву помоћ, комуникацију и полицијску администрацију, специјално физичко образовање итд.

Обука током службе обухвата:

1. курсеве иновације и комплетирања знања,
2. курсеве намењене побољшању одређених перформанси или кориговању ставова,
3. курсеве овладавања специјализованим знањима и вештинама, и
4. промотивне курсеве.⁸⁵

Обука је кључно средство за постизање основног полицијског циља, а то је што ефикаснија јавна безбедност, односно полиција као истински јавни сервис грађана. Полицијско школство данас је област у центру пажње модерних и ефикасних полицијских организација. Полицајци који након одговарајуће обуке задрже стечено знање и вештине, могу да изазову позитивни „домино ефекат“ тиме што ће утицати на друге припаднике полиције да унапреде своје особине и учинак, и да пруже бољу услугу заједници, тј. да делају на сигурнији начин. Наиме, изградња полицајца који се ефикасно бори против све обимнијих и озбиљнијих безбедносних претњи на почетку XXI века, а притом мора да води рачуна о заштити људских права, рестриктивно примењује полицијска овлашћења, рационално користи средства, познаје модерне информационо-комуникационе технологије и средства и методе модерног полицијског рада – незамислива је без веома развијеног система полицијског школства. Ова полазишта заједничка су свим савременим полицијама, мада се конкретна решења у мањој или већој мери разликују. С друге стране, као последица глобализације и све интензивније међудржавне и међународне полицијске сарадње, јављају се и тенденције конвергенције различитих система, уједначавања наставних планова и

⁸⁵ Милосављевић, Б., *Наука о полицији*, *op. cit.*, str. 555.

програма, имплементације нових савремених наставних метода који нису усмерени на предавање и наставника, већ на учење и полазника, развој његове креативности и самостално стваралачко решавање проблема. Трага се за оптималном равнотежом теоријских и практичних садржаја, институције полицијског школства се отварају и повезују са установама из цивилног система, а све је теже утврдити разлику између обуке и образовања.⁸⁶

Када је реч о стандардима, потребно је истаћи и то да се у полицијама успостављају и стандарди који се тичу етичких аспеката обављања полицијских послова, који су најчешће формулисани у полицијским етичким кодексима. Полиције у скоро свим земљама формулишу своје етичке кодексе под различитим називима: „изјаве о вредностима“, „принципи понашања“, „канони професионалне одговорности“, „стандарди праксе“, заклетве, максиме, декларације итд., а у којима се утврђују основне вредности, норме и принципи, као и морално неприхватљива понашања полицајаца. Поред националних постоје и наднационални документи који регулишу питања полицијске етике, попут универзалног *Кодекса понашања лица одговорних за примену закона* који је усвојила Генерална скупштина УН-а, и европске *Резолуције 690 (1979) Парламентарне скупштине Савета Европе: декларација о полицији*, коју је усвојио Комитет министара Савета Европе 19. септембра 2001. године. Декларација за полицајце УН-а донета је 1980. и садржи 16 правила. Нека од правила су: обавеза сваког полицајца да своју дужност обавља како налаже закон да би заштитио грађане и заједницу од насиља, грабежи и других штетних појава; полицајац треба своју дужност да обавља часно, непристрасно и достојанствено, да се супротстави корупцији и да се од ње уздржи; да су у односима са грађанима забрањени кажњавање, као и нехумани, понижавајући поступци; уздржавање од извршавања наредби за које зна да су противзаконите; и да се никаква кривична нити дисциплинска мера не сме предузети против њега због одбијања да изврши незакониту наредбу; да треба да делује одлучно и да не употребљава силу ако то није правилно и разумно за извршење задатка; да треба да се дају тачна и јасна упутства која се односе на начин и околности под којима може да употреби оружје итд. (Кривокапић, 2005).

⁸⁶ Кешетовић, Ж., *Упоредни преглед модела обуке и школовања полиције*, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2005.

Основна сврха моралног кодекса није у стварању морала (што је понекад и стихијски, спонтан и релативно дуготрајан процес), већ, пре свега, у његовом јасном излагању и прецизном формулисању. Кодекси као записи моралних норми доприносе правилном вршењу (*lege artis*) дужности и овлашћења одређене професије, не само у погледу стручности, већ и у односу на вредносна мерила, што и јесте срж моралног понашања.⁸⁷ Пракса је, наиме, показала да су кодификоване моралне норме снажније, тј. да чвршће обавезују припаднике професије и да се потпуније и лакше примењују од оних које су дифузне, односно расуте.

По својој суштини ови кодекси представљају јавна обећања од стране полиције да ће се у обављању својих послова и пружању услуга грађанима држати одређених стандарда. Једно од отворених питања етичких кодекса, због њихове на неки начин уговорне природе, јесте и да ли су они обавезујући за све припаднике професије без обзира на то да ли су чланови одговарајућих професионалних асоцијација и удружења, односно да ли су лично потписали „изјаву о прихватању вредности“. Чини се да етички кодекси, пре свега, имају сврху да изразе, а не да створе јавну обавезу у вези са обављањем професије, па су неодвојиви од професионалне части и у том смислу морално општеобавезујући за све њене припаднике. У смислу јавне одговорности није битно само оно што припадници професије обећају и чему су посвећени, већ и оно што друштво реално и разумно очекује од припадника једне професије.⁸⁸

Професионални стандарди су видно истакнути на веб-сајту Метрополитен полиције (*Metropolitan Police Service*), и у њима се наводи да се сви запослени морају придржавати следећих стандарда професионалног понашања:

- поштење и интегритет,
- ауторитет, поштовање и љубазност,
- једнакост и разноликост,
- употреба силе,

⁸⁷ Кобе, П., „Прилог дискусији о етици и праву“, *Архив за друштвене и правне науке* 2, 1978, стр. 213.

⁸⁸ Кешетовић, Ж., *Упоредни преглед модела обуке и школовања полиције*, *op. cit.*

- наређења и инструкције,
- дужности и одговорности,
- поверљивост,
- достојност за обављање службе,
- дискредитујуће понашање, и
- пријављивање недозвољеног и неприличног понашања.⁸⁹

Полиција у Србији добила је свој етички кодекс 2003. године под називом *Упутство о полицијској етици и начину обављања послова полиције*. У уводној одредби овог кодекса наводи се и обавеза поштовања кодекса Савета Европе за српске полицијске службенике. Три године касније, 2006, донет је *Кодекс полицијске етике* у сврху остваривања највиших националних и међународних стандарда полицијског поступања и подршке владавини права.

Најзад, потребно је истаћи да је интериоризација, односно поунутрашњење одредби етичких кодекса од стране полицајаца (прихватање њихових норми као сопствених, аутономних, а не хетерономних) процес у којем значајну улогу има и тренинг, односно обука, тј. оспособљавање и усавршавање полицајаца. Кокс наводи да више аутора истиче како је овај део обуке који се односи на етичке вредности дефицитаран на многим полицијским академијама, упркос општој сагласности о његовом великом значају.⁹⁰

1.6. Професионална полицијска култура

У свакој професионалној организацији поред писаних норми, правила и процедура постоји и скуп неписаних норми, уверења и упутстава за акцију којих се припадници организације у мањој или већој мери придржавају. Иако нису писана, ова правила имају значајан утицај на функционисање и успех, али и неуспех организације. Дил (*Deal*) и Кенеди (*Kennedy*) дефинишу организациону културу као нешто „типично“, то јест као скуп правила, норми, вредности и принципа који усмеравају понашање и доприносе стварању смисла члановима,

⁸⁹ Internet, <http://content.met.police.uk/Article/Standards-of-professional-behaviour/1400016955529/1400016955529>.

⁹⁰ Cox, S. M., *Police: Problems, Practicies, Perspectives, op. cit.*, p. 56.

односно запосленима у организацији, укратко начина на који се мисли и ради у организацији.⁹¹ Прихватајући ове елементе Бахтијаревић-Шибер додаје и важну чињеницу да се наведена правила и норме преносе на нове чланове који дођу у организацију.⁹²

Својевремено је антрополог Ралф Линтон (*Ralph Linton*) рекао да људи не примећују културу сопственог друштва, као што риба у акваријуму не примећује воду. Исто тако ни запослени не примећују организациону културу, али је она веома значајна не само за функционисање, већ и за руковођење и управљање организацијом. Организациона култура често свој видљиви израз добија у организацијским слоганима/паролама/логоима, односно симболима који изражавају сврху, мисију и пословну стратегију. Као специфичне функције организационе културе наводе се: утицај на развој организације, постизање постављених циљева организације, усмеравање одлука и начина понашања запослених, учвршћивање социјалних односа, деловање на мотивацију. Поред тога, она доприноси и стабилности организације и у значајној мери одређује на који начин људи изван организације перципирају саму организацију.⁹³

Професионална (суп)култура појављује се у оквиру занимања која су стекла карактеристике професије, а чији захтеви превазилазе дневне дужности.⁹⁴ Она представља одређени систем вредности, ставова и уверења у односу на саму делатност, клијенте, односе у оквиру професије, као и према другим друштвеним групама и друштвеним појавама које су од утицаја на професију.⁹⁵

Иако не постоји општа сагласност о томе да ли је полицијски посао стекао све карактеристике професије у социолошком смислу, међу истраживачима је преовлађујуће схватање да се у оквиру полицијске професије ствара специфична професионална (пот)култура која значајно детерминише понашање полицајаца на послу и ван њега. „Формална правила и налози руководства нису, дакле, једини

⁹¹ Deal, T., Kennedy, A., *Corporate cultures*, Addison-Wesley, Canada, 1982.

⁹² Bahtijarević-Šiber, F., „Organizacijska kultura: operacionalizacija и истраживање“, *Revija za sociologiju*, 23 (1–2), 1992, str. 27–39.

⁹³ Bahtijarević-Šiber, F., *Ibid.*

⁹⁴ Уколико се ове вредности, ставови и уверења посматрају са становишта система вредности који чини културу глобалног друштва, онда се о њима говори као о професионалној поткултури, односно супкултури.

⁹⁵ Кешетовић, Ж., *Социологија – Избор текстова за раднике ОВП, op. cit.*

фактори који одређују начин понашања полицајаца, већ је то и нарочити систем вредности, ставова и уверења које полицајци усвајају у односу на свој посао, поједине категорије грађана, судове, право и различите појаве у друштву од утицаја на њихов посао. Тај систем вредности, ставова и уверења назива се полицијском културом или поткултуром (уколико се посматра из угла релација према систему вредности који чини културу друштва као целине).⁹⁶ Ради се у ствари о погледу полицајаца на њихов посао и свет који произилази из специфичности самог полицијског посла. Полицијска култура садржи сет идеја, обичаја, прихваћених пракси, информација и правила које дефинишу „добар полицијски посао“ и дају значај полицијском послу.⁹⁷ Полин (*Paoline*) види полицијску културу као конструкт којим се полицијски службеници суочавају са ситуацијама у професионалном окружењу кроз ставове, вредности и норме које настају као резултат деловања у наведеном окружењу.⁹⁸

Етички и културни захтеви и очекивања од полицајаца често су у супротности. Клајниг (*Kleinig*) истиче да „унутар полицијске организације постоји тензија између вредности полицијске културе и очувања полицијског интегритета. Овакво стање обично захтева од полицајаца да буду верни колегама и да не пријављују њихове преступе, али и да не верују шефовима да ће подржати појединце који пријаве нечије непоштене поступке“ (Кесић, 2011).

Полицијска култура посебно је потенцирана осећањем социјалне изолованости, ризицима посла, специфичним овлашћењима и одговорностима, нужношћу међусобне солидарности у заједничким акцијама, честим контактирањем са лицима склоним асоцијалним понашањима и одређеним врстама људи са социјалног дна, интерним системом обуке и професионалног знања које се стиче у пракси, карактером информација које се користе у раду, и слично.

Затвореност, као општа карактеристика полицијске поткултуре, има своју сврху не само у заштити полицајаца од спољног напада и критике јавности, већ служи и

⁹⁶ Милосављевић, Б., *Наука о полицији*, *op. cit.*, стр. 587.

⁹⁷ Cochran, J. K., Bromley, M. L., „The myth(?) of the police sub-culture“, *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, 26 (1), 2003, pp. 88–117; Manning, P.K., *Police Work: The Social Organisation of Policing*, The MIT Press, Cambridge, 1977.

⁹⁸ Paoline, E. A., „Taking stock: Toward a richer understanding of police culture“, *Journal of Criminal Justice*, 31, 2003, pp. 199–214.

да се њоме задржи идентитет групе и солидарност. Ова карактеристика знатно отежава искорењивање корупције у полицији, зато „што је скоро немогуће убедити полицајце да причају једни о другима“, а притом „велики број полицијских одељења има неписане законе који забрањују полицајцима да сведоче једни против других“ (Кесић, 2011).

Прво свеобухватније академско испитивање полицијске поткултуре представља, својевремено веома утицајна, књига Џерома Сколника „Правда без суђења“ (*Justice without Trial*) из 1966. године, у којој је описана „радна личност полицајца“ (*policeman's „working personality“*), као склоп социопсихолошких особина (сет облика понашања који се у оквиру групе прихватају и толеришу, а почивају на одређеним ставовима, вредностима и дефиницијама одређених ситуација), односно као специфичан „друштвени карактер“ полицајца који настаје као одговор на опасност и ауторитет – две јединствене варијабле са којима је скопчана улога полиције, уз константан притисак на полицију да буде ефикасна, или да барем тако изгледа.⁹⁹ Ова тема постаје нарочито актуелна у англосаксонској научној заједници шездесетих година када у САД-у, Великој Британији и Канади настаје већи број радова посвећених овој теми.¹⁰⁰ Конструкт полицијске културе постаје већ етаблиран седамдесетих година XX века, као резултат схватања значаја утицаја културе на формирање полицијских понашања и ставова.¹⁰¹

Сматра се да конструкт полицијске културе укључује два елемента:

- слику бораца против криминала, и
- систем неформалних веровања и правила који обликују понашања упркос припадности хијерархијски уређеном систему регулисаном законским одредбама.¹⁰²

⁹⁹ Skolnick, J., *Justice Without Trial*, Wiley, NewYork, 1966.

¹⁰⁰ Најзначајнија истраживања су: Niederhoffer, A., *Behind the Shield*, Doubleday, NewYork, 1967; Manning, P.K., Maanen van J. (eds.), *Policing: A View from the Street*, Goodyear Publishing, Santa Monica, CA, 1978; Black, D., *The Manners and Customs of the Police*, Academic Press, NewYork, 1980; Bouza, A.V., *The Police Mistique: An Insider's Look at Cops, Crime and Criminal Justice System*, Plenum Publishing Co., NewYork, 1990; Das, D.K., *Undrestanding Police Human Relations*, Metuchen, Sage Publications, Newbury Park, 1991 (наведено према: Кешетовић, Ж., *Социологија – Избор текстова за раднике ОУП, op. cit.*).

¹⁰¹ Manning, P.K., *Police Work: The Social Organisation of Policing*, The MIT Press, Cambridge, 1977.

¹⁰² Boke, K., Nalla, M. K., “Police Organizational Culture and Job Satisfaction: A Comparison of Law Enforcement Officers' Perceptions in Two MidwesternStates in the U.S“, *Journal of Criminal Justice and Security*, 11 (1), 2009, pp. 55–73.

Роберт Рајнер, професор емеритус на Лондонској школи економије, критички синтетизујући најзначајније студије полицијске поткултуре, као и на основу сопствених истраживања, издвојио је следеће њене најзначајније карактеристике:¹⁰³

1. **Посвећеност мисији** – за полицајце њихов посао није само посао као и сваки други, већ начин живота који, бар у принципу, има сврху и смисао, јер се полицајци свесно жртвују у очувању друштвеног поретка и његових вредности, спречавајући пад у безакоње, хаос и анархију;
2. **Цинизам (полицијски песимизам)** – резигнација и виђење главних друштвених трендова у апокалиптичним терминима, док је полиција последња линија одбране друштва од варварских сила;
3. **Сумња** – полицајци стално сумњају у све и сваког, што је природни резултат специфичности њиховог посла, што постаје проблематично само ако добије екстремне (патолошке) облике;
4. **Социјална изолација и солидарност** – због природе свог посла (савест друштва и спроводитељи норми, сменски рад и др.) полицајци су често изоловани, односно слабо интегрисани и неуклопљени у друштвену заједницу, услед чега их у САД-у називају „плавом расом” (енг. *blue race*). Полицијску изолацију понекад подстиче и чињеница да су некада полицајци и буквално физички одвојени од остатка заједнице будући да живе или у самачким полицијским хотелима или у баракама, као нпр. француска жандармерија. Последица социјалне изолација је изузетно развијена интерна солидарност која је од нарочитог значаја за проблематику полицијског интегритета па ћемо је, нешто касније, детаљније описати;
5. **Конзервативизам** – у политичком и у моралном смислу полицајци су често конзервативни сагласно хијерархијској структури полиције и њеној друштвеној улози да очува утврђени друштвени поредак и његове вредности. Полицајци су, дакле, у већини против наглих и крупних промена у политичком животу и моралу, подржавају конзервативне партије и политичаре, а немају разумевања за алтернативне и маргиналне друштвене групе и неконвенционалне поткултурне стилове и начине живота;

¹⁰³ Reiner, R., *The Politics of the Police*, Wheatsheaf Books, Brighton, 1985.

6. **Мачизам** – као припадници типично мушке професије полицајци се уклапају у „мачо“ имиџ, препуштајући се хетеросексуалним задовољствима и конзумирању алкохола. Они су мушкараци „старог кова“ који цене типичне мушке вредности: физичку снагу, освајање жена, кафану, алкохол, спорт и сл. Премда се полицијски рад посматра као претежно мушки посао који је фокусиран на борбу против криминала, не сме се запоставити ни одржавање реда и пружање других различитих дужности за које би се могло рећи да постоји тенденција занемаривања, јер се најчешће маркирају као „женске активности“;
7. **Расне предрасуде** – будући да се ради о истраживањима у мултикултурним и мултирасним англосаксонским државама, Рајнер истиче и расне предрасуде као карактеристику полицијске културе, али наводи да неки писци указују и на предрасуде полиције према младима и радничкој класи, посебно њеним нижим слојевима, као и етничке предрасуде. Међутим, поставља се питање да ли су ове предрасуде детерминанта, или као што тврде неки писци последица полицијског рада; и
8. **Прагматизам** – полицајци нису склони креативном мишљењу (енг. *outside box thinking*), експериментисању и иновацијама. Напротив, они деле наглашену веома прагматичну, конкретну, приземну, антитеоријску перспективу из које гледају на свет и на свој посао, услед чега немају воље да размишљају о иновацијама, експериментима и истраживањима. Полицајци углавном ствари гледају црно-бело, склони су да све раде на уобичајени начин и да размишљају у једноставним категоријама.

Као специфичност полицијске културе, наводи се и „култура кантине“ (енг. *canteen culture*)¹⁰⁴ која се односи на комуникацију и интеракцију полицијских службеника обележену солидарношћу и кохезијом. Полицијски службеници у радним просторијама (нпр. у полицијским станицама), у друштву својих колега, покрећу одређене културалне теме ради међусобне комуникације и потврђивања заједничког идентитета.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Мисли се на комуникацију у полицијској кантини у оквиру полицијске станице у којој полицајци бораве у паузама посла и ради оброка.

¹⁰⁵ Сажнер Мраовић, I., „Policijska kultura kao okvir (ne)postupanja policije“, *Policija i sigurnost*, 11 (1–3), 2001, pp. 61–73.

Већ је речено да се као последица социјалне изолације, али и услед нужности и потребе полицајца да се ослони на колеге, пре свега ради међусобне заштите у потенцијално опасним полицијским акцијама, као и да се створи специфичан штит који чува информације о кршењима правила у служби у целини од увида јавности – у полицијским организацијама ствара веома јака солидарност. Ово иде чак до поделе целог света у менталним мапама полиције на „ми“ и „они“. Односно цео свет се дели на „нас“ (сви у оквиру службе) и „њих“ (сви који су изван полиције), тако да полицијску институцију прожима веома специфичан *трутни дух* који води стварању *братства у плавом*.¹⁰⁶ Полицијски посао може да буде веома опасно занимање и тешко га је обављати без безрезервне подршке и лојалности. Хитност реаговања у ситуацијама у којима су угрожени људски животи једноставно не оставља времена за усаглашавање ставова актера о томе да ли су конкретни поступци полицајаца усклађени са општим апстрактним принципима (правилима службе). Услед тога преовладава став да све док је „плави брат“ (односно „један од нас“) у опасности, било да је у конкретном случају он у праву или не, заслужује помоћ колега полицајаца – тако да се у полицијској организацији ствара особити дух братске солидарности, а полицајци, попут мускетара, за своје гесло узимају девизу „сви за једног, један за све“. Овај братски дух с једне стране води унутрашњој интеграцији и кохезији, будући да додатно уједињује припаднике полиције, али с друге стране потенцира њихову, из других раније наведених разлога већ постојећу социјалну изолацију. Поред тога, он представља и сасвим реалну опасност да ће због поштовања ових неписаних правила у пракси доћи до прикривања грешака и пропуста појединих полицајаца од стране њихових колега.¹⁰⁷

Наведено имплицира да полицијски рад инволвира емоције самих службеника, што се наизглед не разликује од обављања неке друге службе. Међутим, основна дистинкција је да емотивни приказ овде мора и треба да буде под контролом.

¹⁰⁶ Више о овој теми видети у: Bittner, E., *The Functions of the Police in Modern Society*, Oelgeschlager, Gun and Hain Publishers, Inc., Cambridge, Mass., 1980, pp. 63–65.

¹⁰⁷ Професор Кешетовић наводи следеће: „Неки реформатори полиције покушавали су управо да сломе овај дух видећи у њему главну препреку за реформе полиције. Наиме, ако персонал збија редове и представља јединствен фронт пред спољашњим критичарима, може да се очекује коришћење сличне тактике и унутар полицијске организације, и у међусобним односима њених унутрашњих организационих јединица, надређених и подређених, а што све веома отежава ефективну контролу“ (Кешетовић, Ж., *Социологија – Избор текстова за раднике ОУП, op. cit.*, стр. 261).

Амерички истраживач професор Игон Битнер (*Bittner*) наводи да полицијска солидарност није потпуна и да је израженија између припадника појединих служби и између појединих рангова (руководиоци и обични полицајци). Наиме, ова солидарност има границу ако се посматра полицијска организација изнутра, а према окружењу она се манифестује доста снажно, па се у случају спољашњих критика и притисака збијају редови полицајаца. Полицајци морају да раде са људима у које имају поверења, а успостављање поверења захтева трајну основу која је често окружена зидом ћутања. У том смислу партнери из полицијских тимова не говоре један о другом пред трећим лицима, линијски персонал не говори о својим претпостављенима у присуству виших официра и, наравно, ниједан припадник организације не разговара ни о чему што је у вези са службом са људима изван ње. У ширем смислу, полицијске организације представљају изузетно компликовану мрежу дељења тајни комбинованог са систематским ускраћивањем информација, што такође може бити значајна препрека у покушајима системског оснаживања полицијског интегритета у полицијским организацијама.

Све наведене карактеристике полицијске културе представљају „идеални тип“, будући да су резултат многобројних апстракција елемената и особина конкретних полицијских организација и њихових генерализација. Међутим, поједини аутори указују на то да је интензитет и израженост неких од елемената полицијске културе различита у појединим полицијским јединицама (опште јединице, посебне и специјалне јединице), односно службама, као и између различитих рангова (униформисани полицајци, криминалистичка полиција, руководство).¹⁰⁸

Највећи број истраживања полицијске културе реализован је у англосаксонским земљама (САД, Канада, Велика Британија, Аустралија) па се, самим тим, оправдано поставља питање – да ли изложене карактеристике полицијске културе пронађене у полицијама ових земаља имају универзално важење. На ово питање афирмативно одговара Дејвид Бејли (*Bayley*, 2005), који сматра да полицијска култура показује значајне сличности у различитим друштвима, и да обављање

¹⁰⁸ *Ibid.*

полицејских послова било где у свету производи сличну професионалну културу.¹⁰⁹ Ипак, сматрамо да поред универзалних елемената полицејске културе који су условљени природом полицејског посла, не би требало заборавити ни да она има и своје значајне специфичности у свакој конкретној земљи, будући да се формира у различитим системима опште друштвене културе, а да и она сама представља модификовани део шире националне културе. Поред тога, није једном заувек дата, већ се током времена мења, пратећи промене у друштву.¹¹⁰

Традиционална објашњења полицејске културе нису узела у обзир карактеристике савремених и модерно уређених полиција које се односе на високе стандарде едукације, професионализацију, сензибилизацију и повећање броја припадника мањина (жена, етничких и расних мањина, припадника мањинских сексуалних оријентација и сл.) у полицејским организацијама. У овом контексту требало би имати у виду потенцијално више фрагментираних полицејских супкултура које је потребно посебно проучавати у контексту њиховог утицаја на полицејске службенике. Полицејска култура мора се посматрати као динамична појава понашања полицејских службеника и развоја полицејских задатака која је под утицајем промена у друштвенополитичком контексту.¹¹¹

Утицај полицејске културе појављује се веома рано, на почетку полицејске каријере, када полицејског службеника – приправника који дође у њихову организациону јединицу старије колеге упућују на то да заборави све што је учио на полицејској академији и објашњавају му како заправо ствари функционишу у „стварном свету“.¹¹² Како наводи Кешетовић, један број истраживача указао је на значај процеса социјализације нових чланова полицејске организације који се одмах по пријему на посао, попут својеврсне иницијације, уводе у полицејску културу. Наиме, још у току обуке будући полицајци се припремају за улазак у службу тако што се подвргавају неким њеним вредностима и нормама. Инструктори им усађују често неформалне поруке усмерене на развијање осећања

¹⁰⁹ “The Police and Political Development in Europe”, in: Martin, A. (ed.), *The Formation of National States in Western Europe*, University Press, Princeton, p. 370 (наведено према: Милосављевић, Б., *Наука о полицији*, *op. cit.*, str. 591).

¹¹⁰ Кешетовић, Ж., *Социологија – Избор текстова за раднике ОУП*, *op. cit.*

¹¹¹ Сажнер Мраовић, I., „Policijska kultura kao okvir (ne)postupanja policije“, *op. cit.*

¹¹² Baboselac Marić, M., „Obilježja policijske kulture“, *Policijska I sigurnost*, godina 23, broj 3, Zagreb, 2014, str. 239–250.

солидарности и посвећености мисији. Упркос томе, чим ступе у службу млади полицајци доживљавају шок реалности (енг. *reality shock*), видећи да ствари у животу не иду „по књизи“, односно онако како су то учили у школи. О моћи и утицају полицијске културе говори и чињеница да постоји веома реална опасност да чак и ако појединац овлада свим полицијским пословима и вештинама, али се не уклопи у вредности и норме полицијске културе, он буде одбачен, изолован и игнорисан од стране радне средине, исто као да је неспособан за посао. Дакле, интеграција у професионалну културу показује се као нужност.¹¹³

Из изложеног је сасвим јасно да конструкт звани „полицијска култура“ може дати релевантан допринос у објашњењу ставова и образаца понашања полицијских службеника, а да неке од карактеристика полицијске културе попут социјалне изолације, солидарности и кодекса ћутања односно дељења тајни, могу у значајној мери утицати на системске покушаје изградње односно јачања полицијског интегритета у полицијским организацијама.

2. Интегритет

Интегритет је један од водећих нормативних концепата у модерном друштву. Често се говори о степену интегритета вођа, одосно лидера заједнице и значајних историјских личности, а веома се цени интегритет изабраних јавних званичника. Међутим, постизање сагласности о томе од чега се заправо интегритет састоји међу теоретичарима није нимало лако ни једноставно. Неки тврде да је у питању чисто формална релација према конзистенцији, други да се у првом реду ради о питању идентитета појединца, док неки мисле да интегритет укључује субјективне и објективне моралне захтеве.¹¹⁴ Након општег разматрања појма интегритета, детаљније ће бити приказан институционални интегритет.

2.1. Опште о појму интегритета

Интегритет је појам који људи доживљавају на различите начине. Он се односи на принципијелно понашање.¹¹⁵ Етимолошки посматрано, појам *интегритет* (од лат.

¹¹³ Кешетовић, Ж., *Социологија – Избор текстова за раднике ОУП, op. cit.*

¹¹⁴ Miller, C., “Integrity”, in: *International Encyclopedia of Ethics* (ed. LaFollette, H.), Wiley-Blackwell, 2013.

¹¹⁵ Pallai, K., “Integrity and integrity management”, created within the framework of priority project No. SROP 1.1.21-2012-2012-0001, entitled ‘Prevention of corruption and the revision of public

integritas) значи целину, јединство, потпуност, усаглашеност, неизокренутост, недељивост, постојаност, искреност, чистоћу душе, беспрекорност, поштење. Имати интегритет значи бити свестан сопствене потпуности као људског бића, као и разноликости између других људи. Ово је појам супротан осећају појединих друштвених слојева подложних моралној изопачености, подмитљивости и корупцији.¹¹⁶

Речници интегритет обично дефинишу као чврсто придржавање моралног кодекса, принципа и вредности, некоруптивности и исправности,¹¹⁷ честитости и поштења, и као конзистентност између акција појединца и његових принципа и метода.¹¹⁸

По Филозофској енциклопедији Станфорд, реч интегритет уобичајено се означава као *формалан однос (релација) према самом себи*, а тако и као *само понашање, делање у складу са моралношћу*. По тој енциклопедији најчешћа значења речи интегритет су:

1. интегритет као самоцеловитост;
2. интегритет као очување идентитета;
3. интегритет као истрајавање у нечему;
4. интегритет као тежња моралности; и
5. интегритет као врлина.

Дакле, када се за некога каже да је „особа од интегритета“, то генерално значи да има снажан морални карактер и, као такав, интегритет представља једну од највећих врлина које човек може да поседује.¹¹⁹

administration development”, internet, [http://corruptionprevention.gov.hu/download/8/f2/90000/Integrity%20and%20integrity%20management%20\(Ka talin%20Pallai\).pdf](http://corruptionprevention.gov.hu/download/8/f2/90000/Integrity%20and%20integrity%20management%20(Ka%20talin%20Pallai).pdf).

¹¹⁶ Pagon, M., Meško, G., Lobnikar, B. (Eds), *Etika, integriteta in človekove pravice z vidika policijske dejavnosti*, Ministarstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Visoka policijsko-varnostna šola, Ljubljana, 2003, p. 47.

¹¹⁷ Bader, B., Kazemek, E., Witalis, R., “Emerging Standards for Institutional Integrity: A Tipping Point for Charitable Organizations”, *A Governance Institute White Paper*, Fall 2006, p. 1, internet, http://www.witalis.com/pdf/WP_InstitutionalIntegrity.pdf.

¹¹⁸ The World Road Administration, PIARC Technical Committee B.1, Good Governance of Road Administration, “Best Practice of Good Governance – Institutional Integrity”, p. 21, internet, <http://www.piarc.org/en/order-library/16949-en-Best%20practices%20of%20good%20governance%20-%20Institutional%20integrity.htm>.

¹¹⁹ *Stanford Encyclopedia of Philosophy* online, internet, <https://plato.stanford.edu/entries/integrity/>.

Интегритет је један од најважнијих појмова, али истовремено и један од термина који највише збуњују. На пример, док се понекад користи практично као синоним за „морал“, постоје ситуације када се морално поступање и деловање са интегритетом разликују. Када се говори о интегритету појединца, односно особе, тада се мисли на његово понашање, а у првом реду на мотиве, позадину тог понашања и оно чиме је оно детерминисано, то јест подстакнуто. У том смислу, особом од интегритета означава се појединац који има безусловну и непоколебљиву обавезу према моралним вредностима и дужностима, у Кантовом смислу. Када се користи као морални интегритет, односно термин повезан са врлином, „интегритет“ се односи на квалитет карактера одређене особе и у том смислу укључује и њено поштење, реалност, обазривост и остале моралне вредности.

Осим тога, интегритет такође подразумева и начин понашања или рада неке особе или институције у одражавању поштеног, усклађеног, савесног, непристрасног, транспарентног и квалитетног деловања. Штавише, важно је да медији и/или друштво доживљавају ове особе или институције као субјекте који одају утисак поштења, делују у складу са формално прихваћеним моралним стандардима и правилима и да, уопште, послују са високим нивоом интегритета.¹²⁰

За интегритет се каже да има јасну суштинску вредност – он је неодвојив од идеје да је боље у сваком сегменту живота поступати поуздано и поштено, у складу са врлином, одговорно и примерено, са јасним осећајем за исправни и легитимни циљ, без коруптивног и изопаченог утицаја.¹²¹

Поред моралних вредности, интегритет подразумева и личну компоненту. Интегритет је и рад на личном плану, рад на развијању особе у потпуности, али означава и превласт разума над емоцијама и нагонима, односно способност контроле сопствених емоција и импулса.

¹²⁰ Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, *Metodologija izrade plana integriteta*, Sarajevo, 2013, internet, http://www.apik.ba/zakoni-i-drugi-akti/Plan_integriteta/Archive.aspx?langTag=bs-BA&template_id=196&pageIndex=1.

¹²¹ Field, C., *The fourth branch of government: the evolution of integrity agencies and enhanced government accountability*, Paper presented at the 2012 AIAL National Administrative Law Forum, Adelaide, 19–20 July 2012.

Осим тога, може се говорити и о интегритету појединих делова или аспеката живота одређене особе, па се у том смислу може разликовати професионални, интелектуални и уметнички интегритет. Међутим, у филозофском смислу најзначајније значење речи „интегритет“ односи се на општи карактер. Филозофи нарочито настоје да схвате шта значи захтев да се интегритет показује у свим аспектима живота, односно шта заправо значи бити особа од интегритета?

Поред изнетог, појам интегритета користи се такође и у смислу интегритета у екосистему, компјутеризоване базе података, система одбране, уметничког дела, и тако даље. Интегритет се приписује људима, новинама, уметничким делима, народима итд. Када се примењује на физичке објекте, интегритет се односи на целовитост, нетакнутост или чистоћу објекта, а у политичком смислу користи се термин „територијални интегритет“ да означи недељивост државне територије, односно целовитост њених граница.

Појам интегритета се користи и у *психологији*, пре свега у смислу интегритета личности. Истиче се да за појединца психофизички системи (црте и особине) делују као покретачи на активност. Психолог Никола Рот истиче да све особине личности, иако су међусобно различите, истичу три значајне карактеристике личности:

- јединство (интегритет и целовитост);
- јединственост (особеност); и
- доследност (у понашању).

Јединство, или интегритет, или целовитост личности, значи да се психички процеси не појављују код човека изоловано, независно један од другог. Они се појављују у свакој људској активности истовремено и повезано, међусобно зависе и утичу једни на друге. На пример, оно што опажамо зависи од учења, искуства и мотивације. Наше жеље утичу на наше мишљење, наша интересовања ће у великој мери утицати на оно што учимо. Значи, човек не поседује само једну особину коју испољава у свом понашању, него увек поседује и испољава више особина. Ове особине чине организацију или јединство.¹²² О интегритету ега говори и Сигмунд Фројд (*Freud*). Међутим, не смемо заборавити да је его настао

¹²² Рот, Н., *Психологија личности*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2014.

из ида, и да он заправо као и читава личност представља део ида. То је организовани део ида чији је циљ задовољавање ида, а не његово фрустрирање. Осим тога, сва енергија којом его располаже произлази из ида. Из ида произлази сва моћ којом располаже его. Због тога никада не може бити самосталан и независан од ида. Его је на тај начин везан уз ид и за реалност. Он истовремено мора задовољавати прохтеве или захтеве ида и захтеве реалности, који су готово увек у супротности. Како би могао да удовољи и једним и другим захтевима его мора да има одређену *јачину* и *кохеренцију* или *интегритет*. Захтеви ида су каткад тако јаки, или толико супротни реалности, да его почиње да губи свој интегритет и почиње да се распада. Зато мора да троши енергију и на сопствено одржавање и изградњу, или репарирање сопственог интегритета који је стално угрожен непрекидним захтевима импулсивног, слепог, ирационалног, себичног, нарцистичког и асоцијалног ида.¹²³

У свакодневном дискурсу, интегритет укључује два основна елемента: прво, да је интегритет, пре свега, формални однос човека према самом себи, или између делова или аспеката сопствене личности; и друго, да је интегритет на важан начин повезан са моралним понашањем. Другим речима, постоје извесна садржинска или нормативна ограничења за деловање са интегритетом.

Како наводе Милан Пагон, Сања Кутњак Ивковић и Бранко Лобникар (2000), појединци се са интегритетом носе етички, јер делују у складу са својим моралним уверењима која им говоре шта је добро, а не због тога што постоје подстицаји из спољашњег окружења или различити притисци.¹²⁴ Зато интегритет може бити дефинисан као склоност одупирању искушењима, злоупотреби права и овлашћења која произлазе из одређеног положаја, или као отпор корупцији на индивидуалном, организацијском и институционалном нивоу.¹²⁵

¹²³ Fulgosi, A., *Psihologija ličnosti: teorije i istraživanja*, Školska knjiga, Zagreb, 1997.

¹²⁴ Етика је филозофска дисциплина која испитује заснованост и извор морала, основне критеријуме за вредновање свеколиких људских поступака, као и опште циљеве и смисао моралних хтења и деловања. Етика дефинише проблемско испитивање филозофских претпоставки и критеријума моралних норми, њихову друштвену и идејну осигураност и упитаност о томе шта је морал уопште. Морал, односно оно што називамо моралним вредновањем, често је у ствари само степен усклађености општих норми са посебним поступцима у животу појединца и деловању заједнице.

¹²⁵ Klockars, C.B., Kutnjak Ivković, S., Haberfeld, M.R., *The Contures of Police Integrity*, SAGE, Newbury Park, CA, 2004.

Делатр (*Dellattre*) класификује интегритет као „стално прилагођавање, спремност, одлучност и поновно успостављену навику да особа делује исправно, чак и ако је нико на то не присиљава, осим ње сâме“. Он тврди да је интегритет „незамењив темељ доброг пријатељства, закона, родитељства, спорта и грађанског духа, а и добар јавни посао“.¹²⁶

Сходно томе, интегритет подразумева оне квалитете личности који, као друштвени конструкт, представљају најбољу противтежу девијацији личности и неетичком понашању. То је најпожељнија разликовна особина једне организације или појединца, а указује на поштовање правила и норми који управљају подручјем њиховог деловања.

Особа за коју се може рећи да је особа од интегритета понаша се у складу са сопственим уверењима. Другим речима, за њу се не може рећи да говори једно, а ради – друго. Она јавно износи своја морална уверења, чак и онда када та уверења нису популарна и широко прихваћена. Особа са интегритетом говори истину и преузима одговорност за оно што мисли, осећа и чини. Не глуми пред другима, искрена је и има унутрашњи осећај моралне доследности. Оваква особа живи свој живот искрено и аутентично и не претвара се да је нешто што није.

2.2. Институционални интегритет

Поред интегритета појединца, односно индивидуалног интегритета, може се говорити и о интегритету на институционалном нивоу. Потребно је нагласити да су индивидуални и организациони, односно институционални интегритет тесно повезани, будући да појединац не постоји изоловано у социјалном вакууму, већ је увек део неке социјалне институције у оквиру које испуњава одређене друштвене улоге, у сагласности са одговарајућим друштвеним нормама.

У литератури се наводи да интегритет има три димензије:

- 1) **индивидуални интегритет**, који се односи на традиционално разумевање интегритета као поштеног и одговарајућег понашања („радити праве

¹²⁶ Наведено према: Pagon, M., 2003. Police ethics and integrity. Police Command Studies International, September, internet, <http://www.police-studies.com/papers/police-ethics-integrity.pdf>, 12.12.2016.

ствари“ али „на прави начин“) или конзистентност између речи и дела.¹²⁷ То значи да особа има свест и конзистентне вредности које управљају њеним одлукама и акцијама.¹²⁸ Индивидуални интегритет је резултанта индивидуалних особа/појединаца и њихових интерперсоналних односа у социјално конструисаним околностима. Поред тога, индивидуални интегритет се надопуњује специфичном природом одређених институционалних аранжмана. Појединци су уклопљени у политичке и институционалне структуре које или охрабрују или обесхрабрују могућности њиховог етичког деловања;¹²⁹

- 2) **институција интегритета**, која се односи на социјалне норме и кодексе, укључујући и законе, који представљају обавезујуће норме за понашање појединца;¹³⁰ и
- 3) **интегритет институција**, који се односи на интегритет на нивоу организације односно целог система јавне управе, дефинише се као коректив функционисања институције како би испуњавала своју сврху, а њена кохеренција се перципира као легитимна.

За разумевање институционалног интегритета неопходно је разумевање и индивидуалног интегритета и њихових корелација, о чему је раније било речи. Наиме, нужно је истражити комплексне релације између индивидуалних избора и понашања у контексту у којем појединци делују, укључујући и однос између појединаца и институција. Институције морају да задрже свој интегритет упркос свим потенцијалним конфликтима са индивидуалним вредностима запослених, и сваком личном прекршају који може навести запослене да крше институционалну политику.¹³¹ Између ова два типа интегритета може доћи до конфликта, као и тензије између стварања некоруптивних институција и процеса и неговања персоналног интегритета.

¹²⁷ Grebe, E., Woermann, M., “Institutions of Integrity and the Integrity of Institutions: Integrity and ethics in the politics of developmental leadership”, *The Developmental Leadership Program*, Paper 15, March 2011, p. 8, internet, <http://www.dlprog.org/news-events/new-paper-ethics-and-integrity-in-the-politics-of-developmentalleadership.php>.

¹²⁸ Pallai, K., “Integrity and integrity management”, *op. cit.*

¹²⁹ The Integrity Project, ‘Institutions & Integrity’, internet, <http://integrityproject.org/the-project/vi-institutions-integrity/>.

¹³⁰ Grebe, E., Woermann, M., “Institutions of Integrity and the Integrity of Institutions: Integrity and ethics in the politics of developmental leadership”, *op. cit.*

¹³¹ The Integrity Project, ‘Institutions & Integrity’, *op. cit.*

На институционалном нивоу, интегритет подразумева организацију која се „дефинише, и делује у оквиру јаког кодекса понашања и позитивних вредности, и која је нетолерантна за ставове, акције и активности запослених или партнера који одступају од тог кода“.¹³² Овај концепт снажно је повезан са принципом транспарентности, која подразумева отвореност, комуникацију и одговорност.¹³³

Што се тиче организација и институција, кључни аспект је да организација која је заснована на интегритету обавља своје задатке у складу са циљем и сврхом због које је основана и функционише на транспарентан, беспрекоран и етички начин. Понашање појединаца конзистентно је са постављеним вредностима и циљевима, и организација и њени партнери предузимају све неопходне кораке да свој посао обављају у складу са овим вредностима.¹³⁴ Институционални интегритет је значајан у јавном сектору, приватном сектору и трећем сектору, односно цивилном друштву (невладиним организацијама).

Посебан значај има интегритет у јавном сектору, због јавног карактера ових институција које подразумевају поверење јавности у праксу, операције и политике јавних институција. За тела у јавној управи интегритет значи да релевантне јавне институције следе циљеве који су у интересу јавности, како је то одређено законом у обављању јавних послова. Органи јавне управе јасно се разликују од тржишних субјеката чињеницом да је фундаментално питање које се тиче њиховог деловања – да ли испуњавају своју друштвену функцију. Питања економије (трошкова) или ефикасности могу се тек накнадно постављати.

Један од најзначајнијих аспеката институционалног интегритета у контексту јавне управе представља проблем корупције. Од средине деведесетих година међусобни утицај корупције, добре управе/владе и интегритета постао је кључно питање у глобалном окружењу. Корупција представља најзначајнији ризик за институционални интегритет. Ситуације и злоупотребе могу такође бити изазов и за

¹³² The World Road Administration, PIARC Technical Committee B.1, Good Governance of Road Administration, ‘Best Practice of Good Governance – Institutional Integrity’, p. 21, internet, <http://www.piarc.org/en/order-library/16949-en-Best%20practices%20of%20good%20governance%20-%20Institutional%20integrity.htm>.

¹³³ Gurzawska, A., *Principles and Approaches in Ethics Assessment Institutional Integrity*, 2015, internet, <http://satoriproject.eu/media/1.e-Institutional-Integrity.pdf>, 11.5.2017.

¹³⁴ Klotz-Sántha, 2013:16, in: Pallai, K., “Integrity and integrity management”, *op. cit.*

персонални интегритет, и створити конфликт између индивидуалног и институционалног интегритета. Појединац који настоји да максимизира своје личне циљеве кроз кршење организационе етике и моралног кодекса организације нарушава њен интегритет. Самим тим, јавни службеник који се коруптивно понаша (на пример тражећи и/или прихватајући мито – новац или услуге), ради доношења повлашћених административних одлука (али и ради нечињења односно непоступања у одређеним случајевима), поступа без интегритета.¹³⁵

2.3. Полицијски интегритет

2.3.1. Схватања полицијског интегритета

С обзиром на то да појам интегритета може имати различита значења у различитим друштвеним окружењима, као и да га је могуће посматрати са становишта индивидуе и институције, Ђорђевић (2014:16) пригодно за интегритет каже да је „безобалан појам“. Али, како истиче у наставку, „без обзира на то што појам интегритета није у потпуности јасан, он поседује изразиту реторичку моћ која увлачи полицију у расправу о злоупотреби полицијских овлашћења, о корупцији у полицији или о недоличном понашању полицајаца“ (Ђорђевић, 2014, према: *Klockars, Kutnjak Ivković, Haberfeld, 2007: 251*).

Савремено схватање полицијског интегритета повезано је са четири принципа демократског рада полиције: транспарентношћу, заштитом људских права, сервисно оријентисаним радом и одговорношћу (*Bayley, 2001*). Ради се заправо о узајамном односу, јер само полицијска организација која има висок ниво интегритета може деловати као транспарентан и одговоран сервис заштите људских права свих грађана, али напредни развој и подизање нивоа интегритета полиције и креирање културе интегритета међу полицијским службеницима представља основу даље демократизације полиције (*Caparini, Marenin, 2004*). Са друге стране, како упозорава Ђорђевић (2014:16), „нарушавањем интегритета полиције и њених службеника доводи се у питање њена основна улога, која подразумева очување и унапређење безбедности грађана“. Ову тврдњу још ближе

¹³⁵ Gurzawska, A., *Principles and Approaches in Ethics Assessment Institutional Integrity*, op. cit., p. 6.

илуструје укључивши у разматрање проблем корупције, за коју констатује да директно нарушава интегритет полицијске службе. Дакле, корупција индиректно представља угрожавање основних људских права и безбедности грађана. Полицијска организација ниског степена интегритета није у стању да одоли изазовима корупције, што онда значи да није у стању ни да својим грађанима пружи адекватну безбедносну услугу.

На урушавање или јачање интегритета утичу вредности, правила и понашања која су заступљена у полицијској служби, и која заједнички обликују полицијску културу (*Kobut, 2012:67*). Због тога су појмови полицијске културе и интегритета међусобно условљени и заједно утичу на индивидуални рад полиције и на рад целе организације. Из наведеног је лако разумети како је полицијски интегритет од пресудне важности за улогу коју полиција има у неком друштву, односно како полицијски интегритет детерминише функционисање конкретне полицијске организације у конкретној заједници. Али, управо та ширина значења и далекосежних последица нивоа полицијског интегритета може да ствара тешкоће у јасном и прецизном разумевању концепта полицијског интегритета. Као што је случај и са неким другим изузетно комплексним и корисним концептима, и концепт полицијског интегритета укључује превише значења многима, што онда носи ризик да никоме ништа конкретно не значи. Тог ризика били су свесни и неки истакнути научници који су део својих истраживачких напора усмерили на заштиту концепта интегритета од тог ризика и спречавање његовог потенцијалног банализовања с једне стране, односно са друге стране осигурања његовог пуног разумевања и примене у пракси. Што конкретнија и оперативнија концептуализација појма интегритета, односно прецизна и јасна дефиниција концепта интегритета, свакако је добар начин постизања овог циља.

Тако су Клоккарс, Кутњак Ивковић и Хаберфелд (*Klockars, Kutnjak Ivković, Haberfeld, 2006*) који су, до сада, међу најутицајнијим научницима у области истраживања полицијског интегритета, понудили дефиницију полицијског интегритета која се показала довољна и са аспекта примене у научним истраживањима и са аспекта праксе у полицијским организацијама широм света. Према тој дефиницији, полицијски интегритет представља нормативну склоност полиције да се одупре искушењима злоупотребе права и привилегија полицијске

професије (*Klockars, Kutnjak Ivković, Haberfeld, 2006*). Оваква дефиниција обухвата шест кључних компоненти. Прва се односи на **полицијски интегритет као нормативни индикатор**, што упућује на чињеницу перцепције интегритета више као веровања него као понашања. Управо ово имплицира да се понашања из моралне перспективе могу сагледати било као добра или као лоша, обухватајући веровање како полицијски службеници у одређеним ситуацијама морају да поступе. Близак однос полицијског интегритета и морала даље имплицира да би полицијски службеник који верује у „чињење доброг“ морао да буде спреман да пријави колегу који се понаша супротно, као и да подржи формалне поступке кажњавања таквог полицијског службеника. Међутим, Клоккарс и сарадници (*Klockars, Kutnjak Ivković, Haberfeld, 2006*) напомињу да императив интегритета понекад долази у конфликт са императивом опроштаја, лојалности, милости, толеранције и саосећања, што онда представља извор озбиљних моралних дилема код полицијских службеника.

Следећа компонента дефиниције полицијског интегритета односи се на **склоност одупирању** и узима у обзир да, иако понашање људи произлази из њихових ставова, чињеница је да се ставови и понашање увек нужно не подударују (*Klockars, Kutnjak Ivković, Haberfeld, 2006*). Потенцијално неподударање ставова и понашања произлази из различитих личних обележја као што су недостатак имагинације, страх од открића, страх од казне, или пак из неких ситуацијских околности као што је често недостатак прилика. Све су ово околности које људе наводе да се понашају на начин који наглашава висок степен интегритета, иако он заправо интринзично не постоји (*Kutnjak Ivković, 2015b*). Ипак, ставови и понашања по правилу високо позитивно корелирају, па би ставови који значе висок ниво интегритета барем делимично морали да воде понашање полицијских службеника у том смеру.

Реч **полиција** чини трећу компоненту дефиниције полицијског интегритета, и као што Клоккарс и сарадници (*Klockars, Kutnjak Ivković, Haberfeld, 2006*) напомињу, она је намерно употребљена управо на такав начин, односно уместо речи „полицијски службеник“ или „полицијска управа“, јер рефлектује чињеницу да је полицијски интегритет карактеристика и индивидуалног полицијског службеника и групе полицијских службеника и полицијске организације у целини. Међутим,

динамика и повезаност интегритета зависе од јединице анализе, односно разумевање и објашњавање психологије интегритета полицијског службеника као индивидуе засигурно се разликује од разумевања и објашњавања социологије, политике и историје развоја културе интегритета полицијске организације (*Klockars, Kutnjak Ivković, Haberfeld, 2006*). Холистички гледано, „интегритет полиције требало би да подразумева индивидуалну честитост полицијског службеника и његово поступање у складу са законом, моралним и етичким вредностима“, али и „институционалну целовитост рада полицијске службе и одрживо поступање полиције у складу са законским и стратешким оквиром“ (Ђорђевић, 2014:16).

Четврта компонента дефиниције полицијског интегритета односи се на **искушење**, па у фокус ставља различитост ситуација у којима полицијски службеници обављају свој свакодневни посао, као и различитост окружења у којима делују поједине полицијске јединице или читаве полицијске организације. Ти различити контексти према полицијским службеницима често могу да генеришу специфичне подражаје на непримерено понашање (*Kutnjak Ivković, Haberfeld, 2015*). Насупрот тим искушењима, полицијски службеник са интегритетом како га види Ђорђевић (2014:16) „требало би да служи као пример осталим колегама, јер је борац против корупције, штити право недискриминације и промовише осећање једнакости у полицијској служби“.

Злоупотреба чини пету компоненту дефиниције полицијског интегритета. У различитим ситуацијама недоличног понашања злоупотреба може да се разликује: код неких тежих облика непримереног понашања она може бити у потпуности очигледна и јасна, док код других може да буде и прикривена, па полицијски службеници могу да користе изговоре или да у потпуности одричу постојање злоупотребе (*Kutnjak Ivković, Haberfeld, 2015*).

Последња компонента дефиниције полицијског интегритета односи се на **права и привилегије полицијске професије**. Како исти аутори (*Kutnjak Ivković, Haberfeld, 2015*) објашњавају, рад полиције је високо дискрециона, принудна активност која се рутински одвија у приватном окружењу, далеко од очију јавности и контролних механизма, и укључује сведоке који су често перципирани као

непоуздани. Из тих разлога, радити као полицијски службеник значи имати много прилика у којима може да дође до искушења злоупотребе привилегија и права професије, као и до подлегања тим искушењима.

2.3.2. План интегритета у полицији

Истраживачи корупције у полицији слажу се да је доношење Националне стратегије за борбу против корупције у јулу 2013. године, као и Акционог плана за спровођење Националне стратегије за борбу против корупције 2013–2018. (Министарство правде и државне управе, 2013, са значајним учешћем МУП-а) представљало важан искорак у суочавању Србије са овим проблемом (Ђорђевић, 2014). За полицију у Србији тиме је остварен снажан подстицај за изградњу и унапређење интегритета полицијских службеника. Али, преломни тренутак у том процесу догодио се још 2008. године када је на основу Националне стратегије за борбу против корупције из претходног периода, донет Закон о Агенцији за борбу против корупције (*Службени гласник РС*, број 97/2008) којим је регулисана обавеза свих тела државне и локалне управе и самоуправе, свих државних организација и јавних служби и предузећа да израде и усвоје план интегритета. То је било увођење по први пут тог модерног института код нас.

План интегритета један је од модерних приступа у успостављању законитог и етичког деловања тела државне управе и других јавних институција и организација. Ради се о проактивној и превентивној методи чији је циљ сузбијање прилика за коруптивна понашања државних и јавних службеника, односно оснаживање интегритета владиних и других јавних институција и организација (Добовшек 2009:120). План интегритета не бави се решавањем појединачних конкретних случајева коруптивног понашања у јавном сектору, већ предвиђа механизме који би требало да елиминишу, или барем минимизирају могућности за појаву корупције.

За обезбеђење ефикасности планова интегритета било је неопходно обезбедити њихово исправно разумевање од стране свих владиних агенција и организација, јавних служби, установа и предузећа, као и тела локалне управе и самоуправе. Стога је Агенција за превенцију корупције објавила јединствене смернице за

израду и спровођење планова интегритета. Законом о Агенцији за превенцију корупције (*Службени гласник РС*, број 97/2008) регулисано је да Агенција израђује и објављује процене интегритета, и на основу тога смернице за планове интегритета, а да државни органи, органи територијалне аутономије и локалне самоуправе, јавне службе и јавна предузећа доносе сопствене планове интегритета у складу са тим смерницама и о томе обавештавају Агенцију. Законска обавеза Агенције такође је и праћење доношења и реализације свих планова интегритета (Ненадић, 2010).

У складу са чланом 58. Закона о Агенцији за борбу против корупције (*Службени гласник РС*, број 97/2008), сваки појединачни план интегритета обавезно укључује процену изложености институције корупцији, податке о особи која је у институцији одговорна за план интегритета, идентификацију и опис пословних процеса и поготово процеса доношења пословних одлука који су посебно изложени ризику појаве корупције, а у складу са свим тим мере превенције корупције. Дакле, сваки поједини план интегритета нужно подразумева две фазе израде и спровођења: фазу процене ризика корупције и отпорности организације на те ризике, и фазу креирања и имплементације иновативних мера у правцу подизања нивоа отпорности организације на те ризике (Шикман, Тањага, 2010:11). Те иновативне мере, у складу са поменутиим чланом 58. Закона о Агенцији за борбу против корупције, могу бити правне и практичне. Другим речима, то могу да буду нови прописи или измене и допуне постојећих прописа, али се може радити и о активностима које нису резултат доношења или спровођења неког прописа. Али, како упозорава Ненадић (2010:10), није увек нужно, а ни једноставно, направити јасне дистинкције између правних и неправних односно практичних мера. Оно што јесте нужно, то је да своје планове интегритета као оригиналну антикорупцијску меру усвоје сви државни органи, органи локалне управе и самоуправе, све јавне службе и сва јавна предузећа. Такође је нужно и да сваки поједини план интегритета представља службени документ који се заснива на релевантној процени подложности конкретне организације или институције ризицима за настанак и развој корупције, односно изложености њених запослених етички и професионално неприхватљивим поступцима. Неопходно је и да сваки појединачни план интегритета обухвати мере и активности којима је могуће постићи јединствену сврху која се примарно састоји у јачању интегритета

организације или институције, при чему се под интегритетом подразумевају честитост, професионализам и етичност, истовремено и на индивидуалном и на организационом нивоу (Ненадић, 2010; Шикман, Таџга, 2010; Ђорђевић, 2014).

Ове императиве у вези са изградом и спровођењем планова интегритета потребно је узети крајње озбиљно како би била избегнута позната опасност, како каже Ђорђевић (2014:14), „хиперинфлације усвајања различитих докумената без одговарајуће примене и процене учинка“. Сасвим супротно том негативном тренду, који је нажалост честа појава у земљама у транзицији и младим демократијама, основни смисао плана интегритета јесте обезбеђење ефикасног и ефективног функционисања јавних институција и организација. Ово се делом постиже управо кроз поједностављење непотребно сложених и самим тим нејасних и нетранспарентних правила и процедура, односно укидањем сувишних и тиме заправо оптерећујућих правила и процедура. Циљ плана интегритета јесте да се омогуће и други модуси повећања ефикасности и ефективности јавних организација и институција, који подразумевају адекватан надзор и минимизирање дискреционих одлука руководиоца, уз истовремено подизање нивоа одговорности свих запослених, што нужно за собом повлачи јачање професионализма и етике, и повећање транспарентности деловања, а посебно доношења одлука.

Да би описано укидање лоше праксе и неприменљиве регулативе било могуће, претходно је неопходно несумњиво установити које су то уопште компликоване или сувишне процедуре, у чему се огледају ризична дискрециона овлашћења надређених, и у чему се тачно састоје последице таквих контрапродуктивних пракси и правила. Такође, потребно је прецизно анализирати потребе додатне едукације запослених како би били у стању да прихвате промене у начину функционисања и деловања (Ненадић, 2010).

Очигледно је да план интегритета подстиче спознају организације о деликатним поступањима и чак упитним активностима, односно о критичним тачкама пословања у смислу могућности појаве корупције. Доношење и реализација плана интегритета зато је од пресудне важности за легитимитет институције која губи интегритет услед конфликта интереса, посебно непотизма и клијентелизма, што

су све готово типични проблеми не само Србије него и већине постсоцијалистичких земаља у транзицији Југоисточне Европе (Кандуч, 2012). Циљ плана интегритета свугде је повећање делотворности поступања и квалитета услуга институција и организација јавне власти, што свакако има позитиван утицај на поверење грађана у те институције. У оквиру плана проучава се отпорност организације на пропусте и лоше праксе које могу довести до корупције, а проверава се и адекватност писаних правила, поготово могућност њихове злоупотребе.

Са аспекта теоријског оквира овог истраживања, важно је установити чињеницу да планови интегритета посматрају организацију у целини. Тако се, на пример, када се говори о процени стања, не мисли на тестирање интегритета појединаца (Шикман, Тањага, 2010:11), него на укупну организациону климу и културу.

План интегритета може се састојати од више елемената, при чему је уобичајено да обухвати две фазе: прву, фазу оцене отпорности институције и другу, фазу увођења нових мера на подизању отпорности институције. Ове фазе могу се сагледати кроз следећих шест кључних активности:

1. Оцена нивоа корупцијског ризика (функција/појединац, део институције, институција) по члановима појединих системских закона – за сваки одељак посматраног системског закона (подзаконског акта) даје се оцена корупцијског ризика. Корупцијски ризик дефинише се као могућност да се корупција деси. Ниво корупцијског ризика може се мерити тим различитим скалама;

2. Утврђивање потенцијалних корупцијских тачака (функција/појединац, део институције, институција) у односу на чланове појединих системских закона – као потенцијална корупцијска тачка може се означити део државног органа (део јавне институције или организације), или поједина функција. Овом приликом не процењује се ниво утицаја него само постојање или непостојање корупцијске тачке. Приликом одређивања потенцијалних корупцијских тачака потребно је извршити анализу која би укључила носиоца изборне функције, помоћника министра, руководиоца јавне институције, руководиоца у министарству, члана управног одбора јавне институције, одговорног државног службеника, одговорног

радника јавне институције; или констатовати да не постоји потенцијална корупцијска тачка (уколико она заиста не постоји);

3. Оцена потенцијалног корупцијског утицаја појединих функција/личности

– утицај функције/личности на реализацију појединог законског одељка дефинише се као ниво могућности (потенцијала) утицаја на остварење личне користи, а на штету друштва. Из ове оцене изузимају се функције/личности које су директно одговорне за реализацију датог законског решења. Оцена потенцијалног корупцијског утицаја укључила би анализу истих оних субјеката код којих се процењују и потенцијалне корупцијске тачке;

4. Оцена ефикасности досадашњих антикорупцијских мера

– предуслов за оцењивање ефикасности антикорупцијских мера јесте њихово постојање. Антикорупцијске мере могу се поделити на имплицитне и експлицитне. Под имплицитним се подразумевају све оне мере (радње, активности, могућности) које уобичајено стоје на располагању на одговарајућем нивоу друштвеног организовања и система власти. То су уобичајени законски оквири, превентивни и репресивни систем власти, морални оквири. Под експлицитним антикорупцијским мерама подразумева се општи/јавни или појединачни (институционални) антикорупцијски систем.

Антикорупцијски систем обухвата:

- антикорупцијске документе;
- антикорупцијске процедуре;
- антикорупцијске ресурсе (кадрови, средства); и
- расположиве антикорупцијске мере и акције – у овом случају оцењује се ефикасност експлицитних институционалних антикорупцијских мера, односно досадашњи организовани друштвени (институционални) напор на спречавању корупције.

5. Предлог начина/метода смањења (уклањања) нивоа корупцијског ризика

(функција/појединац, део институције у односу на чланове појединих закона) – начин/метода смањења нивоа корупцијског ризика дефинише се као ниво (мера) друштвеног напора који је потребно уложити за смањење (или уклањање)

постојећег корупцијског ризика. Дакле, овде се нагласак ставља не на могућност смањења (уклањања), него на питање шта је потребно урадити за смањење корупцијског ризика. Предлог начина/метода смањења (уклањања) нивоа корупцијског ризика може бити кроз:

- измену члана закона;
- примену других (антикорупцијских) закона;
- доношење (измену) подзаконских аката;
- спољну контролу;
- унутрашњу контролу; и
- етички кодекс.

б. Предлог превентивних мера применом стратешких стубова антикорупцијске борбе (функција/појединац, део институције у односу на чланове појединих закона) – као основа превентивних антикорупцијских мера узимају се четири стуба антикорупцијске борбе: едукација и јавна информисаност, елиминација могућности, транспарентност и извештавање, контрола и репресивне мере. Превентивне мере које ће бити донете морају бити погодне за свакодневну употребу, и не смеју бити компликоване и тешко изводљиве. Предлог превентивних мера стратешких стубова антикорупцијске борбе обавезно мора обухватити следеће активности: контрола и репресивне мере (генерална превенција), елиминација могућности (чињење корупције високоризичном делатношћу са малом зарадом), транспарентност и извештавање, едукација и јавна информисаност, етички кодекс. За реализацију наведених активности потребно је утврдити одговарајућу методологију рада (Шикман, Тања, 2010:11).

За успех плана интегритета неопходно је да организација буде озбиљна у свом интегритету и ако јесте, служиће се овим нацртом као одлучујућим оруђем. Фактички, планови интегритета могу бити успешни само ако сви учесници у институцији дођу до спознаје да су планови за институцију нешто позитивно и морално и да ће тако сви профитирати, а не као код корупције, када профитирају само појединци. Другим речима, сви морају да виде корист у плановима интегритета, због чега је у првој фази потребно јасно показати шта се плановима интегритета добија, а шта се губи корупцијом у институцији, па и у друштву. Наравно да ће се они који добијају садашњим корупционим пословима (у ширем

смислу, непотизам и сл.) противити интегритету, моралу и етици, али заједнички рад, потпомогнут медијима и цивилним друштвом, може сломити такав отпор. Планови интегритета кроз превенцију корупције заснивају се на транспарентности и спречавању стварања мрежа које су основа за корупцију. Такође, повећава се задовољство у раду, па самим тим и ефикасност. Добробит институције која има план интегритета огледа се и у протоку веће количине информација битних за одлучивање и конкуренцију. Руководиоци (а нарочито политичари) морају да буду узор моралности и да личним примером покажу људима предности некорумпираног понашања, водећи их у том правцу, и то не само на декларативном нивоу већ и у реалности (*Dobovšek, 2009*).

У складу са законском обавезом, Министарство унутрашњих послова Србије је у априлу 2013. године усвојило свој план интегритета (Ђорђевић, 2014:58). Управо како и прописује Закон о Агенцији за борбу против корупције, План интегритета Министарства унутрашњих послова Србије садржи низ сасвим практичних мера за подизање нивоа интегритета полиције и превенцију корупције у полицији. План интегритета се у Републици Србији доноси сваке треће године. Министарство, услед измена Закона о полицији, још није донело план интегритета у другом циклусу – рок је био 30. јун 2017, док је рок за спровођење плана интегритета 31. август 2019. године.

План интегритета није доступан јавности, а полицијски службеници могу да га виде на интерној (интранет) мрежи Министарства унутрашњих послова. Јавно објављивање Плана интегритета је исте, 2013. године, дато као препорука Министарству и Агенцији за борбу против корупције од стране Београдског центра за безбедносну политику у једном њиховом извештају о интегритету у полицији (Ђорђевић, 2013).

Агенција за борбу против корупције је у свом Приручнику за израду плана интегритета предложила модел од три области са одговарајућим процесима:

- 1) **Заједничке области** (управљање институцијом, управљање финансијама, управљање јавним набавкама, управљање документацијом, управљање кадровима, безбедност);

- 2) **Области етике и личног интегритета** (сукоб интереса, пријем поклона, делотворно поступање по пријавама корупције, етички и професионално неприхватљивих поступака, заштита запослених који пријављују корупцију, етички и професионално неприхватљиве поступке); и
- 3) **Специфичне области** (односе се на конкретне надлежности институције).

Министарство унутрашњих послова прихватило је предлог изгледа плана интегритета који је дала Агенција за борбу против корупције. Он представља својеврсни акциони план са мерама и активностима побољшања, приоритетима („потребно“ или „хитно потребно“), одређеним одговорним лицем за спровођење мере (руководиоци или, на једном месту, и радна група) и роковима за извршење (у првом циклусу, најкаснији одређен рок је четврти квартал 2015. године). За разлику од теста интегритета, овде се не оцењује интегритет појединца, већ читавог Министарства. Циљ плана интегритета јесте унапређење интегритета, транспарентности и професионалне етике у односу на процењено стање.

Мере побољшања се у великом броју могу поделити на неколико типова:

- 1) доношење и усклађивање регулативе (подзаконски или интерни акт),
- 2) едукација запослених,
- 3) транспарентност (јавно објављивање садржаја – докумената, уговора итд.), и
- 4) успостављање контроле за доследну и потпуну примену регулативе за извршење предвиђених процеса.

3. Корупција

3.1. Појам корупције

Корупција је појава стара колико и људско друштво и представља, у мањој или већој мери, сталног пратиоца свих привредних система и свих држава. У Раки, административном центру асирске цивилизације из VIII века п.н.е., на територији Сирије, археолози су пронашли посебну архиву, која одговара архиви савременог „министарства унутрашњих послова”, са подацима како су запослени примали мито, укључујући и имена високих службеника и име асирске принцезе. Појава новца, па самим тим и корупције у античком добу, повезује се са именом

лидијског кнеза Креза, који је владао у Фригији у 8 веку п.н.е. Ова негативна појава присутна је од древних месопотамских цивилизација, у којима је узајамност између смишљеног дара и тражене услуге била устаљени обичај, преко Периклове Атине и Цицероновог Рима, где је мито било формално осуђивана, али врло раширена појава – до Европе из времена лутеранске реформације, кључне за стварање основе антикорупцијске етике, и до моралног питања данашњице.¹³⁶ Корупција се често изједначава са појмом подмићивања што представља симплификацију, будући да је она много шири појам, мада је сам чин подмићивања (у различитим облицима) њена суштина.

Наравно, појавни облици корупције мењали су се како су се мењала људска друштва и институције, при чему ваља имати у виду и утицај културних фактора. Корупција разједа економску основу друштва и представља један од основних узрока великог економског раслојавања у друштву, што са собом носи цео низ негативних моралних, социјалних, економских и политичких последица. Она је присутна у свим друштвеноекономским формацијама и у земљама са различитим политичким и економским системима, мада од друштва до друштва постоје значајне разлике у индексу корупције, условљене мноштвом фактора. У неким случајевима корупција је представљала чак и прихватљиво понашање. Тако је у Великој Британији до XVIII века постојао систем „патронаже“ као легитиман начин добијања високих положаја и управно-административних послова, а у САД-у је све до 1883. године примењиван систем „споилс“ (енг. *spoils*) који је омогућавао да политичке присталице након избора буду постављене на високе државне функције.

Према Вујаклијеном речнику страних речи, етимолошки посматрано, реч корупција води порекло од латинске речи *corruptio*, што означава поквареност, кварност, изопаченост, поткупљивање, подмићивање, поткупљење, кварљивост.¹³⁷ Овај термин је заједнички за многе језике и означава добро познати социолошки

¹³⁶ Чудан, А., „Етика у функцији превенције корупције“, у: Амицић, Г. (ур.), *Зборник радова Научностручног скупа са међународним учешћем „Методологија изградње система интегритета у институцијама на сузбијању корупције“*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2010.

¹³⁷ Вујаклија, М., *Лексикон страних речи и израза, оп. cit.*, стр. 456.

феномен – штетну појаву која угрожава основне вредности модерног друштва.¹³⁸ Чини се да лингвистички, значење речи „корумпираност“ најверније одсликава немачки језик, и то именица „*Schmiere*“, што у преводу означава: маст, мазиво, уље. Из ове именице произлази назив који одговара речи „мито“: „*Schmiergeld*“, што у преводу дословно значи „новац који подмазује“.¹³⁹

Не постоји јединствена и општеприхваћена дефиниција, односно схватање корупције, како због сложености самог феномена тако и због његове динамичности, односно чињенице да се њено значење мења у различитом временском, друштвеном и политичком контексту. Дефинисање самог појма корупције није нимало лако, јер како наводи Борис Беговић, на том пољу влада велико шаренило и непрецизност дефиниције овог појма.¹⁴⁰ Класично схватање корупције (Аристотел, Макијавели, Монтескје), полази од идеје да је корупција израз кварења моралних вредности друштва и представља патолошку и системску појаву, у којој владајућа политичка класа ставља личне интересе изнад интереса политичке заједнице.

Дефиниције које припадају групи легалистичких означавају одређено понашање као корумпирано ако се њиме крши неки формални стандард или правило понашања установљено од стране политичке власти, и које је намењено регулисању поступака јавних службеника. С друге стране, група социолошких дефиниција заснованих на јавном интересу полази од тога да се корупцијом сматрају „поступци којима се занемарује одговорност према јавном (грађанском) поретку и који су у својој суштини неспојиви са тим поретком“. Друга подгрупа социолошких дефиниција (дефиниције које се заснивају на јавном мњењу), обележена је сугестијом да је „одређени поступак могуће сматрати корупцијом када је са тим сагласно јавно мњење“.¹⁴¹

¹³⁸ Ћирић, Ј., Рељановић, М., Ненадић, Н., Јовановић, М., Добрашиновић, Д., Пејовић, Д., *КОРУПЦИЈА: проблеми и превазилажење проблема*, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Београд, 2010.

¹³⁹ Чудан, А., „Етика у функцији превенције корупције“, *op. cit.*

¹⁴⁰ Беговић, Б., *Економска анализа корупције*, Центар за либерално-демократске студије, Београд, 2007.

¹⁴¹ Упоредити: Деренчиновић, Д., *Мит о корупцији*, Носси, Загреб, 2001, стр. 41; Шошкић, Н., *Облици и начини сузбијања корупције*, Академска штампа, Земун, 2004, стр. 24.

Према дефиницији Интерполове Групе експерата за корупцију (*Interpol Group of Experts on Corruption – IGEC*), „корупција је свако чињење или нечињење појединца или организације, јавне или приватне, којим се крши закон или поверење због добити или користи“. Ова дефиниција је погодна с обзиром на свеобухватност, јер се самим тим односи како на појединце тако и на групе – на полицајце и полицијске јединице, на државне функционере и приватна лица.

Постоје различите дефиниције корупције. Неке од њих су:

- **Вегетаријанска** (реактивна) и **месождерска** (проактивна) корупција – при чему под вегетаријанском (реактивном) подразумевамо ситуацију у којој службено лице прихвата понуђено мито, док под месождерском (проактивном) подразумевамо ситуацију у којој службеник сам тражи или захтева мито (осмишљено од стране Напове комисије која је испитивала корупцију у Њујоршкој полицији, раних седамдесетих година);
- **Активна и пасивна** корупција – активна корупција односи се на даваоца мита (донатора) који сам тражи да подмити службено лице, а пасивна корупција односи се на примаоца мита – корумпираног службеника (ову дефиницију IGEC дефинисао је *inter alia*); и
- **Црна, бела и сива** корупција – подела је заснована на двема претпоставкама: да су неке врсте корупције у основи прихватљиве и да елита и јавност имају различито мишљење о томе шта чини корупцију. Црну корупцију и једни и други сматрају неприхватљивом, док белу и једни и други поздрављају. Мишљења се разилазе око сиве корупције (*Hajdenhajmer, 1970*).

Опште је прихваћено широко схватање по којем је корупција „злоупотреба јавне моћи за приватне интересе“, која се манифестује кроз различите форме. Она обухвата неколико елемената, као што су: подмићивање, проневера, превара, изнуда, злоупотреба моћи, сукоб интереса, фаворизовање и непотизам, као форма фаворизовања. Постоји већи број дефиниција корупције, али се у већини њих указује на сличне елементе.¹⁴² Једна од дефиниција, коју прихвата велики број аутора, јесте она коју је дао Вито Танци (*Tanzi*) и према којој корупција постоји

¹⁴² Треба имати у виду да није ни могуће дати универзалну дефиницију корупције, будући да се њено значење мења у различитом временском, друштвеном и политичком контексту.

уколико дође до намерног нарушавања принципа непристрасности при доношењу одлука у циљу присвајања неке погодности.¹⁴³ Као предност ове дефиниције наводи се њена универзалност, јер обухвата корупцију како у јавном, тако и у приватном сектору, раздвајајући корупцију у ужем смислу речи од осталих врста злоупотреба. На основу Танцијеве дефиниције може се закључити да постоје два потребна услова под којима се нарушавање непристрасности може окарактерисати као корупција. Прво, потребно је да постоји намера – случајно нарушавање непристрасности услед, на пример, несавршене информисаности, не представља корупцију. Друго, потребно је да се као последица наведене непристрасности јавља присвајање неке погодности, односно стицање личне користи. Тако на пример, нарушавање непристрасности услед боје коже учесника у трансакцији представља расизам, али не и корупцију, јер нема елемената стицања личне користи. Широко је заступљена и дефиниција Светске банке, по којој је корупција злоупотреба јавних овлашћења ради стицања приватне користи. Овакав начин дефинисања корупције повезан је са јавним овлашћењима, тако да се корупција повезује са државом, њеним пословима, државном интервенцијом на тржишту и постојањем јавног сектора.¹⁴⁴ Широко схватање корупције, по којем је она „злоупотреба јавне моћи за приватне интересе“, може се манифестовати кроз различите форме, укључујући и неколико елемената као што су: подмићивање (енг. *bribery*), проневера (енг. *embezzlement*), превара (енг. *fraud*), изнуда (енг. *extortion*), злоупотреба моћи (енг. *abuse of power*), сукоб интереса (енг. *conflict of interest*), фаворизовање (енг. *favoritism*) и непотизам (енг. *nepotism*), као форма фаворизовања.¹⁴⁵

Међутим, корупција се не испољава само у јавном, већ добрим делом и у приватном сектору, услед чега су дефиниције које инсистирају само на (зло)употреби јавних овлашћења преуске. У складу са овом чињеницом постоји и шире схватање тог феномена. Корупција је подмићивање или неки други поступак према лицима која су, уз одређене одговорности, поверена државном или приватном сектору и која не извршавају дужности које проистичу из њихових

¹⁴³ Tanzi, V., *Corruption Around the World*, IMF Staff Papers, no. 4/98.

¹⁴⁴ World Bank, *World Development Report 1997*, Oxford University Press, New York, 1997.

¹⁴⁵ Langesth, P., Stepenhurst, R., Pope, J., *The Role of National Integrity Sistem in Fighting Corruption*, Economic Development Institute of the World Bank, Washington, 1997, in: *Global Programme Against Corruption*, Viena, May 2000, pp 4–5.

статуса државних званичника, приватних службеника, независних агената или других наименовања те врсте, и чији је циљ остварење било какве користи на непримерен начин за њих саме или за друга лица. Куелоз (*Queloz*) сматра да је корупција процес противправне размене, између починилаца из јавне сфере и починилаца из приватне, нарочито привредне сфере, са тенденцијом успостављања структурисане мреже, планирања или искључивања „трећих“ (општих интереса или приватне конкуренције), у корист личних интереса.¹⁴⁶

Због вишедимензионалности и раширености корупције у данашњим друштвима, постоје бројна ограничења у вези са прецизним дефинисањем појма „корупција“, односно „*ниједну дефиницију корупције свака нација неће прихватити на исти начин*“, будући да се квалификација многих подоблика корупције разликује од државе до државе, укључујући и појаву да се неке коруптивне делатности не сматрају кривичним делима.¹⁴⁷

Према дефиницији корупције коју су дале Уједињене нације, она подразумева сваку радњу или сваки пропуст (дакле чињење или нечињење) који одговорно лице учини приликом вршења дужности, а за то као награду тражи или прихвати поклон, обећање или неку другу погодност. Закон о Агенцији за борбу против корупције Републике Србије у члану 2. дефинише корупцију као „*однос који се заснива злоупотребом службеног, односно друштвеног положаја или утицаја, у јавном или приватном сектору, у циљу стицања личне користи или користи за другог*“.

Грађанскоправна конвенција о корупцији Савета Европе практично представља први покушај уједначавања јединствених принципа и правила на међународном нивоу у областима грађанског права и корупције, а значајна је и по осталим питањима које третира. Она под корупцијом подразумева „*тражење, нуђење, давање, или прихватање, директно или индиректно, мита или неке друге недопустиве користи или могућности која изобличава ваљано вршење дужности*

¹⁴⁶ Queloz, N., *Kriza vrednosti i proces korupcije, vankaznena strategija*, Simpozijum međunarodnog udruženja kriminalista, Atina, 1996, str. 1.

¹⁴⁷ Ђукић, С., *Узроци, појавни облици и економске последице корупције у Србији*, докторска дисертација, Универзитет Едуконс, Факултет пословне економије, Сремска Каменица, 2015, стр. 31–32.

или понашање онога који прима мито или недопустиву корист од тога“. Према овој конвенцији коруптивна понашања која би требало санкционисати су: давање мита домаћим јавним службеницима, примање мита од стране домаћих јавних службеника, подмићивање чланова домаћег парламента, подмићивање страних јавних службеника, подмићивање чланова страног парламента, давање мита у приватном сектору, примање мита у приватном сектору, подмићивање службеника међународних организација, подмићивање чланова међународних парламентарних скупштина, подмићивање судија и других званичника међународног суда, злоупотреба положаја (трговина интересима), прање новца односно средстава прибављених коруптивним кривичним делима, рачуноводствена кривична дела, саучесништво и учествовање у коруптивном кривичном делу.¹⁴⁸

Кривичноправна конвенција о корупцији има широк приступ и покрива више облика коруптивних понашања, при чему нема амбицију да да дефиницију корупције. Истина, Конвенција је базирана на радној и полазној дефиницији корупције према којој је корупција подмићивање или било које друго понашање особа с одређеном одговорношћу у јавном или приватном сектору, које представља кршење њихове дужности која произлази из њиховог положаја јавног службеника, запосленог у приватном сектору, независног агента, или слично, на начин да се оствари одређена корист било њима самима, било неком другом. Коруптивна понашања која би по Конвенцији требало да буду инкриминисана, јесу: давање мита домаћим јавним службеницима, примање мита од стране домаћих јавних службеника, подмићивање чланова страног парламента, давање мита у приватном сектору, примање мита у приватном сектору, подмићивање службеника међународних организација, подмићивање чланова међународних парламентарних скупштина, подмићивање судија и других званичника међународног суда, злоупотреба положаја (трговина интересима), прање средстава прибављених коруптивним кривичним делима, рачуноводствена кривична дела, саучесништво и учествовање у коруптивном кривичном делу.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Civil Law Convention on Corruption, concluded at Strasbourg on 4 November 1999, CETS No.: 174, internet, <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=174&CM=8&DF=11/13/2007&CL=ENG>.

¹⁴⁹ Criminal Law Convention on Corruption, ETS 173, 1999, Explanatory report.

Правно дефинисање корупције има велике практичне предности: свима је разумљиво, једноставно је, и у пракси се лако спроводи. Међутим, како наводи Беговић, „корупција постоји уколико се нарушава јавни интерес, чак и уколико није прекршен закон, односно корупције нема уколико није нарушен јавни интерес, чак и уколико је прекршен закон“. Тако је корупција оно што јавно мњење сматра за корупцију, мада још мање знамо шта наводи јавно мњење да се определи да је једно понашање корупција, а неко друго није.¹⁵⁰

Као основни елементи корупције могли би бити наведени:

1. незаконито понашање,
2. склоност непотизму,
3. уцењивање и проневера,
4. злоупотреба јавног положаја за личне циљеве,
5. делатност супротна моралним нормама,
6. богаћење без правног основа,
7. губљење поверења у државу и друштво, и сл.¹⁵¹

Према Шошкићу, основне карактеристике корупције су:

- корупција је друштвено неприхватљива и криминална појава са изузетно високим степеном друштвене опасности, и истовремено је незаконита и нечасна радња;
- корупција је процес у којем учествују најмање две особе;
- корупција најчешће настаје злоупотребом јавних овлашћења од лица која их врше;
- корупција је динамична друштвена појава која се прилагођава промени друштвеноекономских услова;
- корупција је увек поступање са намером;
- корупција изазива низ друштвено штетних последица, угрожава функционисање институција, нарушава принципе демократије, права и слободе; и

¹⁵⁰ Беговић, Б., *Економска анализа корупције*, *op. cit.*

¹⁵¹ Фалаџић, А., „Кривичноправни и криминалистички аспект корупцијских кривичних дјела“, *Часопис за пословну економију, предузетништво и финансије – Пословна економија*, Фабус, Сремска Каменица, 2008, стр. 67.

- корупција се јавља у свим државама и друштвеним областима, привредним и ванпривредним.¹⁵²

У оквиру изучавања корупције често се наилази на два термина: висока (или велика) и ситна корупција, као крајности једне појаве која има и своје прелазне облике.

Под **високом корупцијом** подразумева се корумпирање политичара, или бирократа на високим функцијама, који имају утицаја на велике пројекте, набавке, уговарања и приступ великим фондовима при одлучивању. Код ове врсте корупције постоји утицај политичких одлука на приватну имовину, или у ситуацији тзв. „заробљавања државе“, када приватна предузећа на основу своје моћи утичу на понашање државних институција. Актери овакве корупције често су шефови држава и влада, министри, високи функционери, а трансакције подразумевају веома високе своте новца.

Ситна корупција представља ситуацију у којој се мале своте нуде, или траже, приликом односа са државним службеницима ниског ранга, нпр. порезником, саобраћајним полицајцем, цариником при прегледу пртљага, лекаром, или бирократом који додељује одређене дозволе. Овде је присутно такозвано „плаћање ради олакшица“, ситно подмићивање како би се омогућио, или убрзао рутински поступак на који онај који подмићује већ има законско право.¹⁵³

Поред тога, корупција се може поделити према типу на политичку, административну, корпоративну и институционализовану.

Политичка корупција представља облик корупције у који су укључени законодавци који дефинишу стандарде и правила по којима држава функционише, а који узимају материјалну накнаду за пружање услуга својим штићеницима (доношење повољних закона, уклањање неповољних), на штету јавног интереса.

¹⁵² Шошкић, Н., *Облици и начини сузбијања корупције*, Академска штампа, Земун, 2004, стр. 24.

¹⁵³ Ђукић, С., *Узроци, појавни облици и економске последице корупције у Србији*, *op. cit.*, стр. 53.

Административна корупција је облик корупције у којем се мито узима ради фаворизовања појединих субјеката (да би се одобриле мање набавке, избегле уредбе, умањили порези, итд.), искривљавањем постојећих закона и прописа.

Корпоративна корупција је облик корупције који постоји између приватних предузећа и добављача, или приватних давалаца услуга. Под ову врсту потпада и коруптивно понашање корпоративних менаџера у циљу стицања личне материјалне користи.

Институционализована корупција представља злоупотребу позиција унутар институција, утицајем на институционалне процесе и поступке, на пример на правосудне поступке и спровођење закона.¹⁵⁴

Корупција угрожава владавину права, поверење у државне институције, правду, једнакост и равноправност грађана пред законом. Она слаби морал, смањује приходе државе, изазива сиромаштво, повећава социјалне разлике, онемогућава озбиљне инвеститоре, и дестабилизује правосудни и политички систем који би требало да раде за опште добро, што доводи до ниског поверења грађана у институције, изазивајући и друге последице корупције.

Као основни извор корупције наводи се ситуација у којој понуда неког добра, односно услуге, постане знатно мања од тражње, када држава преузима на себе улогу онога који расподељује неки ограничени ресурс. Тако се ствара ситуација у којој појединци нуде мито да би дошли до робе/услуге по субвенционисаним (нижим) ценама или другим повлашћеним условима. Корупција директно води смањивању пореских прихода државе и подстиче сиву економију. Мањак новца у буџету значи све мање могућности да се финансирају јавне услуге на које грађани и предузећа имају право, као што су: правна заштита, образовање, здравствена заштита итд. Ово повратно ствара услове за даље јачање корупције тако што до ограничених услуга могу да дођу само они који могу да уложе новац или утицај, док остали морају да се задовоље врло ниским квалитетом услуга, или чак бивају потпуно искључени из њиховог коришћења. Пошто се суочавају са све слабијим

¹⁵⁴ *Ibid.*, стр. 54–55.

квалитетом услуга које им држава пружа, порески обвезници су додатно стимулирани да беже у „сиву економију“ и тиме смање трошак од којег не виде користи, чиме се практично ствара зачарани круг.

С обзиром на природу и механизме деловања, а нарочито друштвене последице, корупција није феномен који се може објаснити само из перспективе једне науке, односно научне дисциплине, већ захева мултидисциплинарни приступ и укључивање истраживача из различитих научних области.

Постоји велики број различитих теорија које покушавају да објасне узроке корупције, односно да пронађу корелацију између високог степена корупције и неког другог социоекономско-културолошко-психолошког фактора. Неке од теорија истичу величину јавног сектора, у смислу да већа јавна потрошња узрокује више корупције, мада има радова који покушавају (и успевају) да ово сасвим оповргну. Друге теорије и теоретичари говоре о квалитету регулације, истичући чињеницу да бројнија и компликованија правила друштвене регулације имају као последицу већу корупцију. Такође се указује и на то да што је виши степен конкуренције у једном друштву, то је мање корупције. И обрнуто, што је неко друштво затвореније и у њему доминирају монополи, то је више корупције. Поједини аутори говоре и о децентрализацији, која позитивно утиче на смањење корупције, као и да су у том смислу мање земље или региони у повољнијем положају да успоставе добру администрацију и контролишу политичаре. Неки писци указују чак и на заступљеност жена у политици, на руководећим положајима, сматрајући да је мање корупције што је више жена на овим позицијама. Најзад, многи аутори доказују да висок степен међусобног поверења, тј. поверења у носиоце одређених друштвених функција, има корелацију са ниском стопом корупције. Друштва и државе у којима људи имају више међусобног поверења обично су мање корумпирана. Висока оданост породичним (партикуларистичким) вредностима одговара високом нивоу корупције, а многе теорије говоре и о улози религије, истичући да су неки хијерархијски облици религије – а ту се пре свега мисли на католичанство, ислам и православље – веома погодни за повећање обима корупције. Неки сматрају да обиље природних

ресурса, високи нивои корупције у суседним земљама и велика удаљеност од водећих светских трговинских центара, значајно повећавају корупцију.¹⁵⁵

Као што смо укратко показали, постоји мноштво различитих и занимљивих теоријских објашњења корупције и њених узрока. Међутим, чини се да вероватно ниједна од поменутих теорија сама за себе не може да објасни феномен корупције у потпуности, али вероватно бар део проблема корупције може бити објашњен сваком од поменутих теорија.¹⁵⁶

Универзалност и свеprisутност корупције, које је карактеришу, доприносе схватању да је коруптивно понашање девијантно понашање које кроз различите манифестације утиче на друштво и проузрокује дугорочне последице. Краљ (2014) сматра да су последице корупције непредвидиве и да нису уско везане за једну државу, већ да имају међународни карактер. Такође, исти аутор сматра и да корупција и њене последице нарушавају све оно што чланови друштва развијају у складу са законским нормама, проузрокују нетранспарентност у раду јавних служби, доводе у питање моралну и етичку исправност политичких одлука, доводе до пада цене државног власништва у процесу приватизације и нагризају основне вредности демократије (Краљ, 2014:363).

3.2. Корупција у земљама у транзицији

Појам транзиције подразумева трансформацију или прелазак једног друштва, односно његовог политичког и привредног система у други. Од краја осамдесетих и почетка деведесетих година XX века, овај појам углавном се користи у значењу преласка из социјалистичког друштвеног система и планске привреде, у капиталистички систем и систем тржишног привређивања, као и трансформације тоталитарних, једнопартијских политичких режима у савремено демократско друштво. У том контексту, под „земљама у транзицији“ подразумевају се државе које су напустиле социјалистички систем са планском (државно регулисаном)

¹⁵⁵ Ламбсдорф, Ј.Г., „Узроци и последице корупције: шта знамо из укрштања података из разних земаља“, у: Ејкерман, С.Р. (ур.), *Економија корупције – Међународни зборник*, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 41–60.

¹⁵⁶ Тирић, Ј., Рељановић, М., Ненадић, Н., Јовановић, М., Добрашиновић, Д., Пејовић, Д., *КОРУПЦИЈА: проблеми и превазилажење проблема*, *op. cit.*, стр. 6.

привредом и једнопартијским системом владавине (партијска држава), уз доминантан утицај комунистичке идеологије и широко распрострањену праксу кршења људских права и слобода, и почеле да развијају тржишну привреду и демократски плуралистички поредак.¹⁵⁷ Транзиција се користи као збирни појам за скуп процеса са којима су суочене ове земље, а од којих је свакако наважнији својинска трансформација, односно приватизација друштвене и државне својине. Ови процеси неизбежно са собом носе и одређене негативне друштвене појаве, као што су политичка нестабилност, незапосленост, сиромаштво, криминал, а посебно организовани криминал и корупција.¹⁵⁸

Земље у транзицији карактерише прелазак са економског система са централним планирањем на систем карактерисан већином слободним тржиштем. Ради се о веома комплексном процесу, који имплицира радикалне реформе политичких и економских институција. Ове земље се суочавају са јединственим, могли бисмо рећи и необичним, институционалним и вредносним вакуумом, у којем је стари систем „на измаку снага“, а нови је још у повојима. У таквим земљама присутно је паралелно постојање контрадикторних вредности, јер су нове вредности наметане у журби и на уштрб старих. Последице се огледају у конфузији, дезоријентисаности, фрустрацији и несигурности, непостојању конзистентног правног оквира, неразвијености демократског апарата, паду етичких кодекса понашања, слабо развијеном пореском систему, неразвијености тржишта и финансијског система, профитирању од трансформације и приватизације и др. (Грозданић, Мартиновић, 2012).

Потребно је уочити да се транзиција одвија истовремено на два колосека: политичком и економском. Са друге стране, земље у транзицији суочене су са чињеницом непостојања целовитог конструкта демократског апарата, односно институција. Недавна прошлост земаља у транзицији обележена је тоталитарним режимима у којима су државне институције биле само декорација у сврху пружања легитимитета владајућим партијама. Крајем осамдесетих на видело

¹⁵⁷ Детаљније видети: Кековић, З., Кешетовић, Ж., *Кризни менаџмент I део (хрестоматија)*, Факултет безбедности, Београд, 2006.

¹⁵⁸ Бановић, Б., Ђокић, З., „Економски и финансијски криминал и транзиција у Србији“, *Криминалитет у транзицији: феномонологија, превенција и државна реакција*, ИКСИ, Београд, 2007, стр. 73–101.

излази мера до које је цели „стари“ систем био корумпиран (Грозданић, Мартиновић, 2012).

Велики део земаља у транзицији суочава се са међуетничким сукобима, па и ратовима који резултују распадом мултинационалних друштава. Ово доводи до још већег хаоса у већ ионако тешком процесу транзиције, проузрокујући пад појединих држава испод нивоа економске, социјалне, политичке и културне стабилности коју су уживале током деценија социјализма (Грозданић, Мартиновић, 2012).

Институције социјалистичких влада су по питању корупције биле флексибилне. Земље у транзицији су биле у опасности од најопаснијег облика корупције по имену „државно снимање“. Конкретније, приватни и партикуларни интереси били су изнад јавних. Док је перцепција корупције у јавности повезана са појединцем који подмићује државног службеника, корупција „државног снимања“ повезује се са предузетном особом која подмићује политичаре и државне службенике како би утицала на креирање политике владајућих у сопствену корист. Такве радње стварају зачарани круг који изазива блокаду институционалних реформи, које блокирају политичари и бирократе (Грозданић, Мартиновић, 2012).

3.3. Специфичности корупције у полицији

На основу свеобухватног научноистраживачког рада и прегледа упоредних дефиниција појма полицијске корупције, јасно је да не постоји јединствено одређење овог појма, како у свету, тако ни код нас. У питању је сложени појам, сматра Кесић, наводећи да он обједињује више разноврсних понашања, односно инкриминација, а „оваква природа коруптивног понашања отежава његово правно тумачење и намеће обавезу једног ширег сагледавања“, што, са друге стране, даје „превелику слободу у тумачењу“ (Кесић, 2011), што може отежати прецизну дефиницију, откривање и доказивање.

Имајући на уму бројност и разноврсност одређивања дефиниције полицијске корупције, Кесић сматра да их је могуће свести на легалистичко (уже схватање) и реалистичко (шире схватање). Прво би представљало злоупотребу полицијског

овлашћења (ауторитета, положаја) у циљу остварења личне користи, а друго синоним за злоупотребу полицијских овлашћења уопште – при чему би, по њему, прецизну дефиницију полицијске корупције требало потражити негде између ове две крајности (Кесић, 2011).

Једну од најпрецизнијих дефиниција, по Кесићу, представља дефиниција МекМалена (*McMullan*), која наводи да коруптивни процес укључује понуђача мита, примаоца мита и договор између актера о размени услуга, али да „упркос његовој прецизности, не изражава адекватно природу корупције у полицији“. Шире, али самим тим и проблематичније одређење представља Милетићев приступ који примање мита сматра само једним видом корупције, дајући неколико неодређених формулација као што је – да је корупција и „давање и коришћење услуга, погодности, привилегија, односно злоупотреба службе на други начин“ (Кесић, 2011).

Кесић сматра да би одговарајућа дефиниција морала да испуњава два, на први поглед противречна захтева: „1) да буде довољно прецизна како би се омогућило јасно разграничење корупције од других облика девијантног понашања полицајаца и 2) да буде довољно широка како би могла да обухвати бројне манифестације коруптивног понашања“. Његов закључак је да, „у покушају да се дефинише корупција, пажња мора да се усредсреди на средства, циљеве и мотивацију; коруптивна дела укључују злоупотребу полицијског ауторитета; може да укључује једног или више полицајаца; основна намера извршиоца је превасходно да унапреди личну корист“ (Кесић, 2011).

Под корупцијом у полицији подразумевамо свако поступање или пропуштање поступања, обећање поступања или пропуштања поступања, као и покушај поступања или пропуштања поступања од стране полицијског службеника које укључује његову злоупотребу службене позиције и овлашћења и које је мотивисано његовом личном противправном коришћу (*Kutnjak Ivkovich*, 2005a:16). Зекавица дефинише корупцију у полицији истицањем два кључна елемента: први је кршење правних норми злоупотребом службених овлашћења, а други лична добит која се тим путем стиче (Зекавица, 2010). Можемо се сложити с ауторима који тврде да кроз историју савремене полиције корупција представља

организациону константу (Faull, 2007:148). Али није свеједно о којим се облицима корупције ради: за потребе овог истраживања и у изради инструментарија коришћеног у овом истраживању, коришћена је типологија корупције у полицији која укључује девет категорија коруптивних понашања полицијских службеника у распону од такозване „шољице кафе“, преко спреге између полицијских службеника и одређених категорија предузетника (нпр. саобраћајна полиција и ауто-лимари), па све до фалсификовања или прикривања доказа у криминалистичкој обради или крађа на месту кривичног дела (Punch, 2000).

С обзиром на последице које проузрокује корупција и поглед на њу као на моралну аномалију и патолошки проблем који погађа јавни сектор рада, Прензлер (Pranzler) сматра да је „полиција с аспекта структуре и организације и с аспекта супкултуре полицијских службеника веома подложна коруптивном понашању које се манифестује у бројним приликама и искушењима, при чему генерише девијацију унутар професије“ (Pranzler, 2009; према: Kralj, 2014).

3.3.1. Феноменологија корупције у полицији

Циљ полиције јесте да спроводи закон и да га при томе не злоупотребљава. Међутим, стварност је показала да су полиција и корупција, нажалост, тесно повезани. Полицијска корупција обухвата радње полицијских службеника, пропусте или покушаје који резултују злоупотребом службене полицијске дужности, па је већим делом мотивисана личном коришћу. Када полицијски службеници чине такве радње и крше службену дужност, и ако су оне мотивисане личном добити, тада представљају деструктивну корупцију. За разлику од деструктивне корупције, недеструктивна корупција представља понашање полицијског службеника који се укључује у различите радње или пропусте због личне користи, али приликом тога не крши службена правила организације у којој ради. Примери за деструктивну и недеструктивну корупцију приказни су у Табели 1.

Табела 1. Примери деструктивне и недеструктивне корупције

	<i>Радња</i>	<i>Пропуст</i>
<p>Деструктивна корупција (полициски/а службеник/ца учинио/ла је нешто што не би смео/ла или није учинио/ла нешто што је требало да се учини)</p>	Открио/ла је тајну операцију трговцу дрогом	Не лишити слободе грађана који је прекршио закон
	За испуњење квота хапшења, лишио/ла је слободе добровољну особу коју је заштитио неки богаташ	Не издати казну прекршиоцу у саобраћају
<p>Недеструктивна корупција (полициски/а службеник/ца учинио/ла је нешто што је требало да се учини; није учинио/ла ништа што није требало да се учини)</p>	Издавање дозволе неквалификованом подносиоцу захтева	Не издати лиценцу квалификованом подносиоцу
	Ефикасно издавање документа/дозволе квалификованом подносиоцу захтева	Није затражена додатна документација за квалификоване подносиоце

Договор између грађана и полициског службеника или других актера може бити имплицитан и експлицитан, и може обухватати деструктивна и недеструктивна коруптивна понашања. Важну ставку у коруптивном односу представља добровољност или волунтаризам, која може да варира у интензитету и креће се од потпуно волунтаристичког понашања до понашања које уопште није добровољно. Такође, постоје и ситуације у којима не постоји договор, што значи да у њима полициски службеници не траже дозволу својих надређених, као ни грађана. Ово се догађа најчешће на терену, јер полиција увек дође прва на место злочина или неког инцидента – што полициским службеницима пружа прегршт могућности да се укључе у нелегалне радње због личне користи (нпр. крађа имовине, накита, вредних ствари и сл.). Код кривичних дела разбојништва или крађе, власник углавном није код куће или је стар, болестан, тешко покретљив, под утицајем лекова, дрога, или у таквом стању да не може рационално да процени штету, што

полицијском службенику отвара простор за крађу. С тим у вези постоје пасивне опортунистичке форме код којих полицијски службеници искоришћавају неочекиване могућности, и активне и планиране опортунистичке форме када полицијски службеници активно трагају за потенцијалном метом, односно циљано траже средства за остварење сопствене личне користи.

Време плаћања представља ствар договора, па трансакција може да се догоди пре или после коруптивног чина. С обзиром на време плаћања, могуће је поставити неколико питања: да ли се коруптивним чином може оквалификовати радња или акција за коју је договорено плаћање; и која је улога и значај, као и да ли се коруптивним понашањем може сматрати оно понашање за које је договорен новац пре или после почињеног деликта? На основу карактеристика и утицаја корупције, може се закључити да је сваки акт који се предузима за личну добит, независно од времена плаћања, тј. било да се новац добије пре или после почињене радње или пропуста – чин корупције, и као такав оквалификован као девијантан.

Корист од коруптивног чина углавном је у вези са материјалном добити или новчаном вредношћу. Новац и материјалне ствари су доминантни мотиви за укључивање у коруптивна понашања у већини коруптивних ситуација, па тако и код корупције у полицији.

Појавни облици полицијске корупције могу бити различити, у зависности од тежине последица. Разни научници користили су различите методе истраживања овог феномена, што је произвело различита одређења облика коруптивних понашања. Према Рибаку (*Roebuck*) и Баркеру (1974:428–434), постоји осам група коруптивних понашања у полицији: (1) под „корупцијом ауторитета“ подразумевају се случајеви прихватања поклона и услуга мање вредности (бесплатно пиће или храна по ресторанима, бесплатне карте за утакмице или друге приредбе) и прихватање других бесплатних услуга мање вредности; (2) „примање мита“ је типична појава корупције када се прихвата поклон или услуга ради обављања или необављања одређене активности у оквиру службених овлашћења; (3) „опортунизам“ се односи на случајеве када полицијски службеник узима новац или неку другу корист од грађана лишеног слободе или грађана одговорних за

неки саобраћајни прекршај са места злочина; (4) „изнуђивање“ је када полицијски службеник прихвати мито за непроцесуирање после извршеног кривичног дела или спречавање лишавања слободе неке особе; (5) „заштита незаконитих активности“ су ситуације када је омогућена полицијска заштита онима који су починитељи незаконитих радњи; (6) „намештање“ је када полицијски службеник онемогући спровођење истраге намерним губитком доказа ради личне користи; (7) „директно чињење кривичних дела“ односи се на чињење кривичних дела од стране полицијских службеника; (8) „унутрашња корупција“ се односи на ситуације када полицијски службеници плаћају једни другима за услуге као што су унапређење, или добијање слободних дана или повољних смена за рад. Према Прензлеру (*Prenzler, 2009:49–51*), постоји шест група незаконитог поступања полицијског службеника од којих се три односе на корупцију: (1) „класична корупција“ која подразумева уцене и примање мита; (2) „процесна корупција“ се односи на намештање доказа у полицијским истрагама; (3) „унутрашња корупција“, која има исти смисао као и код Рибака и Баркера (Ђорђевић, 2012).

Краљ (2014) наводи следеће облике корупције у полицији:

- *корупција овлашћења* – односи се на примање материјалне добити, без кршења закона;
- *услуга за услугу* – примање одређених добара у сврху скретања пословања на одређене појединце или фирме;
- *опортунистичка крађа* – крађа од особа које су под влашћу полицијског службеника;
- *уцена* – прихватање мита ради занемаривања кривичног поступка;
- *заштита незаконите активности* – полицијска заштита особа које су укључене у незаконите активности;
- *сређивање* – уништавање трагова о недозвољеним радњама;
- *директне кривичне активности* – полицијски службеник чини кривично дело у сврху стицања личне користи;
- *унутрашње наплате* – трговање са повластицама које су доступне полицијским службеницима;
- *намештање* – облик који је најчешће у вези са забрањеним поступцима са дрогом, нпр. подметање и скривање трагова.

3.3.2. Етиологија корупције у полицији

Објашњење полицијске корупције дуго се ослањало на карактеристике индивидуа полицијских службеника. Веровало се да полицијски службеници учествују у корупцији због личних ниских моралних вредности. Једном када коруптивно понашање постане јавно познато, руководиоци ће врло брзо упрети прстом на оне полицијске службенике које сматрају „трулим јабукама“, односно средство за борбу против оваквог понашања је оптужити их, а затим и значајно дисциплиновати (типично отпуштањем), и на крају прогласити управу/станицу „чистом“ (Кутњак Ивковић, 2005а).

Кутњак Ивковић (2005а, стр. 63–64) истиче да је немогуће објаснити уски сет фактора фокусирајући се, на пример, на моралне вредности полицијског службеника, или на спровођење закона без моралних последица.

Различити аутори који су се бавили феноменом корупције навели су различите узроке наведеног феномена. Према томе, Прензлер (2009) сматра да постоје два основна узрока корупције у полицији. Први је структурално-функционални, и он се односи на услове рада полицијских службеника и унутрашњу организациону структуру полиције. Други узрок је културални и односи се на културалне вредности полицијских службеника и однос према полицији као законодавном телу задуженом за спровођење закона. Затим, Кутњак Ивковић (2005а) наводи да постоје три главна узрока корупције: (1) индивидуални, (2) организациони, и (3) спољни.

Табела 2. Индикатори за утврђивање узрока коруптивних активности у полицији

Индивидуални чиниоци	Организациони чиниоци	Спољни чиниоци
<ul style="list-style-type: none">▪ Склоност према коруптивним активностима▪ Процена трошкова и користи укључивања у коруптивна понашања	<ul style="list-style-type: none">▪ Бирокупатска организациона структура у полицијској служби▪ Управљање људски и материјални ресурси	<ul style="list-style-type: none">▪ Изгледи за коруптивну активност▪ Оцена јавног мњења о корупцији у полицији▪ Постојање корупције у друштвеном систему

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Анализа ризика укључивања 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Законска уређеност и јасност мера за сузбијање корупције ▪ Процес запошљавања ▪ Обука полицијских службеника ▪ Подршка и солидарност између полицијских службеника ▪ Ефикасност система унутрашње контроле 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Спољни начини контроле полиције ▪ Политичко, економско и социјално стање државе
---	--	--

Индивидуални чиниоци

Полицијски службеници који поседују склоност корупцији пре ће се укључити у коруптивна понашања, него полицијски службеници који не заговарају корупцију и нису склони томе. Склоност полицијског службеника као индивидуе корупцији није статична категорија, већ постоји могућност да се промени под утицајем околине или искуства полицијских службеника. Кутњак Ивковић (2005а) наводи да је управо због тога приликом запошљавања полицијског службеника важно обратити пажњу на прошлост кандидата. Склоност према корупцији представља процену трошкова и користи (енг. *cost-benefit*) полицијског службеника и анализу ризика. На процену полицијског службеника да ли да се укључи у коруптивне активности утиче његова перцепција и ауторитет надређеног, значај последица дисциплинске одговорности, као и стање у правосудном систему и његова ефикасност. Као посебно важну улогу, Кутњак Ивковић истиче улогу надређеног који осталим полицијским службеницима служи као пример, што је у складу и са налазима о значају понашања управног врха.

Полицијски службеници склонији корупцији много ће вероватније деловати сходно томе, него полицијски службеници са нижим нивоом склоности корупцији. Склоност корупцији није статична, она је модификована под утицајем личних и индивидуалних искустава службеника (акумулираних пре и после

ступања у службу). Успешним или неуспешним деловањима, само друштво, те полицијске управе/станице као организације – утичу на склоност полицијског службеника корупцији (Кутњак Ивковић, 2005а).

Механизми који су у прошлости били неуспешни у спречавању полицијских кандидата да учествују у активностима које крше закон – снажне социјалне везе (*Hirschi*, 1969), недостатак веза са делинквентним вршњацима (*Sutherland*, *Cressey*, *Luckenbill*, 1992) или приступа легитимним начинима постизања легитимних циљева (*Cloward*, *Ohlin*, 1960; *Merton*, 1938) – настављају да утичу на понашање полицијских кандидата и када постану полицијски службеници (чак и под једноставном претпоставком да је понашањем из прошлости најбоље предвидети будуће понашање). Кандидати који су раније учествовали у активностима које крше законе, када постану полицијски службеници врло ће вероватно поново бити укључени у исте или сличне радње. Биографске чињенице о понашању у прошлости кандидата (нпр. већи број осуда за озбиљније преступе, кратко задржавање на претходним радним местима, претходно добијање отказа) биле су једини тип селекције критеријума са значајним доказима који предсказују каснији рад полицијских кандидата (Кутњак Ивковић, 2005а).

Склоност корупцији, такође, може бити обликована и претходним искуствима. Почетници, који започињу своју полицијску каријеру после часног отпуста из војске, сигурно ће се понашати другачије него почетници који нису имали ранијег искуства у војним или квазивојним организацијама – под претпоставком да су организационе и социјеталне варијабле контролисане (Кутњак Ивковић, 2005а).

Криминолошка литература види индивидуе као рационалне актере који упоређују награде и казне за криминална понашања (Кутњак Ивковић, 2005а). У било ком тренутку, особа може да изврши избор између чињења и уздржавања од чињења кривичног дела, а последице су или награде или казне (*Wilson*, *Herrnstein*, 1985:44).

Дакле, одлука о учешћу у коруптивном понашању последица је калкулација „трошкова“ и „добити“ од поштовања закона, насупрот „трошкова“ и „добити“ коруптивног понашања. Када, дакле, збир бенефита минус трошкови коруптивног понашања пређу збир бенефита минус трошкови поштовања закона, полицијски

службеник ће имати већу склоност учешћу у корупцији (Кутњак Ивковић, 2005а). Клитгард (*Klitgaard*, 1988:70) користи формалнији начин изражавања: „Мито минус морални трошкови минус (вероватноћа да ће ме ухватити) пута (казна за корумпираност) је веће него моја плата плус задовољство које добијам од тога што нисам корумпиран.“ Наравно, ризик склоности може да утиче на тачност оваквих калкулација (Кутњак Ивковић, 2005а). Осим тога, и ранија искуства имају утицаја на почетников поглед на свет, на перцепције дисциплинских претњи од стране станице/управе/министарства и правосудног система. Конкретније, полицијски службеници са нижим нивоом ризика од склоности често прецењују важност и озбиљност дисциплинске претње, док они са вишим нивоом ризика од склоности чине сасвим супротно. На крају, полицијски службеници који се налазе на самом врху скале склоности имају већу вероватноћу да буду ангажовани у корупцији, док они са другог краја скале, примећује се, неће бити ангажовани за сличне радње (Кутњак Ивковић, 2005а).

Организациони чиниоци

Полиција је јавни ентитет чији је најважнији задатак очување јавног реда и мира и поштовање закона. Својом структуром одговара парамилитаристичком моделу који је, упркос бројним друштвеним променама, и даље доминантан начин рада полиције. Према томе, у полицији постоји строга хијерархијска бирократија коју карактеришу бројна правила, јасно објашњење ко је надређен и ко има ауторитет над киме, као и тајност. Важну улогу у хијерархији полиције имају руководиоци који имају супстанцијалну моћ и контролу над радом и функционисањем полицијске управе. За полицијске службенике није долично да подржавају коруптивне активности полицијских службеника, али ако се догоди такав сценарио, руководиоци гледају да о томе не говоре, не воле да расправљају на ту тему, или су склони да за коруптивно понашање окриве полицијског службеника. Разлози за такво понашање руководиоца и прикривање корупције леже у томе што не желе да грађани промене мишљење о полицији и да наруше поверење у полицију као институцију. Дуготрајна егзистенција коруптивног понашања у полицији доводи до слабљења њеног интегритета. Понашање руководиоца у великој мери може спречити или продубити коруптивно понашање. Често неслагање између говора и понашања руководиоца доприноси одржавању корупције.

Осим односа руководиоца – полицијски службеник, важно је не занемарити ни утицај колега, односно других полицијских службеника. Полицијски службеници су међусобно изразито лојални, посебно они који заједно раде у тиму, због чега је и познат израз „плава завеса“ или „зид ћутања“. Плава завеса представља неписана правила којих се полицијски службеници придржавају, а којима је прописано да не пријављују своје колеге. Улогу учитеља неписаних правила преузимају старији полицијски службеници који тестирају и уче младе ученике или полицијске почетнике „полицијском понашању“. Због кодекса ћутања врло је тешко одредити и открити коруптивна понашања полицијских службеника.

Иако ниједна полицијска управа/станица није у потпуности имуна на утицаје ширих политичких, социјалних или економских окружења, она је та која садржи један од суштинских утицаја на корупцију унутар ње саме. Овај утицај почиње регрутовањем и процесом селекције, а наставља се тренингом и надзором, као и инкорпорисањем разних аспеката успостављања правила, комуникације и примене која стимулише, допушта или врши превентиву над полицијским службеницима да од склоности корупцији не скрену ка стварном коруптивном понашању (Кутњак Ивковић, 2005а).

У Сједињеним Америчким Државама постоје варијације у степену ослањања полицијских станица/управа на парамилитарни модел полиције, односно алтернативе попут полиције у заједници. Парамилитарни стил хијерархијске бирократије окарактерисан је бројним правилима, јасним линијама ауторитета, тајношћу, и сл. Применом парамилитарног модела полиције са типичним обележјима мноштва правила, и поред свих напора полицијских службеника немогуће је не прекршити неко од бројних постојећих правила. Уз развијене механизме надзора комуникације, парамилитарни модел обележен је и ограниченом дискрецијом (Кутњак Ивковић, 2005а). Али, како тврде Франц (*Franz*) и Џонс (*Jones*), процедуре могу да постану препрека полицијским службеницима у обављању посла и добром служењу грађанима (*Franz, Jones, 1987*).

Иако је моћ полицијских начелника/шефова условљена, имплицитно или експлицитно, од стране градоначелника, политичара, јавности, медија, цивила,

синдиката, постојећих закона и судских случајева – у оквиру управе/станице сами начелници и администратори увелико одређују „правила игре“. Дакле, могу да врше утицај на регрутовање, тренирање етике, стилове руковођења и управљања, интерне системе контроле, дисциплине, али и награде (Кутњак Ивковић, 2005а). Према Голдштајну, начелников став о корупцији, изражен комуникацијом са полицијском организацијом делима и речима, утиче на ефикасност поступања са проблемом корупције (Goldstein, 1975, стр. 40). Они начелници који се понашају заштитнички према службеницима укљученим у коруптивне радње, чувају „трулу јабуку“, али на тај начин такође и дају зелено светло за наставак корупције. Иако је начелниково заузимање става о корупцији вербалним путем веома важно, неретко се срећу ситуације у којима начелници не успевају да сопствене речи спроведу у дела (Кутњак Ивковић, 2005а).

Спољни чиниоци

Свака полицијска управа/станција представља део друштвеног апарата и његов је интегрални део, повезан са осталим сферама друштва – економском, политичком, културном и другим.

Од спољних узрока корупције, важну улогу има плата полицијских службеника. С обзиром на природу посла полицијских службеника и ризика којем су свакодневно изложени, они очекују примерену плату. Ако је плата мања од очекиваног, врло је вероватно да ће се полицијски службеници укључити у коруптивне активности не би ли повећали примања. Такође, кључну улогу у поимању корупције у полицији има јавно мњење о корупцији. Јавност има мишљење о полицији као безбедносном апарату, па је мање вероватно да би се укључила у коруптивне активности. Али, важно је тај однос посматрати двојачко – с једне стране јавност осуђује коруптивно понашање, док са друге, када се нађу у ситуацији у којој су прекршили закон, долази до „псеудолегитимације“ коруптивног понашања, односно грађани у том тренутку постају спремни да понуде мито полицији како би избегли казну.

Краљ (2014) тврди да су узроци корупције у полицији условљени структуром полицијске организације и њеним положајем у друштву. Неки од тих структурних

фактора су непотизам, бирократија, неминовни контакти са подземљем, немогућност апсолутне контроле свих полицајаца, као и узроци условљени специфичностима полицијске супкултуре („зид ћутања“ и сл.), која отежава контролу корупције и других злоупотреба које се спроводе у полицији. Корупција у полицији и укључивање полицијских службеника у коруптивне активности може нарушити спремност грађана за сарадњу са полицијом, што доводи до смањене ефикасности рада полиције, губитка поверења грађана у полицију и смањења нивоа њеног интегритета.

3.3.3. Мерење корупције у полицији

Корупција у полицији истражује се на три начина: 1) истраживањем јавног мњења – којим се утврђују трендови перцепције грађана о феномену корупције у полицији; 2) појединачном и упоредном анализом пракси превенције и сузбијања корупције у полицији – при чему је главни циљ утврђивање позитивних и негативних карактеристика појединих система превенције и сузбијања корупције и могућа употреба успешних решења или начина за решавања проблема; и 3) научним истраживањем о појму, узроцима и последицама, као и облицима и узроцима појаве корупције у полицији (Ђорђевић, 2012).

И поред потребе за разумевањем природе и ширине корупције, мерење корупције у полицији и даље је изненађујуће неразвијено (Кутњак Ивковић, 2005а). За разлику од осталог криминала, о стопама корупције не постоје службени подаци. Намећу се питања колико заправо има корупције и пада ли стопа корупције, односно да ли је стопа корупције виша данас него у претходним деценијама или је можда више корупције у одређеним градовима, и сл. (*Jacobs*, 1999: 76).

Кесић сматра да корупција генерално представља појаву са изузетно високим индексом прикривања, јер она у основи „представља консесуални деликт тј. актери корупције делују сагласношћу воља и на обострану корист“, због чега обе стране имају интерес да је демантују. Као једну од специфичних мањкавости статистичких показатеља корупције у полицији, Кесић истиче „ограниченост полицијских евиденција у којима је фигурирање знатно мањег броја јединица (извршилаца и деликата), од реално постојећих, пре последица субјективне

намере него објективних околности“. Унутар полицијске јединице, како примећује, руководиоци свесно одлучују да не пријаве случај корупције и то у жељи да сачувају репутацију организације и заштите је од осуде јавности, па ће радије натерати полицајца да, на пример, поднесе оставку, или га пребацили у другу јединицу (Кесић, 2011).

Имајући на уму да полицијски руководиоци граде свој имиџ у јавности „кроз селективну презентацију активности и контролисањем приступа сазнањима“, неретко прибегавају промоцији застарелих теорија као што је теорија „труле јабукe“, о чему је већ било речи, са намером да јавност убеди како се корупција у полицији дешава само на нивоу појединаца, а не и на нивоу организације. Стручна јавност, како би описала корупцију на нивоу групе, проширује ову метафору изразом „трула корпа“, а за девијантно понашање на организационом нивоу користи метафору „трули воћњак“ (Кесић, 2011).

Поред недостатака полицијских евиденција, Кесић говори и о необјективности правосудних евиденција у смислу извора података о истраживању корупције у полицији, и тако износи да „поредећи бројке из правосудних евиденција са резултатима неких независних истрага, можемо лако доћи до закључка да постотак тужби и осуда не представља ни приближно реално стање заступљености корупције у полицији“. Једно од могућих објашњења крије се у чињеници да су полицијски службеници и јавни тужиоци у свакодневном раду међусобно блиско упућени, да представљају ослонац једни другима, што отежава ситуацију у којој би тужилац требало правно да гони полицајце. Ово представља структурни фактор ван полицијског система и велики проблем за институционалну борбу против системске корупције, јер се тужилаштво и правосудни органи, на неки начин, виде на истој страни система са полицијом, а не на страни грађана у чије име и за чији рачун сви заједно поступају. Али на овом важном послу и једни и други морају и требало би да буду у служби тих грађана, као њихов истински јавни сервис.

Свако истраживање о корупцији у полицији требало би да одговори на четири теме: 1) најзаступљенији облици коруптивних активности; 2) узроци и последице коруптивних активности; 3) утврђивање добрих пракси; и 4) изада превентивних мера (Ђорђевић, 2012).

Ипак, ситуација у смислу мерења корупције у полицији није безнадежна. Иако не постоје национални статистички подаци службених стопа корупције, постоји неколико извора или метода коришћених за процену мере корупције: истраживања, експерименти, социолошке теренске студије, независне комисије, интерни записи служби и записи правосудног система. Али све наведено може да буде инхерентно ограничено, односно може донети само исечке мере и природе корупције у одређеним јурисдикцијама, у одређеном тренутку, а може и да буде ограничено само на испитанике који су учествовали у студији (Кутњак Ивковић, 2005а).

Практична немогућност мерења правог распона и природе корупције, с једне стране, и притиска потребе за добијањем релевантне информације, са друге, подстакло је социјалне истраживаче на коришћење разних метода процене: истраживања, студије случаја, интервјуи и посматрања (Кутњак Ивковић, 2005а).

Шема 1. Левак корупције у полицији и методе прикупљања података

Извор: Кутњак Ивковић, 2005а.

Шема број 1. илуструје нивое на којима корупција може бити мерена, почевши од процене стварне мере и природе корупције (дно), и на крају са преступницима осуђеним на затворску казну (врх). Како се види у шеми, у стварном свету број

случајева и преступника расте како се крећу кроз формални систем – и интерни формални систем контроле у министарству и правосудном систему (Кутњак Ивковић, 2005а).

Испитивања полицијских службеника који траже да пријаве сопствено или било које друго учешће у корупцији су ретка, па је ваљаност таквих студија под знаком питања, а такође и због непремостивих потешкоћа у постизању адекватног приступа. Полицијски службеници немају нагон за пријављивањем коруптивних активности, а самим тим и ризикују посао или се суочавају са судским процесуирањем. С обзиром на то да се ради о прихваћеним члановима полицијске супкултуре, који ће вероватно делити и подршку кодексу ћутања, неће имати мотив за пријављивање колега полицијских службеника и њиховог непожељног понашања које је заштићено истим кодексом, чак и када су им од стране истраживача загарантовани поверење и анонимност (Кутњак Ивковић, 2005а).

Тек је неколико испитивања полицијских службеника придобило испитанике да открију меру у којој остали полицијски службеници учествују у корупцији. Услед избора методологије, техника секвенцирања и узорковања, резултати су лимитирани у тој мери да се не могу применити као општи и на остале управе и станице (Кутњак Ивковић, 2005а). Једино опсежно истраживање је оно Кормака (*Cormack*) и Фишмана (*Fishman*), који су испитивали степен „полицијске нечасности“ (понашање које се може сматрати неетичким, непоштеним или коруптивним) у шест полицијских управа (*Fishman*, 1978). У узорку од 755 полицијских службеника, чак и у „најчишћим“ од шест управа, одређени проценат полицијских службеника био је ангажован у сличним понашањима (*Fishman*, 1978:28–33).

У покушају умањења утицаја кодекса ћутања на вољу за дељењем истинске мере и природе полицијске корупције, Баркер је испитивао само полицијске службенике – почетнике, тражећи да се изјасне по питању фреквентности корупције у сопственим станицама (Баркер, 1983). Између 9 и 31 посто полицијских службеника рекло је да су барем неки од њихових колега били укључени у озбиљну корупцију – нпр. „сређивање предмета“, опортунистичке крађе, изнуде, директне криминалне активности или унутрашња корупција (Баркер, 1983:34).

Грађани су још један од потенцијалних извора информација о полицијској корупцији. Неки од њих искусили су корупцију као учесници, а неки су посматрали коруптивне трансакције других. Анализирајући одговоре о сопственом учешћу у корупцији (као оних који дају мито) а посебно, уколико је могуће, упоређујући их са одговорима полицијских службеника, можемо добити вредне информације. Проблем при испитивању јавности су ставови који могу бити базирани на стварном искуству или на генералном мишљењу о полицији (које у значајној мери може бити обликовано медијима или на основу неколико медијски заступљених случајева). Истовремено, постоји и могућност пружања социјално пожељне слике, како од стране грађана тако и полицијских службеника, уместо откривања сопственог истинског мишљења (Кутњак Ивковић, 2005а).

Типичне социолошке студије полиције су студије случаја, које се фокусирају на једну или неколико полицијских управа/станица и користе комбинацију метода попут опсервације, интервјуа, анализе и документације. Потенцијална снага оваквих студија лежи у провери и поновној провери информација добијених разним методама (Кутњак Ивковић, 2005а).

ДРУГИ ДЕО: ТЕОРИЈСКИ ОКВИР

1. Административно-индивидуална теорија полицијског интегритета

1.1. Основна полазишта

Прва објашњења полицијске корупције фокусирали су се на одговорност појединаца за њихова понашања. Теорија претпоставља постојање лоших појединаца, или „трулих јабука“, који су одговорни за полицијску корупцију јер „кваре“ полицијску организацију као што трула јабука квари целу корпу јабука. Расправљало се о томе како се корумпиране особе могу морално и лично инфилтрирати у полицијску организацију, користећи своје девијантне предиспозиције за вршење недопустивих активности. Такви појединци делују без ичијег знања, а камоли подршке.

Овај теоријски приступ нарочито подржавају полицијски руководиоци јер, бар наизглед, пружа брзо решење проблема корупције. Такође је за полицијске руководиоце примамљиво и стварање утиска како је одстрањивањем једног проблематичног полицијског службеника из полицијске организације проблем корупције могуће у потпуности решити. Уједно, прихватање овакве теорије може сугерисати и висок степен оданости полицији поштеном и законитом деловању (Кутњак Ивковић, 2005а).

Индивидуално-административна теорија полицијског интегритета, упркос својој омиљености код полицијских руководилаца, ипак је изложена и озбиљним критикама, које долазе поготово из научних кругова. Основни проблем оваквог начина гледања на полицију јесте немогућност објашњења циклуса постојеће корупције. Један од проблема јесте и недостатак објашњења – како су наизглед искрени и морални полицијски службеници постали корумпирани и почели да учествују у недопустивим активностима након придружења полицијској организацији. Критичари су оповргнули ову теорију доказом по којем су готово

сви појединци одређене полицијске организације били свесни корупције, или учествовали у њој (Кутњак Ивковић, 2005а).

Упркос озбиљним критикама, део академске јавности пружио је подршку овој теорији. Тако су, на пример, Вокер (*Walker*), Алпер (*Alpert*) и Кени (*Kenney*) закључили како је већина полицијске корупције проузрокована од стране малог броја појединаца унутар конкретне полицијске организације (*Walker, Alpert, Kenney, 2001*). Њихови закључци индицирају да је готово 90% свих проблема проузроковало свега 10% полицијског састава. Портер (*Porter*) и Варендер (*Warrender*) су у својој анализи девијантног полицијског понашања закључили како је већина полицијских службеника која је учествовала у таквим активностима деловала сама (*Porter, Warrender, 2009*). Моленова комисија из 1994. године је у Њујоршкој полицији пронашла подршку овој теорији, јер је идентификована мања група корумпираних полицијских службеника који су учествовали у корупцији повезаној са дрогом.

Иако новија истраживања указују на чињеницу да је индивидуални интегритет део организационог интегритета и да он сам не може опстати (видети о томе: *Klockars, Kutnjak Ivković, Haberfeld, 2006*), неки аутори, поготово из прошлог века, проналазе аргументе за такву тврдњу. При томе се позивају на шири контекст, па у маниру илустрације корпе са трулом јабуком тврде да је свака организација, па тако и полицијска, сама одговорна за девијантност која се јавља међу њеним члановима. Тако, на пример, Ерман (*Ermann*) и Ландман (*Lundmann*) креирају четворочлану мрежу организационе девијантности. Прво, да би активности биле сматране девијантним, морају да крше веће друштвене норме; друго, активности морају бити подржане на неком нивоу унутар организације; треће, администрација мора да зна за такве девијантне активности, или да их подржава (активно или пасивно); и најзад, нови чланови организације морају бити социјализовани у „норме и рационализацију који подупиру такве активности“ (*Ermann, Lundmann, 1978:57–58*).

1.2. Импликације за истраживања полицијског интегритета

Административно-индивидуални приступ истраживању полицијског интегритета своди се заправо на истраживање неприхватљивог понашања полицијских службеника, па зато наилази на велики отпор при спровођењу истраживања међу полицијским службеницима. Сасвим је јасно да таква истраживања тешко могу дати релевантне резултате из којих би се могли извући поуздани закључци.

Литература која се бави индивидуалним нивоом анализе, партикуларно је фокусирана на позадину полицијских кандидата, кадета, приправника и активних полицијских службеника, укључујући и карактеристике њихове личности, социоекономску позадину, као и моралне ставове према етичким и неетичким инстанцама битним за полицијску корупцију (*Chan, 1997*). Индивидуални приступ узроцима корупције може бити сажет унутар три главне категорије: „трула јабука“, регрутација, и личност полицијског службеника (*Banks, 2004*).

Приступ „труле јабуке“ могао би бити описан као класични одбрамбени механизам коришћен од стране високо позиционираних полицијских руководилаца, који би могли бити оштећени приликом откривања повезаности са корупцијом. Како би били сачувани њихови интереси, чин корупције локализује се на само једног, или евентуално неколицину корумпираних полицијских службеника (*Barker, 1996*).

Перспектива регрутације наглашава како су процедуре селекције кандидата за полицијску службу дизајниране за идентификацију индивидуа са сличним позадинским потенцијалом за учешће у корупцији. Овакав приступ најчешће је коришћен за објашњење злоупотребе ауторитета од стране полиције, усмерене према мањинама или припадницима нижих социјалних слојева.

Психолошки, или приступ личности, највише се односи на атрибуте личности полицијског особља. Овај приступ претпоставља да се обележја личности појединаца ретко мењају, па ће управо та обележја управљати професионалним животом појединаца, односно њиховим понашањем у обављању полицијске службе. Ова теоријска перспектива скреће пажњу на релативно стабилне аспекте

појединаца, попут карактеристика личности и вредносних оријентација. На пример, Калдеро (*Caldero*) тврди да су вредности полиције у последње две и по деценије остале константне, наглашавајући како се полицији придружују људи из миљеа са сличним вредностима (*Caldero*, 1997). Узимајући у обзир природу релативно стабилних вредности, образовање, претпоставља се, има веома мало утицаја на њих, наглашавајући притом узалудност високог образовања (*Hunter*, 1999). Са друге стране, социопсихолошка парадигма наглашава потенцијал промене у личности полицијских службеника током његовог живота. Такав приступ види карактеристике личности полицијских службеника као развојне, динамичне и променљиве с обзиром на животно искуство појединца (*Kappeler et al.*, 1998). Резултати разних студија показују велики јаз између почетних идеалистичких етичких вредности полицијског службеника и вредности које они касније преузимају у полицијској служби. Буханан (*Buchanan*) тврди да је већи део људског понашања управљен сопственим интересима, па је могуће да ће се када им се за то пружи прилика, људи опортунистички окористити како би максимизирали свој приватни интерес на рачун других (*Buchanan*, 1994).

1.3. Импликације за контролу полиције

Данас у свакодневном животу и раду полиције као и припадника њених снага, у пракси постоје многобројне могућности и ситуације које могу довести до прекорачења или пак злоупотребе полицијских овлашћења. Ово као последицу може имати повреду правом загарантованих људских права и основних грађанских слобода, као и нарушавање начела једнакости пред законом.

Донедавно су полицијски руководиоци били склони да корупцију међу својим службеницима примарно посматрају као одраз моралног дефицита појединих полицијских службеника. Зато се сузбијање корупције у полицији углавном сводило на пажљив избор кандидата за полицијску службу и агресивно уклањање морално дефицијентних полицајаца, пре него што се њихово коруптивно понашање прошири по читавој организацији. Већ смо нагласили да је овакав административно-индивидуални приступ, заснован на схватању полицијске корупције познатом као „теорија труле јабуке”, већ дуго изложен озбиљним критикама. Али његова једноставност и поменута потенцијална брзина решавања

проблема корупције, не само у полицији већ и шире, чине га привлачним па тиме и даље присутним.

Административно-индивидуални приступ дефинише полицијску организацију са високим степеном полицијског интегритета као организацију која се ослободила свих морално дефицијентних појединаца и која улаже знатне напоре у превенцију уласка таквих особа у полицијски систем.

Овде је посебно проблематично што истраживачи покушавају да изврше директан увид у понашање које полицајци свесно желе да сакрију. Имајући на уму већ описане препреке (затвореност, кодекс ћутања и др.), „за сваког истраживача полицијског деловања посебан изазов представља остваривање увида у *унутрашњи свет полиције*“, и има пред собом дилему који метод у истраживању да користи како би пробио „кодекс ћутања“ (Кесић, 2011).

Како Кесић примећује, „искуства ранијих истраживања показују да су етнографске студије примерене за проучавање полицијске супкултуре, превасходно јер су посвећене идеји да истраживач мора да разуме симболичан свет у којем живе људи које проучава. Поред тога, ове студије су базиране на примени метода за прикупљање квалитативних података, посебно на посматрању са учествовањем, без којег би иначе било немогуће прикупити податке у тако затвореном колективу какав је полицијска заједница“ (Кесић, 2011).

Прави је изазов, коментарише даље аутор, начин приступа групи која се посматра, имајући на уму циљ прибављања што тачнијих података – не пореметити рутину у понашањима скривањем идентитета или открити своје намере и ризиковати да се промени понашање, а самим тим и објективност података. Кесићев став јесте да се код полицајаца стиче више поверења отвореним и искреним наступом, с тим што је потребно избегавати превелику блискост, јер може утицати на објективност суда истраживача (Кесић, 2011).

2. Организационо-културолошка теорија полицијског интегритета

2.1. Основна полазишта

Кутњак Ивковић и Хаберфелд наводе да се овом темом бави организациона теорија која је заменила традиционалну теорију „труле јабуке“ (*Kutnjak Ivković, Haberfeld, 2015*). Теорија „труле јабуке“ наглашавала је полицијског службеника са карактерним дефицитом као мањину унутар групе иначе „здравих“ полицијских службеника који се не понашају девијантно (*Vollmer, 1936; Pennsylvania Crime Commission, 1974; Kutnjak Ivkovich, 2005a; Goldstein, 1977*). Међутим, Напова комисија (1972), Пенсилванијска комисија за криминал (1974) и Моленова комисија (1994) сматрају како је прихватање теорије „труле јабуке“ заправо препрека значајним реформама полицијског рада, јер поништава напоре борбе против полицијске корупције тиме што првенствено одбија да препозна само постојање наведеног проблема. Такво службено негирање постојања проблема полицијске корупције поткопава поверење које је вођство полицијских организација раније уживало, па су сада административни службеници и команданти перципирани као наивни, некомпетентни и/или корумпирани (*Pennsylvania Crime Commission, 1974*), чиме и кодекс ћутања јача (*Kutnjak Ivkovich, 2005a*).

За разлику од дотадашње оријентације на индивидуу, касних седамдесетих година XX века развијен је алтернативни теоријски поглед који је по својој природи организациони, професионални и културни, а базира се на Голдштајновом погледу на организациону природу полицијске корупције (*Kutnjak Ivković, 2015b*). Клоккарс и Кутњак Ивковић развили су организациону теорију девијантног понашања полицијских службеника, као приступ који може бити примењен на све организације – не само на полицију и запослене у њој. Такав приступ отвара хоризонте различитим разумевањима проблема, предлаже алтернативне механизме контроле и допушта развој нових методолошких приступа проблему (*Klockars, Kutnjak Ivković, 2004*).

2.1.1. Елементи

2.1.1.1. Садржај, облик, преношење и разумевање правила у вези са корупцијом и другим неприхватљивим понашањима у служби

Организациони приступ полицијском интегритету изражава четири димензије, од којих се прва односи на **органizaciona правила** (Kutnjak Ivković, 2015b). Наведена димензија фокусира се на начин на који су организациона правила полицијске организације утврђена, како су она представљена полицијским службеницима, и на начин разумевања организационих правила од стране полицијских службеника (Klockars, Kutnjak Ivković, 2004). Кутњак Ивковић објашњава да је према организационој теорији полицијског интегритета полицијска организација са високим интегритетом она у којој службена правила забрањују непримерено понашање, и у којој полицијски службеници уче службена правила, познају их и подржавају (Kutnjak Ivković, 2015b).

Понашање полицијских службеника широм света регулисано је на основу два типа правила: (1) државни устав ограничава моћ полицијских службеника успостављајући одређена фундаментална права и гаранције придржавања људских права у сваком понашању запослених; и (2) различити закони садрже специфичне норме које регулишу рад полицијских службеника, од лимитирања употребе силе до директних забрана коруптивног понашања. Без обзира на то да ли је полицијска организација део централизованог или децентрализованог система, додатна правила елаборирају и детерминишу стандарде примереног и очекиваног понашања полицијских службеника. У централизованим системима, као што су хрватски, пољски или француски систем, све полицијске станице део су исте полицијске организације и зато подлежу једнаким правилима. С друге стране, у децентрализованим полицијским системима, као што је онај у Сједињеним Америчким Државама, свака полицијска служба/станција ствара сопствена правила. Димензије разликовања међу државама рефлектоване су у обиму у којем правила забрањују непримерено понашање; начину на који су правила донета, колико се често она спроводе; степену у којем су полицијски службеници упознати са тим правилима, као и обиму у којем их подржавају (Kutnjak Ivković, 2015b).

2.1.1.2. Модалитети спровођења правила у вези са корупцијом и другим неприхватљивим понашањима у служби

Друга димензија организационе теорије полицијског интегритета, *технике контролисања недоличног понашања полицијских службеника*, фокусира се на различите технике које полиција користи како би открила и истражила недолично понашање полицијских службеника (*Klockars, Kutnjak Ivković, 2004*). Према наведеној теорији, полицијска организација високог интегритета јесте она која користи различите механизме контроле, било да су реактивне као што су истраге недоличног понашања и кажњавање полицијских службеника који су прекршили службена правила, било да су проактивне – едукације о етичким нормама, тестирања интегритета и проактивне истраге. Мешко и сарадници (*Meško, Fields, Lobnikar, Sotlar, 2013b*), у својој књизи о полицијским реформама у 12 земаља Источне и Централне Европе у транзицији (Босна и Херцеговина, Хрватска, Чешка Република, Естонија, Мађарска, Косово, Македонија, Црна Гора, Србија, Словенија и Словачка), демонстрирали су различитост двају типова контролних механизма у државама релативно сличне величине (*Kutnjak Ivković, 2013*). Кутњак Ивковић (2015b) описује да се, иако у наведеним државама преовладава постојање унутрашњих механизма контроле, ефикасност тих механизма прилично разликује. Такође, неке од држава користе комбинацију унутрашњих и спољних механизма контроле, и домаћих (правобранитељи, уставни судови, парламенти) и интернационалних (Европски суд за људска права, Европски одбор за спречавање тортуре). Спољне институције, као што су скупштински одбор, Савет грађана за контролу рада полиције, Омбудсман, невладине организације и медији, могу да допринесу раду полиције на различите начине као инструменти контроле и транспарентности рада полиције. Њихова спољна улога изузетно је значајна. У том смислу одговорност, као важан принцип полицијског рада и услуге, не би била схваћена као инструмент контроле, већ више као механизам за унапређење услуга полиције, и као средство за одговарајуће поступање у случају злоупотребе моћи или позиције. Транспарентност омогућава јавности увид у начин на који полиција обавља своје дужности, и пружа помоћ у неговању окружења поверења, сарадње и обостраних користи како полиције, тако и заједнице којој служи (Кековић, Кентера, 2013).

Управо развој механизма контроле у два државама, Србији и Словенији, које су до 1991. године биле део заједничке земље, добро илуструје такву комбинацију. С једне стране, полиција Србије има дугу историју заштите режима (Кешетовић, 2013), кршења људских права и избегавања сваке одговорности према унутрашњим или спољним механизмима контроле (*Kutnjak Ivković, 2013*). Међутим, од 2001. године полицијски систем подвргнут је систематичној реформи која је од стране полицијских службеника позитивно евалуирана, док је независни истраживачи, невладине организације и међународни стручњаци за полицију критикују (Кешетовић, 2013). Са друге стране, словеначка реформа полицијског система започета је веома рано, у трансформацијском периоду државе, када је земља учила како да постане демократска. Уз унутрашње механизме контроле, словеначка полиција подлеже и домаћим, али и спољним механизмима контроле (Уставни суд, правобранитељи, тужиоци, итд.), као и међународним спољним механизмима контроле као што су Европски суд за људска права или пак Европски одбор за спречавање тортуре (*Meško, Fields, Lobnikar, Sotlar, 2013b*).

2.1.1.3. Професионална култура полиције

Следећа димензија организационе теорије полицијског интегритета фокусира се на **кодекс ћутања** међу полицијским службеницима и труд полицијских организација да га сакрију (*Klockars, Kutnjak Ivković, 2004*). Кодекс ћутања односи се на неписано правило да полицијски службеник никада не одаје инкриминишуће информације против колеге полицајца, постајући тиме вероватно највећа баријера ефикасној контроли корупције (*Kutnjak Ivkovich, 2005a*). Међутим, Клоккарс, Кутњак Ивковић, Харвер и Хаберфелд (*Klockars, Kutnjak Ivković, Harver, Haberfeld, 2000*) кажу да се кодекс ћутања разликује међу полицијским станицама и организацијама тако што се у неким станицама односи само на ниже облике корупције, док се у другима односи и на оне најтеже облике коруптивног понашања. Надаље, исти аутори тврде како се кодекс не разликује само међу полицијским станицама, већ и унутар њих – коруптивна понашања и кодекс ћутања значајно се разликују између различитих области полицијског рада, услужне делатности полиције (шалтерски службеници), оперативних радника, униформисаних радника и сл. Кутњак Ивковић (2015b) закључује да је,

према организационој теорији полицијског интегритета, кодекс ћутања полицијске организације ниског интегритета снажан, и да штити различите облике непримереног понашања. С обзиром на то да се кодекс ћутања развија као последица полумилитантне организације полиције, он у полицијским станицама високог интегритета није ни снажан нити штити непримерено понашање.

2.1.1.4. Друштвени, економски и политички контекст

Четврта димензија организационе теорије полицијског интегритета односи се на **утицај социјалног и политичког окружења**. Клокарс и Кутњак Ивковић (2004) објашњавају да социјално, економско и политичко окружење у којем полицијска организација делује утиче на ниво интегритета саме полиције. Дакле, друштва обликују нивое непримереног понашања јавних службеника тиме што успостављају и негују културу нетолерантну према непримереном понашању, и таква правила стриктно спроводе. Сматра се да је у друштвима која цене етичко понашање државних службеника разумљиво претпоставити и очекивати да ће се и полицијска организација чврсто придржавати таквих начела (полиција у Финској или Шведској). Са друге стране, у друштвима која имају висок интегритет, али је интегритет њихове полицијске организације низак, чланови друштва реаговаће ако полиција не може да обавља свој посао. Дobar пример је полицијска реформа у Сингапуру током деведесетих година XX века. Затим, уколико полицијска организација високог интегритета делује у друштву ниског интегритета, она постаје изузетак у друштву и њен је високи интегритет вероватно последица детерминисаности полиције и њених концентрисаних напора (пример је реформа ФБИ-ја током Хуверовог мандата тридесетих година). Коначно, у друштвима која не цене етичко понашање државних и јавних службеника, разумљиво је очекивати да ће такво окружење пратити и саме полицијске организације. Пример за ово су локалне полицијске организације Мексика или пак полицијске организације Пакистана.

2.2. Импликације за истраживања полицијског интегритета

За разлику од административно-индивидуалног приступа истраживању и сузбијању неприхватљивог понашања који, како смо описали, наилази на велики

отпор при спровођењу истраживања међу полицијским службеницима, организационо-културолошки приступ који су развили Клокарс и Кутњак Ивковић (1995; 2004) омогућава постављање питања о чињеницама и ставовима у вези са непримереним понашањем у полицији – без изазивања таквог отпора. Наиме, овај приступ допушта да се у сврху истраживања мишљења о неприхватљивим понашањима полицијским службеницима постављају непретећа питања о њиховом познавању прописа који су у вези са неприхватљивим понашањем, као и о њиховим проценама озбиљности, односно тежине појединих облика неприхватљивог понашања у полицији; о њиховим ставовима према запрећеним и стварним санкцијама за таква понашања; као и о њиховим проценама спремности колега да пријаве такво понашање.

Током протеклих двадесет година анкетни упитник за испитивање полицијског интегритета, креиран од стране Карла Клокарса и Сање Кутњак Ивковић средином деведесетих, примењен је у 23 земље, укључујући и Хрватску, Словенију, Мађарску, Чешку, Босну и Херцеговину, Пољску и Румунију (видети о томе код: *Kutnjak Ivković, Haberfeld, 2015*). Већина истраживања полицијског интегритета фокусирана је на једну земљу, међутим у неким истраживањима аутори су упоређивали резултате истраживања у „својој“ држави са резултатима других држава (првенствено онима из САД-а као првим сетом резултата).

У Хрватској су прво истраживање полицијског интегритета спровели Кутњак Ивковић и Клокарс 1998. на узорку од 1.649 полицијских службеника широм земље. Они су настојали да истраже везу између кодекса ћутања и праведности у дисциплиновању на основу првобитног упитника. Такође, аутори су на истом узорку поредили кодекс ћутања надзорника и онај полицијских службеника 2000. године, што су анализирали и Кутњак Ивковић, Клокарс, Цајнер Мраовић и Иванушец (2002). Јавно мишљење о корупцији полиције у Хрватској су 2002. истражили такође Кутњак Ивковић и Клокарс, коришћењем првобитног упитника, на узорку од 504 студента, 379 ученика полицијске школе и 223 студента полицијске академије. Осим тога, мишљење јавности о корупцији унутар полицијског система истражили су Кутњак Ивковић, Пагон, Клокарс и Лобникар (2002) коришћењем првобитног упитника, а на узорку од 854 студента. Надаље, Кутњак Ивковић, Цајнер Мраовић и Иванушец (2004) упоредили су евалуације

озбиљности непримерених понашања полицијских службеника између полицијских службеника (1.649), студената (504), ученика полицијске школе (379) и студената полицијске академије (223 и 271) – и њихову промену током времена.

Велики број аутора упоређивао је мишљења и виђење полицијског интегритета различитих држава, па тако и Хрватске. Клокарс и Кутњак Ивковић су 1999. поредили резултате истраживања полицијског интегритета у Хрватској (1.649 полицијских службеника и 504 студента) и у САД-у (3.235 полицијских службеника и 375 студената). У том истраживању упоредили су и мишљење јавности и мишљење полицијских службеника о озбиљности непримерених понашања полицијских службеника (*Klockars, Kutnjak Ivkovich, 1999a*). Хаберфелд и сарадници (*Haberfeld et al., 2000*) анализирали су погледе полицијских службеника на примерене и очекиване дисциплинске мере широм САД-а (3.235 полицијских службеника), Хрватске (1.649 полицијских службеника), Пољске (1.477 полицијских службеника) и Словеније (696 полицијских службеника). Осим тог истраживања, Пагон и сарадници (*Pagon et al., 2000*) поредили су јавно мишљење и мишљење полицијских службеника о полицијској корупцији у Словенији, Хрватској и САД-у, док су Кутњак Ивковић и сарадници (*Kutnjak Ivković et al., 2002*) ту компарацију анализирали само између Словеније и Хрватске. Хубертс и сарадници (*Huberts et al., 2003*) су на узорку од 795 полицијских службеника поредили перцепцију озбиљности и спремност на пријаву девијантних понашања полицијских службеника у пет земаља – Холандији, САД-у, Хрватској, Пољској и Словенији, док је Кутњак Ивковић (2005б) анализирао међукултурне разлике у перцепцији озбиљности девијантног понашања полицијских службеника у Хрватској, Финској и САД-у.

Истраживање је у Пољској спровела Хаберфелд (*Haberfeld, 2004*) на основу првог упитника и на узорку од 1.477 полицијских службеника, анализирајући тако интегритет пољске полиције.

У Босни и Херцеговини истраживање су спровеле Сања Кутњак Ивковић и Тара О'Конор Шели (*O'Conor Shelley*). Оне су на узорку од 451 полицијског службеника првобитним упитником анализирале ставове полицијских службеника и надзорника о полицијском интегритету (*Kutnjak Ivković, 2004a; Kutnjak Ivković,*

Shelley, 2005). Осим истраживања спроведених у Босни и Херцеговини, Кутњак Ивковић и Шели спровеле су истраживање користећи првобитни упитник и у Чешкој, на узорку од 600 полицијских службеника (*Kutnjak Ivković, Shelley*, 2007, 2010). Првим истраживањем мериле су полицијски интегритет, док су другим настојале да истраже постоје ли разлике у кодексу ћутања и праведности у дисциплиновању између надзорника и полицијских службеника. Уз наведена истраживања, Кутњак Ивковић и Шели поредиле су контуре полицијског интегритета у Босни и Херцеговини и Чешкој Републици (*Kutnjak Ivković, Shelley*, 2008).

Кремер (*Kremer*) је такође на основу првобитног упитника спровео истраживање полицијског интегритета у Мађарској на узорку од 609 полицијских службеника, при чему је настојао да упореди перцепцију надзорника и полицијских службеника о кодексу ћутања (*Kremer*, 2000; 2004).

Полицијски интегритет у Румунији истражили су Андреску (*Andreescu*) и сарадници на основу првобитног упитника, при чему су користили само 10 сценарија. На узорку од 293 полицијска службеника упоредили су ставове полицијских службеника према полицијском интегритету с обзиром на пол. Осим тога, Андреску и сарадници (*Andreescu et al.*, 2012) поредили су и резултате истраживања полицијског интегритета у Румунији и у САД-у.

Пагон и Лобникар (*Pagon, Lobnikar*, 2000; 2004) су полицијски интегритет истражили у Словенији на узорку од 767 полицијских службеника (користећи првобитни упитник). У првој анализи (2000. године) истражили су евентуално постојање разлика у перцепцији кодекса ћутања између полицијских надзорника и полицијских службеника, док су 2004. анализирали стање полицијског интегритета у Словенији.

2.3. Импликације за контролу полиције

Природа полицијске професије пружа прилику за учешће у коруптивним радњама које појединцима иначе не би биле доступне (*Johnson, Cox III*, 2004–2005). Тврди се како је такво понашање познато, подржано, и у неким случајевима чак и

научено од стране сарадника и/или надређених (*Delattre, 2006*). Организационо-културолошки аспекти полицијске професије, који се сматрају одговорним за корупцију и на које су зато усмерена настојања контроле полицијске корупције, обухватају: озакоњење полицијске девијантности, перцепцију јавности, изолацију и дискрецију, супервизију и сл. (*Kappeler et al., 1994*).

Полиција је носилац јединствене улоге у друштву, јер учествује у активностима и предузима акције које су у великом броју случајева илегалне за готово све остале. Полиција може да спроводи истраге и лишава слободе, користи силу приликом привођења осумњичених, као и да приступи приватним информацијама грађана. Капелер и сарадници (1994) закључили су како упркос томе што доноси одлуке у складу са законом, полиција има и огромна дискрециона овлашћења при тумачењу закона на начине који најбоље одговарају интеракцији полиције и јавности. Ово временом може довести до недопустивог понашања, а полицијски службеници могу прихватити мишљење да су „изнад закона“. Такође, тада долази и до конфликта унутар саме полиције, јер се појављује схватање да је изнад закона, а истовремено мора да поштује законе (*Caldero, Crank, 2004; Klockars, Kutnjak Ivković, Habersfeld, 2006*).

Имајући у виду особености полиције и друге факторе под којима се обављају поједине професије, у њој постоји више могућности за настанак корупције. Те особености и специфичности у полицији најчешће се односе на широку дискрециону власт, односно овлашћења полиције. Ако узмемо у обзир да су овлашћења полиције ослобођена законских стега и ограничења, или да су јој дозвољена одступања од утврђене политике ради ефикаснијег обављања утврђеног посла, долазимо до многобројних могућности за настанак корупције. Ова дискрециона овлашћења доводе до противречности, имајући у виду да су с једне стране неопходна и сврсисходна све док се користе у складу са законом и циљем због којих су и прописана, а са друге, у случају злоупотребе и прекорачења могу довести до корупције.

Модел професионалне полиције, који је Волмер (*Vollmer*) представио на почетку XX века, створио је окружење у којем полиција најчешће функционише у изолацији, далеко од очију јавности (*Kappeler et al., 1994*). Полицијске

интеракције са општом јавношћу обично су изоловане и уз веома мало сведока. Од полиције се очекује да се, када је у интеракцији са осумњиченим лицима, ослања на личну дискрецију. Ово пружа мноштво прилика и могућности полицијским службеницима да учествују у недопустивим активностима и да виктимизирају појединце, чланове опште јавности. Жртве полиције често неће да пријаве непримерена понашања полицајаца (нпр. дилери дроге), услед страха од освете полицијских службеника (*Kappeler et al.*, 1994).

Обављање полицијске делатности представља подручје са веома малим бројем интеракција под надзором. У већини случајева, током обављања дужности и додира с јавношћу већина полицијских службеника нема интеракције са надређенима. Управо то креира прилику да полицијски службеници учествују у недопустивим активностима. Други проблем са супервизијом, односно надзором, састоји се у томе што су многи службеници надзирани од стране бивших колега и/или пријатеља. Ово доводи до сукоба интереса, при чему надређени неће дисциплиновати појединце, или ће игнорисати активности својих подређених (*Kapeller et al.*, 1994). Енгел и Ворден (*Worden*) тврде како мањак упутстава од стране надређених може навести полицијске службенике да користе дискрецију за доношење одлука (*Engel, Worden*, 2003). У тим условима деловање полицијских службеника врло ће вероватно завршити инцидентима попут корупције. Једна од могућности које могу довести до корупције јесте и контакт са лицима из криминогене средине, што доводи до веће изложености коруптивним притисцима. Известан број полицијских службеника заиста ће и подлећи таквом утицају (Плачков, Вукадиновић, 2015).

Специјализоване јединице требало би да буду решење за све проблеме унутар заједница. Такве јединице укључују јединице посвећене наркотицима, убиствима, бандама и осталим недопустивим и противзаконитим радњама. Надаље, наведене и сличне јединице показале су се као плодно тло за корупцију унутар полицијских станица (*Klockars et al.*, 2004). Разлог за то је мањак надзора над јединицама, већа тајност и мноштво могућности за учешће у коруптивним активностима. Управо зато, у поређењу са припадницима регуларних полицијских униформисаних јединица, припадници специјалних јединица чешће учествују у коруптивним

активностима. Уједно, припадници специјализованих јединица стварају и јаче међусобне везе, и имају повећану подршку кодексу ћутања (*Kappeler et. al.*, 1994).

Полицијски службеници ограничени су приликама за напредак унутар полицијских станица. Већина станица има лимитиране доступне позиције са великим бројем појединаца који се такмиче за руководеће позиције, са којима долази и већа плата. Ограничења и препреке за напредовање стварају окружење у којем су многи појединци незадовољни својим примањима или позицијама моћи унутар станице/службе. Овакви појединци могу постати изразито незадовољни и почети да учествују у недопуштеним активностима као начину побољшања сопствене економске ситуације, или се могу окомити на оне који су их превидели и нису их узели у обзир за напредовање (*Kappeler et. al.*, 1994).

Полицијска супкултура дефинисана је као једна од најодговорнијих ставки структуре обављања полицијског посла, а која води корупцији. Једна од кључних карактеристика полицијске супкултуре јесте и кодекс (зид или завет) ћутања. Кодекс ћутања неформално забрањује и обесхрабрује полицијске службенике да пријављују недопустива понашања својих колега у служби (*Klockars, Kutnjak Ivković, Harver, Haberfeld, 2000:2*). Такође, кодекс неписано тврди како полицијски службеници могу да рачунају једино једни на друге, и тиме се обавезују да прећуте/опросте недопустиво понашање својих колега у служби. Полок (*Pollock, 2007*) тврди да због притиска контроле и сумње полицијски службеник може да изгуби поверење и у грађане и у полицијску администрацију, што га води поштовању кодекса ћутања. Неки кодекс ћутања виде као нужан део преживљавања оних који су у служби (*Bucak, 2012*). Колико год јединствени били параметри кодекса ћутања, сам кодекс може се разликовати од нације до нације, али и између нација у самој станици/служби (*Klockars, Kutnjak Ivković, Harver, Haberfeld, 2000*). Клокарс је са сарадницима међу полицијским службеницима уочио подршку кодексу ћутања нарочито када се радило о мање озбиљним криминалним инцидентима. Међутим, сви службеници који су учествовали у наведеним активностима нису нужно корумпирани. Неретко полицијски службеници штите своје колеге, иако не подржавају и/или не учествују у недопустивим активностима (*Klockars, Kutnjak Ivković, Haberfeld, 2006*). Иако су Хамилтон, Вилијам и Брајант (*Weisburd, Greenspan, Hamilton, Bryant, Williams,*

2000) закључили да већина полицијских службеника не прихвата кодекс ћутања, готово две трећине службеника уверено је да остали полицијски службеници следе кодекс чак и у ситуацијама озбиљне злоупотребе моћи.

Обављање полицијског посла у Сједињеним Америчким Државама децентрализовано је до бројке од готово 20.000 полицијских управа на локалном, државном и федералном нивоу. Модел децентрализације подржавају и грађани, и то: прво, због мањка поверења грађана у федералну владу; и друго, велики број грађана верује да ће се локалне полицијске станице боље носити са захтевима локалне заједнице (*Klockars et al.*, 2004). Упоредимо ли наведено са интегрисаним моделом полиције, какву налазимо у Лондону (Метрополитан), чини се да у таквим полицијама има више простора за корупцију. Упоређење интегритета показало је како амерички модел полиције може да доведе до мањка интегритета, посебно у поређењу са лондонским моделом (*Klockars et al.*, 2004; *Klockars, Kutnjak Ivković, Haberfeld*, 2006).

ТРЕЋИ ДЕО: КОМПАРАТИВНИ ПРИКАЗ ИНТЕГРИТЕТА ПОЛИЦИЈЕ СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ПОСТСОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ЗЕМЉЕ

1. Специфичности интегритета полиције у различитим земљама

1.1. Развијене земље стабилне демократије

Рајли (*Riley*) примећује нераскидиву повезаност демократије и развоја (*Riley*, 1995). Полицијске праксе које нису конзистентне са владавином права и демократским принципима не могу бити подршка демократском развоју, и заправо корупцијом могу озбиљно да поткопају развој.

Демократска полиција свакако се све више перципира као бољи концепт. Понекад професионалне полицијске снаге у неразвијеним земљама могу, начином обављања полицијског посла, подржати репресивне политичке системе/режиме. Полиција усмерена на решавање проблема, у демократском контексту, има могућност да пружи подршку променама у смеру повећања заштите основних људских права и степена демократије у једном друштву.

Демократија је политички систем који дугорочно најбоље може решити конфликте подељеног друштва, и притом спречити распад државе (*Ottaway*, 1995:244). У теорији, циљ демократских друштава јесте максимизовање слобода. Такође, функционисање демократских институција мора бити конзистентно са демократским критеријумима који садрже идеје по којима људи стварају слободне институције кроз процес дијалога. И саме институције, на крају крајева, морају да буду одговорне таквом процесу. Процеси подразумевају транспарентност, отвореност коментарима јавности и подложност цивилним и правним телима и органима. На основу тога јавност би функције институција

требало да доживљава као легитимне, чиме би било постигнуто добровољно и вољно слагање са колективним одлукама и креираним телима.

Као професија, полиција је одговорна јавности, односно грађанима који су носиоци суверенитета, који стварају своју полицију и дају јој ауторитет. Овакав модел настао је у Сједињеним Америчким Државама, али и у напредним индустријским друштвима, државама у развоју и новим демократијама, које настоје да замене аутократију и успоставе демократске институције (*Uildriks, Van Reenen, 2003*).

Демократско обављање полицијске дужности мора истовремено да подржава демократске вредности. Основне вредности демократије су неотуђива људска права: живот, слобода, имовина, вера, као и тежња за срећом. Наведене су вредности срж демократије. Демократске институције морају да буду транспарентне, одговорне, легитимне и подређене грађанима, цивилним телима и владавини права.

Смештањем полиције у оквире које карактеришу демократска начела, обављање полицијског посла може да промовише даљи развој демократских начела која служе креирању цивилног друштва. У таквим ширим демократским оквирима, обављање полицијског посла може бити подстицајно за придржавање идеја одговорности, транспарентности и легитимитета, дајући мање повода за недопустива понашања у служби и корупцију.

У демократским друштвима полиција мора да штити, а не да омета слободу, чинећи све што може да очува безбедност заједнице. Полиција усмерена на решавање проблема свакако може бити интегрисана у шире процесе реформе, како би подржала демократизацију обављања полицијске дужности. Демократска полиција ради у договору са демократском владом унутар симболичког, али и симбиотичког односа. Демократска полиција не може да створи демократски режим, али полицијско поступање јесте главна компонента и одређује односе државе и грађана. Реформа полиције зависи од демократског развоја, а не његових одредница (*Nield, 2001*). Полиција ће бити делотворна у контроли криминала тек када буде поштовала права свих грађана и постане осетљива на њихове потребе.

Социјална структура полиције мора да се мења у тренутку када се успостави демократска полиција. У супротном, полицијске снаге ће се врло вероватно вратити пракси злоупотребе под маском демократске полиције.

Демократске државе настоје да развију модел полиције који ће подржавати политички, социјални и економски развој, промовисати основна људска и грађанска права и слободе и развој социјалног друштва, и бити истински јавни сервис грађана. Замишљени модел демократске полиције деловао би у оквирима захтева институција правне државе и демократског друштва. Наведени захтеви представљају владавину права, легитимитет, транспарентност, одговорност и подређеност цивилним телима.

У демократским земљама полиција би требало да буде вођена начелима професионалности и одговорности према заједници, као и поштовањем демократских начела. Однос полиције према грађанима у демократским земљама такође мора бити професионалан, она би требало да буде добро уклопљена у заједницу и оријентисана према њој. На истим начелима требало би да се заснива и дужност полиције да грађанима у демократском друштву осигура безбедност, да се бори против корупције и злоупотребе полицијског ауторитета, и сл. Такође, полиција мора да у што већој мери у поступање укључи и грађане. На тај ће се начин демократизовати и сама полиција. У Србији је још давне 1904. године министар унутрашњих дела донео распис о забрани једностраности у опхођењу и дружењу са грађанством, наводећи да „овакво понашање и поступање полицијских чиновника, а нарочито старешина надлештава, чини да остали грађани са којима никако или ретко у додир долазе, неповерљиво и сумњиво гледају на полицијске органе и рђаво коментаришу то дружење полицијских органа само са извесним личностима“. Полицијским службеницима наређено је да „без обзира на њихове личне погледе и расположења удесе своје опхођење са свима грађанима подједнако, јер ће то допринети и самој служби“, а такво опхођење „мора да буде удружено са достојанством и правичношћу, и тиме ће појачавати веру грађана у полицијску власт и њихово помагање у њеном раду“ (*Полицијски зборник*, 1905). Укључивање грађана може да појача интерну дисциплину полиције, пружи нови извор информација, али и да постави основе за реформу полиције. Демократска полиција не штити само друштвене елите, већ је

дужна да пружи једнаку заштиту свима на целој територији државе, односно у сопственој јурисдикцији, и мора своје активности да усмерава на смањење етничких и свих других врста конфликта. Осим грађана, полиција би требало да сарађује и са цивилним друштвом, односно невладиним организацијама, осталим владиним службама, али и са страним, односно међународним службама.

Демократичност полиције зависи од степена у којем демократске снаге унутар полиције имају простора и слободе да негују промене (*Mendes et al.*, 1999:10). Такође, демократски облици полиције своје есенцијалне вредности заснивају на људским вредностима и основним демократским начелима. Наведена начела тврде како полицијске организације морају да буду одговорне и делују одговорно и транспарентно. Мера до које су наведена начела угрожена означава и потенцијалну могућност за присутност корупције и злоупотребу ауторитета у полицијским праксама и организацијама. Организационе и стратешке политике, такође, морају бити јасно артикулисане и праћене адекватним позитивним и негативним санкцијама. Организационе структуре морају да створе услове погодне за промене. Конкретније, систем сам себи мора помоћи при променама полицијске културе, али и при тренингу и регрутацији, а све мора да буде у складу са процесом реформе руководећег састава. Наравно, потребно је водити рачуна да се у сваком процесу полицијски службеници третирају са поштовањем.

1.2. Постсоцијалистичке транзиционе земље

Пад Берлинског зида симболично је означио крај свих комунистичких режима широм Источне Европе и почетак транзиције према тржишној економији, отварајући пут демократским променама и облицима владавине. Важан део наведене транзиције обухватао је и прелаз са старе комунистичке милиције са израженим идеолошким елементима – на изградњу демократских облика нове и модерне полиције. Талас промена обухватио је већину источноевропских полицијских организација.

Осим културолошких, историјских и географских разлика, постсоцијалистичке земље у транзицији се од земаља стабилних демократија разликују и по преласку са једног економског система на други, односно са државнопланске привреде на

економски систем базиран на слободном тржишту. То је комплексан процес који подразумева реформе политичких и економских институција. У условима радикалних промена земље у транзицији суочене су са одређеним институционалним и вредносним вакуумом, у којем је стари систем дошао до тачке гашења, а нови није у потпуности сазрео. У таквим земљама заправо је лако наћи паралелу контрадикторних вредносних система, јер су нове вредности брзо постављене на место старих, занемарених вредности. Последице су распрострањена конфузија, фрустрација и несигурност. Непостојање стабилних правних оквира, неразвијеност демократских механизма, јавног мњења и цивилног друштва, лоше осмишљен порески систем, неразвијено тржиште и финансијски систем, економска нестабилност, трансформацијско и приватизацијско профитерство друштвеног капитала, манипулација системом од стране носилаца политичке моћи – само су неки од бројних исхода и детерминанти тог периода. Генерално, таква ситуација представља плодно тло за криминал, а посебно корупцију. Полако, али сигурно, постало је јасно како социјалистичке земље и њихове институције нису довољно зреле за безболан прелаз на политичко-економски систем заступљен у земљама Запада.

Корупција представља велики проблем у свим земљама у транзицији. Резултати пролиферације читавог тог процеса, који садрже дубоке институционалне и економске трансформације, брзину и свеобухватност, остављају довољно простора за раст и процват бројних негативних друштвених феномена, па тако и корупције као најопаснијег. Међутим, корупција се не манифестује у једнакој мери у свим земљама у транзицији. Анализом искустава десет земаља уочени су заједнички фактори, као што су историјска позадина земаља, или услови у којима су земље затечене приликом суочавања са транзицијом (присуство етничких тензија и конфликта, одређивање политичких елита у борби против корупције).

У сврху решавања проблема корупције полиције, многа транзицијска друштва кренула су са мерама контроле најчешће кроз програме реформи. Ови програми и препоруке садрже комбинацију превентивних и казних мера квалификованих као унутрашња контрола или приступ спољног надзора, које би требало да постигну неколико циљева: да доведу до нулте толеранције на корупцију полиције, да спрече корупцију у полицији и неетичко понашање полицијских

службеника у обављању полицијске службе; да јасно изразе етички и интегративни оквир антикорупцијске организације; да побољшају полицијску репутацију и изграде поверење јавности; да обезбеде стандарде процеса истраживања корупције, као и водич за борбу против корупције колега; да развију антикорупцијску свест на нивоу целог друштва; као и да утичу на политичаре и да код њих створе политичку вољу за бављење проблемом корупције у полицији.

Главни циљ превентивних мера против корупције полиције јесте промена структуре која подстиче корупцију и стварање институционалне околине која ће смањити могућност коруптивних пракси на свим нивоима полицијске службе. Истиче се десет мера превенције за имплементацију: 1) процес регрутовања, 2) обука у вези са етиком и интегритетом, 3) развој капацитета демократског управљања, 4) ангажман етичких и интегрисаних полицијских службеника, 5) изјашњавање о имовини и начину живота, 6) борба против сукоба интереса, 7) плата и услови службе, 8) награде за натпросечно успешно поступање, 9) повећање командне одговорности, и 10) коришћење цивилне контроле.

У процесу регрутације морају бити унапређене селективне методе и стандарди избора кандидата за полицијску службу. Овај процес требало би да буде транспарентан, отворен, поштен и да да свима једнаку шансу за добијање посла, при чему би посао добили они који су најквалитетнији. Обука о етичности важан је део обуке како млађих полицијских службеника, тако и полицијских службеника који су већ дужи низ година у служби. Етичко поступање води бољем односу полиције и грађана. Развој демократских капацитета односи се на оспособљавање полицијске институције да самостално и независно доноси одлуке, које ће бити одрживе и неће бити подложне утицају појединаца. У Сједињеним Америчким Државама полицијски службеници задужени за етику и интегритет (*Ethics and Integrity Officers*) су они који могу да понесу терет реформских промена, јер показују добар оквир понашања којем се тежи. Све више полицијских управа уводи контролу имовине полицијских службеника, како би били откривени потенцијални сукоби интереса или коруптивни мотиви. Спречавање сукоба интереса важан је део спречавања корупције, јер не дозвољава одређеним службеницима да занемаре свој полицијски посао на уштрб личних интереса. Плате полицијских службеника играју велику улогу у њиховој одлуци

да ли ће подлећи корупцији, или ће бити задовољни својим примањем и одбити да учествују у коруптивним активностима. Награђивање полицијских службеника делује обрнуто од кажњавања. Уместо да се кажњава лоше понашање, награђује се добро, што стимулише појединце да сопствено понашање прилагоде обрасцу понашања које се сматра пожељним и које ће бити награђено. И одговорност полицијских руководилаца један је од главних елемената демократског управљања полицијом. Полицијски руководиоци су узори понашања које полицијски службеници често копирају, а својим знањем могу усмеравати појединце, али и препознати потенцијалне коруптивне активности. Цивилна контрола полицијског рада укључује особе које нису део система и које својим виђењем споља могу дати перспективу која често изостаје ако се проблем сагледава само изнутра. Казнене мере у контроли корупције полиције део су теорије застрашивања. Циљ им је да уплаше појединце кажњавајући оне који су се упустили у одређене недопуштене активности, како би код других спречили упуштање у корупцију. На тај начин се промовишу позитивна културна етика и интегритет.

Многе од ових мера траже знатна финансијска улагања. Ово је поготово случај са повећањем плата полицијских службеника, што већина постсоцијалистичких земаља у транзицији не може да приушти. Зато реформе у многима од њих годинама остају углавном на декларативном нивоу, са веома ограниченим помацама у смеру изградње легитимитета и интегритета полиције.

1.3. Постсоцијалистичке постконфликтне земље

Корупција се сматра базичном болешћу цивилизације, она је верни пратилац људских друштава. Корупција је патолошки феномен *per se* који представља моралну аномалију носилаца јавних дужности/функција. Она је та која повезује криминал са политичким структуром, што је поготово велики проблем у земљама у којима су процеси транзиције додатно отежани конфликтима.

Као што је већ више пута наглашено, широм развијеног света, корупција је једно од најважнијих ограничења економском и људском развоју, јер значајно доприноси различитим проблемима. То су, на пример, експлоатација деце,

трговина дрогом, некажњивост владајућих, етничка чишћења, неразумни масакри рањивих група – деце, жена, религиозних мањина и сиромашних – од којих таква друштва тренутно пате. Такође, корупција доприноси и томе да владајућа елита не извршава своје уставне дужности. Све ово у земљама које су већ оптерећене унутрашњим или спољним конфликтима представља огромне препреке смиривању стања и санирању тешких последица конфликта.

Њубрн (*Newburn*, 1999) разликује две групе фактора узрока корупције: константне и варијабилне. Константни фактори су они који се не мењају, као што је дискреција, или групна тајна, а варијабилни фактори зависе од друштвених норми, околности и сл. У друштвима у развоју ти су узроци мање компликовани, и очигледнији су. У друштвима у развоју корупција произлази из четири подручја: 1) обука и регрутација, 2) извори/ресурси, 3) систем одговорности, и 4) културне традиције. Регрутација је подручје у којем може доћи до корупције и уплитања велике количине новца, утицањем на старије полицијске службенике задужене за сам процес регрутације да изаберу оне кандидате који ће бити вољни да раде у интересу оних који ће им осигурати запослење. Томе иде у прилог недостатак финансијске могућности за бољу контролу спровођења регрутације и ангажовање психолога. Код обуке полицијских службеника премало се пажње обраћа на обуку која укључује етичку обуку и обуку познавања јавности. Недостатак извора/ресурса, неадекватне плате или мањак опреме, могу довести до упуштања појединих полицијских службеника у коруптивне активности. Посебно је ово проблем у државама у којима ниске плате дословно терају полицијске службенике да пронађу додатни извор прихода. Када се говори о систему одговорности, мисли се на адекватну контролу обављања посла и постојање система који спречавају корупцију. Најчешће се огледа у славим лидерским вештинама полицијских руководилаца који не реагују на сигнале о могућности коруптивних активности. У неким постсоцијалистичким државама и културни обичаји ометају развој напредних демократских професионалних стандарда полиције. Стога не чуди да подаци којима располаже „Трансперенси интернешенел“ показују како грађани у већини постсоцијалистичких земаља Централне и Југоисточне Еуропе корупцију у полицији сматрају једним од највећих корупцијских проблема у држави. Исти извор показује како је у тим

државама управо полиција водећа институција која тражи и прима мито (*Transperency International*, 2013).

Акти корупције смањују поверење грађана у владу, а посебно када се та корупција одвија у полицији. Разлог је у томе што грађани полицију сматрају одговорном за очување закона, заштиту заједнице и помоћ у случају потребе. Такође, полиција је за већину појединаца највидљивија рука владе, преко које мере њен ауторитет. Због свега наведеног трошкови корупције полиције су велики. Полиција може и мора да истражује корупцију, да омогући антикорупцијска деловања, да креира антикорупцијску свест. Зато ако су њени припадници и сами уплетени у корупцију, антикорупцијски напори могу бити успорени, а понекад и сасвим паралисани. Због могућих последица, корупција полицијских службеника има највећи утицај на однос између полиције и грађана, односно заједнице, јер увелико утиче на њихово поверење и перцепцију. Корупција у јавном сектору нема само финансијски утицај, већ утиче и на легитимитет владе, што је погубно за друштва која теже да буду демократска. Корупција у полицији може бити узрок повећања коришћења забрањених услуга (проституција) и роба (дрога, илегални алкохол), криминалитета, а поготово организованог криминала. Готово је типично да такве активности у постконфликтним државама доводе до проблема за економију.

Суштина владавине права садржана је у способности државе/влдае да адекватно и ефикасно предузима акције у складу са законом, поштујући државни поредак. Конкретније, закон је надређен и нико, укључујући и власт и полицију, није изнад закона. Дакле, закон мора да обавезује све грађане, али и владу и њене функционере и службенике.

Друштво не може да успостави и очува владавину права уколико грађани не прихватају и не поштују законе. У сваком друштву, ако већина грађана не прихвата и не поштује законе, веома је тешко управљати тим друштвом и његовим институцијама (укључујући и полицију), тако да делотворно обављају посао одржавања и спровођења закона и обезбеђења реда и мира. Обављање полицијских послова уз присилно постизање сарадње грађана било би веома скупо, и захтевало би од владе да значајан део националних прихода усмери у

сличне активности и процесе, што би могло да ослаби давања у подручју економије, здравља и развоја људског капитала. Дакле, већина грађана мора да прихвата и поштује законе.

Чемерински (*Chemerinsky*, 2005) тврди како је независно правосуђе кључно за владавину права, а управо то често представља проблем у постконфликтним државама. Херберт (*Herbert*, 2014) тврди како се владавина права односи на сарадњу државе, институција и грађана са законима. Правни и законодавни систем функционише ефикасно само када су грађани свесни закона и разумеју га, држе до њега и поштују га. Наравно, закони морају да буду примењени предвидљиво и равномерно, односно једнако према свима.

Највећа препрека ублажавању сиромаштва и побољшању животног стандарда у постконфликтним друштвима јесте корупција, која укључује и корупцију у полицији. Полицијски службеници неретко уживају статус некажњивих, па од њега профитирају, а најчешће је то повезано са случајевима корупције. Таква друштва немају демократску културу и још се боре за успостављање процеса власти по принципу владавине права.

Тамо где се не поставља питање владавине права, полиција је адекватно ограничена прописима и неће у већој мери бити укључена у корупцију и слична понашања. Но у постконфликтним друштвима, због честе угрожености људи и имовине, полиција има тенденцију да се ставља изнад закона, па се тако често укључује у законом нерегулисане активности, како би се појединци „обогатили“ и како би „напредовали“ на штету оних којима би требало да служе. Такво понашање полиције није ограничено на специфичан регион или друштво, али је чешће у друштвима која су оптерећена ратним и послератним дешавањима.

Један од најважнијих начина за смањење полицијске и осталих облика корупције јесте отвореност и транспарентност јавних политика. Отвореност и транспарентност могу значајно да побољшају ефикасност јавног сектора. Осим тога, могу да доведу и до веће сарадње функционера и службеника (укључујући и полицијске службенике) са грађанима у процесу сузбијања корупције. Али, управо то, такође, често представља проблем у постконфликтним друштвима.

Неостваривање отворености и транспарентности у владиним односима са јавношћу значајно доприноси корупцији. Исто је и са полицијским службеницима, далеко од јавности у опасности су да се укључе у коруптивне радње. Отвореност и транспарентност, које можемо да схватимо као доступност битних информација о функционисању државних и јавних институција, повезане су са одсуством корупције. Већа транспарентност требало би да обесхрабри корупцију у друштву. Политички системи у којима власт отворено комуницира и успоставља системе и процедуре за доступност грађанима, врло вероватно ће боље сузбијати корупцију. Ако јавне политике нису отворене и транспарентне, поједине групе унутар друштва могу се пожалити да оне не представљају њихове вредности и интересе.

Затим, једна од главних карактеристика владавине права која се често нарушава у постконфликтним друштвима јесте да закон не сме бити примењиван произвољно. Грађани морају бити у могућности да очекују предвидљиве резултате правног система. Предвидљиви резултати подразумевају да људи који се понашају на исти начин могу да очекују идентичан третман пред законом.

У претходним деловима јасно је истакнуто да корупција генерално, а поготово корупција у полицији, наноси озбиљну штету заштити људских права. У постконфликтним друштвима корупција је често главна препрека могућности приступа грађана јавним сервисима који јачају заштиту основних људских права. Некажњивост је у многим таквим друштвима довела до злоупотребе права појединаца који припадају одређеним групацијама.

Владе постконфликтних држава дубоко су свесне свих наведених проблема и зато развијају реформске стратегије за сузбијање корупције у полицији и успостављање владавине права на свим нивоима. Нажалост, резултати таквих настојања нису увек задовољавајући нити охрабрујући. Рецимо, може се догодити да у тим настојањима дође до хиперпродукције прописа и докумената и до оснивања бројних тела за њихово спровођење, што је онда тешко координисати, а изостајање резултата ствара код становништва перцепцију да ништа не може бити промењено. Други готово типичан проблем постконфликтних држава јесте да већина тих нових прописа претпоставља услове који не постоје у ситуацији нерешених етничких, верских и сличних конфликта.

2. Специфичности интегритета полиције у постсоцијалистичким транзиционим земљама

2.1. Словенија

2.1.1. Друштвени контекст

Словенија је по политичком уређењу демократска земља Средње Европе, протеже се на 20.237 km², а према попису становништва у 2010. години бројала је 2.049.261 становника, од чега су већина били Словенци (83,1%), затим следе Срби (2%), Хрвати (1,6%), и Муслимани – Бошњаци (1,6%). Педесет осам посто становника Словеније је римокатоличке вероисповести, а службени језик је словеначки. Главни град је Љубљана, са око 300.000 становника.

Што се тиче историјских прилика Словеније, она је прогласила самосталност и издвојила се из састава СФР Југославије на референдуму 25. јуна 1991. године. Након осамостаљења, Словенија је постала чланица Уједињених нација, а затим се придружила разним значајним политичким, безбедносним и економским организацијама као што су Савет Европе (1993), Европска унија (2004), Северноатлантски савез (НАТО; 2004), Организација за економску сарадњу и развој (ОЕСД; 2010).

Порекло словеначке полиције протеже се још од Аустроугарске монархије, када су се 1849. године формирала жандармеријска удружења. После Првог светског рата и распада Аустроугарске, Словенија је у децембру 1918. постала део Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. „Милиција“ је био препознатљив назив за полицију у СФРЈ у периоду између 1945. и 1991. године. У наведеном времену словеначка полицијска служба била је организована у оквиру Секретаријата унутрашњих послова Републике Србије, и у извесној мери децентрализована. Та децентрализованост подразумевала је да су начелници полицијских станица били постављани од стране локалних власти, чије су одобрење и потврда стизали из Секретаријата. После 1991, ситуација у друштву почиње да се мења, креће се у промене унутар институција, али се мења и општа друштвена клима. Оно што прво постаје уочљиво, као одмак од комунистичког режима, јесте да 1992. године

Словенија назив „милиција“ мења у „полиција“. Као што је то био случај и у остатку земаља које су биле у саставу бивше Југославије, тамо је назив „милиција“ могао да има и нешто другачију конотацију у смислу политичких прогона и угњетавања у доба тоталитарног режима.

Словеначка полицијска служба броји 8.204 особе, односно на 288 становника долази по један полицијски службеник. Полиција је полуаутономно тело унутар Министарства унутрашњих послова, на челу са директором полиције. Полиција је организована на државном, регионалном и локалном нивоу. Постоје различите врсте полицијских станица: опште надлежности, саобраћајна, гранична, поморска, летачка/ваздушна, монтирна, водичи службених паса и станица за компензацијске мере. Године 1998, у склопу полицијског деловања уведена је Канцеларија руководиоца у полицији, иако је министар унутрашњих послова већ од раније на челу полицијских снага. Место руководиоца намењено је првенствено професионалцима, а не политички подобнима.

Сагледавајући целокупну слику друштва, у Словенији је мишљење јавности како је корупција у порасту, како се развијају нови облици и шири се кроз све аспекте друштва, а поготово је то очигледно у јавном сектору.

После 1991. године полиција у Словенији тежила је демократском начину рада. Упркос културним, организационим и професионалним препрекама, словеначка полиција успела је да се окрене путу модернизације по узору на полиције у другим Западним земљама Европе. Њихов рад заснива се на слогану „штитити и служити“. Тренутна организација унутар словеначке полиције је таква да је она централизована, с једном националном, државно финансираном полицијском снагом. Све полицијске станице су јединице на локалном нивоу, испоставе државне полиције, односно њене подручне организационе јединице.

2.1.2. Легислатива и кључни документи

По питању организационих правила појединих институција (уједно и прве димензије теорије интегритета), за Словенију не постоји јединствени документ у којем би та правила била детаљно описана. Будући да су полицијски службеници

државни службеници, њихово евентуално непримерено понашање дефинисано је у Закону о државним службеницима. Интегритет се помиње у члану који регулише полицијске задатке и употребу полицијских овлашћења, где се наводи како су полицијски службеници дужни да се, при обављању својих задатака, придржавају кодекса професионалног понашања и да јачају интегритет у својим редовима (*Meško, Lobnikar, Jere, Sotlar, 2013*). У документу „Организација и посао полицијског деловања“, по питању интегритета стоји да би полиција требало да обезбеди унутрашњу безбедност применом процедура превенције, детекције, процене и анализе потенцијалних ризика који угрожавају унутрашњу безбедност полиције, и да уведе мере за смањење ризика који понижавају интегритет полицијских службеника и полицијских јединица. Такође, значајан је и *Кодекс полицијске етике* (*Meško, Lobnikar, Jere, Sotlar, 2013*), у којем су на конкретан и приступачан начин представљена правила професионалног понашања полицијских службеника.

Документ под називом *Антикорупцијски програм у полицији* из 2005. године представља, уз поменути етички кодекс понашања, основ за приступ јачању интегритета у словеначкој полицији (*Meško, Lobnikar, Jere, Sotlar, 2013*).

Почетком деведесетих година XX века друштво се заједнички окретало захтевима демократије и поштовању људских права. Словеначки Устав из 1991. године се између осталог односио и на права која су у непосредној вези са полицијском праксом. Устав је омогућио рађање две нове институције – Уставног суда и Канцеларије чији је задатак био праћење и сузбијање неправилних понашања појединаца унутар система, а обе институције су својим радом итекако утицале на рад полиције.

Уставни суд у Словенији донео је пресуде и прогласио неуставним законе и прописе који се односе на полицијску професију – употребу средстава принуде и разних пракси, посебно у области лишавања слободе, прикривања надзора, приступа адвокатима, употреби физичке силе, заустављању и претресању, као и проверама идентитета. Ово су неке од карактеристика које полицијски посао одвајају од других служби под надзором државе. Министар унутрашњих послова је особа чији су задаци надгледање и руковођење целокупним системом, док су

полицијски службеници одговорни за пријем притужби у вези са одређеним процедурама и задацима у поступцима жалбе.

2.1.3. Службене статистике о корупцији и другим неприхватљивим понашањима у полицији

Свесни чињенице да је корупција свеprisутна у друштвима у транзицији, управљање корупцијом у полицији представља озбиљан изазов, самим тим што је природа полицијског посла нешто другачија у односу на друге институције. Један од најпознатијих феномена у полицијској струци је кодекс ћутања, који итекако погодује ширењу корупције и злоупотреби положаја у замену за повећање личне добити.

Тешко је установити да ли се у свим ситуацијама кодекс ћутања може сматрати неприхватљивим понашањем у полицији. Чињеница је да га колеге полицијски службеници међусобно практикују, међутим, грађани сигурно не одобравају овакво понашање у струци. Потребно је имати на уму да су ставови у полицији међу запосленима подељени, у зависности од тога да ли се ради о блажој варијанти корупције, или пак тежој. Доказано је да је кодекс ћутања производ фокусирања на стално кажњавање и паравојне обрасце организације и управљања у полицији.

Лобникар и сарадници (*Lobnikar et al.*, 2004) спровели су истраживање о учесталости и разлозима агресивног и насилничког понашања на радном месту. Из резултата је произашло да је виктимизација словеначких полицијских службеника оправдана друштвеним поткопавањем једнаких и надређених. Аутори закључују да друштвено поткопавање у великој већини доводи до виктимизације на радном месту. Исто тако, истраживање је показало како се категорије попут виктимизованог (невиктимизованог) или предлагача (непредлагача) насилног и агресивног понашања делом међусобно преклапају, и тако поспешују спречавање процеса појаве насиља и агресије управљања на радном месту.

Прво опсежније истраживање у вези са полицијским интегритетом у Словенији показало је како су полицијски службеници били спремни да извештају о

озбиљнијим неприхватљивим понашањима у полицији – на пример, случајеви попут крађе сата у већ обијеној продавници, крађе из пронађеног новчаника и узимања мита од стране мотоциклисте који је пребрзо возио. С друге стране, на примеру као што је рад на пословима безбедности ван дужности и прихватање поклона од стране локалног трговца, полицијски службеници нису у толикој мери били вољни да пријаве оваква понашања која се не сматрају прихватљивима.

„Трансперенси интернешенел“ (*Transparency International*, 2013), познат по истраживању нивоа корупције у земљама широм света, показао је на основу индекса перцепције корупције (*Corruption Perception Index – CPI*) да је у Словенији ниво корупције у периоду између 2003. и 2008. године у сталном паду. У 2003. Словенија је била на 29, а пет година касније на 26. месту.

Оно што се подразумева по питању корупције јесте да је потребно тежити њеном сузбијању, с обзиром на податке истраживања који показују да је корупција присутна путем одржавања кодекса ћутања и прикривања других колега службеника при неприхватљивим понашањима која би нарушавала службена правила у вези са полицијском струком.

2.1.4. Истраживања полицијског интегритета

Лобникар и сарадници (*Lobnikar et al.*, 2006) презентовали су процену студије случаја интегритета полицијских службеника у Словенији. Резултати су показали да је већина службеника била упозната са појмом интегритета. Они полицијски службеници који су били мишљења како је висок ниво интегритета кључан за извођење полицијског посла, такође су сматрали да је висок ниво интегритета главни фактор у бављењу девијантним понашањима унутар полицијске организације. Укупно 59,1% учесника студије случаја сложило се са чињеницом да је неетичко понашање полицијских службеника подстицано од стране руководиоца који су показивали низак ниво интегритета. Укупно 65,2% се сложило са исказом да је равнодушност према интегритету приказана лошим примером полицијског управљања или руководства. Чак 75% учесника је одговорило како је ниво интегритета у њиховим полицијским станицама веома висок, и да је интегритет висок код 59,1% њихових руководиоца прве линије.

Полиција у Словенији је постепено од почетка XXI века све више радила на јачању интегритета. Нека истраживања у вези са полицијским интегритетом била су већински подржавана и спровођена од стране администрације у полицији. Постоји тзв. Национална радна група полицијског интегритета која је основана унутар полиције (2008–2010). Ова група је претворена у Интегритет и етички одбор (2011). Првобитни задатак овог тела био је консултовање са директором полиције, а нешто касније (2014) оно је чинило посебно одељење унутар полицијске академије.

Клокарс и Кутњак Ивковић развили су истраживачки инструмент за мерење раширености полицијског интегритета. Испитивање је спроведено међу полицијским службеницима у разним земљама света, а између осталог и у Словенији, уз још неке земље у транзицији Источног блока Европе. За већину сценарија из упитника службеници су проценили да су описана понашања на трагу нарушавања службено постављених правила струке. На пример, случај у којем полицијски службеник у већ обијеној продавници техничком робом узима себи скупочени сат док је на дужности, оцењен је као онај који итекако нарушава службена правила полицијске струке (98,9%). Са друге стране, сценарио који је био процењен као најмање озбиљан по питању кршења правила, међу словеначком полицијом је онај у којем полицијски службеник покрива свог колегу који је возио под утицајем алкохола (72%).

По питању сценарија, онај у којем полицијски службеник узима од трговца бесплатну храну, или поменути случај покривања колеге, процењени су као најмање озбиљни јер се традиционално и културолошки гледано најмање важности придавало унутрашњим облицима корупције у полицији. Сматрало се да постоје много озбиљније појаве корупције у односу на наведене. Ранија истраживања о полицијском интегритету у Словенији (*Pagon, Lobnikar, 2004*) показала су како је у неким истраживањима давање бесплатне хране и пића сматрано најмање озбиљним још крајем осамдесетих година прошлог века.

Што се тиче мишљења полицијских службеника у Словенији о примереној и очекиваној казненој мери коју службеници заслужују за непримерено понашање, отказ би требало добити у случајевима као што су: неуспех при лишавању

слободе пријатеља за који је постојао налог; крађа сата у продавници у коју је већ проваљено; неоправдано коришћење оружја; давање лажног исказа о дилеру дроге; узимање мита од мотоциклисте због пребрзе вожње.

Спремност полицијских службеника да пријаве понашање које није прихватљиво заправо се поклапа са наведеним ситуацијама у којима је у питању перцепција озбиљности неког случаја, или пак додељивања одређене дисциплинске мере. Најмању вољу за пријављивањем службеници имају у случају прихватања бесплатне хране од трговца, прикривања колеге који је возио под утицајем алкохола, или у ситуацији вербалног напада. Са друге стране, полицијски службеници би пријавили ситуације попут крађе сата у продавници у којој је већ извршена провала, узимања мита, заштите пријатеља којег прогоне због неког кривичног дела, фалсификовања доказног материјала, узимања новца за сређивање неког посла, односно пуцања у некога ко се учинио сумњивим (неовлашћено коришћење моћи).

Аутори који су спровели истраживање полицијског интегритета у Словенији, сматрају да су добијени резултати огледало високог нивоа интегритета полицијских службеника ове земље.

2.2. Чешка Република

2.2.1. Друштвени контекст

После Другог светског рата Чехословачка је била под јаким совјетским утицајем, који је свој врхунац доживео након државног удара 1948. године када је успостављен једнопартијски систем под директном управом Совјетског Савеза. Настало незадовољство режимом временом је расло, да би 1968. кулминирало покретом, тзв. „Прашким пролећем“, који се завршио совјетском инвазијом. Окупација је изазвала талас емиграције, при чему се процењује да је емигрирало око 300.000 становника, и то претежно висококвалификованих радника.

Чехословачка је све до 1989. била под директним утицајем СССР-а, када је након „Плишане револуције“ дошло до ненасилног преноса власти, који подразумева

преображај Чехословачке у парламентарну републику. Дана 1. јануара 1990. Чехословачка се мирно распала, а њене бивше чланице постају независне демократске републике Чешка и Словачка.

У околностима које су погодиле Чехословачку с почетка XX века, у времену обележеном јаком идеологијом, тоталитаризмом и совјетском контролом, па потом и све снажнијим изражавањем незадовољства и бунта народа, неизбежно је било јачање безбедоносних снага.

Национални безбедоносни корпус (*Sbor národní bezpečnosti* – СНБ) обављао је послове данашње националне полиције у Чехословачкој у периоду између 1945. и 1991. године. Основан је као део Министарства унутрашњих послова 17. априла 1945, заменивши дотадашњу традиционалну полицију и жандармерију. Како је Комунистичка партија успоставила контролу над државом, тако је и полиција постала средство моћи у рукама Партије.

Између 1945. и 1948. готово сви антикомунистички полицијски званичници и службеници корпуса били су отпуштени, док су они који нису били чланови Комунистичке партије позивани да јој приступе. Све је било подвргнуто комунистичкој индоктринацији и партијском утицају. Сходно наведеним променама у структури безбедоносних снага, када је 1948. године дошло до државног удара јасно је да је дошло и до лаког преузимања власти.

СНБ се састојала од две одвојене организације – Јавне безбедности и Државне безбедности. Јавна безбедност била је униформисана сила која је извршавала рутинске полицијске дужности широм земље. Државна безбедност је била тајна полицијска снага у цивилу, која је истовремено била и истражна агенција, обавештајна и контраобавештајна служба. Свака активност која би се могла сматрати антидржавном била је под надзором Државне безбедности. Чланак из 1982. године у чехословачкој штампи показао је да су 75% службеника Државне безбедности били чланови или кандидати за чланство у Комунистичкој партији, а 60% су узраста испод 30 година – што говори о великој партијској индоктринацији и утицају првенствено на младе људе (*U.S. Library of Congress*, 1989).

Национални безбедоносни корпус био је оружана снага, чији су припадници организовани и обучавани као војска, али опремљени за обављање полицијских послова а не за војне функције. Његови чланови подвргнути су војној дисциплини, и чак су били и у надлежности војних судова. Рангови и чинови у СНБ-у одговарали су Чехословачкој народној армији.

Грађани са потребним физичким и образовним квалификацијама могли су да се пријаве за директно именовање у СНБ. Квалификације су укључивале завршетак обавезног деветогодишњег школовања и основне обуке у оружаним снагама; висок степен образовања био је потребан за именовање на позиције виших нивоа, на пример научне, техничке и истраживачке позиције. Министарство унутрашњих послова управљало је образовним институтом вишег нивоа који је обучавао особље за обезбеђење у различитим фазама каријере.

Служба Јавне безбедности извршавала је рутинске полицијске функције на свим нивоима, од федералног до локалног. Године 1987. описана је као релативно мала сила с обзиром на одговорности, али су је допуниле помоћне јединице волонтера. Чланци у словачкој штампи средином осамдесетих говоре о 27.000 помоћних чувара у 3.372 јединице, и то само у Словачкој. Ниједна цифра није била доступна у Чешкој, али је разумно претпоставити да би ови бројеви били најмање двоструко виши од наведеног броја за словачки део Чехословачке (*U.S. Library of Congress*, 1989).

Како из наведеног произлази, Национални безбедносни корпус био је у потпуности у рукама Комунистичке партије, због чега је утицај овог облика полиције на сва друштвена збивања био изузетно велики.

Тако је полиција (СНБ) 17. новембра 1989. године сузбила студентске протесте у Прагу, што је изазвало ширење протеста широм земље и резултирало подношењем оставке целокупног врха Комунистичке партије. Дана 30. новембра исте године, укинута је Устав који је комунистима дао монопол моћи. Јуна 1990. одржани су први демократски избори у држави од 1946. године. Након Плишане револуције, СНБ је 1991. укинута и, након мирног разлаза двеју земаља, у Чешкој је замењена чешком полицијом.

Полиција Чешке Републике преузела је управљање након комунистичког корпуса националне безбедности, са изузетком војне полиције (*провост*) који је део војске. Чланови су регрутовани из некадашњег полицијског корпуса, након што су прошли проверу „демократске“ комисије успостављене након Плишане револуције, како би се из полиције елиминисале снаге комунистичке идеологије и агенти тајне полиције који су се грубо огрешили о закон и основна људска и грађанска права и слободе.

Спровођење закона у Чешкој Републици подељено је између неколико агенција, и то: Полицијске службе, Ватрогасне службе, Царинске управе, Затворске службе, Генералне инспекције безбедоносних снага, Безбедоносне информативне службе и Канцеларије за спољне односе и информисање.

Најшири обим надлежности припада Полицији Чешке Републике, којој је поверено опште спровођење закона, као и истрага о свим прекршајима и злочинима који не спадају у надлежност неке друге агенције. Полиција Чешке Републике подељена је у 14 регионалних штабова, и броји 40.500 полицијских службеника. Како би припадници служби, а пре свега полицијски службеници, код којих је у највећој мери концентрисана надлежност у спровођењу закона, били ограничени у својим овлашћењима, успостављена је Генерална инспекција безбедоносних снага којој је поверено истраживање преступа, кршења закона и кривичних дела које су починили припадници различитих служби.

Свака општина у Чешкој, без обзира на број становника, може одлучити да формира општинску полицију. Надлежност ових полицијских управа претежно се ограничава на подручја општина за које се и оснивају, али уз могућност да се њихова овлашћења прошире и на подручје друге, суседне општине, и то закључивањем одговарајућег споразума. Овакве сарадње се најчешће успостављају између малих општина које се налазе у близини великих градова, како би се уштедела средства. Општинску полицијску службу контролише градоначелник или други овлашћени члан општинског већа. Надлежност општинске полиције је ужа у односу на надлежност државних полицијских службеника. Наиме, њихова овлашћења се односе на прекршаје, надгледање и заштиту сигурности грађана и имовине, одржавање јавног реда. Међутим,

општинска полиција не може да истражује тешка кривична дела, нити да предузима истрагу. Њихова овлашћења се у овом аспекту своде на обезбеђивање осумњиченог на месту злочина, и евентуално спровођење до најближе станице државне полиције, где се уступа надлежном за даље поступање. Службеници општинске полиције у великим градовима су основни чувари јавног реда и мира и сматрају се цивилима, за разлику од државних полицајаца. Мада су, без обзира на њихов цивилни статус, наоружани ватреним оружјем, по чему се и разликују од припадника ове службе других европских земаља.

Од посебног значаја за ову тему јесте и успостављање служби за борбу против корупције, а то су Инспекцијско одељење Министарства унутрашњих послова, које није део структуре чешке полиције већ непосредно одговара министру унутрашњих послова, и Служба криминалистичке полиције и истраге надлежна за општа и привредна кривична дела, укључујући и корупцију, организовани криминал, дрогу, прикривене агенте и др.

2.2.2. Легислатива и кључни документи

Важећи Устав Чешке Републике ступио је на снагу 1. јануара 1993. године, чиме је замењен Устав Чехословачке из 1960, када је дошло до распада Чехословачке и успостављања двеју самосталних држава – Чешке и Словачке.

Стабилност је једна од најзначајних карактеристика уставног поретка Чешке. Од ступања Устава на снагу, измењен је свега неколико пута, а амандмани нису имали значајан утицај на чешки уставни систем. Најзначајнији амандман на Устав је онај којим је 2001. године утврђен правни оквир за придруживање Европској унији и амандман који је ступио на снагу 1. јануара 2012, а односи се на начин избора председника.

Полиција Чешке Републике основана је 21. јуна 1991. Законом о чешким националним већима. Оснивањем је преузела управљање након комунистичког корпуса националне безбедности (СНБ), са изузетком војне полиције. Тада је установљена и организација полиције која се одржала до данас.

Сходно Уставном закону из 1998. године, основна дужност државе јесте да обезбеди суверенитет и територијални интегритет Републике, да штити демократске принципе и заштити живот, здравље и имовинске вредности грађана. Према том закону, безбедност Чешке Републике обезбеђују оружане снаге, снаге безбедности, спасилачки корпус и хитне службе.

Кривични законик Чешке Републике из 2009. године криминализује покушај корупције, изнуђивања, активног и пасивног мита, подмићивања страних званичника и прања новца. Забрањују се плаћања за олакшице и сваки поклон који се даје у намери илегалног утицаја на доношење одлука може се сматрати митом. Кривична одговорност за правна лица обухвата домаћа и страна правна лица регистрована у Чешкој Републици (*Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, 2009*).

Ради утврђивања правила понашања приликом спровођења закона 2005. године донет је Етички кодекс, који представља интерни акт чешке полиције, чији се текст налази у Збирци унутрашњих инструмената полицијског председништва. Према кодексу чешке полиције, припадник полиције свестан је своје мисије. Полицијска служба је заснована на поштовању људских права. У складу са кодексом, основне вредности полиције у Чешкој су професионализам, непристрасност, одговорност и интегритет. Полицајац је дужан да се понаша достојанствено, да се према људима опходи са поштовањем и разумевањем, да уважава туђ и исказује сопствени интегритет.

Владини Концепти борбе против корупције основни су стратешки документи у области сузбијања и превенције корупције. Циљ ових аката јесте да дефинишу границе политике Владе у борби против корупције, а посебно успостављањем ефикасних средстава за одређивање садржаја годишњих акционих планова за борбу против корупције. Значај ових документа је у томе што се сваки од њих првенствено ослања на анализу приоритета, и на стратегију претходне Владе Чешке Републике, што указује на континуитет и заједничку борбу против корупције.

2.2.3. Службене статистике о корупцији и другим неприхватљивим понашањима у полицији

Закључци великог броја истраживања показали су да корупција омета пословање у бројним секторима у Чешкој Републици. Ризици од корупције у сектору јавних набавки сматрају се посебно високим, међутим овај се проблем испољава и у бројним другим секторима, укључујући и јавну управу. Велики број испитаника верује да је корупција присутна у свим јавним институцијама. Покровитељство и непотизам сматрају се посебно проблематичним у овој земљи.

Када је реч о чешкој полицији, постоји умерени ризик од корупције. Резултати спроведених истраживања показали су да привредници и компаније имају довољно поверења у поузданост полицијских служби (*World Economic Forum, The Global Competitiveness Report, 2017–2018*). Ипак, више од половине анкетираних привредника и компанија плаћају неки облик безбедности (*World Bank Group, Enterprise Surveys, 2013*). По анкетама грађана, велика већина испитаника сматра да су полицајци корумпирани (*European Commission, Eurobarometer Special Surveys, феб. 2014*), а многи од њих су платили мито полицијским службеницима из саобраћаја (*Transparency International, Global Corruption Barometer, 2016*).

Генерални инспекторат за снаге безбедности је независно тело, на чијем је челу директор кога поставља председник Владе и коме је одговоран за рад, на предлог Владе, а после расправе у Комори делегата надлежних за безбедносна питања. Ово тело врши надзор над полицијом и осталим службама које спроводе законе, и испитује наводе о недопуштеном понашању у оквиру служби.

У свом извештају из 2015. године, Инспекторат наводи да су припадници Чешке полиције од стране Инспектората процесуирани за 260 кривичних дела, а запослени у Полицији, за укупно 13 кривичних дела. У првом случају, најчешће је била у питању злоупотреба службеног положаја – 77 случајева, а затим превара – укупно 18 случајева (Генерални инспекторат снага безбедности, 2015).

Према последњем објављеном извештају *Human Rights Report* Чешке Републике из 2016. године, у 2015. години полиција је истражила 174 случаја корупције међу

сопственим снагама (*U.S. Department of State*, 2016). Обазујући се на још раније године, ти резултати су: 116 случајева у 2014. години, што чини пораст у износу од 102,5% у 2013. (*U.S. Department of State*, 2015); у 2013. години власти су истражиле 32 случаја корупције, што је смањење од 24% у односу на 2012. годину (*U.S. Department of State*, 2014).

Дакле, статистика указује на то да се све више пажње посвећује истраживању корупције у оквиру полицијских снага, почев од 2012. године, са мањим падом у 2013. Према Инспекторату, редовни тестови интегритета указали су на најчешћи тип корупције од стране саобраћајних службеника.

Полиција врши истрагу о подмићивању, а корупција јавних службеника се гони на регионалном нивоу како би се обезбедило да тужиоци имају специјализовано знање, и како би била избегнута пристрасност. Ради што преданије борбе, успостављене су и Посебна јединица полиције за организовани криминал и Јединица за борбу против корупције и тешких финансијских криминалитета, које су првенствено одговорне за истраживање случајева корупције на високом нивоу.

Међутим, корупција није једини облик неприхватљивог понашања у оквиру полиције. Наиме, Генерални инспекторат снага безбедности спровео је тестове интегритета у 2015, чији је резултат показао да је полиција починила 232 злочина у тој години, што је повећање од 120 у односу на претходну, 2014. годину (*Human Rights Report*, 2016). Ово значи да је у 2014. полиција починила 112 злочина (*Human Rights Report*, 2015), што представља смањење од 27% у односу на 2013, када су забележена 153 злочина (*Human Rights Report*, 2014).

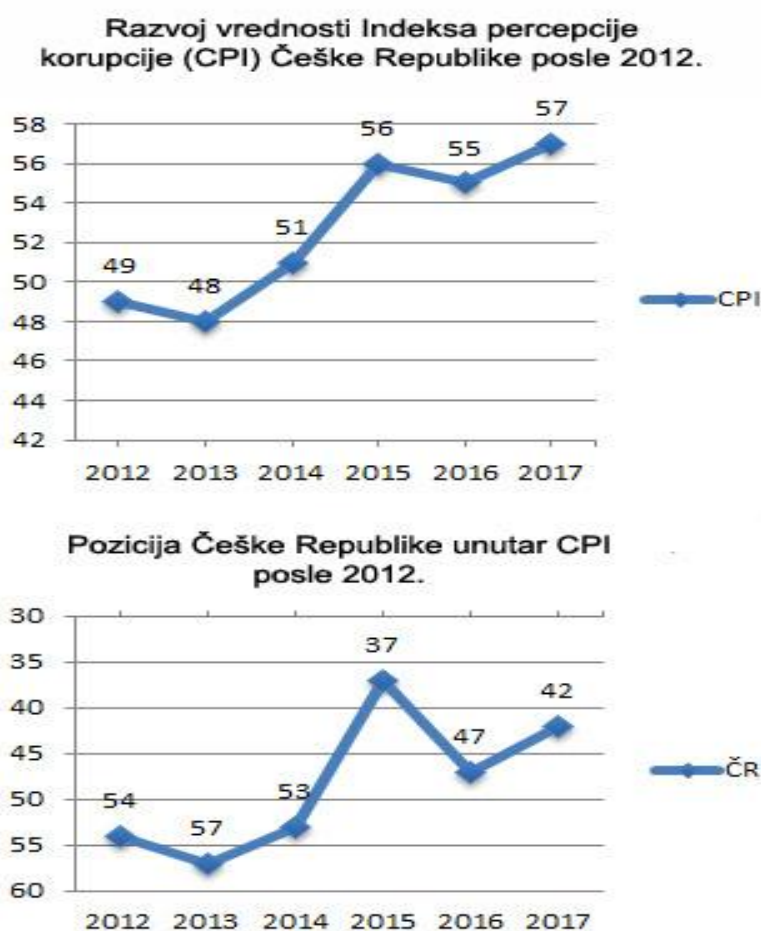
Међутим, и поред свих усвојених мера и прописа за борбу против корупције, и поред напретка у виду откривања коруптивних случајева, сматра се да Влада правни оквир за борбу против корупције ипак не спроводи ефективно.

2.2.4. Истраживања полицијског интегритета

У прошлој 2017. години, глобални индекс перцепције корупције „Трансперенси интернешенела“ показује да је Чешка Република побољшала своју позицију, па се

нашла на 42. месту са укупним резултатом од 57 поена. За разлику од 2016. године, Чешка се померила за пет места и побољшала свој претходни резултат за два поена. Резултат од 57 бодова најбољи је рејтинг Чешке Републике од 2012. до данас. На европском нивоу, Чешка се са 19. померила на 18. место, заједно са Шпанијом и Кипром (*Transparency International, 2017*).

Како су важне мере против корупције уведене управо 2017. године, ови резултати могли би бити приписани ефикасној борби против корупције политика Владе.

Слика 11. Приказ чешког позиционирања

Извор: www.korupce.cz.

Приказана слика, односно графикон, показује позиционе промене Чешке Републике на бројној скали 0–100, при чему 100 поена обележава земљу готово без корупције, а 0 значи високи степен корупције, у вези са корупцијом у јавном сектору. Индекс је сачињен на основу резултата истраживања у којима испитаници (грађани и стручњаци) оцењују способност Владе да ограничи и

казни корупцију, затим ефикасност мера за борбу против корупције, степен корупције и отворености у институцијама јавне администрације, као и обим злоупотребе службеног положаја и јавних средстава. Чешка Република је процењена на основу девет истраживања реномираних међународних институција, углавном експертске природе.

Борба против корупције као један од кључних приоритета Владе Чешке Републике, врши се на основу политике Владе за борбу против корупције, а у складу са садржајем годишњих акционих планова за борбу против ње. Реч је о дугорочном процесу који захтева сарадњу свих државних органа, а претежно полиције, у области превенције, транспарентности и процеса кажњавања.

У пракси, корупција је најчешће повезана са другим облицима криминала, и управо се на тај начин подривају темељи друштва. Резултат ове врсте повезаности је, како су то истраживања показала, губитак поверења грађана у интегритет и непристрасност јавних институција, а поготово полиције која би требало да се налази на челу целог механизма борбе против корупције, заједно са Планом за борбу против корупције Владе Чешке Републике. Последица оваквог неповерења у интегритет полиције може бити угрожавање унутрашње безбедности државе. Управо зато, Влада Чешке Републике испољава одлучност у спровођењу антикорупцијских мера.

Према Акционом плану за борбу против корупције за 2018. годину, који је усвојен новембра 2017, акценат је посебно стављен на деполитизацију, стабилизацију и професионализам државне управе, укључујући и полицију. Овим актом су постављени и задаци за 2018. годину, који се односе на већу законску контролу, обављање службених испитивања, испитивање и прикупљање обавештења о сумњивим поступањима у оквиру саме службе, и подношење годишњег извештаја о примени Закона о државној служби. Испуњавањем задатака из наведеног стратешког документа, а у вези са успешном имплементацијом Закона о државној служби, могуће је очекивати побољшање учинка на дужи временски период, посебно у области елиминације постојећих ризика од корупције у државној управи. Овим се показује да је основна област Владине борбе против корупције јавна управа са нагласком на државну управу, у коју спада и полиција.

2.3. Пољска

2.3.1. Друштвени контекст

Пољска је после Другог светског рата била део комунистичког Варшавског блока под контролом Совјетског Савеза. Његове трупе биле су значајно присутне у периоду од 1945. до 1947. године, када је на власти била влада коју је директно контролисао СССР, а и након тог периода постојао је значајан утицај и присуство СССР-а. У том периоду било је појединачних или организованих покушаја борбе за људска права и демократију, али без успеха све до осамдесетих година и до појаве покрета „Солидарност“. Овај покрет је из независног некомунистичког синдиката, основаног 1980. године у Гдањску, прерастао у широки антиби-рократски и антисовјетски социјални покрет на челу са Лехом Валенсом (*Lech Wałęsa*). Будући да је покрет значајно ојачао и почео да представља претњу Влади, Влада је током ванредног стања почетком осамдесетих година покушавала да га уништи, што јој није пошло за руком, па је била принуђена да отпочне преговоре са њим. Економски пад Пољске довео је до таласа штрајкова широм земље у априлу, мају и августу 1988. године. У априлу 1989. дуги месеци преговора довели су до споразума о делимично отвореним парламентарним изборима, а у августу исте године Пољска је, први пут за више од 40 година, имала владу коју нису водили комунисти.

У децембру 1989. године, циљ Владиног програма реформи био је да пољску економију брзо преобрази од централизоване у економију слободног тржишта. Промењен је тадашњи Устав, како би била елиминисана упућивања на „водећу улогу“ Комунистичке партије, и земља је преименована у Републику Пољску.

Године 1990. Лех Валенса изабран је за председника Пољске. Истичући његов немерљиви допринос демократизацији Пољске, не можемо се отети утиску да је био успешнији као револуционар, него као председник. Један од разлога за то несумњиво је што је био у ограниченој улози председника још непромењеног система, без довољно моћи и овлашћења да, у том тренутку, значајније мења систем. На неки начин, његова председничка улога била је махом церемонијална.

Појавом „перестројке“ у Совјетском Савезу под Михаилом Горбачовом (*Михаил Сергеевич Горбачёв*), настала је прилика да се промени систем власти и Пољска у потпуности осамостали и демократизује. Страх да би се промена са централизованог једнопартијског система на вишестраначку демократију могла претворити у крваву револуцију показао се неоснованим, захваљујући посвећености мирном решењу обеју страна, и Комунистичке партије и демократске опозиције.

Први слободни парламентарни избори у Пољској одржани су 1991. године, а Влада премијера Јана Криштова Билецког (*Jan Krzysztof Bielecki*) била је практично прва потпуно слободна и демократска пољска влада од 1926. године.

У новембру 1995. Пољска је одржала своје друге послератне слободне председничке изборе на којима је победио лидер Савезне демократске левице Александер Квашњевски (*Aleksander Kwaśniewski*). Нови Пољски устав (посткомунистички устав Пољске) из 1997. године редефинисао је концепт пољске нације у грађанском, али не и у етничком смислу. На парламентарним изборима 1997. године две странке са коренима у покрету „Солидарност“ освојиле су 261 од 460 места у Доњем дому и формирале коалициону владу.

У наредним годинама водеће питање били су преговори са Европском унијом о приступању заједници, и Пољска је постала чланица у мају 2004. године.

2.3.2. Легислатива и кључни документи

Важећи Устав Пољске усвојен је 2. априла 1997. године и заменио је претходне привремене амандмане осмишљене да преобрате ефекте комунистичке диктатуре, успостављајући нацију као „демократску државу у којој влада закон и у којој се спроводе принципи социјалне правде“. Пре њега, највиши државни акт у земљи био је тзв. „Мали устав“ из 1992, који је поставио правни основ за Пољску државу између 1992. и 1997. године.

Што се тиче полиције, после Другог светског рата нова просовјетска влада одлучила је да коренито промени структуру полицијског рада у Пољској.

Полиција је преименована у „Грађанску милицију“. Промена назива требало је да означи промену њене улоге – од инструмента за угњетавање и обезбеђење положаја буржоазије до силе која се састоји од „нормалних грађана“. Међутим, у реалности је било сасвим супротно и милиција је представљала партијску силу која је коришћена за вршење политичке репресије и утицаја над грађанима. Грађанска милиција остала је преовлађујуће средство полицијског рада у Пољској до 1990. године. Високо централизована природа милиције и недостатак било какве праве моћи поставили су је у великој мери под контролу Бироа за безбедност, који ју је користио за уношење страха међу становништво.

За безбедност, обавештајне и контраобавештајне послове после Другог светског рата одговорно је било Министарство јавне безбедности. У децембру 1954. године, Комунистичка партија поделила је ово министарство на два дела: Одбор за јавну безбедност и Министарство унутрашњих послова. Први је био тајна полиција одговорна за интерне и екстерне обавештајне и контраобавештајне службе, за борбу против антирежимских покрета и утицаја Католичке цркве; док је Министарство унутрашњих послова било одговорно за административне задатке и на крају је контролисало Корпус унутрашње безбедности, милицију, граничне трупе, затворске чуваре и др. Оно је основано 1954. године, али није имало значајнију улогу све до окончања рада Одбора за јавну безбедност, који је био главна безбедносна организација у Пољској од 1956. до краја Народне Републике 1989. године.

Након пада комунистичке владе у Пољској, широке друштвене реформе довеле су и до реформе у полицији, која је вратила своје некадашње име. Обновљено је Министарство унутрашњих послова, а резултат је била нова структура полицијског апарата са стандардима демократске државе. Већ у априлу 1990. усвојени су нови законски прописи који су постали познати као тзв. „Пакет полицијских закона“. Тај пакет чинила су три закона која су уређивала организацију и функционисање Кабинета министра унутрашњих послова, и два подређена њему – канцеларије државне заштите и полиције. Неколико месеци касније, уследио је и Закон о граничној полицији, чиме је закључен основни процес реорганизације Министарства унутрашњих послова.

У складу са законима Министарство унутрашњих послова постало је „главни орган државне управе који спроводи политику земље у области заштите државне безбедности и јавног реда, као и заштите од незаконитих покушаја напада на живот и здравље људи, културна достигнућа, друштвена својства и на одређене грађане“.

Закон о полицији из 1990. године, и даље важећи само измењен, дефинисао је основне одговорности полиције од којих су кључне заштита људског живота и здравља грађана, као и заштита имовине од незаконитих напада којима се наноси штета имовини. Састоји се од два дела: првог са прописима који се односе на организацију и функционисање полиције у склопу јавне управе која обавља државне задатке у заштити јавног реда и безбедности; и другог, који представља тзв. „полицијску праксу“, тј. прописе који се односе на статус полицијског службеника.

Принципи полицијске организације увели су поделу на тзв. подружнице и регулисали полицијски систем из територијалне перспективе. На самом врху полицијске хијерархије био је шеф националне полиције, који је у том акту означен као централно тело државне управе надлежне за јавни ред и безбедност. На локалном нивоу били су: шефови регионалних полицијских станица, шефови окружних полицијских станица и шефови локалних полицијских станица. У јуну 1990. године именовани су нови шефови полиције у свих 49 региона. Њихово именовање обележило је стварну промену у органима јавног реда, јер је за њих чак 40 то требало да буде прва руководећа позиција.

У пракси, нова организациона структура није донела никакве ни предности нити недостатке, због чега је њен заступник убрзо и поднео оставку, па је спроведена друга реорганизација. Одељења нису више била основне јединице, тај статус враћен је бироима. Национални биро Интерпола и Централна форензичка лабораторија стекли су статус независних јединица. Реорганизација је оправдана потребом да се створи јасан организациони модел који би побољшао управљање полицијском службом.

Реформе су увеле нову територијалну и административну поделу земље, која је обновила троделну поделу, тј. поделу на општине, округе и провинције. У јануару 1999, уместо бившег седишта регионалне и окружне полиције створена је нова мрежа полицијских јединица на челу са Главним штабом националне полиције. У оквиру нове организационе структуре, Штаб националне полиције је надређен и састоји се од 16 регионалних штабова и Главног штаба полиције у Варшави, чији је статус једнак статусу регионалног штаба. У хијерархији се налази и 329 окружних седишта, од којих је 316 имало статус штаба окружне полиције а 2.072 статус полицијских станица.

У септембру 1990. године донета је одлука да се Пољска прихвати у чланство Интерпола, што је резултат напора и посвећености доброј сарадњи са полицијским снагама других земаља. Године 1992. основана је независна јединица под називом Национални биро Интерпола полиције, док је 1998, на основу бироа Интерпола створен и Биро за међународну полицијску сарадњу који је, након препорука Савета Европске уније, постао централна јединица задужена за координацију полицијске сарадње са иностраним партнерима.

Следећа битна промена за полицију Пољске била је придруживање Европској унији које је уследило 2004, и чија је последица била улазак у Европол. Из перспективе Пољске полиције, придруживање Европолу био је догађај од велике важности, као доказ о правилној организацији полиције и адекватним стандардима полицијске обуке.

Закон о полицији из 1990. убрзо се показао превише рестриктивним, што је касније довело до великог броја амандмана. Толико пута је измењен и допуњен да не би било претерано рећи како је наслов једина ствар која је остала иста.

Данас је полиција за свој рад директно одговорна Влади. Пошто је Пољска централизована држава, регионалне власти немају одлучујућу законодавну улогу. Министарство унутрашњих послова надгледа полицијске снаге, али не надгледа кривичне истраге с обзиром на то да се кривична истрага води под надзором судства.

2.3.3. Службене статистике о корупцији и другим неприхватљивим понашањима у полицији

Средином деведесетих година XX века, у пољским новинама увелико су објављиване широко распрострањене повреде закона учињене од стране полиције. Пољски шеф полиције и његов заменик понудили су оставку након што су информације о корупцији процуриле у јавност. Истрага је обухватила и заменика министра унутрашњих послова – међутим, заменик је потврдио да није било стварних доказа о корупцији. Ипак, јавност је остала неповерљива према полицији у Пољској, а постоје и извештаји да је пољска саобраћајна полиција била укључена у подмићивање током деведесетих година.

„Трансперенси интернешенел“ је истраживао ставове јавног мњења о корупцији и оценио да се Пољска налази на умереном нивоу. Њени европски суседи попут Данске, Финске, Шведске и Норвешке су међу 10 најбољих земаља, са најнижим нивоом корупције. Године 2014. Пољска се нашла на 36. месту од 175 земаља, што указује на велико побољшање (*Transparency International*, 2014). Стални напредак могао би бити приписан напорима Пољске у борби против корупције током прошле деценије успостављањем Централног бироа за борбу против корупције 2006. године, његовим учешћем у Конвенцији о кривичном поступку OECD-а у 2000. години, као и каснијим усвајањем антикорупцијске политике.

Положај Пољске побољшао се у 2015. години у односу на 2014. и Пољска се налазила на 29. месту од 175 земаља (*Transparency International*, 2015). Године 2016. ситуација је остала иста, односно Пољска није напредовала нити назадовала у односу на 2015. годину, задржавши се на 29. месту (*Transparency International*, 2016). Гледајући годишњи индекс перцепције корупције „Трансперенси интернешенела“ може се приметити да Пољска посустаје у напредовању ка искорењивању односно смањењу нивоа корупције, имајући у виду да је у 2017. години пала на 36. место (*Transparency International*, 2017).

Могуће је, међутим, да је у последњој деценији једноставно дошло до смањеног обима пријављивања корупције, што је тешко измерити. У прилог овоме иде и непостојање посебних прописа за заштиту узбуњивача у овом периоду. Запажено

је да је Пољска направила значајан напредак у правцу искорењивања корупције, али постоји велика потреба за повећањем тих напора и спровођењем неопходних реформи.

„Трансперенси интернешенел“ је проценио да је 2012. године Пољска постигла прилично задовољавајући резултат и да корупција није тако проблематична као што је била средином деведесетих година, након пада комунизма. Поред тога, придруживање Пољске Европској унији 2004. донело је очекивања од Пољске да побољша интегритет свих својих политичких, државних и корпоративних послова. Током 2002. и 2005, Пољска је порадила на спровођењу законских промена које се односе на кажњавање корупције у Кривичном законнику Пољске. Међутим, у процени је наглашено да је корупција и даље забрињавајућа и да овај проблем мора бити решен. Даље се тврди да је кључна компонента релативно спорог и малог побољшања у суочавању са корупцијом недостатак пољске законодавне политике, имајући у виду да је иза ње неколико неуспешних покушаја покретања свеобухватне антикорупцијске политике. Још се наглашава и да су неповерење јавности према јавним ентитетима и тешкоће у успостављању ефикасних антикорупцијских политика обесхрабрили законодавну власт у Пољској да поправи своје односе са јавношћу.

Канцеларија унутрашњих послова је централна организациона јединица полиције која се бави, између осталог, и реализацијом задатака који се односе на спречавање злочина од стране полицијских службеника и намештеника полиције, злочина на штету полиције, и откривања и гоњења њихових починилаца. Мисија Канцеларије унутрашњих послова Пољске је ефикасна елиминација и смањење корупције у полицији, побољшање антикорупцијског система, као и активности којима се одржава кредибилитет полиције, и побољшавају и развијају системска решења за спречавање патологије у служби. Према извештају ове канцеларије поднетом 2016. године – 420 јавних службеника оптужено је за чињење кривичних дела, од којих је чак 259 полицијских службеника. Ова бројка слична је оној из 2015.

Чак 41% почињених злоупотреба – због чега је Канцеларија унутрашњих послова (унутрашња контрола) посебно забринута – починили су млади полицијски службеници, који су у служби само десет година (у 2015. години – 54%).

Најчешће су почињена кривична дела против институција – углавном случајеви корупције, а број оптужби, према извештају, у том је погледу порастао за 38,8%. Корупција се односила на једну трећину прекршаја код полицијских службеника. У 2015. години – на једну петину. Што се тиче самих кривичних дела, она су углавном обухватала злоупотребу функције ради остваривања финансијске или личне користи – чак 65%. Коруптивно понашање полицијских службеника је за 11% више него у 2015. години. Овај извештај разликује се од ранијих извештаја, када су преовладавале уобичајене жалбе у вези са митом.

Корупције и даље има у саобраћајној полицији. „Скоро половина свих прекршаја почињених од стране полицијских службеника била је директно повезана са њиховом службом на путевима.“ Према подацима Државног тужилаштва, у 2016. години грађани су поднели приговоре против 7.500 полицајаца, око 400 више него у претходној години. Као резултат истраге, оптужено је 389 полицајаца и „дивила“ – око 70 мање него у 2015. години (*Zawadka, Rzeczpolita*, 2017).

У извештају о сопственим активностима у 2016. години, Биро за унутрашњу контролу Националне полиције Пољске доноси упоредне податке за 2016. и 2015. годину, из којих се види да је у 2016. било нешто мање коруптивних активности: 259 осумњичених полицајаца у 2016. (наспрам 265 у 2015); поднете су пријаве против 829 полицијских службеника (811); привремено је лишено слободе 14 полицајаца (20); а 187 полицијских службеника је оптужено (266). Судови су ретко примењивали превентивне мере у виду привременог задржавања осумњичених полицајаца.

2.3.4. Истраживања полицијског интегритета

Према истраживању Централног бироа за борбу против корупције, испитаници као најкорумпираније области друштвеног живота виде политику и здравствену заштиту. Најмање четвртина испитаника верује да је корупција посебно честа у

градским, општинским и провинцијским канцеларијама, затим у судовима и тужилаштвима, као и централним канцеларијама.

Сваки седми Пољак (15%) сматра да је корупција најчешћа међу полицајцима. Међутим, ови подаци произлазе из мишљења испитаника, а не потичу од конкретних притварања и оптужби.

Статистички подаци о корупцији код полицијских службеника спроводе се на два начина – у полицијском систему статистике криминала по имену TEMIDA и директно од стране Бироа за унутрашње послове Националног штаба полиције.

Према подацима TEMIDA из 2010. године, највећу групу службеника на које се односила корупција чинили су полицајци који су оптужени за кривично дело примање мита, члан 228. Кривичног законика – 96 полицијских службеника. Број од 796 пријављених случајева тичао се дела из другог става истог члана, а на рад 508 полицајаца уложена је притужба за прекорачење овлашћења према члану 231. Кривичног законика, односно за ситуацију у којој јавни функционер премашује своја овлашћења и на тај начин поступа на штету јавног интереса.

„Трансперенси интернешенел“ овако објашњава феномен корупције у Пољској: „Током претходних деценија, сва имовина била је заједничка, свима је припадала, а у исто време и никоме. То је био феномен у доба комунизма, несхватљив остатку генерације рођене после 1980. године.“ Чињеница да је „Трансперенси интернешенел“ открио читав низ неправилности у Пољској, не изненађује никога. За Пољаке, мање је зло ако се решење пронађе на илегалан начин, него да се решење уопште не пронађе (*Kulig, Onet Wiadomosci, 2012*).

2.4. Румунија

2.4.1. Друштвени контекст

Као и у већини земаља у окружењу, у Румунију је после Другог светског рата 1945. године на власт дошла Комунистичка партија која је, по угледу на Совјетски Савез, спровела бројне друштвеноекономске реформе. Монархија је укинута две

године касније, када је и проглашена Народна Република Румунија. Румунија је, за разлику од СФРЈ, била и чланица Варшавског пакта. Николај Чаушеску (*Nicolae Ceaușescu*) је 1965. постао председник Румуније и у почетку је сматран реформатором, захваљујући политици независности од Москве. Међутим, почетни пораст животног стандарда и економски напредак успорени су и касније заустављени, Чаушеску развија култ личности, а током његовог мандата порастао је и јавни дуг, што је довело до знатног осиромашења румунског становништва. Последња деценија његове владавине била је посебно аутократски оријентисана, а партијска и политичка елита је, уз подршку јавне и по бруталности надалеко чувене тајне полиције „Секуритате“, на државу гледала као на лично власништво и апарат који поступа у њеном интересу.

Чаушескуов режим је контролисао све аспекте верског, образовног, привредног, друштвеног и грађанског живота. Захваљујући честим а понекад и катастрофалним економским реформама и корупцији, земља је пролазила кроз изузетно тежак период, што је кулминирало крајем 1989. године када су се протести у Темишвару, због лишавања слободе мађарског свештеника који је наводно ширио националну мржњу, проширили на опште протесте против режима, а затим и пренели на Букурешт. Чаушеску је покушао да побегне из земље, али је лишен слободе и стрељан 25. децембра 1989. године. Након преврата, о чијој се природи још полемише – да ли је у питању била спонтана народна револуција или пуч потпомогнут страним силама – Фронт националног спаса расписао је парламентарне изборе који су одржани у мају 1990. године, на којима је освојио преко 70% гласова, а добио је и председничке изборе две године касније. Нови Устав усвојен је 1991. године.

Пад комунистичког режима довео је до потпуног пада економије и уништења неколико кључних привредних ресурса. Процес приватизације био је комбинација лоших одлука, корупције и тек понеког успеха, што је било недовољно да се земља доведе у дуго очекивани ред. Већ 1994. организован је велики штрајк радника у којем је учествовало два милиона људи. Променом власти 1996. године, Румунија је добила неопходан нови полет, па је током двехиљадитих имала једну од највећих стопа привредног раста у Европи. Године 2005. ступила је у НАТО, а од 2007. је чланица Европске уније. Тиме је после вишедеценијске диктатуре и

нестабилности потврђен коначни и трајни повратак демократским вредностима. Мада је Румунија постала пуноправна чланица Европске уније, ЕУ је осмислила административни механизам за константни притисак у наставку развоја. Ипак, све најтеже реформе обављене су пре 2007. године, након чега је изгубљен почетни подстицај за даљи напредак и чинило се да друштво и елита нису у могућности да пронађу нову развојну путању за своју земљу. Међутим, Румунија је искористила чланство у НАТО и ЕУ, обезбедивши стабилност, и стално ради на подизању животног стандарда, развоју и успостављању социјалне правде.

У периоду комунизма, Министарство унутрашњих послова било је под контролом Комунистичке партије Румуније која је полицијске редове попунила својим следбеницима, и служило је првенствено интересима Партије. У овом периоду, полицијска служба звала се „милиција“. Када је 1972. године лишен слободе заменик министра унутрашњих послова због шпијунирања у корист Совјетског Савеза и Комитета државне безбедности СССР-а (КГБ), ова афера довела је до чистке у оквиру Министарства и помогла Чаушеском да успостави контролу над свим значајним нивоима моћи – па тако и над полицијом.

Најмрачнији и највећи део Министарства свакако је била „Секуритатеа“ – озлоглашена тајна полиција и обавештајна служба, највећа тајна полиција у Источном блоку. Позната по суровости, „Секуритатеа“ је терорисала румунско становништво, а њено Одељење за истраживања имало је агенте и доушнике у буквално сваком сегменту Партије, власти и јавности, са задатком да извештавају о антирежимским активностима и размишљању обичних грађана. У служби диктатора, спроводили су незаконите претресе и лишавали слободе људе који говоре против Чаушескуове владавине. При томе они никад нису могли да добију правду на суду, захваљујући утицају Одељења на судије и тужиоце.

Током преврата, полиција је одиграла кључну улогу. У почетку општег протеста заједно са војском отворила је ватру на демонстранте али се, по доласку новог министра полиције који је подржао будућег председника Јона Илијескуа (*Ion Iliescu*), такође заједно са војском придружила народу.

После ових догађаја формирана је нова румунска полиција која је прошла кроз неколико нивоа трансформације како би постала организација у служби народа, обезбеђујући безбедност појединаца и заједница, легитимна људска права и слободе грађана, као и друга права потврђена међународним актима чија је Румунија потписница.

Данас су организација и оперативност румунске полиције регулисани законом из 2002. године и она је под управом Министарства унутрашњих послова, а представља специјализовану институцију државе која врши дужности у вези са заштитом основних права и слобода људи, приватне и јавне имовине, превенције и откривања злочина, као и поштовања јавног реда и мира.

Генерални инспекторат Румунске полиције је централна јединица румунске полиције која управља, води, подржава и контролише активности осталих јединица полиције; истражује и анализира облике криминала и кривична дела; сарађује са тужилашвом у изградњи кривичних случајева; и обавља друге задатке у складу са законом. Генералним инспекторатом руководи генерални инспектор кога је до марта 2016. године постављало Министарство администрације и унутрашњих послова, а сада премијер, и који има ранг државног секретара.

2.4.2. Легислатива и кључни документи

Важећи Устав Румуније донет је крајем 1991. године, две године после револуције и прекида са социјализмом, као кључни акт државе који уводи демократске принципе, доноси нову структуру Владе Румуније, регулише права и обавезе грађана, и прописује начин доношења закона. Врховни суд је надлежан за заштиту и спровођење правде, док је то раније био министар правде. Једина референца на полицију у Уставу јесте да се одредбе које се односе на војску, одговарајуће примењују и на полицију и остале безбедносне и војне службе државе. Устав је измењен 2003. године у смислу опредељења за европске интеграције и чланство у НАТО-у, али је донео и побољшања у функционисању законодавних органа.

Имајући на уму да је корупција један од најозбиљнијих проблема са којима се суочава румунски народ, не чуди што су борба против корупције, као и обавезе које је Румунија преузела у процесу европских интеграција, довели до усвајања бројних закона и формирања неколико институција које имају задатак да имплементирају антикорупцијске политике. На првом месту то је Министарство правде које предлаже легислативу и прати имплементацију антикорупцијских мера; затим Агенција националног интегритета (формирана 2007) која је независно тело успостављено да прати имовинско стање државних званичника и открива евентуалне сукобе интереса; Национални антикорупцијски директорат (2002), који је састављен од тужилаца, полицијских службеника и стручњака, налази се при јавном тужилаштву и специјализован је за истраживање и процесуирање озбиљних коруптивних дела; и, наравно, Министарство унутрашњих послова, у оквиру којег постоји Генерални антикорупцијски директорат.

Директорат је формиран законом из 2005. године и има око 600 запослених, 42 канцеларије широм земље и четири директората (обавештајни, криминалистичка истраживања, превенцију и подршку). Његов фокус је на превенцији и борби против корупције унутар Министарства. Он предузима превентивне мере, прима жалбе грађана на корупцију запослених Министарства и полиције, спроводи тест интегритета запослених, води базе података у вези са коруптивним делима, анализира развој корупције у Министарству и др. Такође, његов циљ је и предвиђање и идентификација ризичних фактора и слабости система у смислу корупције. Интересантно је да Директорат са административне тачке гледишта одговара министру унутрашњих послова, а са оперативне стране тужилаштву.

Први закон који се у највећој мери односио на корупцију донет је 2000. године – Закон број 78/2000 о превенцији, откривању и кажњавању коруптивних дела. Одредбе о корупцији налазе се и у Кривичном закону, Закону о превенцији и кажњавају прања новца и Закону о рачуноводственим регистрацијама. Ови закони препознају и активно и пасивно подмићивање, изнуду, подмићивање страних званичника, злоупотребу моћи, трговину утицајима и прање новца. Регулисани су и поклони понуђени државним службеницима. Постоји још и Закон о заштити узбуњивача, али он се односи и штити само запослене у јавном сектору. Стиче се

утисак да је легислатива изузетно јака, али је имплементација лоша (*Transparency International*, 2015), јер иако се пред судом налази велики број случајева корупције, понављање сличних дела указује на то да превенција корупције није ефективна.

Важећи Кривични закон и Закон о кривичном поступку ступили су на снагу у фебруару 2014. године. Циљ нове легислативе био је да поједностави и убрза кривичне поступке, елиминише поклапања између одредби Кривичног и других закона, пренесе поједине европске регулативе у национални закон и обезбеди поштовање људских права садржаних у Уставу и међународним уговорима. Кривични закон разликује четири врсте коруптивних радњи: примање мита, давање мита и два облика трговине утицајем.

Што се тиче закона који регулишу поступање полиције, Министарство унутрашњих послова је у првом тренутку после дешавања 1989. године, по одлуци Фронта националног спаса, било подређено Врховном војном савету, а само неколико дана касније све његове јединице подређене су Министарству националне одбране. Закон о полицији донет је 1990. и увео је нову организацију и оперативност Министарства, са јединицама као што су: Полиција, Жандармерија, Гранична полиција, Ватрогасна служба и Национални архиви. Закон из 2002. године спојио је ово министарство са Министарством јавне администрације и нови ентитет назван је Министарство администрације и унутрашњих послова. Нови Статут полиције, донет исте године и на основу овог закона, допуњује и детаљно описује одредбе које се односе на спровођење активности у заједници. Крајем 2012. враћен је претходни назив „Министарство унутрашњих послова“. Министарство унутрашњих послова је највећа јавна институција у Румунији и броји преко 150.000 запослених.

Према важећем закону, полиција је специјализовани јавни сервис и поступа у интересу људи и заједнице, представљајући подршку државним институцијама базирајући своја поступања искључиво на закону. Такође, полиција, у оквиру закона, сарађује са државним институцијама, невладиним организацијама, као и са физичким и правним лицима. Румунска полиција је организована на основу територијално-административне поделе земље или према специфичностима одређених области националне привреде: железница, авио-транспорт, пловидба и др.

Године 2005, док је Румунија још била у процесу европских интеграција, донет је Кодекс полицијске етике и деонтологије, базиран на принципима Европског кодекса полицијске етике, чиме је постигнута униформност полицијске активности по захтевима Европске уније. Овај кодекс допуњује статус полицијског службеника и будући закон о раду полиције у заједници, и доноси нова правила и понашања која морају да се поштују како би се створио нови имиџ полиције и она ускладила са потребама европске заједнице, а у циљу изградње нове, модерне институције која ће излазити у сусрет савременим потребама грађана.

2.4.3. Службене статистике о корупцији и другим неприхватљивим понашањима у полицији

Национални антикорупцијски директорат је у свом последњем извештају из 2017. године навео да је 107 њихових инспектора решило 11.234 случаја корупције. У 2017, укупно 70 полицијских службеника (од чега један локални полицијски менаџер) оптужено је за корупцију. Ово представља смањење у односу на претходну 2016. годину када је оптужен 91 полицијски службеник, док је у претходним годинама забележен тренд раста или стагнирања: 2012. – 31 полицијски службеник, 2013. – 34, 2014. – 81, 2015. – 81 полицијски службеник.

Највећи пораст у броју поднетих пријава забележен је између 2010. и 2011. године, при чему су 2010. процесуирана 34 полицајаца, а 2011. чак 231, од чега је 201 починио коруптивна дела на граничним прелазима.

Што се тиче кажњених полицајаца, статистике Националног антикорупцијског директората показују период смањења броја донетих пресуда, а затим специфичност у виду једне изузетно активне године, након чега опет уследи период смањења. Број кажњених полицајаца кроз године кретао се овако: 2012. – 71 кажњени полицијски службеник, 2013. – 47, 2014. – 33, након чега је 2015. био кажњен чак 231 полицајац, а затим 2016. – 81 и, коначно, 2017. – 60 полицијских службеника.

Генерални антикорупцијски директорат Министарства унутрашњих послова се у свом извештају за 2017. годину, генерално, изразио позитивно у смислу свог пословања. Предузете активности и добијени резултати могу да посведоче о одлучности којом су извршавани поверени задаци (Генерални антикорупцијски директорат МУП-а, 2017).

У извештају из 2015. године, Директорат износи податке да су од 1.526 осумњичених, њих 249 били запослени у МУП-у (што је повећање за 6 посто од претходне године), од којих су 32 руководиоци, а 217 су били на извршилачким радним местима. На нивоу Директората, на основу података о запосленима Министарства који су послати суду, спроведено је истраживање и откривено да је само 0,18% запослених у Министарству унутрашњих послова непоштено.

Спроведено је 87 тестова интегритета над 94 полицијска службеника, од чега је 12 било негативних, тј. показало се непоштење или недостатак интегритета.

Што се тиче превентивних мера, Директорат је одржао 3.532 обуке којима је присуствовало 62.753 запослених Министарства унутрашњих послова, од чега је 8.281 на руководећим позицијама. Подељено је 15.000 флајера са антикорупцијским порукама полицијским службеницима на граници са Бугарском. Преко 500.000 антикорупцијских флајера подељено је и учитељима и ученицима ауто-школа (Генерални антикорупцијски директорат МУП-а, 2015).

Последњи јавни извештај Министарства унутрашњих послова за 2016. годину наводи да је забележено укупно 189 ситуација о којима су званичници Министарства обавестили да им је понуђен новац у замену за услуге. Спроведено је 67 тестова интегритета над запосленима Министарства и 64 је било позитивно, што значи да Министарство показује висак ниво интегритета. Забележено је 77 инцидената интегритета, који су укључивали укупно 171 запосленог (Министарство унутрашњих послова, 2016). Иначе, интегритет полицијских службеника тестира се од 2002. године и укључује метод идентификације, процене и упозорења на ризике од корупције. Принципи тестирања интегритета прописани су законом, а сама процедура ближе је регулисана подзаконским актом и спроводи је Генерални антикорупцијски директорат.

2.4.4. Истраживања полицијског интегритета

Глобални индекс перцепције корупције „Трансперенси интернашенела“ за 2017. годину рангира Румунију као 59. од 180 земаља са укупно 48 бодова (нула бодова је веома коруптивна земља, а сто бодова је врло „чиста“ земља). Од земаља у окружењу, испред ње су Словенија на 34. и Хрватска на 57. месту, а иза Румуније су Мађарска на 66, Бугарска на 71. и Србија на 77. месту (*Transparency International*, 2017).

Упоредјујући овај индекс са претходним годинама, јасно је да се у Румунији борба против корупције води споро и тешко, с обзиром на то да је исти број поена имала и 2016. године, 46 поена 2015, 43 у годинама 2014. и 2013. и 44 године 2012. (*Transparency International*, 2012; 2013; 2014; 2015; 2016).

У детаљном извештају ове организације о процени система националног интегритета у Румунији из 2012. године, ова земља генерално је оцењена просечном оценом, мада је закључено да је приступање Европској унији помогло јачању система интегритета државе, а економска криза утицала на ресурсе и независност институција, чиме је повећана рањивост на свим нивоима. Румунска полиција је, по овом извештају, високо погођена корупцијом и лошом перцепцијом корупције коју грађани имају према полицији. Полиција је, такође, показала и мало прогреса у истраживању и процесуирању корупције. Поздрављено је постојање Генералног антикорупцијског директората, који истражује корупцију међу полицајцима, али изражена је сумња да природа полицијског посла доводи до тога да многе полицијске злоупотребе остану неоткривене. Такође је оцењено и да недовољно финансијских средстава у овој области и претње отпуштањем полицајаца стварају плодно тле за корупцију (*Transparency International*, 2012).

У извештају Центра за демократске студије из 2013. године, Румунија је једна од земаља Европске уније са највишим нивоом корупције – чак 96% Румуна сматра да је корупција највећи проблем у земљи (*Center for the study of Democracy*, 2013). Еуробарометар из 2013. године доноси податак да је 25% румунских испитаника признало како је у последњих 12 месеци од њих било тражено да плате мито за

неку услугу (ЕУ просек је 4 посто). У истом извештају имамо податак да се 57% Румуна сматра погођеним корупцијом у свакодневном животу, а у последњем Еуробарометру из 2017. године уочава се јасан пораст корупције у Румунији, тако да ово изјављује чак две трећине румунских испитаника (*Transparency International*, 2013; 2017).

До 2012. године о корупцији у Румунији доста је писано, анализирани су тренд раста/пада, корени, расправљало се о јавном мишљењу о корупцији и предлагале мере за сузбијање ове негативне појаве, али не постоје истраживања спроведена међу румунским полицијским службеницима која би пружила корисне податке у вези са непримереним понашањем полицајаца. Године 2012. спроведено је (уз подршку *Intramural Research Incentive Grant* Универзитета у Луисвилу) већ поменуто упоредно истраживање румунских и америчких полицајаца, а истраживана је перцепција међу румунским снагама реда и реакције на непримерено понашање полиције и потенцијал полицијских службеника за неетичко понашање. Резултати су показали да, у просеку, румунска и америчка полиција имају врло сличне погледе на озбиљност прекршаја, иако је Америка земља са много дужом традицијом демократске полиције – али и да румунски полицајци имају виши ниво толеранције према неетичком понашању и да имају хомогенији и јачи кодекс ћутања од америчких полицајаца (*Andreescu et al.*, 2012).

Истраживачи, ипак, примећују да су румунски учесници студије део нове генерације полиције (у просеку око 30 година старости), да су високообразовани и већина њих већ је на функцији руководиоца, или ће то постати. Тиме се намеће логичан закључак да ови испитаници имају више етичке стандарде од просечног румунског полицијског службеника, док се ограничење овог истраживања садржи у коришћењу релативно малог узорка који не дозвољава генерализацију резултата, па су неопходна даља истраживања на ову тему (*Andreescu et al.*, 2012).

У извештају америчког Министарства спољних послова из 2016. године о људским правима у Румунији наводи се да су се „главна питања у вези са људским правима односила на злостављање и узнемиравање притвореника и Рома од стране полиције и жандармерије“, као и да корупција, и поред свих напора Владе да је обузда, остаје широко распрострањена. Такође се сматра да надлежни

органи и даље одлажу подизање оптужнице против полицијских злоупотреба и често бивају ослобођени оптужби (*U.S. Department of State, 2016*).

У истом извештају изnose се наводи невладине организације Ромски центар за социјалну интервенцију и студије, у којима се каже да у 43 случаја полицијске бруталности према Ромима, које су они забележили у претходних 10 година, није било ниједне пресуде на националном нивоу, често и због одлуке тужиоца да такве случајеве не пошаљу на суд. Такође, расизам није истраживан као мотив ни у једном од ових случајева (*U.S. Department of State, 2016*).

3. Специфичности интегритета полиције у постсоцијалистичким постконфликтним земљама

3.1. Хрватска

3.1.1. Друштвени контекст

Хрватска је на свом развојном путу пролазила кроз турбулентне периоде. До деведесетих година XX века била је у саставу тадашње Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. Године 1991. Хрватска се издвојила из СФРЈ и долази до њеног међународног признања као самосталне државе. Хрватска је постала 28. чланица Европске уније, али је још на развојном путу. Друштвене промене су увек комплексне и дуготрајне, односно одвијају се у облику одређених процеса. Нагли прелаз из социјалистичког у капиталистичко уређење утицао је на целокупно хрватско друштво, па тако није заобишао ни полицију. Период комунизма, а затим прелазак на демократски систем, итекако су утицали на интегритет полиције. Конкретније, Хрватска је генерално напредовала до друштва демократије, а партикуларно и до демократске полиције. Оснивањем деведесетих, хрватска полиција постаје једна од најмлађих полицијских организација у Европи (*Kovčo Vukadin, Borovec, Ljubin Golub, 2013*).

Организациона историја хрватске полиције дели се на три периода. У првом периоду полиција је била унутар некадашње Југославије, као део централизоване полиције (милиције) Југославије. Хрватски парламент донео је уставне промене

којима је омогућено успостављање Народне гарде као полицијске службе унутар Министарства унутрашњих послова. Гарду су, углавном, чинили мушкарци чија је улога, осим уобичајене, била и одбрамбена. Период рата погодовао је томе да полицијски службеници насиље сматрају делимично оправданим, а уз то је све више јачао „кодекс ћутања“, с обзиром на солидарност која се у полицијским редовима још више учврстила услед ратних околности.

Други период у историји хрватске полиције почиње по завршетку рата 1995. године. Промене у полицији биле су усмерене на демократизацију полиције. Пажња је такође била усмерена и на демилитаризацију, деполитизацију, професионализам и демистификацију полицијског деловања.

Ране две хиљаде године почетак су трећег периода у полицији Хрватске. Године 2003. представљена је и имплементована хрватска верзија полиције у заједници. Друштво је, јачањем независности медија, почело да ставља већи нагласак на одговорност полицијских службеника, а ситуација се све више компликовала зато што су појединци на челу полиције бивали смењивани због скандала у којима су се нашли (од злоупотребе положаја до западања у коруптивне радње). Такође, држава се у том периоду сусреће и са променама у покушајима борбе против организованог криминала и распрострањене корупције (Кутњак Ивковић, 2008).

Хрватска полиција је данас централизована, смештена у оквиру Министарства унутрашњих послова. Хијерархијски, на челу структуре налазе се министар и директор (равнатељ) полиције. Тренутно постоји 20 полицијских управа и око 200 полицијских станица у хијерархијској полицијској структури. Већина главних послова у полицији изводи се на нивоу полицијских управа које се баве уобичајеним пословима или су специјализоване за послове ваздушне/летачке, саобраћајне и граничне полиције. У полицији се тренутно запошљава око 20.000 запослених или 4,28 полицијских службеника на 100 становника. Хрватска је, и даље, друштвено и политички, традиционална држава. На подручју људских права и различитости напредује се веома споро. Полиција, на пример, и даље води борбу са неким питањима као што су права хомосексуалних, бисексуалних и трансродних особа. Конкретније, Хрватска још промовише демократска начела,

чиме жели да освети важност борбе за људска права и промовисање толеранције (Kovčo Vukadin, Borovec, Ljubin Golub, 2013).

3.1.2. Легислатива и кључни документи

Уставом из 1990. регулисана су права свих грађана Републике Хрватске. Правила кривичноправног поступања донета су 1997. и мењана су још неколико пута, са завршним изменама 2008. године. Ова правила унела су промене у сагледавање криминалних радњи. Правила се односе на истражне процедуре са додатним елементима адвокатских процедура. Промене из 1997. значиле су информисање осумњичених о предмету за који се сумњиче. Правила о кривичном поступку из 2008. године дају овлашћења државном тужиоцу да уз помоћ јавног криминалног истражитеља води истрагу. Такође, уведена је и могућност преговарања признавањем кривице, ослањајући се на полицијска испитивања у аудио или видео формату, како би се на тај начин добио што бољи увид у појединачни случај. Променама из 1997. јасно је дефинисана дозвољена употреба силе од стране полицијских службеника у сврху спровођења предистражних радњи.

Такође, Законом о полицији (2000, 2011) дефинисано је обављање полицијске дужности. Закон из 2000. године полицију је дефинисао као „јавни сервис унутар Министарства унутрашњих послова којој је поверено спровођење задатака прописаних законом“. Ти задаци су се примарно односили на заштиту живота, безбедности, здравља и власништва грађана, па се таквим дефинисањем и уређењем хрватска полиција приближила ономе што називамо демократском полицијом (Kutnjak Ivković, 2015a).

Новији Закон о полицији из 2011. године полицију води према циљу демократске организације и делатности. Промене донете тим законом односе се и на административни део. На челу полиције налази се главни полицијски директор који је на то место постављен по кључу професионалности, а не политичкој подобности. Директор може да буде особа са најмање петнаест година искуства у обављању полицијског посла, од којих последњих десет треба да буде на надзорничким позицијама и потребно је да претходно стекне статус полицијског саветника. Без обзира на донете законе и њима дефинисана правила, остала су

одређена недовољно дефинисана питања, посебно она у вези са службеним правилима струке.

Теорија интегритета наглашава како би методе детекције и истраге и кажњавање кршења правила требало да буду изузетно хетерогени, од оних реактивних акција, попут истраживања коруптивног понашања и кажњавања корумпираних полицијских службеника, до оних проактивних активности, као што су етичко подучавање, тестирање интегритета и проактивне истраге. Теорија надаље прописује како би требало да постоји позитивна корелација између постојања и коришћења софистикованих система превенције корупције и контроле, на нивоу читаве полицијске управе. У том смислу је важно истаћи како Закон о полицији из 2011. године грађанима пружа могућност подношења пријаве против полицијског службеника. Већ је 1997. Кривични закон прописао да полицијски службеници могу да буду изложени кривичном прогону за поступања у којима злоупотребе своју позицију у полицији у сврху спречавања подношења пријаве од стране грађана. Затим, према истом закону полицијски службеници могу да се сматрају одговорним за кршење службених дужности, уколико се службеник не придржава прописаних рокова и правила прописаних Уставом и законима (*Kutnjak Ivković, 2015a*).

3.1.3. Службене статистике о корупцији и другим неприхватљивим понашањима у полицији

Анализа службених статистика Министарства унутрашњих послова Републике Хрватске за период од 2004. до 2013. године (*Cajner Mraović, Mataković, Vitez, 2016*), показује да у Хрватској годишње буде покренуто просечно 180 криминалистичких истрага против полицијских службеника. Према истом извору, у посматраном десетогодишњем периоду не уочава се неки тренд пораста или пада броја криминалистичких истрага против полицијских службеника, већ он осцилира од године до године. Међутим, како истичу исти аутори, после 2010. године уочава се знатан тренд пораста броја тих истрага које су инициране пријавама грађана, што је резултат промена у легислативи. Занимљиво је да у истом периоду расте број криминалистичких истрага због коруптивних радњи полицијских службеника, док у претходном периоду доминирају прекорачења

овлашћења (*Cajner Mraović, Mataković, Vitez, 2015*). Кутњак Ивковић (2015а) упозорава како је Хрватску почео да потреса снажнији талас корупције одласком Иве Санадера са функције председника владе, као и да су 2013. године полицију обележили бројни евидентирани случајеви корупције – челник администрације Вуковарско-сријемске жупаније лишен је слободе због коруптивних радњи, а један службеник сплитске полиције смењен је због злоупотребе положаја.

Корупција је појава коју је тешко директно истраживати и мерити, па уз статистике о евидентираним коруптивним радњама полицијских службеника, користимо и податке више истраживања јавног мњења, повезујући их са актуелним дешавањима у хрватском друштву.

У истраживању спроведеном 2000. године (*Cajner Mraović, Kešetović, Jelovčić, 2015*) више од 30% испитаника изјаснило се како су дали мито полицијском службенику. Годину дана касније, у међународном истраживању виктимизације, око 15% испитаника одговорило је да су им владине службе тражиле мито. Истраживање Канцеларије Уједињених нација за борбу против дроге и криминала (*United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC*) показало је да 12% хрватских испитаника има искуства са давањем новца, поклона или пружања услуга јавним службама (*Cajner Mraović, Kešetović, Jelovčić, 2015*).

Према резултатима „Трансперенси интернешенела“ (2014), који се бави истраживањем и мерењем нивоа корупције, уочено је да јавност није задовољна обављањем послова државних институција. Конкретније, чак је 56% испитаника 2010. године сматрало како је ниво корупције порастао у последње три године.

Важан показатељ нивоа функционисања друштвених институција и спровођења прописа представља поверење грађана у друштвене институције. Године 1995. спроведен је *World Values Survey* (*Kutnjak Ivković, Klockars, 2002*). Готово две трећине (60,4%) узорка од преко 1.000 испитаника изражава велики ниво поверења у полицију (*World Values Survey – Croatia, 1995*, према: *Kutnjak Ivković, Klockars, 2002*). Уз оружане снаге (78,4%) полиција је једна од државних институција коју грађани поштују, а грађанима улива већи осећај поверења него црква (57,0%), правни систем (51,0%), парламент (41,4%) или новинари (22,1%).

Али неки други показатељи само неколико година касније дају сасвим другачију слику: готово је половина испитаника, који су учествовали у *International Crime Victimization Survey* 1997. године, изјавила да су дали мито полицијском службенику у последњих годину дана, па је хрватска јавност рангирала полицију као другу по корумпираности професију и четврту по корумпираности јавну институцију (Деренчиновић, 2000).

Истраживање које је у Хрватској спроведено 2016. године (Sudar, 2016), показало је да грађани Хрватске имају знатно више поверења у полицију него у политичке институције као што су Сабор и Влада или политичке странке. Поређење поверења у полицију и у друге државне институције у истом истраживању је показало да се полиција котира слабије од војске, здравства, универзитета, док је прилично изједначена са школом и правосуђем. Веома сличне податке показао је и Пиларов барометар хрватског друштва из 2015. године (Sudar, 2016).

3.1.4. Истраживања полицијског интегритета

Правила организације представљају један од саставних делова који чине окосницу теорије интегритета. Садржај правила, у оквиру којих се одређена понашања сматрају забрањенима и слагање око тога која ће правила бити спроведена, разликује се од заједнице до заједнице. Такав начин постављања и придржавања правила може да буде погодан за неприхватљива понашања, као што су узимање бесплатних поклона или вербално насиље. Уз чињеницу да је хрватска полиција централизована, и ратне околности деведесетих допринеле су томе да се закони регулишу у складу са друштвеним приликама.

Други саставни део теорије интегритета, откривање и истраживање недопустивог понашања полиције, обухвата прилично широк распон ситуација: од тога да ће неко починити коруптивно дело до тога да се неће етички понашати (на пример, да ће злоупотребити положај у струци или неоправдано користити силу). Употреба силе се у нашој полицији неретко не сматра непримереним и/или недопустивим понашањем, јер је такав начин опхођења био присутан у полицијским редовима за време рата, а кадрови који су и данас активни у полицији делују под утицајем прошлих, ратних времена.

Кодекс ћутања у хрватској полицији може се сматрати делом полицијске културе. Млади полицијски службеници, са мање радног стажа, често од колега са више радног стажа преузимају кодекс ћутања као образац понашања у сврху продубљивања колегијалности међу службеницима. Притом полицијски службеници не доводе у питање етичност, односно већина њих не би поднела пријаву ако колегу затекне како испија бесплатну шољицу кафе или прима неки бесплатни поклон.

Теорија интегритета тиче се и утицаја друштвене и политичке околине на полицију. У случају Хрватске непотизам и корупција су прилично раширени још од осамостаљења државе и њеног преласка са социјализма на капитализам, при чему је приватизација била плодно тло за заузимање положаја и окупљање подобних појединаца. Давање мита постала је подразумевајућа појава на свим нивоима, од државне до приватне.

Грађани корупцију перципирају као свеprisутну. Када је реч о полицији, сматра се да би превенција корупције у таквој организацији требало да буде интензивнија управо зато што се налази на првој линији одбране од корупције.

Године 1995, непосредно по завршетку рата, спроведено је истраживање о полицијском интегритету у Хрватској. Када је реч о озбиљности неких ситуација које су службеницима биле понуђене у упитнику, случајеви као што су покривање колеге полицијског службеника који је ухваћен да вози под дејством алкохола, давање службенику бесплатног obroка, службеников пријатељ који је повредио партнера или вербални напад оцењени су као најмање озбиљни. Ово показује да је унутрашња корупција прихватљива и раширена међу полицијским службеницима.

Сценарији који су били окарактерисани као најозбиљнији су крађа сата од стране полицијског службеника у продавници, лажни исказ о дилеру дроге, неуспешан покушај лишавања слободе пријатеља по налогу. Овако груписани сценарији надаље су окарактерисани као они у којима се (не) поштују службена правила организације.

Из спроведеног истраживања, у вези са полицијским интегритетом, може се закључити да су полицијски службеници свесни присутности корупције у њиховим редовима, али и остатку хрватског друштва. Без обзира на ту свест, у полицији постоји одређени праг толеранције на коруптивне радње које, по њиховом мишљењу, не нарушавају у великој мери динамику рада организације и које су део друштвене културе која се сматра општеприхваћеном. Кодекс ћутања је у хрватској полицијској служби још присутан управо због недаћа које су захватиле територију Хрватске деведесетих година XX века. Чак око 65% испитаника – полицијских службеника (*Kutnjak Ivković, Klockars, 2004*) изјаснило се како не би одало свог колегу, поготово када су у питању наведене ситуације унутрашње корупције (узимање бесплатне шољице кафе, покривање колеге ухваћеног у некој врсти непримереног понашања).

Године 1996. Кутњак Ивковић и Клокарс спроводе истраживање користећи упитник са 11 хипотетичких сценарија недопустивог понашања полицајаца. Упитник мери перцепције испитаника о озбиљности корупције и воље за пријаву корупције, као и њихове процене примерених санкција за коруптивна понашања (*Kutnjak Ivković, Klockars, 2002*). Упитник располаже минималним бројем социодемографских питања како би се повећала вероватност пристанка за учешће.

Истраживање је спроведено на три групе узорка: (1) студенти, (2) полазници средње полицијске школе, и (3) полазници високе полицијске школе.

Студенти нису имали ни теоријског полицијског знања, ни практичног полицијског искуства, а упитник им је подељен током предавања (*Kutnjak Ivković, Klockars, 2002*). Са Свеучилишта у Загребу обухваћени су студенти Учитељског факултета (44,6%), Кинезиолошког факултета (31,0%), Факултета електротехнике и рачунарства (11,9%) и Ветеринарског факултета (12,5%). Од 504 испитаника 39% њих било је на првој или другој години студија, а остали испитаници били су на вишим годинама студија (*Kutnjak Ivković, Klockars, 2002*).

Године 1995. читава генерација средње полицијске школе учествовала је у истраживању, и тако је свих 379 испитаника имало теоријског полицијског предзнања (*Kutnjak Ivković, Klockars, 2002*).

Узорак полазника високе полицијске школе обухватио је 233 испитаника. Испитаници су били полазници студија криминалистике, а њих 42% било је на првој, а 58% на другој години студија (*Kutnjak Ivković, Klockars, 2002*). Готово половина испитаника имала је активно полицијско искуство, док су преосталу половину чинили грађани.

Резултати наведеног истраживања указују на чињеницу да претходно теоријско знање и практично искуство у обављању полицијских послова није утицало на перцепције недопустивог понашања полиције код испитаника. Конкретније, узорак студената без полицијског предзнања изразио је ставове о озбиљности полицијске корупције, као и вољу да пријаве корупцију у полицији слично као и узорак полазника средње полицијске школе. Значајне разлике уочене су у очекиваним санкцијама са њихове стране и њиховом мишљењу шта би полицијски службеници очекивали. Разлика је уочена између узорка студената без икаквог полицијског искуства и ученика средње полицијске школе (*Kutnjak Ivković, Klockars, 2002*).

Исто истраживање је у Хрватској спроведено и неколико година касније, тачније 2001. године. Резултати су тада показали да испитани студенти немају позитивно мишљење о хрватској полицији, односно сматрају како би полицијски службеници случајеве недопустивог понашања у служби окарактерисали као мање озбиљне и како би полицијски службеници у веома малој мери били спремни да их пријаве. Студенти у седам од једанаест понуђених сценарија не очекују никакву дисциплинску санкцију или меру (*Kutnjak Ivković, Klockars, 2002*).

Истоврсно истраживање полицијског интегритета спроведено је у Хрватској поново 2008. и 2009. године на стратификованом узорку полицијских станица, којом приликом је испитаницима понуђено 11 сценарија. Одговори испитаника откривају колико се њихова перцепција заправо битно разликује од сценарија до сценарија. Резултати показују да испитаници нису имали проблема са разликовањем облика корупције; оценили су прихватање чашћења и интерну корупцију као најмање озбиљне облике корупције, а крађу са места злочина као најозбиљнији облик корупције. Затим, резултати добијени овим истраживањем

упућују на константно постојање кодекса ћутања код хрватских полицијских службеника (*Kutnjak Ivković, 2015a*).

Истраживање из 2012. открива да већина полицијских службеника подржава идеју кривичног и административног регулесања поступања полицијских службеника и сматрају да је наведено битно за функционисање полицијске службе (*Kutnjak Ivković, 2015a*). Такође, полицијски службеници наводе да су веома добро упознати са овим регулативама. Осим тога, исто истраживање показује како готово сви испитаници, њих чак 95%, сматрају да је њихово знање о правилима одлично или добро, али само је њих две трећине прошло полицијску обуку (*Borovec, 2013:14*).

3.2. Босна и Херцеговина

3.2.1. Друштвени контекст

После Другог светског рата и стварања социјалистичке Југославије, Босна и Херцеговина постала је једна од република у саставу СФРЈ, и такав статус је задржала све до октобра 1991. године када је изгласана њена сувереност, што је био повод крвавог грађанског рата.

Услед политичких збивања усмерених на референдум за независност од Југославије, почетак деведесетих година XX века обележила су ратна дешавања у борби за осамостаљивање и стицање идентитета, која су окончана потписивањем Дејтонског споразума 21. новембра 1995. године. Наведеним споразумом Босна и Херцеговина је постала независна држава, подељена на два дела – Републику Српску и Федерацију Босна и Херцеговина, под чијим суверенитетом се налази и Брчко Дистрикт који представља административну јединицу локалне самоуправе.

Ова подела довела је до одржавања три групе народа на територији једне државе. И то, у Федерацији БиХ – Бошњака и Хрвата, док је Република Српска ентитет српског народа. Овакво етничко организовање одражава се и на структуру највиших државних органа, па се Председништво Босне и Херцеговине састоји од три члана, једног Бошњака, једног Србина и једног Хрвата. Парламентарна

скупштина Босне и Херцеговине има два дома: Дом народа – који се састоји од 15 делегата, од којих се 2/3 бирају у Федерацији, а 1/3 у Републици Српској, и Заступнички дом – који се састоји од 42 члана, од којих се 2/3 бирају у Федерацији, а 1/3 у Републици Српској. Постојање овакве националне структуре утицало је и на формирање полицијских снага.

Имајући у виду чињеницу да је Босна и Херцеговина мултинационална држава, и то без јасно дефинисаног државног уређења, с обзиром на то да је реч о федерацији са јаким елементима конфедерације, остављен је простор за јачање тенденција политичког сукобљавања и децентрализације. Сходно наведеном, политичке и демографске прилике одразиле су се и на снаге безбедности, чија је надлежност подељена између ентитета. Сваки од два ентитета има сопствене полицијске снаге, чему се додаје и самосталност снага у Брчко Дистрикту.

У Републици Српској, полицијска управа је централна и надлежна је за целу територијалну јединицу. Ова извршна институција основана је 1992. године, и налази се под окриљем Министарства унутрашњих послова Републике Српске. У организационом смислу постоји десет сектора који обухватају територију Републике Српске – Полицијска управа (ПУ) Бања Лука, ПУ Добој, ПУ Бијељина, ПУ Источно Сарајево, ПУ Требиње, ПУ Приједор, ПУ Зворник, ПУ Градишка, ПУ Мркоњић Град и ПУ Фоча. Полиција обавља оперативно-стручне послове којима се обезбеђује заштита најзначајних вредности (живота, личне безбедности, људских права и слобода), а посебно заштита уставног поретка и безбедности Републике Српске.

Са друге стране, у Федерацији Босна и Херцеговина таквог јединства нема, с обзиром да је присутна децентрализација која се огледа у подели полицијских снага између десет кантона. У вези са наведеним, унутрашњи послови су у надлежности Федералног и кантоналних министарстава унутрашњих послова, и то: МУП Унско-санског кантона, МУП Посавског кантона, МУП Тузланског кантона, МУП Зеничко-добојског кантона, МУП Босанско-подрињског кантона, МУП Средњобосанског кантона, МУП Херцеговачко-неретванског кантона, МУП Западнохерцеговачког кантона, МУП Кантона Сарајево и МУП Кантона 10.

Надлежности сваког министарства – кантона, у оквиру којих се налази и Управа полиције, регулисане су кантоналним законима о унутрашњим пословима. Истим законима истиче се да Управа полиције обавља оперативне полицијске послове, односно оне послове чији су циљеви заштита и примена устава и закона, а поготово: заштита живота, права, сигурности, слобода; заштита имовине; спречавање, откривање и истрага кривичних дела; одржавање јавног реда и мира; регулисање саобраћаја на путевима кантона; одобрења у вези са оружјем; послови и задаци криминалистичке технике; увиђај кривичних дела; вођење евиденција, итд. Састав запослених одражава националну структуру на кантоналној територији.

Поред наведених кантоналних полиција, потребно је напоменути да Брчко Дистрикт БиХ, као административна јединица локалне самоуправе, има сопствену полицију која обавља све функције предвиђене законом, при чему се на уму има обезбеђивање сигурне и безбедне средине, а која поступа поштујући међународно призната људска права и основне слободе предвиђене Уставом БиХ. Законом о полицији Брчко Дистрикта наглашено је да полиција неће узимати учешћа у војним или паравојним операцијама ни под којим условима, односно да су спровођење закона и јавна безбедност искључиви задаци полиције.

Федералном Министарству унутрашњих послова је у надлежности спречавање и откривање појединих кривичних дела (тероризам, међукантонални криминал, стављање у промет опојних дрога и организовани криминал), обезбеђење одређених особа и зграда од значаја, обука и усавршавање службеника, послови у вези са држављанством. Наведене послове, Федерални МУП може да делегира кантоналној полицији. Из овога произлази да се полиција заправо састоји од 13 територијалних полицијских снага. Управо због ове полицијске разуђености, основана је Дирекција за координацију полицијских тела Босне и Херцеговине на државном нивоу, чија је мисија успостављање сталне комуникације, координације и сарадње са кореспондентним управама у земљи и иностранству.

На нивоу државе, Босна и Херцеговина има и Државну агенцију за истраге и заштиту (енг. *State Investigation and Protection Agency – SIPA*). То је прва полицијска агенција која је основана на државном нивоу након Дејтонског

споразума, и то 2002. године. Овој агенцији првобитно су поверени прикупљање и обрада података, као и заштита лица и објеката од значаја, да би након реформације 2004. године добила и полицијска овлашћења, чиме је постала прва таква агенција са централним ауторитетом. Реч је о управној организацији Министарства сигурности БиХ са оперативном самосталношћу која се нарочито бави кривичним делима организованог криминала, тероризмом, ратним злочинима, трговином људима, итд.

Ради постизања оперативног јединства основана је и Обавештајно-сигурносна агенција Босне и Херцеговине (ОСА БиХ), чиме су обједињене све дотадашње службе које су деловале на нивоу оба ентитета. Законом којим је основана Агенција, императивно је одређено да се не могу оснивати друге такве агенције, а њој је поверено прикупљање, анализирање, обрађивање, чување и дистрибуирање обавештајно-безбедносних података.

Спровођење надзора и контроле преласка границе Босне и Херцеговине припада Граничној полицији. И ово је управна организација у саставу Министарства безбедности БиХ, основана ради обављања полицијских послова у вези са преласком граница. Ово је прва мултиетничка полицијска агенција на државном нивоу.

Имајући у виду овакву организацију полиције, јасно је да су се друштвене прилике почетком деведестих година XX века – које се огледају у одвајању Босне и Херцеговине од Југославије и опстанку три групе народа на територији једне државе, односно у њеној мултиетничности – снажно одразиле на полицијску управу. Иако је генерално постигнут договор о обједињавању полицијских снага, у пракси то још није реализовано.

3.2.2. Легислатива и кључни документи

Пре разматрања унутрашњих нормативноправних решења која се односе на корупцију и интегритет полиције осврнућемо се на најзначајније међународне документе који се односе на ову област, а који су, после приступања релевантним

међународним организацијама и ратификације у надлежним органима, постали део националног законодавства Босне и Херцеговине.

Босна и Херцеговина је 5. априла 1992. године стекла статус пуноправне чланице УН-а, а тиме и обавезу да ратификује и усвоји, поред осталих, и документе ОУН-а који се односе на област корупције и улогу полицијских структура у њеном сузбијању: *Конвенцију УН против транснационалног организованог криминала* (2000) и *Протокол против кријумчарења миграната копненим, морским и ваздушним путем* којим се допуњује ова конвенција, а нарочито *Конвенцију Уједињених нација против корупције* – и да обезбеди њихову имплементацију у националном законодавству.

Исто важи и за документе Савета Европе чија је БиХ чланица од априла 2002, пре свега за *Кривичноправну конвенцију Савета Европе о корупцији* (ETS No. 173) и њен додатни протокол (ETS No. 191), и *Грађанскоправну конвенцију Савета Европе о корупцији* (ETS No. 174) и *Споразум о оснивању групе држава за борбу против корупције* – GRECO (*Group of States Against Corruption*).

Земље Југоисточне Европе остварују међусобну сарадњу по питањима борбе против корупције кроз потписивање и имплементирање билатералних или мултилатералних споразума. Најзначајнији регионални мултилатерални споразум који обавезује Босну и Херцеговину јесте *Споразум о сарадњи на превенцији и борби против прекограничног криминала са повељом о оснивању и раду Регионалног центра југоисточне европске иницијативе SECI (Southeast European Center for Combating Trans-border Crime* – „SECI центар“), за борбу против прекограничног криминала од 26. маја 1999. године („SECI споразум“).¹⁵⁹

Поред наведених организација, битну улогу у креирању политике сузбијања корупције на међународном плану имају и документи Европске уније, који нису обавезујући за Босну и Херцеговину, све до њеног евентуалног пријема у пуноправно чланство у ову европску организацију. Кључни документи Европске

¹⁵⁹ Анализа коју су извршили Маљевић и сарадници показује да усклађеност законодавства БиХ са овим документима није на потребном нивоу и да постоји потреба нормативне доградње. О томе више у: Maljević et. al., 2006.

уније у сузбијању корупције које ипак треба имати у виду јесу: Конвенција о заштити финансијских интереса европских заједница, Први протокол уз Конвенцију за заштиту финансијских интереса Европске уније, Протокол уз Конвенцију за заштиту финансијских интереса Европске уније, Други протокол уз Конвенцију за заштиту финансијских интереса Европске уније и Конвенција о сузбијању корупције у коју су укључени службеници Европске уније или службеници држава чланица Европске уније (Маљевић *et al.*, 2006).

У Босни и Херцеговини су на снази Кривични закон Босне и Херцеговине и кривични закони Федерације Босне и Херцеговине, Републике Српске и Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине. На материју коруптивних деликата примењена је тзв. подељена надлежност БиХ и ентитета / БД БиХ. Критеријум поделе почива на својству починиоца (уколико је дело учињено од стране службене и одговорне особе у институцијама ентитета, односно Брчко Дистрикта БиХ, надлежни су одговарајући ентитетски, тј. органи Брчко Дистрикта БиХ; уколико је пак, дело учињено од стране службеног или одговорног лица у институцијама БиХ, стварна је надлежност у рукама БиХ државних правосудних органа).

Кривично законодавство утврдило је четири коруптивна кривична дела (Примање поклона и других облика користи, Давање поклона и других облика користи, Противзаконито посредовање и Злоупотреба положаја или овлашћења), као и кривичнопроцесни оквир који, поред осталог, предвиђа и посебне истражне радње у борби против корупције.¹⁶⁰

Полицијске етичке кодексе или стандарде понашања донело је само пет кантоналних МУП-ова у Босни и Херцеговини, при чему се ови документи међусобно разликују како по свом обиму тако и по садржини. Својом садржином, између осталог, етички кодекси позивају и на уздржавање полицијских службеника од укључивања у вршење кривичних дела, на заштиту тајних и поверљивих података, забрањујући узимање поклона или других врста личних користи и укључивање у корупцију. Изузетно, кодекси дефинишу и дужност припадника полиције да утиче и на чланове своје породице да не прибављају било

¹⁶⁰ *Ibid.*

какву противправну имовинску корист за себе или другог, не примају поклоне и не ступају у пословне односе који би оправдано могли изгледати као да се њима злоупотребљава статус припадника полиције.

Што се организације тиче, осим SIPA, ниједна полицијска организација у БиХ нема специјализовану јединицу надлежну за борбу против корупције. Многобројни фактори као што су: специфичност државног уређења БиХ; посебност односа сарадње полицијских снага уопште на свим нивоима државног уређења; различитост организационих јединица надлежних за борбу против корупције у различитим полицијским снагама итд. – а, затим, у истом тренутку и обим и динамика вршења корупцијских кривичних дела у БиХ – указују на неопходност постојања специјализованих тела за борбу против корупције (Маљевић *et al.*, 2006).

3.2.3. Службене статистике о корупцији и другим неприхватљивим понашањима у полицији

Светска банка (*World Bank*, 2001:2) наводи да корупцију у Босни и Херцеговини карактерише недовољни капацитет јавне администрације који се одражава у широко распрострањеном подмићивању у јавним службама; као и поремећен пословни амбијент који ствара велико бреме за сиромашна домаћинства, чија се оскудица и беда повећавају. Бивши први заменик високог представника у Босни и Херцеговини дао је једну од апроксимација цене корупције према којој се у БиХ годишње услед коруптивних пракси изгуби 1,5 милијарди конвертибилних марака (Hays, 2004).

Уочава се недостатак релевантних статистичких података о корупцији у целини и, посебно, о корупцији у самој полицији, што је значајним делом проузроковано комплексном полицијском и правосудном структуром. Неке од статистика су објављене од стране тужилаштва, судова и Високог судског и тужилачког већа (ВСТВ). Предност је у томе што пружају тачне податке, али имају и значајне слабости, јер не омогућавају праћење случајева, нити показују резултате поступка. Разлог је што статистички подаци садрже годишње податке о предметима, без икакве информације о датумима пријема предмета или колико је

било потребно тужилаштву да одлучи да ли ће или неће бити покренута истрага, да предложи оптужбе – или колико је судовима потребно времена за почетак одржавања рочишта или да дођу до пресуде. То значи да постојеће статистике не омогућавају анализу од случаја до случаја. Чак се и у Извештају о напретку БиХ од стране Европске комисије за 2013. наводи да „упркос расположивим статистичким подацима, не постоји анализа случајева корупције“. Даље, статистика не показује број предмета против високих државних функционера који су укључени у корупцију, или број такозваних „малих“ предмета, јер се сви случајеви евидентирају заједно. Дакле, ови подаци нису од помоћи, јер се не може сазнати колико случајева је покренуто против полицијских службеника, носилаца високих државних функција или одређених група службеника. Треће, примећен је прилично неједнак приступ у идентификовању и пријављивању случајева корупције у тужилаштвима, с обзиром на то да канцеларије неких тужилаца дају статистичке податке о случајевима, док друге дају податке и о случајевима и о појединцима. Неки извештаји дају податке по врстама кривичних дела, док други то раде по врсти криминала (општи, економски и ратни злочини), без приказивања броја кривичних дела корупције. Све у свему, ради се о збиру неупоредивих података о корупцији (*Kovačević, Visca, 2015*).

Што се тиче вођења статистике о корупцији у полицији од стране полицијских агенција, пракса се разликује од једне полицијске агенције до друге. Дакле, у Босни и Херцеговини постоји недостатак стварних и објективних статистичких података о корупцији у полицији. Недостатак прописа којима се уређује ова обавеза обично доводи до погрешног тумачења и погрешне процене понашања полиције. Поред тога, недостатак јасних међународних стандарда који регулишу ову област чини овај проблем још озбиљнијим. Све ово указује на значај усклађивања метода за прикупљање података и вођења статистике широм БиХ (*Kovačević, Visca, 2015*).

Не постоје посебне одредбе и прописи у вези са радом полиције који обавезују полицијска тела да истражују корупцију у полицији као посебну врсту криминала. Такође, не постоји ни пракса вођења „статистика“ о корупцију у полицији у правом смислу те речи. Ипак, полицијска тела воде одређене евиденције о

неколико врста поступака, и те евиденције су једини извор за мерење корупције у полицијским редовима.

Начин и методологија евидентирања података о криминалитету у БиХ, вођење полицијских статистика, контрола и извештавање према екстерним субјектима разликују се широм земље, што је проузроковано сложенем државном структуром БиХ уопште и када је реч о полицијској структури и надлежности, посебно у смислу да свака полицијска служба делује као независни ентитет. Све ове чињенице одражавају се и на статистике о укључености полиције у корупцију. Полицијска тела у БиХ не воде појединачне статистике само за ову врсту „недоличног понашања полиције“. У ствари, ови подаци могу се добити само мануелно, односно проласком кроз расположиве евиденције о притужбама грађана, интерним поступцима/истрагама, дисциплинским поступцима, аналитичким обрасцима (који се попуњавају на основу података из кривичних уписника и извештаја) и судским и тужилачким одлукама (уколико би ове евиденције биле вођене). Генерално говорећи, када је реч о релевантности података и коначним одлукама о кривичној одговорности, требало би узети у обзир само статистике тужилаштва и судова, јер ове институције представљају инстанцу „вишу“ од полиције пошто су, у ствари, правноснажне пресуде најрелевантнија категорија. Међутим, ове институције и ВСТВ не воде посебне статистике само о запосленима у полицији и ове информације се могу добити једино на посебан захтев. Начин вођења свих ових евиденција, као и правила бројања, разликују се од једне полицијске агенције до друге.

Ниво објективности статистичких података о корупцији у полицији који се прикупљају у оба БиХ ентитета, у агенцијама на државном нивоу и Брчко Дистрикту прилично је различит и, уопште узев, не приказује сасвим реалну слику. Занимљиво је напоменути да постоје спољне независне канцеларије за притужбе грађана на рад полиције које су успостављене на сваком појединачном нивоу полицијске организације. Попут полицијских тела, ове канцеларије не воде евиденције о корупцији у полицији, јер примају само притужбе грађана на рад полиције, тако да свеобухватна статистика о корупцији у полицији није доступна (Ковачевић, 2014).

Имајући све изнето у виду, као и чињеницу да чак ни припадници Удружења криминалиста БиХ нису успели – упркос томе што су чланови овог удружења запослени у свим релевантним полицијским и правосудним структурама, да за своје истраживање добију одговарајуће податке – нисмо ни покушавали да дођемо до њих. Чисто илустрације ради, дајемо податке до којих су Маљевић и сарадници успели да дођу у свом истраживању из 2006. године.

Табела 3. Укупан број пријављених коруптивних кривичних дела по полицијским органима и годинама

ГОДИНА	МУП САРАЈЕВСКОГ КАНТОНА	МУП ЗЕНИЧКО-ДОБОЈСКОГ К.	МУП СРЕДЊО-БОСАНСКОГ К.	МУП ТУЗЛАНСКОГ КАНТОНА	МУП БОСАНСКО-ПОДРИЊСКОГ К.	МУП УНСКО-САНСКОГ К.	МУП ХЕРЦЕГОВАЧКО-НЕРЕЂВЉАНСКОГ К.	МУП ЗАПАДНО-ХЕРЦЕГОВАЧКОГ К.	МУП КАНТОНА 10	МУП ПОСАВСКОГ КАНТОНА	МУП БРЧКО ДИСТРИКТА	МУП ФБИХ	МУП РС	ДГС	СИПА	УКУПНО
2000.	55	21	9	N/A	0	8	1	0	1	15	0	1	N/A	0	0	111
2001.	46	25	6	N/A	0	2	0	4	6	5	0	7	N/A	17	0	118
2002.	32	48	1	N/A	0	2	2	1	7	12	0	21	N/A	31	0	157
2003.	22	6	0	N/A	0	0	2	0	12	4	0	13	N/A	19	0	78
2004.	20	6	0	N/A	0	1	0	0	0	1	1	13	N/A	28	0	70
Укупно:	175	106	16	N/A	0	13	5	5	26	37	1	55	N/A	95	0	534

Извор: Маљевић *et al.*, 2006.

Табела 4. Пријављена коруптивна кривична дела чији су извршиоци припадници полиције

НАЗИВ КРИВИЧНОГ ДЕЛА	УКУПНО	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
Примање поклона и других облика користи	4	0	3	1	0	0
Давање поклона и других облика користи	0	0	0	0	0	0
Противзаконито посредовање	0	0	0	0	0	0
Злоупотреба положаја или овлашћења	62	10	17	24	9	2
Остала коруптивна кривична дела	79	7	12	49	9	2
УКУПНО	145	17	32	74	18	4

Извор: Маљевић *et al.*, 2006:97.

**Табела 5. Структура извршилаца коруптивних кривичних дела
према радном месту у полицији**

РАДНО МЕСТО	УКУПНО	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
ПОЛИЦАЈАЦ	99	2	18	59	16	4
РЕФЕРЕНТ	4	1	0	3	0	0
РУКОВОДИЛАЦ	25	10	4	10	1	0
УКУПНО	128	13	22	72	17	4

Извор: Маљевић *et al.*, 2006:97.

3.2.4. Истраживања полицијског интегритета

Због сложености полицијског система у БиХ веома је тешко разматрати феномен (проблем) интегритета полиције у овој земљи. Наиме, сектор полиције у БиХ састоји се од 16 полицијских агенција на свим нивоима власти и шест институција које им пружају подршку или обављају сличне активности. Будући да се свака полицијска агенција може посматрати као појединачни субјекат, истраживање би требало да буде реализовано посебно за сваку од њих. Истовремено, свако уопштавање добијених резултата или покушај давања неке опште (синтетичке) оцене могли би се у најмању руку показати као упитни (*Kovačević, Visca, 2015*).

Након 2000. године појавило се неколико студија које се из различитих углова баве коруптивним понашањем. Иако се углавном ради о спекулативним, популаристичким написима, који тешко да могу издржати и најелементарније методолошке провере, они свакако заслужују пажњу јер указују на корупцију као на друштвено неприхватљив и штетан феномен који поред осталог ствара и неповерење у јавне службе, угрожава успостављање владавине права и доприноси социјалној и правној несигурности грађана (*Маљевић et al., 2006*).

„Трансперенси интернешенел БиХ“ је од свог оснивања 2001. године спровео две студије перцепције корупције, и то 2002. и 2004. Прва, и иницијална студија (спроведена на 1.200 испитаника) циљано је реализована у изборној години, како би скренула пажњу на проблем корупције у Босни и Херцеговини. Она је

представљала први извор података о перцепцији корупције од стране домаће јавности, па је као таква била значајно експлоатисана од стране медија и многобројних владиних и невладиних институција, укључујући и научне. Друга студија (спроведена на 1.640 испитаника) је, поред осталог, као циљ имала прикупљање нових података и поређење нових резултата са резултатима прве студије. Како је један од циљева наведених студија био (про)оцена распрострањености корупције у појединим институцијама у Босни и Херцеговини, истраживањем су биле обухваћене и институције система кривичног правосуђа, примарно полиција и правосуђе. Студијом из 2004. године установљено је да је, од 24 институције и јавна предузећа, полиција трећа по корумпираности институција у држави и да 55% грађана сматра да су у корупцију укључени скоро сви или већина полицајаца; а да је 14,5% грађана било у прилици да им полицајац затражи мито.

Сања Кутњак Ивковић и Тара О'Конор Шели су 2003. истраживале границе полицијског интегритета. Истраживање је обухватило само испитанике (N = 500) запослене у четири полицијске управе у граду Сарајеву. Као и у ранијим истраживањима спроведеним по истој методологији, Кутњак Ивковић и Шели утврдиле су да припадници полиције у Сарајеву разликују коруптивна понашања полицајаца по тежини, те да би тежина и садржина реакције полиције, као институције, требало да одговара тежини утврђеног коруптивног понашања. Посебан допринос овог истраживања огледа се у томе што упозорава на опасност да се сва настојања међународне заједнице у погледу реформе полиције у последњих десет година покажу узалудна уколико се не обрати пажња на нужност успостављања интегритета полицијских службеника (Маљевић *et al.*, 2006).

Коначно, требало би поменути и свеобухватну анализу Удружења криминалиста БиХ из 2006. коју су реализовали Алмир Маљевић и сарадници, а која је утврдила да су грађани БиХ веома незадовољни и песимистични у вези са корумпираношћу неких од најважнијих државних институција, у првом реду полиције и судства, које су заправо симбол државне постојаности, функционалности и интегритета. Они сматрају да су полиција и судство значајно корумпирани. Истовремено, они су резигниранији када говоримо о корупцији, а толерантнији у односу на коруптивне праксе. У већој мери су мишљења да је давање и примање поклона

нормална и редовна ствар. С тим у вези, сматрају да је подмићивање полицајаца толико екстензивно, да га не може укинути никаква реакција друштва. Такође су и доста „резервисанији“ у вези са мерама које би требало предузети како би се корупција унутар полиције умањила, тако да у мањој мери него полицијски службеници сматрају да су свима доступна упутства за пријаву корупције успешна препорука за борбу против злоупотребљавајућих, коруптивних пракси унутар саме полиције. Сматрају да би друштво требало да посвети више пажње професионализацији полиције и адекватном регрутовању, тј. укључивању нових снага у институције. Узме ли се у обзир да је за имало успешан приступ сузбијању корупције потребна подршка свих сегмената друштва, у овом контексту се јавност не сме изоставити. Ако се рачуна на њену подршку више би пажње требало посветити компетентности постојећих полицијских структура, као и адекватном регрутовању и постизању већег степена професионализма полицијских руководилаца и извршилаца. Не би требало, међутим, занемарити ни упозорење полицајаца да су грађани веома спремни да понуде мито и да антикорупцијски програм мора да предвиди и одређене механизме едукације грађана о штетности и забрањености корупције. У овом истраживању уочена је и хомогенизација полицајаца према њиховим ставовима о не/толеранцији корупције, која указује на то да би ригорозни антикорупцијски програм подржало само њих 23%. Исто толико полицајаца било би изразито против антикорупцијских програма (20%). Осталих 40% веома је толерантно према гратис услугама и „знаковима пажње“, мада начелно осуђује разлоге за оправдање корупције и мисли да ти „знакови пажње“ могу неискусне полицајце учинити зависним и отежати им нормалан рад у заједници (Маљевић *et al.*, 2006).

Све у свему, када је реч о полицијском интегритету у Босни и Херцеговини, могло би се закључити да ни правни оквир, ни пракса не обезбеђују интегритет полиције. Осим тога, јавност рад полиције оцењује као веома слаб, а њихове напоре у борби против корупције као недовољне. Још постоји велики утицај политичара на рад полиције; транспарентност полицијског рада није задовољавајућа када су у питању истраге озбиљних случајева корупције.¹⁶¹ Поред

¹⁶¹ Полицијске агенције су транспарентне уколико то не угрожава њихов рад или не омета истрагу. Међутим, када су у питању одређена кривична дела, посебно она која се односе на корупцију или имплицирају политичаре као осумњичене, јавност сматра да је прилично тешко добити приступ

тога, неопходна је и озбиљна реформа управљања људским ресурсима¹⁶² и финансирања¹⁶³ како би полицијске институције биле функционалније у борби против корупције, док интерне и екстерне контроле захтевају озбиљне промене како би постале независне и функционалне (*Kovačević, Visca, 2015*).

На истом трагу су и налази најновијег истраживања Миреле Ходовић из 2016. године. Иако су све полицијске институције успоставиле спољне механизме надзора и контроле полиције, већина надзорних тела не користи довољно постојеће ресурсе комуникације – што негативно утиче на транспарентност у раду, док независна тела немају директне надлежности над спровођењем истрага против полицајаца. Мада интерни механизми контроле у свим полицијским агенцијама пружају квалитетан оквир за контролу законитости рада полиције, у пракси постоје одређене недоречености повезане са независношћу и објективношћу шефова одсека за унутрашњу контролу, које именују непосредни руководиоци и којима су они и директно одговорни за свој рад. Уочен је и недовољан напредак унутрашње контроле у погледу доприноса утврђивању кривичне и прекршајне одговорности полицијских службеника, као и у погледу транспарентности њиховог рада. Поред тога, полицијске институције у Босни и Херцеговини не посвећују адекватну пажњу управљању људским ресурсима, области у којој постоје највеће недоумице у погледу интегритета. Не постоје посебне, целовите или интегралне стратегије, нити организационе јединице које би се бавиле свим аспектима управљања људским ресурсима на једном месту. Интерни акти омогућавају руководиоцима да директно утичу на напредовање у служби, а јединице за унутрашњу контролу су понекад спречене од стране надређеног руководиоца да свој посао обављају на ефикасан начин. Све то као крајњи резултат дестимулативно делује на запослене и на ефикасност полицијске

адекватним информацијама о донетним одлукама и начину на који су донете (*Kovačević, Visca, 2015*).

¹⁶² Неадекватна систематизација и избор кадрова за пријем у полицију; лоше праксе у вези са стручним усавршавањем и обуком; недостатак професионалног приступа у напредовању; као и недостатак планова интегритета који омогућавају контролу над позицијама које су прилично рањиве на појаву корупције, главни су проблеми у управљању људским ресурсима у полицијама у БиХ (*Kovačević, Visca, 2015*).

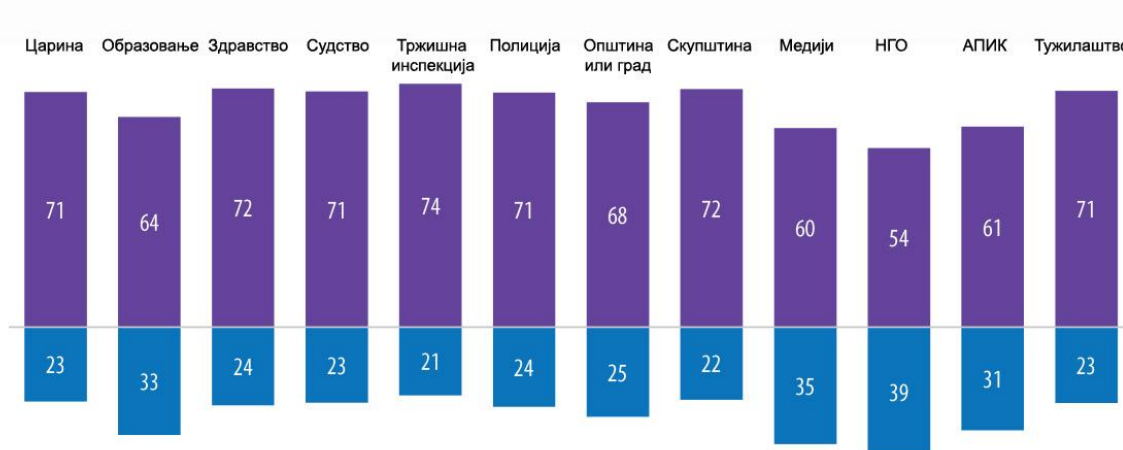
¹⁶³ Не постоји „централизована“ процедура набавки за сектор полиције, а због великог броја полицијских агенција, ствара се велики простор за корупцију у процесу јавних набавки. Једино агенције на државном нивоу обезбеђују ИТ опрему преко Агенције за полицијску подршку БиХ, у складу са њиховим међусобним споразумом. Осим тога, многи поступци набавке обављају се као „поверљиви“, а у реалности велики број њих не би требало да потпада под категорију поверљивости (*Kovačević, Visca, 2015*).

институције у целини. Најзад, присутно је и пребацивање одговорности између полицијских агенција и тужилаштва, што је и даље веома чест изговор за скромне резултате у борби против корупције у пракси. У извештајима тужилаштва Босне и Херцеговине из протеклих година, као главни проблем у расветљавању предмета које тужиоци ове институције имају у раду наводе се, између осталог, и лоши извештаји полицијских агенција. Слична запажања уочљива су и у процени квалитета тужилаца, која се могу чути од представника полицијских структура и судија (Ходовић, 2016).

Када је реч о поверењу грађана у полицију и перцепцији корупције у полицији од стране грађана, требало би поменути три циклуса истраживања која је спровео сарајевски Центар за сигурносне студије. Резултати трећег круга истраживања јавног мњења (2017) показују алармантан податак изражен у паду поверења према 12 испитаних институција у Босни и Херцеговини (просек 10%). Поверење у полицију у Босни и Херцеговини доживело је значајан пад у односу на други круг истраживања (2016). У Босни и Херцеговини је проценат оних који имају поверења са почетних 54% у првом кругу 2015. године, порастао на 60% (2016), да би онда тај проценат пао на 47% у трећем кругу. Разлика између другог и трећег круга износи знатних 13%.

Резултати истраживања показују стабилан тренд и раст процента испитаника који су уверени да је корупција присутна у свих дванаест испитиваних институција у Босни и Херцеговини – 60% (I круг 55%, II круг 57%, III круг 67%). Највећи број грађана (њих чак 74%) сматра да су инспекције/инспекторати најкорумпиранији. На другом месту по присуству корупције су институције здравства и парламент (72%). Трећу позицију деле четири институције које би требало да буду брана коруптивном понашању: полиција, судство, тужилаштво и царина (71%). На четвртом месту су општине/град (68%), затим институције образовања (64%), Агенција за превенцију корупције и координацију борбе против корупције и медији (60%), те на зачељу невладине организације (54%).

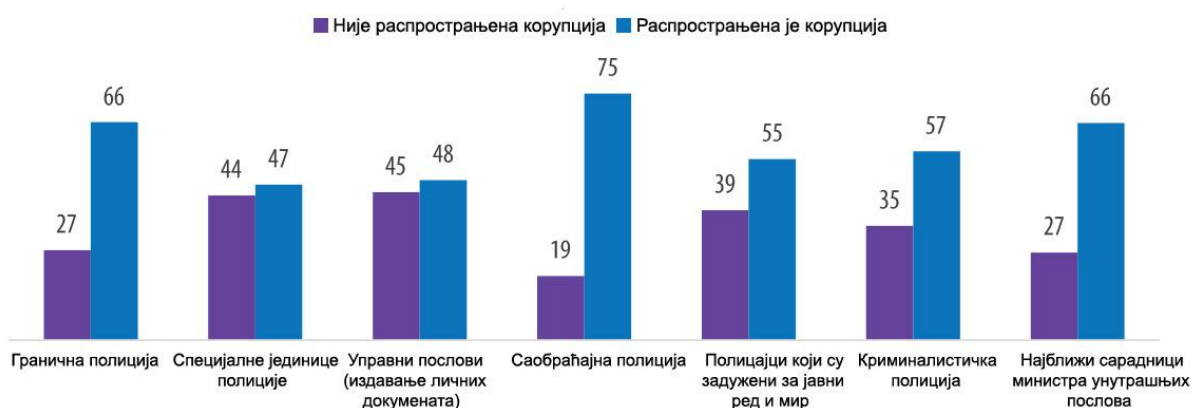
Графикон 1. Распрострањеност корупције у институцијама БиХ

Извор: Кржалић, 2017:18

Један од највећих проблема у вези са полицијом јесте, према мишљењу грађана, превелики утицај политичара на рад полиције. Стога, највећи проценат испитаника сматра да полиција у БиХ најмање делује као сервис грађана – 61% (I круг 67%, II круг 51%, III круг 66%), а највише као средство за заштиту интереса политичких партија – 30% (I круг 33%, II круг 28%, III круг 30%). Полиција се доживљава као средство за заштиту интереса политичких партија, а не као сервис грађана. Грађани верују да је корупција распрострањена у полицији, али када погледамо поједине делове полиције, видимо да та оцена варира и углавном се односи на саобраћајну полицију, граничну полицију, као и најближе сараднике министара унутрашњих послова.

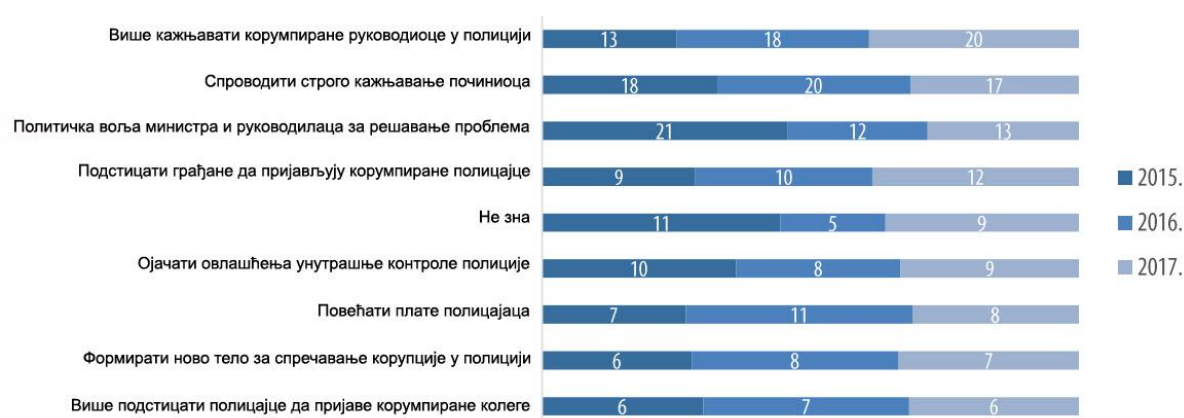
Графикон 2. Распрострањеност корупције унутар полиције

Извор: Кржалић, 2017:20

Стабилни налази показују да половина грађана Босне и Херцеговине сматра како се избор кандидата и запошљавање у полицији спроводе на непоштен начин, било уз помоћ пријатељских, било родбинских веза – 52% (I круг 49%, II круг 54%, III круг – 53%). Мали је број грађана који истиче да би, ако се нађе у прилици, пријавио случајеве корупције у полицији. Такав став најбоље илуструје слику јавности о раду полиције, односно њену разочараност у рад полиције, као и саму незаинтересованост за њене послове. Добијени резултати трећег круга истраживања о улози невладиних организација у борби против корупције, показују раст процента испитаника који улогу невладиних организација виде у директном учешћу у борби против корупције (Кржалић, 2017).

Графикон 3. Институције које треба да се боре против корупције у полицији 2015, 2016, 2017.

Извор: Кржалић, 2017:24

Коначно, требало би поменути и истраживање Дениса Хаџовића и сарадника из 2016, односно 2017. године, које се односи на антикорупцијски капацитет јавних набавки у безбедносном сектору. На ово истраживање се овом приликом нећемо детаљније освртати, будући да је посвећено једном ужем аспекту посматраног феномена (Hadžović et al., 2017).

3.3. Србија

3.3.1. Друштвени контекст

Српска држава и друштво су у свом развоју прошли кроз много тешких и сложених периода, од којих ћемо за потребе овог рада истаћи и појаснити само

неке. Од XIX века, када је створена савремена српска држава, до своје поновне независности 2006. године, Србија је прошла кроз више државних уређења и државних заједница чији је била конститутивни и најзначајнији део.

Крај Другог светског рата означио је и крај Краљевине Југославије и победу социјалистичке револуције. Комунистичка партија Југославије је уводећи свој модел социјалистичког система у почетку инспирисан Совјетским Савезом, а касније сопственим социјалистичко-самоуправним уређењем, драстично утицала на све аспекте друштва, па тако и на полицију, како на јавну народну милицију тако и на тајну звану УДБА (Управа државне безбедности). У овом систему пред владајућом идеологијом и свемоћном партијом владавина права и поштовање људских права, иако декларативно и законски уређени, долазе у други план. Све до деведесетих година XX века српска територија била је део Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и није било могуће формирање независне полицијске службе Србије, већ је она била део релативно централизоване полиције, тј. милиције, на савезном југословенском нивоу. Иако је и у социјалистичком периоду било покушаја децентрализације полиције, нарочито после Устава из 1974. године и увођења самоуправљања у вршење безбедносних функција, или преношења већег дела послова у надлежност република и покрајина, она никад није потпуно и до краја спроведена.

Деведесетих година XX века Србија је после крвавог грађанског рата на простору СФРЈ наставила државну заједницу са Црном Гором, прво под називом Савезна Република Југославија, а од 2003. године као Државна Заједница Србија и Црна Гора. Мада је у овом периоду уведен вишепартијски систем и кренуло се са постепеним престанком доминантне улоге друштвене својине, ове године су обележили аутократски режим, грађански рат и оружани сукоби на простору бивше СФРЈ, економске санкције и војна интервенција НАТО алијансе против Савезне Републике Југославије због Косова и Метохије. У овом тешком периоду полицијски интегритет озбиљно је угрожен, јер период рата, као и међународне санкције и изолација земље увек погодују ставу полицијских службеника да су насиље и корупција делимично оправдани. Уз све то, све више јача „кодекс ћутања“, јер су ратне околности учиниле да се учврсти тај вид солидарности у полицијским редовима. Главни задатак полиције није била заштита грађана,

њихових основних права и слобода, већ заштита владајућег режима и партије. Полиција је практично одвојена, супротстављена грађанима и коришћена у политичке сврхе надзора политичких противника, контроле избора и медија, као и за бројне друге злоупотребе далеко од идеала истинског јавног сервиса у служби свих грађана и заштите њихових права и слобода. О томе најбоље сведочи податак да у том периоду није било ниједног циљано спроведеног истраживања о односу полиције и јавности, али неколико истраживања шире тематике показују да је у овом периоду неповерење јавности у полицију оправдано веома изражено (Зекавица, Кешетовић, 2015).

Рушењем ауторитарног режима Слободана Милошевића 2000. године, у којем је и полиција одиграла значајну улогу када је у великим народним демонстрацијама 5. октобра престала да пружа отпор грађанима и великим делом им се и придружила, народ је јасно исказао потребу и жељу за увођење како државе, тако и полиције у модерне правне и истински демократске токове, што се првенствено огледало у идеји чланства у Европској унији и професионалних стандарда у полицији.

Влада Србије је већ наредне 2001. године започела реформу сектора безбедности у настојању да поврати поверење грађана. Главни правци реформе означени су као 4 Д: деполитизација, децентрализација, демилитаризација и декриминализација, при чему се акценат ставља на већу одговорност полицијских службеника. Најављене реформе донеле су утисак да је направљен пут ка изградњи институција правне државе очишћене од корупције и негативних утицаја претходног периода, али је убиство председника Владе Републике Србије Зорана Ђинђића марта 2003. године указало на велике и наслеђене проблеме у унутрашњем безбедносном сектору, који је било и јесте најтеже реформисати и довести до идеала истинског јавног сервиса свих грађана. Уставне реформе 2006. године, по стицању независности Србије, доносе предуслов за реформу целе државне управе, па наравно и полиције.

Српска полиција је данас централизована и налази се у оквиру Министарства унутрашњих послова. На челу структуре је министар, као политички функционер, и директор полиције, као професионалац. Дирекција полиције подељена је на

организационе јединице у седишту (нпр. управе за саобраћај, границу, криминалистику итд.), подручне организационе јединице – 27 полицијских управа (покривају целу територију државе) и специјалне јединице (Специјална антитерористичка јединица, Хеликоптерска јединица, Жандармерија и др.).¹⁶⁴

Обављање полицијских послова заснива се на начелима професионализма, сарадње, законитости у раду и сразмерности у примени полицијских овлашћења, као и на принципу рада са најмањим штетним последицама. Полиција се, такође, у свом раду придржава националних и међународних стандарда полицијског поступања, захтева утврђених Уставом, законима и другим прописима и актима Републике Србије, као и међународним уговорима и конвенцијама које је Република Србија усвојила.

Спољну контролу рада полиције врше Народна скупштина, Влада, надлежни правосудни органи, органи државне управе надлежни за одређене послове надзора и други законом овлашћени органи и тела, док је за унутрашњу контролу законитости рада полиције сада надлежан Сектор унутрашње контроле.

Према подацима из септембра 2016. године, Министарство унутрашњих послова има укупно запослених 42.817 службеника. Мада постоје подаци да је од овог броја 14.551 неуниформисаних запослених, а 28.266 униформисаних, ипак је тешко знати број полицијских службеника који су запослени на „правим“ полицијским пословима, јер има и униформисаних полицијских службеника који раде у администрацији (*Информатор МУП-а*, 2016).

У Закону о локалној самоуправи и Закону о главном граду који су усвојени крајем 2007. године (*Службени гласник РС*, број 127/2007), утврђена је могућност да градови оснују комуналну полицију. Њено успостављање детаљније је регулисано Законом о комуналној полицији из 2009. (*Службени гласник РС*, број 51/2009), а у пракси је почело да се примењује крајем 2010, односно почетком 2011. године.

¹⁶⁴ Организациона структура МУП-а Републике Србије доступна је на сајту: http://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/ministarstvo/organizacija!/ut/p/z1/hZBNC4JAEIZ_SwePOpOCaTc hUZlOOQ-dS2hsW6CurGvSv8_q1JfNbYbneYcZIEiAqxy5pk6iyor-j4le790F_Y4QDNamwXPTsK13G0 stA3YfcKBLZvohdP3FnkO5YTIcwwvUCOrRSskpBqmTL3iM_nXsk_igPe5_-IXMgXoj8eaBX5ZbDg SQ7Msmk0cp-fFKqbqYaath1ncGF4AUzZKPhN-MkGgXJCwjhY8vwb-pyU-oJ6pRfrY6PrjeVCEZT/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/?current=true.

Комунална полиција данас постоји у Београду и 24 града у Србији, али не и у општинама. Неке од надлежности комуналне полиције су непосредно одржавање комуналног и другог законом уређеног реда од значаја за комуналну делатност, остваривање надзора у јавном градском, приградском и другом локалном саобраћају, у складу са законом и прописима града, заштита животне средине у складу са утврђеним делокругом, заштита културних добара и др. (Kešetovic and Milosavljevic, „Municipal Police in the Republic of Serbia“, forthcoming).

Србија је и даље друштвено и политички традиционална, чак можда и у одређеној мери конзервативна држава, а на пољу демократизације и потпуног поштовања људских права и различитости напредује, али споро. Полиција, на пример, још води борбу са неким питањима попут потпуне деполитизације и увођења у професионалне оквире њеног рада, професионалног и каријерног напредовања, права разних ризичних мањинских група и особа, а има и доста простора за унапређење система демократске контроле над радом полиције. Модернизација у српској полицији је у току, активно се промовишу демократска начела, важност заштите људских права и толеранције – али постоји много простора за њено даље унапређење и институционално јачање полицијског интегритета као предуслова њене пуне професионализације.

3.3.2. Легислатива и кључни документи

Борба против корупције у полицији несумњиво је кључна тачка европских интеграција Србије, имајући на уму да је Европска комисија у Извештају о скринингу за *Поглавље 23: Правосуђе и основна права*, идентификовала полицију као посебно осетљиву област када се говори о корупцији. Прва Национална стратегија за борбу против корупције у Србији је усвојена 2005. године, а наредне године донет је и Акциони план за њено спровођење. Агенција за борбу против корупције је у свом извештају из 2012. године известила да су у највећој мери остварени циљеви у области установљавања правног и институционалног оквира за превенцију и сузбијање корупције, спречавања сукоба интереса у јавном сектору, укључивања у регионалну и међународну борбу против корупције, као и успостављања етичких стандарда и транспарентног финансирања политичких

странака, али да поједина питања уопште нису или су само делимично решена. Као пример наведени су реформа правосуђа, процеси приватизације и јавних набавки, недовољно учешће јавности у законодавном процесу и буџетском планирању, и др.

Нерешени проблеми довели су до доношења друге Стратегије за период од 2013. до 2018. године. Општи циљ документа јесте „да се корупција, као препрека економском, социјалном и демократском развоју Републике Србије, у највећој могућој мери отклони“, а последице корупције уочене су као елементи који воде осиромашењу друштва и државе, паду поверења грађана у институције и смањењу обима страних инвестиција.

Исте године, 2013, донет је и Акциони план за спровођење Стратегије, који је предвидео осам мера и тридесет једну активност за полицију. План је ревидиран 2016. године, при чему је напоменуто да је једна мера у потпуности реализована, а једна делимично.

Године 1991. Србија је донела Закон о унутрашњим пословима, који је са изменама остао на снази све до 2005. године. Унутрашње послове државне управе обављало је Министарство унутрашњих послова, а унутрашњи послови су законом утврђени послови чијим обављањем надлежни републички органи остварују безбедност Републике и њених грађана и обезбеђују остваривање Уставом и законом утврђених других права грађана. За обављање одређених послова у Министарству унутрашњих послова образоване су организационе јединице чији делокруг, организацију и седиште утврђује министар унутрашњих послова.

Закон о полицији из 2005. године афирмише законит и професионалан рад припадника полиције и даје један другачији приступ нормативноправном уређењу концепта безбедности и полицијских послова. Јасно је да је један од захтева при изради овог акта хармонизација српског правног система са стандардима Европске уније, тако да су смернице биле решења из европске правне праксе. Овим законом концепт јавне безбедности значајно је проширен, јер је полиција у обавези да пружи заштиту живота, права и слобода свим људима, а не само

грађанима који су наши држављани. Он, такође, доноси и нека нова полицијска овлашћења, као што су противтерористички преглед, јавно расписивање награде, снимање на јавним местима, полиграфско тестирање, прикупљање, обрада и коришћење личних података (Никач, 2006).

Данас су рад полиције, надлежност и овлашћења регулисана Законом о полицији из 2016. године, са изменама из 2018. Законом се уређују унутрашњи послови, организација и надлежност Министарства унутрашњих послова, полицијски послови, организација и надлежност полиције, као и друга питања од значаја за рад полиције и Министарства. Сходно њему, српска полиција представља организовани начин обављања законом уређених послова, а чине је полицијски службеници који, у обављању полицијских и других унутрашњих послова, штите и унапређују безбедност грађана и имовине, поштујући Уставом зајемчена људска и мањинска права и слободе и друге заштићене вредности у демократском друштву, уз могућност употребе средстава принуде у складу са Уставом и законом (Закон о полицији, 2016; 2018).

Закон је увео три превентивне антикорупцијске мере – тест интегритета, анализу ризика од корупције и проверу промене имовинског стања, али је примена ових мера требало да буде уређена подзаконским актом који је министар унутрашњих послова требало да донесе најкасније до фебруара 2017. године.

Прва мера – тест интегритета, дефинише се као „контрола реакције и поступања запосленог у симулираној ситуацији, која је идентична његовим радним активностима, без обавезе претходног обавештавања организационе јединице у којој је тестиран запослен“, а служи као „индикатор за покретање предистражног поступка, процену и анализу ризика од корупције, откривање повреда службене дужности, промену методологије рада и процедура приликом непосредног поступања запослених, као и утврђивања врсте и потребе за обукама запослених“.

С обзиром на то да поменути подзаконски акт није донет у предвиђеном року, Сектор унутрашње контроле није имао законског основа за спровођење теста интегритета и ова мера у Министарству унутрашњих послова није ниједном спроведена. Законски основ је недавно обезбеђен доношењем Закона о изменама

и допунама Закона о полицији (*Службени гласник РС*, број 24/2018), који прецизира шта тест интегритета обухвата, као и да он може да буде позитиван или негативан, с тим што негативан резултат има за последицу покретање и вођење дисциплинског поступка. Иницијатива за покретање теста интегритета доноси се на основу анализе противправног поступања запослених, анализе ризика и угрожености од корупције, обавештајних сазнања о противправним појавама или притужби на рад запослених у Министарству. Поступак спровођења се покреће на писану и образложену иницијативу министра, директора полиције или начелника Сектора. Одлуку о испуњености услова за спровођење теста интегритета доноси начелник Сектора унутрашње контроле.

Друга мера – анализа ризика од корупције подразумева „стварање јединствене методологије на основу које се препознају, идентификују и процењују ризици од корупције и утврђују институционални и појединачни фактори који омогућавају корупцију, препознату регистром ризика“. Она се састоји од препорука и мера, и контроле њихове примене, неопходних за спречавање, ублажавање и елиминисање вероватноће појаве корупције или последица корупције, а врши је Сектор унутрашње контроле у сарадњи са Агенцијом за борбу против корупције. Начин спровођења анализе ризика од корупције прописује министар.

Трећа мера – провера пријаве и промене имовног стања запосленог састоји се од вођења евиденције имовног стања руководиоца и запослених на високоризичним радним местима у Министарству од стране Сектора унутрашње контроле, а исти су дужни да пријаве промену свог имовног стања на годишњем нивоу.

Иако овај законски акт служи као правна основа за свеобухватну реформу полиције, полицијска служба, ипак, остаје централизована власт, одржава структуру централизоване државе и српски полицијски службеници и даље имају веома мало дискреционих права.

Важно је поменути и Кодекс полицијске етике који је донет 2006. године, и то ради остваривања највиших националних и међународних стандарда полицијског поступања и подршке владавини права. Сходно Кодексу, полицијски службеници се у обављању полицијских послова и обуци за њихово обављање, односно

извршавању закона и других прописа, руководе етичким принципима утврђеним овим националним кодексом, у складу са Европским кодексом полицијске етике. У Кодексу стоји да се одговорност полиције – држави, грађанима и њиховим представницима, обезбеђује спољном контролом полиције коју спроводе законодавни, извршни и судски органи, али и да полиција учествује у промовисању механизма одговорности, заснованих на комуникацији и узајамном разумевању грађана и полиције. Полицијски службеници су до 2011. године били више у моралној обавези да се придржавају Кодекса, али изменама Закона о полицији у овој години, то им је постала и законска обавеза.

3.3.3. Службене статистике о корупцији и другим неприхватљивим понашањима у полицији

Унутрашњу контролу рада полиције и других запослених Министарства унутрашњих послова врши Сектор унутрашње контроле којим руководи начелник. Начелник редовно и периодично подноси извештаје о раду Сектора министру, али и надлежном јавном тужиоцу, о радњама предузетим у циљу откривања кривичних дела. Основни начин сазнања да је извршено неко од кривичних дела корупције је оперативна делатност полиције која, применом оперативно-тактичких и техничких мера и истражних радњи, прикупља и обезбеђује доказне информације (Бошковић, 1998).

Сектор унутрашње контроле настао је трансформацијом Службе генералног инспектора некадашњег Ресора јавне безбедности, а касније и генералног инспектора истог ресора. Служба је основана 2001. године доношењем Правилника о раду Службе генералног инспектора, али је процес стварног конституисања Службе започео након именовања првог генералног инспектора 2003. године.

У последњем извештају Сектора унутрашње контроле за 2017. годину, стоји податак да је Сектор поднео укупно 171 кривичну пријаву, против 229 лица. Од укупног броја лица њих 65%, тј. 149 лица су полицијски службеници и други запослени у Министарству. Остала лица су из Управе царине (укупно 16

запослених) и грађани код којих су постојали основи сумње да су заједно са полицијским службеницима учествовали у извршењу кривичних дела.

Преглед поднетих кривичних пријава против полицијских службеника и других запослених у Министарству унутрашњих послова, можемо видети на следећој табели:

Табела 6. Поднете кривичне пријаве Сектора унутрашњих послова против полицијских службеника и других запослених у Министарству

Година	2017.
Број кривичних пријава	142
Број кривичних дела	388
Број кривичних дела из области корупције	324
Број полицијских службеника и других запослених у МУП-у	149
Број полицијских службеника који су ухапшени и којима је одређена мера задржавања	52

Извор: Сектор за унутрашњу контролу, 2018.

По линијама рада, то изгледа овако:

Табела 7. Број полицијских службеника и других запослених у Министарству по линијама рада против којих су поднете кривичне пријаве Сектора

Општа надлежност	45 (30,2%)
Управни послови	35 (23,5%)
Саобраћајна полиција	32 (21,5%)
Криминалистичка полиција	15 (10,1%)
Гранична полиција	13 (8,7%)
Остале организационе јединице МУП-а	9 (6%)

Извор: Сектор за унутрашњу контролу, 2018.

Од укупног броја пријављених кривичних дела са елементима корупције (361), полицијски службеници и други запослени у Министарству извршили су 324 кривична дела (89,75%), док су грађани извршили 37 кривичних дела (10,25%). У односу на укупан број извршених кривичних дела од стране полицијских службеника у 2017. години (388), кривична дела са елементом корупције (324) износе 83,5%, као што показује следећа табела:

Табела 8. Пријављена кривична дела са елементима корупције

Година	2017.
Злоупотреба службеног положаја, чл. 359 КЗ	259
Примање мита, чл. 367 КЗ	71
Давање мита, чл. 368 КЗ	22
Трговина утицајем, чл. 366 КЗ	6
Злоупотреба положаја одговорног лица, чл. 234 КЗ	3
Укупан број	361

Сектор је, такође, током 2017. године предложио да се предузму мере према 323 полицијска службеника и других запослених у Министарству због пропуста и неправилности у раду. Од тога против 245 полицијских службеника због тешке повреде службене дужности, против 19 због лаке повреде службене дужности, а за 25 је предложена мера упозорења због утврђених пропуста у раду. Предложено је, такође, да се 21 извештај достави начелницима полицијских управа и организационих јединица у Министарству како би према 34 полицијских службеника предузели адекватне мере.

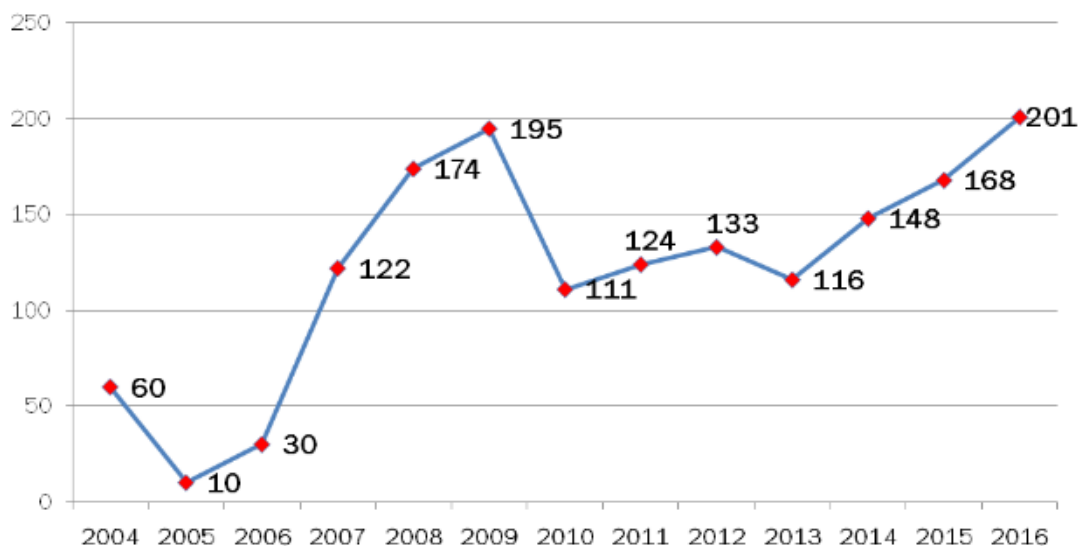
Табела 9. Преглед броја предложених мера Сектора унутрашње контроле за покретање дисциплинског поступка

Преглед броја предложених мера СУК-а за покретање дисциплинског поступка	Број полицијских службеника против којих су предложене мере у 2017. години
Предлог за покретање дисциплинског поступка због тешке повреде службене дужности	245
Предлог за покретање дисциплинског поступка због лаке повреде службене дужности	19

У току 2017. године примљено је укупно 6.250 позива грађана. Сектор је примио у рад 4.792 документа (поднесци, притужбе, службене белешке, информације и други документи) у којима је указивано на злоупотребе службеног положаја и друге незаконитости и непрофесионално поступање полицијских службеника. У истом периоду окончан је рад на провери навода из 4.740 предмета (СУК, 2018).

Анализа службених статистика Сектора унутрашње контроле Министарства унутрашњих послова Републике Србије за период од 2004. до 2016. године показује како у Србији годишње буду поднете у просеку око 123 кривичне пријаве, од којих се већина односи на корупцију. Само у годинама 2005. и 2006. уочава се велико одступање од овог просека – тако је у 2005. години поднето 10 кривичних, а у 2006. укупно 30 кривичних пријава, јер се радило о периоду самог почетка успостављања рада Службе генералног инспектора као првог институционалног механизма унутрашње контроле полиције.

Графикон 4. Број поднетих кривичних пријава од стране СУК-а за године 2004–2016.

Извор: Сектор за унутрашњу контролу, 2017.

Корупција је појава коју је тешко директно истраживати и мерити, па је потребно да уз статистике о евидентираним коруптивним радњама полицијских службеника, користимо и податке више истраживања јавног мњења.

У периоду транзиције у Србији је био изражен проблем успостављања квалитетних односа између заједнице и полиције. Показало се кључним да у друштву постоји релевантан ниво задовољства грађана радом полиције и њему последичног поверења грађана у њу, јер у супротном грађани нису спремни да сарађују са полицијом, а без информација грађана, полиција не може успешно да открива и спречава кривична дела – а нарочито не она која настају у њеним редовима. Истраживања јавног мњења о полицији, перцепцији безбедности и страху од виктимизације у Србији спроводе се већ скоро две деценије. Резултати показују врло низак ниво поверења грађана Србије у полицију средином и крајем деведесетих година, али након опсежних и комплексних реформи сектора безбедности, а поготово полиције у Србији, истраживања после двехиљадитих показују изванредан тренд пораста поверења грађана у полицију, праћено скорашњим поновним опадањем овог поверења.

Једно од највећих истраживања међу полицијским службеницима у Србији спроведено је 2011. године од стране Сектора унутрашње контроле полиције у оквиру твининг пројекта „Реформа полиције: унутрашња контрола“. Инструмент истраживања била је анкета, заснована на анонимности и добровољности, а спроведена је у свим полицијским управама и у једној полицијској станици у свакој полицијској управи. Укупно је подељено 15.000 упитника, а учествовало је 10.168 службеника, што представља високу стопу одговора (СУКП, 2012).

Што се тиче радног искуства анкетираних полицијских службеника, највише их је било у категорији од 11 до 20 година радног искуства (34,5%), старости од 31 до 40 година (36,2%), а 56,1% имају средњу школу. У анкети је учествовало и 179 руководиоца. Анкетом су обухваћене све линије рада, а највише анкетираних било је из полиције опште надлежности (4.441). Чак 74,2% је изјавило да ради директно са грађанима, што представља погодно тле за развој корупције (СУКП, 2012).

Полицијски службеници у највећем броју (37,3%) сматрају да је корупција „сваки вид користи која се оствари за учињену недозвољену радњу“. Примање поклона мање вредности само 3,0% анкетираних сматра корупцијом. Око 13,4% анкетираних је изјавило да има информације о корумпираним колегама – 1.358.

Њих 11,7% је изјавило да је случај пријавило старешини, а чак 76,8% полицијских службеника нису предузели ништа након сазнања да је неки њихов колега примио мито. Посебно забрињава што је само 8,1% анкетираних изјавило да су против пријављеног корумпираног службеника предузете мере. Највећи број корумпираних колега обављао је послове контроле саобраћаја – 38,9%, а грађани су полицајцима најчешће давали новац, сматра 1.150 испитаних. Интересантно је да највећи број анкетираних полицајаца сматра да у МУП-у не постоји корупција – чак 60,9%, а 25% их је изјавило да постоји велики број корумпираних полицијских службеника. Њих 48,5% сматра да Министарство предузима адекватне мере према корумпираним полицијским службеницима. Чак 81,1% анкетираних је негирало да је икада примило поклон за учињену услугу, а 8,7% их је изјавило да су га примили. Око 35,4% испитаника је изјавило да им је понуђен поклон, а 53,8% да им никада није понуђен поклон. Као најчешћу помоћ полицијски службеници издвојили су помоћ приликом добијања личних докумената, њих 1.115 испитаника, а затим следи помоћ да се избегне одговорност за учињени саобраћајни или неки други прекршај – 426 (СУКП, 2012).

Анкетирани су и грађани, којима је подељено 5.000 упитника, а прикупљена су укупно 2.224 одговора (од тога 2.191 грађанин је попунио упитник у полицијској управи, а 33 грађана на веб-страници Сектора), од чега су 1.344 особе мушког пола, 778 су жене, док 102 особе нису попуниле место за податак о полу (СУКП, 2012).

Резултати су показали да грађани у највећем броју (31,9%) под појмом корупције подразумевају сваки вид користи која се оствари за учињену недозвољену услугу, а на другом месту је „давање новца полицијском службенику“ (21,4%). Интересантно је да се давање поклона мање вредности готово и не сматра корупцијом – само 4,0% испитаника изабрало је овај одговор. Здравство је издвојено као област у којој је корупција најзаступљенија – 1.380 испитаника је то изабрало, а полиција је на трећем месту и њу најкорумпиранијом сматра 504 испитаника. Око 82,2% анкетираних изјављује да им полицијски службеник никада није тражио поклон, а 12,9% је изјавило да је имало такво искуство, а средство размене најчешће је било новац. Само је трећина грађана од којих су

полицејски службеници тражили мито пријавила то надлежним органима. Као најчешћу помоћ добијену од полицејских службеника, грађани су навели помоћ код саобраћајних прекршаја – њих 109. Око 43,7% грађана се позитивно изјаснило о напорима МУП-а на плану сузбијања корупције, док 38,7% сматра да мере Министарства нису адекватне (СУКП, 2012).

Закључак истраживања гласи да је друштвеноекономска и политичка ситуација у српском друштву тешко погођена и ситном и системском корупцијом, а ни полиција није изузетак. Борба против корупције наилази на низ препрека – неке од њих су неспремност сведока да сарађују са полицијом и размишљање о корупцији као о уобичајеној културно прихватљивој пракси, што говори о високом нивоу неповерења грађана у полицију Србије.

Као и све друге постсоцијалистичке земље у овом делу Европе, и Република Србија припада групи оних земаља у којима је ниво корупције веома висок, и где је корупција присутна у свим сферама друштвеног живота (Милошевић, Милашиновић, Кешетовић, 2010:169). Значајне друштвене промене и догађаји који су се одиграли на овим просторима створили су погодно тло за развој корупције. У таквим условима скоро да и није било мера за сузбијање корупције, па је она постала, такорећи, уобичајена појава. Поверење грађана Србије у полицију релативно је нестабилно и готово једнако осцилира и према вишим и према нижим вредностима. Из истраживања *TNS Medium Gallup* из 2013. године (*TNS Medium Gallup*, 2013:28), сазнајемо да заправо готово двотрећинска већина грађана Србије (60%) верује у жељу и способност полиције да се обрачуна са највећим безбедносним проблемима, али да је истовремено чак трећина њих скептична по том питању. Као главне разлоге своје подозривости у односу на мотивацију и способност полиције, грађани у истом истраживању наводе проблем корупције и утицаја политичара и других моћника. Истраживање исте куће из 2014. године показује веће задовољство радом полиције него претходне године, а највећи пораст задовољства грађана огледа се у раду полиције на решавању убиства и покушаја убиства. Глобални барометар корупције из 2013. године износи податак да је српска полиција на првом месту по корумпираности у региону. Имајући на уму да је светски просек перцепције корупције 60%, чињеница да 69% грађана Србије сматра да је полиција корумпирана, прилично је

изнад просека (Ђорђевић, 2013). Глобални барометар корупције у извештају из 2016. године фокусирао се на саобраћајну полицију, у којој су грађани пријавили највише случајева подмићивања. Чак 31% испитаника од оних који су имали посла са саобраћајном полицијом тврдило је да је платило мито (*Transparency International, Global Corruption Barometer*, 2016).

Према подацима „Трансперенси интернешенела“ из 2015. године може се утврдити да више од половине грађана Србије (51,0%) сматра како је ниво корупције у земљи остао исти. Изразито мали део испитаника из Србије сматра да се ниво корупције смањило, свега 2,0%, а 14,0% грађана мисли да се ниво корупције у земљи повећао. Већина грађана Србије (73,0%) сматра корупцију озбиљним проблемом. Слично је и ако се сагледа мишљење о томе у којој је мери корумпирана Влада државе, тако да близу половине грађана Србије (42%) сматра да је Влада корумпирана у великој мери (*Transparency International*, 2015).

Што се тиче мишљења о успешности Владе у сузбијању корупције, према резултатима „Трансперенси интернешенела“ из 2015. године, 29,0% грађана Србије сматра да Влада није ефикасна у сузбијању корупције, а 26,0% сматра да је њихова Влада чак врло неефикасна у сузбијању корупције (*Transparency International*, 2015).

3.3.4. Истраживања полицијског интегритета

Савремено схватање полицијског интегритета подразумева професионалност и законитост у раду, пуну транспарентност, сервисно оријентисани рад, заштиту људских права и слобода и пуну одговорност. Правила организације представљају један од основних елемената теорије интегритета. Садржај правила у оквиру којих се одређена понашања сматрају забрањенима и сагласност око тога која ће правила бити спровођена, разликују се од заједнице до заједнице. Такав начин постављања и придржавања правила може бити погодан за неприхватљива понашања, попут узимања бесплатних поклона или вербалног насиља. Уз чињеницу да је српска полиција централизована, негативне околности деведесетих година допринеле су томе да се и закони доносе у складу са друштвеним приликама.

Други елемент теорије интегритета – откривање и истраживање недоличног понашања полиције, обухвата прилично широк распон ситуација: од тога да ће неко учинити коруптивно дело до тога да се неће етички понашати (нпр. да ће злоупотребити положај у струци или неоправдано користити и применити силу). Оваква употреба силе се у нашој полицији ретко сматра непримерним и/или недопустивим понашањем, јер је такав начин опхођења био присутан у полицијским редовима за време оружаних сукоба, а кадрови који су и данас активни у полицији понекад поступају под утицајем тих прошлих, ратних и конфликтних времена.

„Кодекс ћутања“ у српској полицији може се сматрати делом полицијске културе. Млади полицијски службеници који имају мање радног стажа, често од колега са више радног стажа преузимају „кодекс ћутања“ као образац понашања у сврху продубљивања колегијалности међу службеницима. Истовремено, полицијски службеници не доводе у питање етику, односно већина њих не би поднела пријаву ако затекне колегу како испија бесплатну шољицу кафе или прима неки бесплатни поклон.

Теорија интегритета има везе и са утицајем друштвене и политичке околине на полицију. У Србији су се непотизам и корупција прилично раширили преласком са социјализма на капитализам, при чему је приватизација дала плодно тло за заузимање положаја, а давање мита постало подразумевајућа појава на свим нивоима, од државног до приватног.

Грађани корупцију виде као свеprisутну. Када је реч о полицији, сматра се да би превенција корупције у таквој организацији требало да буде интензивнија баш зато што се она налази на првој линији одбране од корупције.

Истраживања јавног мњења о полицији у Србији се спроводе већ две деценије, а када је у питању полицијски интегритет, фокус истраживања углавном је на корупцији. У истраживању (не)задовољства јавног мњења радом државних институција спроведеном у периоду од 2. до 8. марта 1996. године од стране агенције „Партнер“, свега 28,2% испитаника рекло је да је задовољно радом МУП-а, који се иначе котира иза Војске (38,5% задовољних), а испред органа

правосуђа (26,0% задовољних) и републичке Владе (20,1% задовољних). И по проценту испитаника који су незадовољни његовим радом (32,3%) МУП је, такође, на другом месту иза Владе (42,5%), а испред правосудних органа (30,8%) и Војске (20,1%).

Емпиријско истраживање жртава криминала спроведено на узорку од 1.094 становника Београда у пролеће 1996. године, као потпројекат шире студије о жртвама, а вођено од стране организације UNICRI (*United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute* – Међурегионални правни и кривични истраживачки институт Уједињених нација), показује како је свега 26,1% респондента мишљења да је полиција добра у свом послу, 42,4% сматра да није добра, док је 31,5% неодлучно. Запажа се веза између задовољства полицијом и старости, пола, образовања и занимања испитаника. Уочена је и извесна разлика у оцени рада полиције између испитаника који су раније били виктимизирани неким кривичним делом и оних који то нису, при чему виктимизирани дају гору оцену рада полиције. Испитаници који су били виктимизирани кривичним делима као разлоге незадовољства наводе: начин на који је полиција реаговала на кривичну пријаву; начин поступања по пријави; недовољно ангажовање полиције; непроналажење украдене имовине; неуспех полиције да ухвати починиоца; незаинтересованост полиције; необавештавање од стране полиције о току истраге; некоректност и нељубазност и спор одзив. Овим истраживањем дошло се до још једног податка који би могао бити значајан за проблем поверења грађана у полицију. Наиме, 189 испитаника изјавило је да је неко од државних службеника у току 1995. године од њих тражио мито или ставио до знања да очекује мито за услугу. Од тог броја 40,7% навело је да се радило о полицајцу. На питање да ли су корупцију пријавили полицији, само један од њих одговорио је потврдно.

Требало би поменути и испитивање Института за политичке студије из јануара 1997. по којем је 7,1% испитаника изјавило да има велико, а 19,7% делимично поверење у полицију, док 33,0% има мало, а 33,7% нема никакво поверење у њу (Кешетовић, 2000а). Неповерење у полицију нарочито је било изражено код припадника националних мањина.

На забрињавајуће низак интегритет полиције упућује и констатација начелника Секретаријата унутрашњих послова у Београду, генерал-мајора Петра Зековића, у излагању пред одборницима Скупштине Београда у јулу 1996. године да „за разлику од западноевропских и земаља у транзицији, код нас постоји готово потпуно одсуство спремности грађана за сарадњу са полицијом“. Одговарајући на питања одборника у вези са најтежим кривичним делима, као што су убиства и разбојништва, он је додао да „оно што посебно забрињава је одсуство воље грађана да помогну полицији при решавању ових кривичних дела. Треба се запитати како је могуће да неко буде убијен усред дана, на јавном месту, а да нико од пристуних не жели да, макар и анонимно, достави неки податак који би истрагу усмерио на прави траг“ („О стању јавне безбедности“, *Милиционер*, број 227/1996, стр. 2).

Београдски центар за безбедносну политику од 2012. године редовно истражује интегритет полиције. У последњем извештају за 2016. закључује се да је ослабљен интегритет полиције у Србији, да само три одсто грађана верује како нема корумпираних полицајаца, а седам од десет грађана Србије истиче да постоји корупција у полицији. Огромна већина грађана (76%) сматра да је рад полиције политизован.

Сектор унутрашње контроле је до краја јуна 2016. године поднео 116 кривичних пријава против припадника МУП-а, највише за злоупотребу службеног положаја (50) и примање мита (36). Поднета је и једна пријава због трговине утицајем. Током 2015. то је учињено за 173 полицијска службеника, док су најбројније пријаве за примање мита (111) и злоупотребу службеног положаја (86), а следе превара (37), несавестан рад у служби (23) и давање мита (21). Министарство унутрашњих послова саопштило је и да су остале организационе јединице, поред Сектора унутрашње контроле, током 2015. године поднеле укупно 587 кривичних пријава против полицијских службеника због извршења различитих кривичних дела, али не зна се које су то организационе јединице и на основу којих овлашћења су то учиниле (Елек, Ђорђевић, Мандић, Ерцег, 2016).

У истом извештају наводи се да правила по којима се подносе притужбе на рад полиције нису довољно јасна и доступна, што одвраћа грађане од жалби, а

результат је да се поднете притужбе у 90% случајева окончавају закључком да није било повреде права грађана.

Аутори, у истом извештају, износе мишљење да новим законом нису разграничене надлежности Сектора унутрашње контроле и других организационих јединица које се баве истом или сличном проблематиком и да не постоји ниједна одредба која уређује координацију између ових организационих јединица, чиме остаје проблем преклапања надлежности.

У 2016. години је, како се истиче даље, спроведен поступак смањења броја запослених у МУП-у. Овај поступак одрађен је брзо, стихијски и без плана, критеријуми за отпуштање нису били познати јавности и већина запослених, у првом тренутку пребачена на радна места са планом да се она укину, вратила се на старе позиције (Елек, Ђорђевић, Мандић, Ерцег, 2016).

Редовни годишњи извештај Заштитника грађана износи да се од 1.282 примљене притужбе на рад министарстава у 2016. години, укупно 552 односе на Министарство унутрашњих послова, што чини готово половину (43,05%) укупног броја. У односу на претходну годину није забележен значајан пораст (551 притужба у 2015. години), али представља значајан пораст у односу на 2014. када је било 330 притужби. Од притужби примљених у 2016. години, 222 односиле су се на полицијске послове, а 98 на управне послове.¹⁶⁵

У оквиру пројекта „Пулс интегритета и поверења у полицију на Западном Балкану” у јуну 2017. године спроведено је истраживање о ставовима грађана о полицији, које је показало да више од половине становништва у Србији (56%) има поверења у полицију. Како наводе истраживачи, степен поверења се у последње три године незнатно, али константно повећава, али остаје испод светског просека који износи од 60 до 90 посто. Грађани су у односу на 2016. годину мање изјављивали да су приметили корупцију у полицији, па тако 68% испитаника сматра да је полиција изразито корумпирана, док је претходне године тако

¹⁶⁵ Internet,

<http://www.ombudsman.rs/attachments/article/5191/Godisnji%20izvestaj%20Zastitnika%20gradjana%20za%202016.%20godinu.pdf>.

мислило 72% становништва; али само 4% грађана Србије сматра да у полицији уопште нема корупције.

У оквиру истог пројекта, у извештају из 2015. године, Београдски центар за безбедносну политику истраживао је транспарентност рада полиције, утицај политичких интереса на оперативни рад полиције, управљање људским ресурсима, управљање финансијама и унутрашњу контролу и спољни надзор рада полиције. Центар је навео да је добро што је Министарство унутрашњих послова уочило проблем нарушеног интегритета полиције и уочио да је нови стратешки приоритет МУП-а јачање одговорности полиције и механизма унутрашње контроле ради сузбијања корупције у полицијским редовима. Ово се види из реформе полиције из 2015. године, у оквиру које су новим Законом о полицији уведене нове антикорупцијске мере, о чему је већ било речи, али и успостављен делотворни систем управљања људским ресурсима. Аутори су још навели и да је током ове године три пута одложено усвајање овог закона, а „нови Сектор за људске ресурсе, као главни носилац реформи у овој области, још не функционише иако је промена управљања кадровима започета још пре четири године“. Као основни предуслови за даљи развој полиције установљени су деполитизација, транспарентност у будућим реформама и успостављање ефикасног система унутрашње контроле.

Сваки трећи грађанин мисли да полиција углавном ради у служби грађана (37%), што не представља побољшање у поређењу са претходном годином. Сваки други грађанин (58%) сматра да полиција најмање ради у служби грађана.

Арогантност или суровост су прве асоцијације на полицајца (10%), а грађани их виде и као корумпиране (8%). Полицајке грађани углавном доживљавају као љубазне и лепе, и три пута мање корумпиране од њихових мушких колега.

Око 46% грађана сматра да су личне пријатељске и рођачке везе један од начина да се дође до запослења у полицији, затим долазе политичке везе, па тек онда јавни конкурс. Чак 70% грађана Србије сматра да политика прекомерно утиче на рад полиције (Елек, 2017).

ЧЕТВРТИ ДЕО: МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

1. Предмет, циљеви и хипотетички оквир истраживања

Као што је истакнуто у уводним деловима, два основна теоријска приступа корупцији у полицији битно се разликују у односу на крајњи циљ који постављају – визију полицијског интегритета. Док традиционални административно-индивидуални приступ који се заснива на теорији „труле јабуке“ дефинише полицијску организацију са високим степеном полицијског интегритета као организацију која се ослободила свих морално дефицијентних појединаца и која улаже знатне напоре у превенцију уласка таквих особа у полицијски систем – знатно савременији организационо-културолошки приступ, који се заснива на организационој теорији, као полицијску организацију коју карактерише висок ниво полицијског интегритета описује ону која је развила професионалну културу нетолерантну према корупцији.

Зато је предмет овог истраживања институционални интегритет полиције, односно нормативни и вредносни систем полиције који је чини отпорном на све изазове злоупотребе специфичности полицијског посла. Димензије интегритета, главна истраживачка питања и основни циљеви истраживања истакнути су у уводу.

Хипотетички оквир истраживања чине једна генерална и шест појединачних хипотеза. С обзиром на то да у Србији још није спроведено озбиљније истраживање полицијског интегритета, полази се од следеће нулте хипотезе:

X: Не постоје статистички значајне разлике у димензијама интегритета полиције у Србији (прописи, примена прописа, „кодекс ћутања“ и утицај друштвене средине) с обзиром на социодемографске карактеристике полицијских

службеника (стручна спрема, облик полицијског образовања, дужина стажа у полицији, радно место, годиште, пол).

Појединачне хипотезе

На основу генералне хипотезе, формулисане су следеће појединачне хипотезе које ће бити испитане:

X1: Не постоје статистички значајне разлике у степену информисаности полицијских службеника о правилима у вези са неприхватљивим облицима понашања у служби с обзиром на њихове социодемографске карактеристике.

X2: Не постоје статистички значајне разлике у степену у којем полицијски службеници подржавају правила у вези са неприхватљивим облицима понашања у служби с обзиром на њихове социодемографске карактеристике.

X3: Не постоје статистички значајне разлике у степену информисаности полицијских службеника о санкцијама које им прете у случају кршења правила у вези са неприхватљивим облицима понашања у служби с обзиром на њихове социодемографске карактеристике.

X4: Не постоје статистички значајне разлике у ставовима полицијских службеника према санкцијама које им прете у случају кршења правила у вези са неприхватљивим облицима понашања у служби с обзиром на њихове социодемографске карактеристике.

X5: Не постоје статистички значајне разлике у степену колико тешким полицијски службеници процењују поједине неприхватљиве облике понашања у служби с обзиром на њихове социодемографске карактеристике.

X6: Не постоје статистички значајне разлике у нивоу спремности полицијских службеника да пријављују неприхватљива понашања својих колега с обзиром на њихове социодемографске карактеристике.

Појединачне хипотезе управо рефлектују модел интегритета којим се служимо, а који се састоји од елемената наведених у теоријском делу: 1) организациона правила (информисаност и подршка); 2) контрола недоличног понашања (информисаност и ставови о санкцијама); 3) кодекс ћутања (ниво спремности да пријаве неприхватљиво понашање); 4) друштвени контекст (колико тешким се процењују поједина понашања – у корумпираном друштву полицајци су сензибилисани и мање примећују таква понашања).

2. Метод истраживања

Сложеност феномена полицијског интегритета, хипотетички оквир и постављени циљеви истраживања определили су комплементарну примену више метода за прикупљање искуствене евиденције и за њену анализу.

У сврху мерења полицијског интегритета као функције полицијске организације и полицијске културе, коришћен је стандардизовани квантитативни упитник који је пре употребе верификован. Аутори упитника су Карл Б. Клоккарс и Сања Кутњак Ивковић, а у сврху примене упитника у свакој појединачној земљи, врше се прилагођавања конкретном друштвеном контексту.

У упитнику је описано четрнаест хипотетичких ситуација које покривају широк спектар понашања: од оних која се примарно односе на сукоб интереса до случајева мита и крађе у служби. Од испитаника се тражи евалуација сваке од тих ситуација давањем одговора на седам питања. Шест од тих седам питања креирано је у сврху процене нормативне тенденције полиције да се одупре изазовима злоупотребе овлашћења. Питања су постављена у паровима тако да се од испитаника тражи: (1) њихов лични став и процена става већине полицијских службеника о озбиљности презентоване ситуације, (2) став о томе каква би санкција требало да уследи за описано понашање полицијског службеника и процена санкције каква би највероватније уследила у таквој ситуацији, као и (3) ниво личне спремности за пријављивање неприхватљивог понашања полицијског службеника у описаној ситуацији и процена тог нивоа код већине полицијских службеника. Последњим од тих седам питања од испитаника се

тражи да процене да ли би понашање полицијског службеника описано у замишљеној ситуацији у стварности представљало кршење правила службе.

Ситуације презентоване у упитнику представљају уобичајене облике неприхватљивог понашања полицајаца у Србији, при чему се посебно водило рачуна о томе да буду јасне, лишене збуњујућих и компликованих детаља који би могли довести до амбиваленције при интерпретацији описаног понашања полицијског службеника и процени његових мотива. Неке од тих ситуација заснивају се на ранијим истоврсним истраживањима, док су остале производ искуства аутора. Испитаницима су дата упутства да полицијске службенике из презентованих ситуација третирају као оне који имају барем пет година стажа у полицијској служби, чије су радне оцене задовољавајуће и који никад нису имали дисциплинских проблема.

Подаци су прикупљени техником анкете која је добровољна и анонимна. С обзиром на то да је анкетни упитник помоћу којег су прикупљени подаци власништво Државног универзитета Мичиген (*Michigan State University – MSU*), поступак анкетирања спроведен је у складу са свим методолошким правилима и етичким начелима која прописује и налаже Надлежни одбор институције (*Institutional Review Board – IRB*) као у том смислу надлежно тело при MSU. То значи да су сви анкетари претходно морали да прођу кроз *IRB online training*.

Укупно је подељено 2.310 анкетних упитника у 27 полицијских управа на територији Републике Србије: Град Београд, Бор, Ваљево, Врање, Зајечар, Зрењанин, Јагодина, Кикинда, Крагујевац, Краљево, Крушевац, Лесковац, Ниш, Нови Пазар, Нови Сад, Панчево, Пирот, Пожаревац, Прокупље, Пријепоље, Смедерево, Сомбор, Сремска Митровица, Суботица, Ужице, Чачак и Шабац. Приликом предаје смене, полицијски службеници из саме управе, али и из полицијских станица под надлежношћу управе, који су у том тренутку ту били присутни, замољени су да учествују у истраживању и попуне анкетни лист. Усмено и писано су им објашњени услови под којима се анкетирање спроводи (анонимност, добровољност, и др.).

Укупно је попуњено 2.288 упитника, што значи да су само 22 упитника била предата празна или неправилно попуњена.

За потребе овог истраживања, из даље анализе изузети су сви испитаници који нису одговорили на више од пет питања, па је тако формиран узорак од 1.843 испитаника. Ради се, дакле, о случајном пригодном узорку свих полицијских службеника у Србији.

Демографске карактеристике испитаника испитиване су на основи осам варијабли које су са једне стране опште карактеристике (нпр. пол, стручна спрема), а са друге врло специфичне за циљану групу истраживања, односно полицију (нпр. године рада у полицији, године рада у актуелној полицијској станици/ организацији, ранг, тренутно запослење, полицијско и неполицијско образовање). Опис узорка на основу тих обележја дат је у следећем табеларном приказу.

Табела 10. Демографске карактеристике испитаника

Демографске варијабле		Број испитаника	
		N	%
Године у полицији	Мање од 1	83	4,5
	1 до 2	48	2,6
	3 до 5	138	7,5
	6 до 10	354	19,3
	11 до 15	471	25,6
	16 до 20	224	12,2
	Више од 20	519	28,2
Године у полицијској станици	Мање од 1	133	7,3
	1 до 2	94	5,1
	3 до 5	197	10,8
	6 до 10	416	22,7
	11 до 15	446	24,4
	16 до 20	198	10,8
	Више од 20	346	18,9

Пол	Мушкарци	1.555	85,6
	Жене	262	14,4
Тренутно запослење	Патролна полиција	729	40,5
	Гранична	30	1,7
	Крим. полиција (инспектори)	265	14,7
	Саобраћајна	248	13,8
	Интервентна	113	6,3
	Полиција у заједници	76	4,2
	Комуникације	43	2,4
	Администрација	43	2,4
	Друго	254	14,1
	Ранг	Приправник	163
Млађи водник полиције		184	10,1
Водник полиције		357	19,6
Водник I класе полиције		389	21,3
Заставник полиције		102	5,6
Заставник I класе полиције		107	5,8
Потпоручник полиције		31	1,7
Поручник полиције		82	4,4
Капетан полиције		160	8,7
Мајор полиције		29	1,6

	Потпуковник полиције	5	0,3
	Пуковник полиције	4	0,2
	Генерал полиције	8	0,4
	Друго	202	11,1
Руководилац	Руководилац	172	9,5
	Извршилац	1.637	90,5
Стручна спрема	Средња школа (полицијска средња школа)	708	38,8
	Друга средња школа	467	25,6
	Основне студије (са нагласком на полицију)	206	11,3
	Основне студије (друго занимање)	137	7,5
	Мастер (са нагласком на полицијско образовање)	152	8,3
	Мастер (други факултет)	128	7
	Магистратура, докторат	28	1,5
Полицијско – неполицијско образовање	Полицијско	1.066	59,3
	Неполицијско	732	40,7

Да ли сте ВИ рекли истину?	Да	1.830	99,3
	Не	13	0,7
Да ли су ДРУГИ рекли истину?	Да	1.206	65,9
	Не	625	34,1

На основу података презентованих у Табели 10 можемо се уверити да је у истраживању највише испитаника било са више од 20 година рада у полицији и да тај удео износи 28,2%. Затим следе они који су запослени од 11 до 15 година (25,6%) и 19,3% испитаника са радним искуством од 6 до 10 година. Најмање испитаника било је са радним искуством у полицији од 1 до 2 године (2,6%). Такође, у мањем проценту има оних који су краће од 1 године у полицији и оних који су у полицији од 3 до 5 година. Испитаника који су краће од 1 године у полицији има 4,5%, а оних од 3 до 5 – 7,5%.

Друга варијабла испитује колико су година полицијски службеници запослени у полицијској станици. Подаци се скоро поклапају са варијаблом година рада у полицији, што значи да полицијски службеници нису често мењали место рада. Према томе, 24,4% испитаника је од 11 до 15 година у полицијској станици, а 22,7% их је у полицијској станици од 6 до 10 година. Испитаника који су у полицији дуже од 20 година има 18,9%. Удео од 7,3% испитаника изјаснио се да је у полицијској станици мање од једне године, а 5,1% је изјавило да су ту од 1 до 2 године.

С обзиром на пол испитаника, у значајној мери предњаче мушкарци, што нам је јасан показатељ да су жене у полицији слабије заступљене. Према резултатима истраживања и анализе, у истраживању је учествовало 85,6% мушкараца и 14,4% жена.

Осим година рада у полицији, у истраживању је испитивано и тренутно запослење испитаника. Подаци показују како скоро половина испитаника (40,5%) припада групи патролне униформисане полиције, или полиције поретка. За њима у мањем

проценту следе испитаници који раде у криминалистичкој и саобраћајној полицији. Укупно 14,7% испитаника изјаснило се да ради у криминалистичком сектору, док 13,8% испитаника ради у саобраћајној полицији. Остале групе које су испитиване (интервентна полиција, комуникације и администрација, и полиција у заједници) бележе знатно нижи проценат испитаника.

У вези са испитивањем ранга, највећи број испитаника имао је титулу водника I класе (21,3%). Укупно 19,6% испитаника су били водници полиције, а 8,7% испитаника изјаснило се да има чин капетана полиције. Сличан удео у истраживању чинили су полицијски приправници (8,9% испитаника), а 10,1% испитаника били су млађи водници полиције. У истраживању су у знатно мањем броју учествовали полицијски пуковници, потпуковници и генерали.

Затим, у истраживању су се скоро сви испитаници, њих 90,5%, изјаснили да не обављају послове руководиоца. Према томе, у истраживању је учествовало само 9,5% руководиоца.

С обзиром на степен стручне спреме, 38,8% испитаника има средњу школу (полицијску средњу школу), а 25,6% другу средњу школу која није повезана са полицијом. Око 25% испитаника изјаснило се да има високо образовања, од којих 19,6% има стечено високо полицијско образовање. Свакако је важно приметити како је у истраживању учествовало свега 8,5% испитаника који су завршили факултет или имају докторат, од чега је 1,5% испитаника имало завршену магистратуру или докторат.

Категоризована варијабла стручне спреме показује нам да је у истраживању учествовало 59,3% испитаника који имају полицијско образовање, и 40,7% оних који га немају.

Последње варијабле односе се на питања да ли су испитаници говорили истину и да ли сматрају да су то учиниле и остале колеге. Резултати приказани у табели показују како су скоро сви испитаници (99,3%) рекли истину, док је 0,7% оних који су неискрено одговорили на питања. Код процене других колега, 65,9%

испитаника изјавило је како сматрају да су њихове колеге рекле истину, док је 34,1% испитаника супротног мишљења и сматрају да њихове колеге нису биле искрене приликом испуњавања упитника.

Истраживање је организовано у сарадњи са начелницима полицијских станица у којима је анкета спроведена. Анкетари су били за то посебно обучени полицијски службеници који уживају ауторитет испитаника, али им нису непосредно надређени.

Анкетирање је спроведено на основу следећих начела:

- Анкета је анонимна и није дозвољено ни на који начин означавати упитнике, осим што је познато у којој су полицијској станици испуњени ради могућности територијалне анализе података;
- Анкета је добровољна и то анкетар истиче приликом давања упутства;
- Анкета се спроводи групно приликом пријема службе/смене;
- Испитаник који не жели да учествује у анкетирању може да напусти простор у којем се спроводи анкетирање и упути на своје радно место без икаквих штетних последица;
- Испитаницима се даје могућност да одустану од испуњавања упитника у било ком тренутку;
- За време спровођења анкете анкетар је присутан у просторији, али ни на који начин не утиче на одговоре испитаника;
- Анкетар пре почетка анкетирања објашњава сврху истраживања, наводи податке о томе коме се могу накнадно обратити за информације о истраживању и даје упутства испитаницима, а након тога им дели анкетне упитнике и одговара на њихова евентуална питања;
- Анкетар се брине да испитаници током испуњавања упитника не буду ометани;
- Кад испитаници испуне анкетне упитнике, стављају их у коверте, а коверте у кутију на којој су наведени искључиво полицијска станица у којој је извршено анкетирање и датум анкетирања;
- Коверте са упитницима отвара главни истраживач и организује унос података на начин који гарантује апсолутно очување анонимности испитаника; и

- Подаци добијени анкетом обрађују се методама статистичке анализе, и то искључиво групно.

Сваки испитаник добио је уз упитник информисани пристанак у облику писма потписаног од стране руководиоца истраживања у којем су објашњени сврха и поступак истраживања. У писму је, такође, објашњено да је учешће у истраживању добровољно и анонимно, и да испитаник може у сваком тренутку одустати од учешћа у истраживању.

Прикупљени подаци обрађени су одговарајућим методама дескриптивне и мултиваријантне статистике. Резултати ће бити изложени у наредном одељку.

ПЕТИ ДЕО: РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

1. Резултати дескриптивне анализе професионалног интегритета полицијских службеника

1.1. Информисаност полицијских службеника о правилима у вези са корупцијом и другим неприхватљивим понашањима у служби

Полиција је као професија подложнија корупцији у односу на друге професије, због своје специфичне и осетљиве улоге у друштву, као и овлашћења којима располаже. Зато је веома важно њу саму изнутра регулисати правилима, и са тим правилима упознати и о њима информисати све њене припаднике.

Полиција је и с аспекта структуре односно организације, као и с аспекта супкултуре полицајаца веома подложна корупцији, што се манифестује у бројним приликама и искушењима, а генерише девијацију унутар професије. Информисаност полицијских службеника о штетности коруптивних понашања може у значајној мери допринети њеној превенцији, јер корупција у полицији може значајно да наруши спремност грађана за сарадњу с полицијом, што проузрокује смањење делотворности рада полиције и губитак поверења грађана (Краљ, 2014).

Боља информисаност полиције о правилима у вези са корупцијом и другим неприхватљивим понашањима у служби значајно подиже и антикорупцијску свест код њених припадника, постајући тако фактор изградње полицијског интегритета.

Резултати у Табели 11. показују информисаност односно перцепцију испитаника о повреди службених правила.

Табела 11. Информисаност полицијских службеника о правилима у вези са корупцијом и другим неприхватљивим понашањима у служби

Опис случаја	Да	Не	Не знам
С1 – ПОКЛОН	945	501	396
Полицајца кога често виђају у свом комшилuku трговци и угоститељи, у знак захвалности за његову наклоност, чаште храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности.	51,3%	27,2%	21,5%
С2 – НАЛОГ	1.609	66	157
Полицајац зна да постоји налог за хапшење његовог дугогодишњег пријатеља за озбиљно кривично дело. Мада је тог пријатеља виђао често у периоду од преко недељу дана, није га ухапсио, већ га је, напротив, упозорио на постојање тог налога.	87,8%	3,6%	8,6%
С3 – КРАЂА 2	1.696	51	83
Полицајац је открио провалу у продавници техничке робе. Пронашао је да су витрине разбијене и очигледно је да недостаје доста инвентара. У току претраге продавнице неприметно је узео и ставио у џеп сат у вредности четвртине ваше месечне плате, пријавивши да је украден током провале.	92,7%	2,8%	4,5%
С4 – СМРТОНОСНА СИЛА	1.446	100	281
Полицајац који је тешко претучен при хапшењу особе која се опирала хапшењу управо се вратио на посао. У току патролирања тај је полицајац пришао особи која је стајала у слабо осветљеној улици. Изненада је та особа бацила спортску торбу на полицајца и почела да бежи. Полицајац је пуцао и усмртио ту особу. Особа је била ненаоружана, а пуцао јој је у леђа.	79,1%	5,5%	15,4%

C5 – НАДРЕЂЕНИ 2	1.059	358	403
Полицајац је распоређен у службу у току предстојећих празника. Од свог претпостављеног тражи да промени распоред и заузврат му обећа помоћ у обављању приватних послова. Претпостављени на то пристане. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.	58,2%	19,7%	22,1%
C6 – ОСВЕТА	1.081	326	414
Док је заједно са својим мушким колегом интервенисала поводом туче у угостиољском објекту, полицајка је задобила „шљиву” на оку од једног од мушких учесника у тучњави. Тај је мушкарац ухапшен, стављене су му лисице и док су га привођили у полицијску станицу, њен партнер је јако ударио ухапшеног у подручје бубрега говорећи: „Боли, зар не?”	59,4%	17,8%	22,8%
C7 – ВЕРБАЛНО	1.070	331	415
Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Док се полицајац приближавао возилу, возач је повикао: „Због чега ме, дођавола, заустављаш?” Полицајац је на то одговорио: „Зато што данас заустављамо идиоте!”	58,9%	18,2%	22,9%
C8 – АЛКОХОЛ	982	379	445
У два сата ујутро полицајац је полицијским аутомобилом патролирао по пустој улици. Видео је возило које је упало у јарак поред пута. Пришавши возилу, полицајац је приметио да возач није повређен, али да је под утицајем алкохола. Уочио је да је возач полицајац и уместо да пријави прекршај, полицајац је возача одвезао његовој кући.	54,4%	21%	24,6%

C9 – АУТО	1.486	105	206
Полицајац је приватно договорио с адвокатом који се бави заступањем одштетних захтева повређених у саобраћајним несрећама да ће му достављати податке о особама повређеним у саобраћајним несрећама. За сваку особу која прихвати заступање адвоката, он добија 5% од укупног износа наплаћене одштете.	82,7%	5,8%	11,5%
C10 – ПРИЈАВА	1.404	141	257
Полицајац хапси двојицу препродаваца дроге који учествују у уличној тучи. Један од њих код себе има велику количину хероина. Како би могао да обојицу ухапси за озбиљно кривично дело препродавања дроге, полицајац лажно пријави да је нашао хероин код обојице ухапшених.	77,9%	7,8%	14,3%
C11 – ЋУТАЊЕ	1.125	310	371
Полицијски старешина гледа без уплитања како полицајци у његовој смени више пута ударају рукама и ногама особу ухапшену због злостављања деце. Тај мушкарац је већ раније хапшен због злостављања деце. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.	62,3%	17,2%	20,5%
C12 – ДИСКРИМИНАЦИЈА	847	378	586
Док је одговарао на позив за интервенцију у вези са физичким нападом на двојицу младића, полицајац је ухапсио нападача под околностима које су указивале на то да је напад мотивисан сексуалном оријентацијом. Полицајац је пропустио да у службеном извештају запише како је напад био мотивисан дискриминацијом припадника хомосексуалне популације.	46,8%	20,9%	32,4%

C13 – БРЗИНА	1.620	96	90
Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Полицајац је прихватио лични поклон (новац) како не би пријавио прекршај.	89,7%	5,3%	5%
C14 – ОПИЈАЊЕ	823	441	557
Полицајац у вожњи службеним возилом примећује малолетнике како се опијају у парку. Полицајац је одлучио да не интервенише и наставио вожњу.	45,2%	24,2%	30,6%

Као што се види, највећи број испитаника сматра да наведена непримерена понашања на радном месту представљају повреду службених правила. Скоро сви испитаници (92,7%) сматрају да сценарио 3 представља повреду службених правила када полицајац открива провалу у продавници техничке робе, али у току претраге узима сат, пријавивши га као украден. Слични резултати забележени су у сценарију 2, где 87,8% испитаника сматра да понашање полицајца који према налогу не лиши слободе свог колегу већ га обавештава о повреди правила, представља повреду службених правила. Такође, изразито озбиљним преступом и повредом службених правила сматрају сценарио 13 када полицајац зауставља мотоциклисту због пребрзе вожње, али приликом сусрета прихвата новац како не би пријавио прекршај. Наведену ситуацију 89,7% испитаника сматра за повреду службених правила. Преступе у осталим сценаријима испитаници перципирају као повреду службених правила. Сценарија која су изазвала мало недоумица у процени била су сценарија 12 и 14. У сценарију 12 када полицајац пропусти да напише да је напад био мотивисан дискриминацијом припадника хомосексуалне популације 46,8% испитаника сматра да тај чин крши службена правила, а 32,4% испитаника не зна да ли то понашање значи и повреду дужности. Укупно 20,9% испитаника сматра да то не представља повреду службених правила.

Сличну ситуацију налазимо у сценарију 14, када полицајац не интервенише угледавши у парку малолетнике како се опијају. Укупно 45,2% испитаника сматра тај чин повредом службених правила, 24,2% сматра да то није повреда правила, док 30,6% испитаника не зна да ли такво понашање представља повреду службених правила или не.

1.2. Информисаност полицијских службеника о модалитетима спровођења правила у вези са корупцијом и другим неприхватљивим понашањима у служби

Спровођење у дело и практична примена антикорупцијских правила следећи је задатак од изузетне важности и наставак пута изградње полицијског интегритета.

Девијантност на радном месту представља облик деструктивне девијантности за који се очекује да ће због својих штетних дејстава бити санкционисан. С тим у вези свака организација, а полиција нарочито, у својој регулативи и правилима има прописане санкције које би требало да уследе након почињеног неког њиховог кршења и неприхватљивог понашања. Али, често смо сведоци случајева у којима су те санкције и кривично дело и његово откривање у раскораку. Према томе, Табела 12. показује перцепцију полицијских службеника о казни која би требало или би у стварности уследила након почињеног неког неприхватљивог понашања и кривичног дела на радном месту.

Табела 12. Перцепција полицијских службеника о казни која би требало или би у стварности уследила након почињеног неког кривичног дела на радном месту

Опис случаја	Врста казне	Казна која би ТРЕБАЛО да уследи	Казна која би У СТВАРНОСТИ уследила
С1 – ПОКЛОН Полицајца кога често виђају у свом комшилуку трговци и угоститељи, у знак захвалности за његову наклоност, часте храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности.	Никаква	21,6%	29,7%
	Писана опомена	30,9%	22,8%
	Новчана казна до 10% од плате	7,1%	7,2%
	Новчана казна до 20% од плате	8,7%	10,5%
	Новчана казна до 30% од плате	2,7%	3,9%

	Новчана казна до 40% од плате	4,2%	3,3%
	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	14%	11,6%
	Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године	1,8%	1,8%
	Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми	2,1%	1,5%
	Престанак радног односа	7,1%	7,8%
С2 – НАЛОГ	Никаква	3,7%	8%
Полицајац зна да постоји налог за хапшење његовог дугогодишњег пријатеља за озбиљно кривично дело. Мада је тог пријатеља виђао често у периоду од преко недељу дана, није га ухапсио, већ га је, напротив, упозорио на постојање тог налога.	Писана опомена	5,1%	5%
	Новчана казна до 10% од плате	3,0%	3,4%
	Новчана казна до 20% од плате	5,6%	8,5%
	Новчана казна до 30% од плате	2,9%	4,4%
	Новчана казна до 40% од плате	5,8%	6,7%
	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	28,6%	28,2%
	Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године	3,2%	2,8%

	Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми	6,5%	4,2%
	Престанак радног односа	35,6%	28,9%
С3 – КРАЂА 2	Никаква	3,5%	4,4%
Полицајац је открио провалу у продавници техничке робе. Пронашао је да су витрине разбијене и очигледно је да недостаје доста инвентара. У току претраге продавнице неприметно је узео и ставио у џеп сат у вредности четвртине ваше месечне плате, пријавивши да је украден током провале.	Писана опомена	1,7%	2,0%
	Новчана казна до 10% од плате	0,5%	1,1%
	Новчана казна до 20% од плате	1,4%	3,2%
	Новчана казна до 30% од плате	1,5%	2,7%
	Новчана казна до 40% од плате	4,7%	5,0%
	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	16,9%	22,4%
	Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године	2,0%	1,9%
	Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми	4,2%	3,9%
	Престанак радног односа	63,5%	53,4%
С4 – СМРТОНОСНА СИЛА	Никаква	8,4%	,1%
Полицајац који је тешко претучен при хапшењу особе која се опирала хапшењу	Писана опомена	2,8%	7,7%
	Новчана казна до 10% од плате	1,1%	2,0%

<p>управо се вратио на посао. У току патролирања тај је полицајац пришао особи која је стајала у слабо осветљеној улици. Изненада је та особа бацила спортску торбу на полицајца и почела да бежи. Полицајац је пуцао и усмртио ту особу. Особа је била ненаоружана, а пуцао јој је у леђа.</p>	Новчана казна до 20% од плате	0,9%	,9%
	Новчана казна до 30% од плате	0,9%	1,3%
	Новчана казна до 40% од плате	1,1%	,8%
	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	16,9%	1,5%
	Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године	3,0%	14,3%
	Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми	5,2%	2,5%
	Престанак радног односа	59,7%	4,6%
С5 – НАДРЕЂЕНИ 2	Никаква	17,7%	29,1%
<p>Полицајац је распоређен у службу у току предстојећих празника. Од свог претпостављеног тражи да промени распоред и заузврат му обећа помоћ у обављању приватних послова. Претпостављени на то пристане. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.</p>	Писана опомена	15,6%	15,5%
	Новчана казна до 10% од плате	5,2%	3,9%
	Новчана казна до 20% од плате	9,7%	8,8%
	Новчана казна до 30% од плате	4,2%	5,3%
	Новчана казна до 40% од плате	9,0%	7,2%
	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	17,5%	14,5%

	Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године	3,7%	3,1%
	Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми	9,0%	5,9%
	Престанак радног односа	8,4%	6,8%
С6 – ОСВЕТА Док је заједно са својим мушким колегом интервенисала поводом туче у угоститељском објекту, полицајка је задобила „шљиву” на оку од једног од мушких учесника у тучњави. Тај је мушкарац ухапшен, стављене су му лисице и док су га приводили у полицијску станицу, њен партнер је јако ударио ухапшеног у подручје бубрега говорећи: „Боли, зар не?”	Никаква	22,4%	21,3%
	Писана опомена	20,8%	15,8%
	Новчана казна до 10% од плате	7,0%	7,3%
	Новчана казна до 20% од плате	11,9%	12,8%
	Новчана казна до 30% од плате	4,7%	6,1%
	Новчана казна до 40% од плате	6,4%	7,7%
	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	16,2%	18,4%
	Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године	3,2%	2,8%
	Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми	2,2%	1,8%
Престанак радног односа	5,2%	6,0%	

С7 – ВЕРБАЛНО Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Док се полицајац приближавао возилу, возач је повикао: „Због чега ме, дођавола, заустављаш?” Полицајац је на то одговорио: „Зато што данас заустављамо идиоте!”	Никаква	19,7%	21,4%
	Писана опомена	27,5%	24,9%
	Новчана казна до 10% од плате	13,5%	13,5%
	Новчана казна до 20% од плате	14,9%	16,5%
	Новчана казна до 30% од плате	5,5%	6,4%
	Новчана казна до 40% од плате	6,0%	6,1%
	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	7,5%	6,6%
	Заустављање у стицању непосредно вишег чина/ звања од 2 до 4 године	1,7%	1,2%
	Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/ звања у стручној спреми	1,1%	1,0%
	Престанак радног односа	2,5%	2,4%
С8 – АЛКОХОЛ У два сата ујутро полицајац је полицијским аутомобилом патролирао по пустој улици. Видео је возило које је упало у јарак поред пута. Пришавши возилу, полицајац је приметио да возач није повређен, али да је под утицајем алкохола. Уочио је да је возач полицајац и уместо да пријави прекршај, полицајац је возача одвезао његовој кући.	Никаква	26,5%	25,3%
	Писана опомена	21,3%	17,5%
	Новчана казна до 10% од плате	6,3%	7,0%
	Новчана казна до 20% од плате	12,8%	13,9%
	Новчана казна до 30% од плате	6,2%	7,5%
	Новчана казна до 40% од плате	6,8%	7,5%
	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	12,0%	13,2%

	Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године	2,5%	2,0%
	Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми	1,7%	1,7%
	Престанак радног односа	3,9%	4,4%
С9 – АУТО	Никаква	7,2%	10,3%
Полицајац је приватно договорио с адвокатом који се бави заступањем одштетних захтева повређених у саобраћајним несрећама да ће му достављати податке о особама повређеним у саобраћајним несрећама. За сваку особу која прихвати заступање адвоката, он добија 5% од укупног износа наплаћене одштете.	Писана опомена	5,9%	5,3%
	Новчана казна до 10% од плате	2,2%	3,2%
	Новчана казна до 20% од плате	4,0%	5,9%
	Новчана казна до 30% од плате	2,6%	4,4%
	Новчана казна до 40% од плате	5,8%	7,1%
	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	25,8%	25,0%
	Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године	3,1%	2,7%
	Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми	5,3%	3,9%
	Престанак радног односа	38,0%	32,4%

C10 – ПРИЈАВА Полицајац хапси двојицу препродаваца дроге који учествују у уличној тучи. Један од њих има велику количину хероина код себе. Како би могао да обојицу ухапси за озбиљно кривично дело препродавања дроге, полицајац лажно пријави да је нашао хероин код обојице ухапшених.	Никаква	10,4%	10,3%
	Писана опомена	6,1%	6,2%
	Новчана казна до 10% од плате	2,6%	2,6%
	Новчана казна до 20% од плате	5,9%	7,0%
	Новчана казна до 30% од плате	2,6%	4,8%
	Новчана казна до 40% од плате	6,7%	6,8%
	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	27,9%	26,9%
	Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године	3,5%	3,7%
	Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми	5,5%	4,8%
Престанак радног односа	28,6%	26,9%	
C11 – ЋУТАЊЕ Полицијски старешина гледа без уплитања како полицајци у његовој смени више пута ударају рукама и ногама особу ухапшену због злостављања деце. Тај мушкарац је већ раније хапшен због злостављања деце. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.	Никаква	25,4%	24,1%
	Писана опомена	14,7%	12,5%
	Новчана казна до 10% од плате	4,4%	4,9%
	Новчана казна до 20% од плате	7,3%	7,8%
	Новчана казна до 30% од плате	3,4%	6,0%
Новчана казна до 40% од плате	7,4%	8,2%	

	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	17,0%	17,0%
	Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године	5,0%	4,0%
	Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми	6,7%	6,0%
	Престанак радног односа	8,6%	9,5%
С12 – ДИСКРИМИНАЦИЈА	Никаква	24,0%	22,9%
Док је одговарао на позив за интервенцију у вези са физичким нападом на двојицу младића, полицајац је ухапсио нападача под околностима које су указивале да је напад мотивисан сексуалном оријентацијом. Полицајац је пропустио да у службеном извештају напише како је напад био мотивисан дискриминацијом припадника хомосексуалне популације.	Писана опомена	26,5%	23,6%
	Новчана казна до 10% од плате	8,5%	9,7%
	Новчана казна до 20% од плате	11,3%	12,0%
	Новчана казна до 30% од плате	5,1%	6,7%
	Новчана казна до 40% од плате	5,6%	6,5%
	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	10,5%	10,1%
	Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године	2,1%	2,4%
	Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми	2,0%	1,7%
	Престанак радног односа	4,5%	4,4%

С13 – БРЗИНА Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Полицајац је прихватио лични поклон (новац) како не би пријавио прекршај.	Никаква	4,7%	6,7%
	Писана опомена	2,9%	2,8%
	Новчана казна до 10% од плате	1,7%	2,2%
	Новчана казна до 20% од плате	3,0%	3,6%
	Новчана казна до 30% од плате	2,4%	3,3%
	Новчана казна до 40% од плате	4,6%	4,8%
	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	21,2%	21,8%
	Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године	1,7%	1,9%
	Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми	3,1%	2,9%
	Престанак радног односа	54,5%	50,1%
С14 – ОПИЈАЊЕ Полицајац у вожњи службеним возилом примећује малолетнике како се опијају у парку. Полицајац је одлучио да не интервенише и наставио вожњу.	Никаква	27,6%	29,7%
	Писана опомена	25,8%	24,3%
	Новчана казна до 10% од плате	9,2%	9,7%
	Новчана казна до 20% од плате	13,2%	12,4%
	Новчана казна до 30% од плате	4,0%	4,1%
	Новчана казна до 40% од плате	5,3%	5,3%

	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	8,4%	8,8%
	Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године	1,3%	1,3%
	Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми	1,6%	1,1%
	Престанак радног односа	3,4%	3,3%

У сценарију 1, када грађани чисте полицијског службеника, 21,6% испитаника сматра да то не би требало да се кажњава, а с тиме се слаже и процена испитаника каква би казна у стварности уследила, док 29,7% сматра да не би уследила никаква казна. Највећи број испитаника (30,9%) сматра да би за такво дело требало да уследи писана опомена, док 22,8% мисли да би то и у стварности уследило. У овом сценарију испитаници сматрају да не би требало и да не следе неке ригорозније мере за наведено понашање.

У сценарију 2, када полицајац обавештава колегу о постојању налога за његово лишавање слободе, уместо да га лиши слободе, 35,6% испитаника сматра да би требало да уследи казна отказа, док 28,9% њих перципира да би та казна у стварности и уследила. Око 28% испитаника сматра да би за то дело требало да уследи казна заустављања напредовања у периоду од 6 месеци до 2 године, што се слаже са казном која би у стварности уследила. Занимљив податак је што само 3,7% испитаника сматра да за описано понашање не би требало да уследи никаква казна, док 8% сматра да казна у стварности не би ни уследила.

Подаци приказани за сценарио 3, када полицајац који открива провалу и са места догађаја украде вредан сат, па га пријављује као украдену имовину испитаници

(63,5%) процењују да би требало да уследи казна престанка радног односа, а 53,4% испитаника сматра да би та казна уследила и у стварности.

У ситуацији када полицијски службеник пуца у леђа ненаоружаној особи 59,7% испитаника сматра да би за то требало да уследи казна отказа, а 16,9% сматра да би требало полицијског службеника ставити на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године. Међутим, казне које би по мишљењу испитаника требало да уследе разликују се од оних које би у стварности уследиле. То значи да само 4,6% испитаника сматра да би за такво дело уследила казна престанка радног односа, а 14,3% испитаника мисли да би казна у стварности била немогућност напредовања од 2 до 4 године.

Подаци приказани за сценарио 5 показују да испитаници понашање надређеног процењују озбиљно, иако то у стварности можда није случај. Укупно 17,7% испитаника сматра да за понашање надређеног који промени смену полицајцу који му заузврат обећа помоћ не би требало да уследи никаква казна, док скоро исти број испитаника (17,5%) сматра да би надређени требало да буде смењен на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 1 године. Мали број испитаника сматра да би за описано понашање уследила казна одузимања плате. Што се тиче казне која би у стварности уследила 29,1% испитаника сматра да не би уследила никаква казна, а 15,5% мисли да би уследила писана опомена. Укупно 14,5% испитаника сматра да би у стварности уследила казна преласка на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године, док 6,8% процењује да би за надређеног уследила казна отказа.

Из резултата у сценарију 6 може се видети како 22,4% испитаника сматра да за полицајца који је ударио починиоца због тога што је он претходно ударио његову колегиницу не би требало да уследи никаква казна, док 20,8% сматра да би требало да добије писану опомену. Такође, 16,2% испитаника сматра да би полицијског службеника требало преместити на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године, а 11,9% мисли да би му требало изрећи новчану казну смањењем 20% од месечне плате. Мањи проценат испитаника сматра да би за учињено дело требало да уследи казна отказа или немогућност напредовања.

Резултати који показују која казна би у стварности уследила не одуарају превише од резултата који показују која би казна требало да уследи. Према томе, 21,3% испитаника сматра да полицајац који је ударио преступника, јер је он ударио његову колегиницу, не би добио никакву казну. Укупно 18,4% испитаника сматра да би у стварности полицајац добио казну преласка на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године. Мањи проценат испитаника сматра да би уследила новчана казна.

У случају када полицајац приликом заустављања мотоциклисте вређа возача, 27,5% испитаника сматра да би за то требало да уследи писмена опомена, а 24,9% испитаника сматра да би та казна у стварности и уследила. Укупно 19,7% испитаника мисли да не би требало да уследи никаква казна, а 21,4% процењује да би то тако и заиста било. Код поменутих казни већи проценат испитаника сматра како би одређена казна требало да уследи него што би у стварности уследила. Али, код новчане казне од 20% одузимања од плате, 14,9% испитаника сматра да би требало да уследи, док 16,5% процењује да би у стварности било тако. Мали проценат испитаника процењује да би уследиле или требало да уследе оштрије санкције.

Изразито занимљиви резултати приказани су у сценарију 8, када полицајац који је у патроли не пријави другог полицајца који је слетео са пута и био под утицајем алкохола. У овом случају чак 26,5% испитаника сматра да не би требало да уследи никаква казна, што се подудара са стањем у стварности, јер 25,3% испитаника мисли да ни у стварности не би уследила никаква казна. Такође, више испитаника (21,3%) сматра да би за наведено дело требало да уследи писана опомена, док 17,5% испитаника мисли да би та казна у стварности и уследила. Мали проценат испитаника сматра да би полицајац за почињени прекршај требало да добије казну отказа.

У случају када полицајац приватно договори сарадњу са адвокатом о заступању унесрећених које му пошаље полицајац и за то добија 5% од наплаћене одштете, 38% испитаника сматра да би за то дело требало да уследи казна отказа. Врло су сличне процене и за казну која би уследила у стварности, па тако 32,4% испитаника сматра да би казна отказа уследила у стварности. Око 25% испитаника

мисли да би требало да уследи казна преласка на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године, што се слаже са проценама о казни која би у стварности уследила.

У вези са лажним извештавањем о проналаску дроге које је описано у сценарију 10, испитаници (28,6%) сматрају да би требало да уследи казна престанка радног односа. Укупно 26,9% испитаника сматра да би та казна у стварности уследила. Сличне резултате налазимо и код казне преласка на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године, где 27,9% испитаника сматра да би наведена казна требало да уследи, а 26,9% процењује да би у стварности било тако. Око 10% испитаника сматра да не би требало да уследи никаква казна, а исто толико их мисли да би тако било и у стварности.

У случају 11, када надређени гледа полицијског службеника како удара особу која је лишена слободе због злостављања деце, 25,4% испитаника сматра да не би требало да уследи никаква казна. То је врло слично процени у стварности, јер 24,1% испитаника сматра да не би уследила никаква казна. Казна писане опомене требало би да уследи за 14,7% испитаника, а 12,5% њих процењује да би у стварности и уследила. Исти број испитаника (17%) сматра да би казна преласка на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године требало да уследи и да би у стварности и уследила. Укупно 8,6% испитаника мисли да би требало да уследи казна отказа, док нешто више (9,5%) испитаника сматра да би то одговарало и у стварности.

У ситуацији када полицајац пропушта да напише како је напад био мотивисан дискриминацијом припадника хомосексуалне мањине 24% испитаника сматра да не би требало да уследи никаква казна, док 22,9% испитаника сматра да у стварности стварно и не би било никакве казне. Затим, 26,5% испитаника мисли да би требало да уследи писана опомена, а нешто мање (23,6%) их сматра да би та казна у стварности уследила.

У случају 13, када полицајац прихвата поклон од мотоциклисте који је био заустављен због пребрзе вожње, 4,7% испитаника сматра да не би требало да уследи никаква казна, док 6,7% њих сматра да би тако било и у стварности.

Нешто више од половине испитаника (54,5%) процењује да би требало да уследи казна престанка радног односа, док половина испитаника сматра да би отказ био казна изречена и у стварности. Око 20% испитаника мисли да би за почињени прекршај полицајац требало да буде кажњен преласком на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године, тако да је та процена врло слична процени испитаника о тој казни у стварности где 21,8% њих сматра да би та казна и уследила.

За опијање малолетника у парку и игнорисање од стране полицијског службеника, испитаници нису проценили оштре казне. Укупно 27,6% испитаника процењује да не би требало да уследи никаква казна, а чак нешто више испитаника (29,7%) сматра да заиста у стварности не би било никакве казне. Укупно 25,8% испитаника мисли да би за игнорисање малолетника који се опијају требало да уследи писана опомена, а 13,2% одузимање 20% од плате. То је слично перцепцији казне у стварности где 24,3% испитаника процењује да би у стварности уследила писана опомена, а 12,4% процењује да би уследило одузимање 20% од плате.

Генерално, процене о казнама које би требало да уследе и које би биле изречене у стварности мање-више се подударају, па испитаници процењују да би за већину сценарија прописне казне биле прелазак на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године, престанак радног односа, писана опомена и новчана казна одузимање 20% од плате. Веће новчане казне, одузимања већег процента од плате и немогућност напредовања нису толико заступљени. Такође, испитаници у трећини сценарија процењују да не би требало да уследи никаква казна, што се слаже са проценом о казни која би у стварности била изречена.

1.3. Процене полицијских службеника о тежини појединих облика корупције и других неприхватљивих понашања у служби

Боља информисаност о антикорупцијским правилима и другим неприхватљивим понашањима у служби, као и њихова строга примена, предуслови су добре процене полицијских службеника о тежини појединих облика корупције.

Девијантна понашања на радном месту свугде проузрокују тешке и дугорочне последице запосленима и организацијама, а нарочито у полицији. Озбиљност девијантног понашања на радном месту произлази из последица које може проузроковати, па је изузетно важно да се оно одмах уочи и не прећути, а поготово да се присутност таквог понашања не занемари у континуитету. Табела 13. показује како поједине облике девијантних понашања перципирају полицијски службеници и њихове колеге.

Табела 13. Перцепција озбиљности девијантног понашања на радном месту

Опис случаја	Одговори	Сопствена перцепција озбиљности (%)	Процена перцепције озбиљности других запослених (%)
С1 – ПОКЛОН Полицајца кога често виђају у свом комшилuku трговци и угоститељи, у знак захвалности за његову наклоност, чаште храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности.	Потпуно безазлено	14,3	20,9
	Углавном безазлено	12,1	21,2
	Ни безазлено ни озбиљно	23,5	28,3
	Углавном озбиљно	16,4	12,6
	Врло озбиљно	33,8	16,9
С2 – НАЛОГ Полицајац зна да постоји налог за хапшење његовог дугогодишњег пријатеља за озбиљно кривично дело. Мада је тог пријатеља виђао често у периоду од преко недељу дана, није га ухапсио, већ га је, напротив, упозорио на постојање тог налога.	Потпуно безазлено	2,2	3,1
	Углавном безазлено	0,6	5,4
	Ни безазлено ни озбиљно	4,5	21,0
	Углавном озбиљно	7,6	23,3
	Врло озбиљно	85,1	47,2

С3 – КРАЂА 2 Полицајац је открио провалу у продавници техничке робе. Пронашао је да су витрине разбијене и очигледно је да недостаје доста инвентара. У току претраге продавнице неприметно је узео и ставио у џеп сат у вредности четвртине ваше месечне плате, пријавивши да је украден током провале.	Потпуно безазлено	2,1	2,90
	Углавном безазлено	0,9	3,10
	Нити безазлено ни озбиљно	2,3	12,50
	Углавном озбиљно	3,6	19,90
	Врло озбиљно	91,1	61,50
С4 – СМРТОНОСНА СИЛА Полицајац који је тешко претучен при хапшењу особе која се опирала хапшењу управо се вратио на посао. У току патролирања тај је полицајац пришао особи која је стајала у слабо осветљеној улици. Изненада је та особа бацила спортску торбу на полицајца и почела да бежи. Полицајац је пуцао и усмртио ту особу. Особа је била ненаоружана, а пуцао јој је у леђа.	Потпуно безазлено	3,1	3,0
	Углавном безазлено	1,4	2,0
	Нити безазлено ни озбиљно	8,1	12,3
	Углавном озбиљно	7,6	15,7
	Врло озбиљно	79,8	67,0
С5 – НАДРЕЂЕНИ 2 Полицајац је распоређен у службу у току предстојећих празника. Од претпостављеног тражи да промени распоред и заузврат му обећа помоћ у обављању приватних послова. Претпостављени пристане. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ.	Потпуно безазлено	7,3	11,1
	Углавном безазлено	2,7	9,0
	Нити безазлено ни озбиљно	12,8	25,1
	Углавном озбиљно	15,4	18,6
	Врло озбиљно	61,8	36,1

С6 – ОСВЕТА Док је заједно са својим мушким колегом интервенисала поводом туче у угоститељском објекту, полицајка је задобила „шљиву” на оку од једног од мушких учесника у тучњави. Тај је мушкарац ухапшен, стављене су му лисице и док су га приводили у полицијску станицу, њен партнер је јако ударио ухапшеног у подручје бубрега говорећи: „Боли, зар не?”	Потпуно безазлено	14,1	17,8
	Углавном безазлено	9,6	14,6
	Нити безазлено ни озбиљно	21,4	27,4
	Углавном озбиљно	12,8	13,2
	Врло озбиљно	42,1	27,0
С7 – ВЕРБАЛНО Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Док се полицајац приближавао возилу, возач је повикао: „Због чега ме, дођавола, заустављаш?” Полицајац је на то одговорио: „Зато што данас заустављамо идиоте!”	Потпуно безазлено	11,5	14,9
	Углавном безазлено	7,2	13,8
	Нити безазлено ни озбиљно	19,4	27,6
	Углавном озбиљно	17,0	15,4
	Врло озбиљно	44,9	28,3
С8 – АЛКОХОЛ У два сата ујутро полицајац је полицијским аутомобилом патролирао по пустој улици. Видео је возило које је упало у јарак поред пута. Пришавши возилу, полицајац је приметио да возач није повређен, али да је под утицајем алкохола. Уочио је да је возач полицајац и уместо да пријави прекршај, полицајац је возача одвезао његовој кући.	Потпуно безазлено	17,1	20,3
	Углавном безазлено	11,3	16,9
	Нити безазлено ни озбиљно	24,0	27,0
	Углавном озбиљно	12,4	12,7
	Врло озбиљно	35,2	23,0

С9 – АУТО Полицајац је приватно договорио с адвокатом који се бави заступањем одштетних захтева повређених у саобраћајним несрећама да ће му достављати податке о особама повређеним у саобраћајним несрећама. За сваку особу која прихвати заступање адвоката, он добија 5% од укупног износа наплаћене одштете.	Потпуно безазлено	4,0	6,4
	Углавном безазлено	2,1	5,7
	Нити безазлено ни озбиљно	8,5	18,8
	Углавном озбиљно	8,4	18,4
	Врло озбиљно	77,0	50,7
С10 – ПРИЈАВА Полицајац хапси двојицу препродаваца дроге који учествују у уличној тучи. Један од њих има велику количину хероина код себе. Како би могао да обојицу ухапси за озбиљно кривично дело препродавања дроге, полицајац лажно пријави да је нашао хероин код обојице ухапшених.	Потпуно безазлено	5,2	7,0
	Углавном безазлено	2,4	4,1
	Нити безазлено ни озбиљно	9,0	16,7
	Углавном озбиљно	9,9	16,2
	Врло озбиљно	73,4	56,0
С11 – ЋУТАЊЕ Полицијски старешина гледа безуплитања како полицајци у његовој смени више пута ударају рукама и ногама особу ухапшену због злостављања деце. Тај мушкарац је већ раније ухапшен због злостављања деце. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.	Потпуно безазлено	14,9	18,6
	Углавном безазлено	10,5	13,3
	Нити безазлено ни озбиљно	17,5	23,0
	Углавном озбиљно	12,7	14,1
	Врло озбиљно	44,3	31,0

С12 – ДИСКРИМИНАЦИЈА Док је одговарао на позив за интервенцију у вези са физичким нападом на двојицу младића, полицајац је ухапсио нападача под околностима које су указивале да је напад мотивисан сексуалном оријентацијом. Полицајац је пропустио да у службеном извештају напише како је напад био мотивисан дискриминацијом припадника хомосексуалне популације.	Потпуно безазлено	13,4	17,5
	Углавном безазлено	9,1	14,7
	Нити безазлено ни озбиљно	23,4	27,5
	Углавном озбиљно	18,3	15,3
	Врло озбиљно	35,8	25,0
С13 – БРЗИНА Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Полицајац је прихватио лични поклон (новац) како не би пријавио прекршај.	Потпуно безазлено	4,0	6,9
	Углавном безазлено	1,4	4,8
	Нити безазлено ни озбиљно	4,1	13,4
	Углавном озбиљно	6,1	13,8
	Врло озбиљно	84,4	61,2
С14 – ОПИЈАЊЕ Полицајац у вожњи службеним возилом примећује малолетнике како се опијају у парку. Полицајац је одлучио да не интервенише, и наставио вожњу.	Потпуно безазлено	10,1	13,8
	Углавном безазлено	8,4	13,3
	Нити безазлено ни озбиљно	24,0	29,7
	Углавном озбиљно	20,2	17,5
	Врло озбиљно	37,4	25,6

Из наведене табеле може се видети да највећи проценат испитаника, њих 33,8%, сматра како је понашање полицајца који прима поклоне од грађана врло озбиљно, док за исти сценарио процењују како се њихове колеге не би могле одлучити у процени понашања као безазленог или озбиљног. Најмањи број испитаника (12,1%) изјаснио се тако да би понашање полицајца у посматраном сценарију описали као углавном безазлено понашање. Из података можемо уочити да испитаници сами себе виде као боље у односу на своје колеге.

Сценарио у којем полицајац упозорава дугогодишњег пријатеља на издат налог за његово лишавање слободе у 85% испитаних препознато је као врло озбиљно девијантно понашање, док је само 0,7% испитаних описано понашање полицајца окарактерисало као углавном безазлено. Посматрајући податке процене перцепције других запослених о наведеном понашању полицајца, можемо да уочимо како 47,2% испитаних мисли да колеге то понашање сматрају веома озбиљним. Ово нас поново доводи до закључка како испитаници сами себе виде као знатно сензибилније у уочавању озбиљности кршења организационих правила, у односу на своје колеге.

Затим, 91,1% испитаника сматра да је крађа сата из опљачкане продавнице од стране полицајца веома озбиљно девијантно понашање, па у високом проценту (61,5%) сматрају како би и њихове колеге подједнако перципирале описану ситуацију. Међутим, проценат процене перцепције других запослених који описани сценарио сматрају веома озбиљним знатно је мањи од 91,1%. То нас поново доводи до закључка како испитаници себе виде као боље од других.

У процени понашања полицајца који је непотребно применио смртоносну силу, испитаници већином посматрају описано понашање као врло озбиљно (79,8%), док исто сматрају да ће проценити њихове колеге (61,5%). Занимљиво је да готово исти проценат, око 3% испитаних, мисли да је наведено понашање полицајца потпуно безазлено.

Понашање надређеног који пристаје на промену распореда полицајца како би му подређени помогао у обављању приватних послова већина запослених (61,8%) описала је као веома озбиљно, док 7,3% испитаника сматра да је описано

понашање надређеног потпуно безазлено. Такође, велики проценат (12,8%) испитаних није могао да се одлучи да ли понашање надређеног сматра безазленим или озбиљним, што упућује на важне закључке о правилима унутар полицијских установа. Из података је поново уочљиво како испитаници сматрају своје колеге мање сензибилисаним, па у мањем проценту (36,1%) мисле да би они понашање надређеног схватили као врло озбиљно девијантно понашање.

У сценарију у којем се полицајац свети ухапшеном због „шљиве“ на оку своје партнерке, тј. колегинице, 42,1% испитаних наведено понашање полицајца описује као врло озбиљно, док га чак 14,1% њих сматра потпуно безазленим. Али, 17,8% испитаних сматра да би њихове колеге описани сценарио посматрале као потпуно безазлено понашање.

Из података у табели уочавамо да 44,9% испитаних сматра како је увредљива упадица полицајца веома озбиљно понашање, њих 19,4% не може да процени да ли је описано понашање озбиљно или није, док га њих 11,5% сматра потпуно безазленим. Такође, 28,3% испитаника мисли да ће њихове колеге описано понашање полицајца схватити као веома озбиљно, док њих 14,9% сматра да ће га колеге схватити као потпуно безазлено.

Затим, нешто више од 35% испитаника сматра да је понашање полицајца у патроли који није пријавио другог полицајца који је под утицајем алкохола возилом упао у јарак врло озбиљно понашање, али је потребно напоменути да је 17,1% испитаника ово понашање оценило као потпуно безазлено. Висок проценат испитаних, чак 20,3%, сматра да њихове колеге наведено понашање полицајца не би сматрале озбиљним, што указује на закључак по којем испитаници процењују да је међу њиховим колегама у знатној мери присутна тзв. „плава завеса“.

Узимање процента од наплаћене одштете свакој повређеној особи у саобраћајној несрећи, што је полицајац договорио са адвокатом који се бави заступањем одштетних захтева, 77% испитаника препознало је као врло озбиљну ситуацију. Такође, нешто више од половине испитаника мисли да би њихове колеге једнако тако овакво понашање полицајца сматрале веома озбиљним.

За сценарио у којем полицајац лажно пријави обојицу ухапшених за препродају дроге, 73,4% испитаних мисли да описује врло озбиљно девијантно понашање, док 5,2% њих наведено понашање сматра потпуно безазленим. Затим, 62,2% испитаника процењује да би њихове колеге описано понашање полицајца сматрале углавном врло озбиљним.

Занимљиво је уочити како мањи број испитаника (44,3%) процењује понашање надређеног који допушта ударање ухапшене особе као врло озбиљно понашање, док 25,4% њих описано понашање сматра потпуно или углавном безазленим. Подаци из табеле приказују да и у овој ситуацији испитаници виде себе као боље од својих колега.

Понашање полицајца који у службеном извештају није изнео да је напад био мотивисан дискриминацијом припадника хомосексуалне мањине 35,8% испитаника сматра врло озбиљним, 23,4% њих не може да се одлучи, док 13,4% испитаних сматра да је понашање потпуно безазлено. Највећи проценат, 27,5% испитаних процењује да њихове колеге не би могле да одлуче о томе да ли је описано понашање безазлено или озбиљно.

Затим, испитаници сматрају како је прихватање новца у замену за непријављивање пребрзе вожње врло озбиљно понашање полицајца (84,4% испитаника), док такође велики број испитаника процењује да би исто мишљење имале њихове колеге на радном месту.

Пропуштање да се запишу малолетници који се опијају у парку 37,4% испитаника сматра врло озбиљним пропустом полицајца, док 10,1% њих његово понашање оцењују као потпуно безазлено. Иако мисле да би и њихове колеге описано понашање полицајца сматрале веома озбиљним, они то процењују у мањем проценту (25,6%).

1.4. Спремност полицијских службеника да пријављују поједине облике корупције и друга неприхватљива понашања у служби

Наведени елементи свакако одлучујуће утичу на вољу и спремност полицијских службеника да пријаве корупцију и друга неприхватљива понашања у служби.

Њих такође детерминишу и модел и приступ корупцији и другом неприхватљивом понашању које ћемо узети као предуслове изградњи професионалног интегритета.

Два основна приступа корупцији и другом неприхватљивом понашању у полицији и другим службама безбедности у којима су се најпре развили, па тако и у свим другим професионалним окружењима, битно се разликују с обзиром на крајњи циљ који постављају – визију професионалног интегритета. Административно-индивидуални приступ дефинише организацију са високим нивоом професионалног интегритета као организацију која се ослободила свих морално дефицијентних појединаца и која улаже знатне напоре у превенцију уласка таквих особа у систем. Са друге стране, организационо-културолошки приступ као организацију коју карактерише висок ниво професионалног интегритета, дефинише ону која је развила професионалну културу нетолерантну према неприхватљивом понашању (*Klockars, Kutnjak Ivković, Haberfeld, 2007*). Трећа димензија модела односи се на кодекс ћутања међу полицијским службеницима. Прећуткивање, односно дозвола коруптивног понашања, ојачава зид ћутања и уништава кредибилитет полиције. Следећа табела показује спремност пријаве девијантних понашања на радном месту и може да нам послужи као потврда овог модела, или као његова негација.

Табела 14. Спремност пријаве девијантних понашања на радном месту

Опис случаја	Одговори	Сопствена перцепција спремности (%)	Процена перцепције спремности других запослених (%)
С1 – ПОКЛОН Полицајца кога често виђају у свом комшилуку трговци и угоститељи, у знак захвалности за наклоност, чаше храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности.	Апсолутно не	36,3	38,9
	Углавном не	11,6	18,4
	И да и не	18,8	22,5
	Углавном да	8,9	7,9
	Апсолутно да	24,4	12,3

С2 – НАЛОГ Полицајац зна да постоји налог за хапшење његовог дугогодишњег пријатеља за озбиљно кривично дело. Мада је тог пријатеља виђао често у периоду од преко недељу дана, није га ухапсио, већ га је, напротив, упозорио на постојање тог налога.	Апсолутно не	10,6	11,8
	Углавном не	4,5	12,5
	И да и не	14,9	30,6
	Углавном да	13,9	19,4
	Апсолутно да	56,1	25,6
С3 – КРАЂА 2 Полицајац је открио провалу у продавници техничке робе. Пронашао је да су витрине разбијене и очигледно је да недостаје доста инвентара. У току претраге не приметно је узео и ставио у џеп сат у вредности четвртине ваше месечне плате, пријавивши да је украден током провале.	Апсолутно не	7,2	8,4
	Углавном не	2,7	7,5
	И да и не	9,6	24,4
	Углавном да	9,9	24,2
	Апсолутно да	70,6	35,5
С4 – СМРТОНОСНА СИЛА Полицајац који је тешко претучен при хапшењу особе која се опирала хапшењу управо се вратио на посао. У току патролирања тај је полицајац пришао особи која је стајала у слабо осветљеној улици. Изненада је та особа бацила спортску торбу на полицајца и почела да бежи. Полицајац је пуцао и усмртио ту особу. Особа је била ненаоружана, а пуцао јој је у леђа.	Апсолутно не	8,3	7,3
	Углавном не	3,0	4,6
	И да и не	13,0	21,0
	Углавном да	9,2	17,7
	Апсолутно да	66,5	49,4

С5 – НАДРЕЂЕНИ 2 Полицајац је распоређен у службу у току предстојећих празника. Од свог претпостављеног тражи да промени распоред и заузврат му обећа помоћ у обављању приватних послова. Претпостављени на то пристане. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.	Апсолутно не	24,4	27,7
	Углавном не	9,6	14,7
	И да и не	21,5	26,9
	Углавном да	11,0	11,4
	Апсолутно да	33,6	19,2
С6 – ОСВЕТА Док је заједно са својим мушким колегом интервенисала поводом туче у угоститељском објекту, полицајка је задобила „шљиву” на оку од једног од мушких учесника у тучњави. Тај је мушкарац ухапшен, стављене су му лисице и док су га приводили у полицијску станицу, њен партнер је јако ударио ухапшеног у подручје бубрега говорећи: „Боли, зар не?”	Апсолутно не	39,1	38,6
	Углавном не	9,7	15,6
	И да и не	18,5	22,2
	Углавном да	8,6	8,8
	Апсолутно да	24,2	14,9
С7 – ВЕРБАЛНО Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Док се полицајац приближавао возилу, возач је повикао: „Због чега ме, дођавола, заустављаш?” Полицајац је на то одговорио: „Зато што данас заустављамо идиоте!”	Апсолутно не	36,8	39,9
	Углавном не	13,1	16,8
	И да и не	20,5	22,3
	Углавном да	9,3	8,5
	Апсолутно да	20,2	12,5
С8 – АЛКОХОЛ У два сата ујутро полицајац је полицијским аутомобилом патролирао по пустој улици. Видео је возило које је упало у јарак поред пута.	Апсолутно не	36,5	35,0
	Углавном не	11,8	17,4
	И да и не	18,5	23,4
	Углавном да	9,2	8,6

Пришавши возилу, полицајац је приметио да возач није повређен, али да је под утицајем алкохола. Уочио је да је возач полицајац и уместо да пријави прекршај, полицајац је возача одвезао његовој кући.	Апсолутно да	24,1	15,6
С9 – АУТО Полицајац је приватно договорио с адвокатом који се бави заступањем одштетних захтева повређених у саобраћајним несрећама да ће му достављати податке о особама повређеним у саобраћајним несрећама. За сваку особу која прихвати заступање адвоката, он добија 5% од укупног износа наплаћене одштете.	Апсолутно не	11,9	13,5
	Углавном не	6,2	11,7
	И да и не	15,4	28,2
	Углавном да	13,6	17,1
	Апсолутно да	52,9	29,5
С10 – ПРИЈАВА Полицајац хапси двојицу препродаваца дроге који учествују у уличној тучи. Један од њих има велику количину хероина код себе. Како би могао да обојицу ухапси за озбиљно кривично дело препродавања дроге, полицајац лажно пријави да је нашао хероин код обојице ухапшених.	Апсолутно не	14,8	15,0
	Углавном не	5,2	9,4
	И да и не	16,0	25,5
	Углавном да	12,6	17,5
	Апсолутно да	51,5	32,6
С11 – ЋУТАЊЕ Полицијски старешина гледа без уплитања како полицајци у његовој смени више пута ударају рукама и ногама особу ухапшену због злостављања деце. Тај мушкарац је већ раније хапшен због злостављања деце. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ.	Апсолутно не	34,3	34,6
	Углавном не	10,5	15,0
	И да и не	17,3	22,2
	Углавном да	9,9	9,7
	Апсолутно да	27,9	18,5

C12 – ДИСКРИМИНАЦИЈА Док је одговарао на позив за интервенцију у вези са физичким нападом на двојицу младића, полицајац је ухапсио нападача под околностима које су указивале да је напад мотивисан сексуалном оријентацијом. Полицајац је пропустио да у службеном извештају напише како је напад био мотивисан дискриминацијом припадника хомосексуалне популације.	Апсолутно не	28,8	30,4
	Углавном не	12,3	15,5
	И да и не	23,1	25,4
	Углавном да	10,3	10,2
	Апсолутно да	25,5	18,4
C13 – БРЗИНА Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Полицајац је прихватио лични поклон (новац) како не би пријавио прекршај.	Апсолутно не	12,3	14,6
	Углавном не	5,4	10,3
	И да и не	13,1	26,1
	Углавном да	11,1	15,7
	Апсолутно да	58,0	33,4
C14 – ОПИЈАЊЕ Полицајац у вожњи службеним возилом примећује малолетнике како се опијају у парку. Полицајац је одлучио да не интервенише и наставио вожњу.	Апсолутно не	30,9	34,8
	Углавном не	11,7	14,9
	И да и не	21,8	24,9
	Углавном да	10,5	10,3
	Апсолутно да	25,1	15,1

Из резултата приказаних у Табели 14. може се видети да готово 40% испитаника није спремно да пријави полицајца који од продаваца и угоститеља прихвата поклоне и осталу робу мање вредности. Ипак, 24,4% испитаника такво понашање полицајца апсолутно би пријавило. Међутим, испитаници себе виде као боље од својих колега за које 38,9% испитаника сматра да не би пријавили полицајца који одговара описаном случају. Исто тако, само 12,3% испитаника сматра да би њихове колеге пријавиле описано понашање полицијског службеника.

Затим, у случају 2, када полицајац обавештава колегу о постојању налога за његово лишавање слободе, више од половине испитаника, њих 56,1%, спремно је да пријави полицијског службеника, док њих 10,6% апсолутно не би пријавило свог колегу. Занимљиво је да 14,9% испитаника не може да одлучи шта би у описаној ситуацији урадило – да ли би пријавило полицијског службеника или не.

Подаци приказани у табели показују да би чак 70,6% испитаника пријавило полицијског службеника који је украо сат са места злочина, а да тек 7,2% њих то не би учинило. Такође, највећи проценат испитаника, њих 35,5%, сматра да би њихове колеге пријавиле полицијског службеника у случају да украде сат са места злочина.

Полицајца који је смртоносну силу употребио без потребе пријавило би 66,5% испитаника, док га 8,3% њих апсолутно не би пријавило. Занимљив је податак да доста велики проценат (13%) испитаника није могао да процени ситуацију па су стога одговорили како и би и не би пријавили полицијског службеника који без потребе употребљава смртоносну силу. Затим, испитаници поново сами себе виде као боље, па тек 49,4% сматра да би њихове колеге у описаној ситуацији пријавиле полицијског службеника.

Док 33,6% испитаника сматра да би пријавили надређеног који мења распоред према жељама једног полицајца у замену за помоћ у обављању послова, 24,4% испитаника ипак сматра да такво понашање надређеног не би пријавило. Такође, висок проценат испитаника (21,5%) неодлучан је при процени описане ситуације. Међутим, исто тако велики број испитаника, њих 27,7%, сматра како њихове колеге не би пријавиле надређеног, док само 19,2% испитаника мисли да би њихове колеге пријавиле понашање надређеног.

Подаци из табеле показују да 39,1% испитаника не би пријавило полицајца који је ударио починиоца због тога што је он претходно ударио његову колегиницу, па у готово истом проценту (38,6%) сматрају да ни њихове колеге не би пријавиле описано понашање полицијског службеника. Са друге стране, 24,2% испитаника понашање полицајца апсолутно би пријавило, а 14,9% њих сматра да би и њихове колеге учиниле исто.

Највећи проценат испитаника (36,8%) мисли да не би пријавили полицијског службеника који је вређао мотоциклисту, док 39,9% испитаника сматра да исто не би учиниле ни њихове колеге. Ипак, око 30% испитаника би апсолутно или углавном пријавило описано понашање мотоциклисте. Испитаници у процењивању наведеног сценарија себе виде као много боље, што уочавамо из податка да само њих око 21% сматра да би њихове колеге пријавиле полицајца у наведеном случају.

Затим, отприлике 47% испитаника изјаснило се како не би или углавном не би пријавили колегу који уместо да пријави прекршај пијаног полицајца, истог одвози његовој кући. Са друге стране, само 24,1% испитаника апсолутно је спремно да пријави описано понашање полицијског службеника.

Нешто више од 50% испитаника апсолутно је спремно да пријави полицијског службеника који прима накнаду од адвоката којем доставља податке о особама повређеним у саобраћајној несрећи. Исто тако, око 46% испитаника сматра да би исто учиниле и њихове колеге на послу, или би барем били углавном спремни да пријаве полицијског службеника. Укупно 18,3% испитаника углавном или апсолутно не би пријавило наведено понашање полицајца.

Случај у којем полицијски службеник лажно пријављује проналазак дроге код обојице лишених слободе пријавило би 51,5% испитаника, 16% њих је суздржано, док 14,8% испитаника апсолутно не би пријавило описано понашање полицијског службеника. Исто као и у претходним случајевима, испитаници сами себе виде као боље, па тек 32,6% њих сматра да би наведено понашање полицијског службеника пријавиле и њихове колеге.

Занимљиво је уочити како 34,3% испитаника није спремно да пријави надређеног који допушта полицијским службеницима да рукама и ногама ударају ухапшеног, као и да готово исти проценат њих (34,6%) сматра да исто не би учиниле ни њихове колеге. Међутим, 27,9% испитаника апсолутно је сигурно да би описано понашање надређеног пријавило.

У случају у којем полицајац у службеном извештају пропушта да напише како је напад мотивисан дискриминацијом припадника хомосексуалне мањине, око 40% испитаника углавном или апсолутно не би пријавило понашање полицијског службеника, док би око 36% испитаника то ипак учинило.

Понашање полицијског службеника у којем прихвата новац како не би пријавио прекршај, већина испитаника (58%) апсолутно би пријавила, 13,1% је неодлучно, док 12,3% испитаника описано понашање полицајца не би пријавило. Поново испитаници сами себе виде као боље, па тако 14,6% њих сматра да њихове колеге описано понашање испитаника не би пријавиле.

На крају, само би 25,1% испитаника пријавило полицијског службеника који није интервенисао на опијање младића у парку, док 30,% испитаника такво понашање полицајца не би пријавило. Затим, 34,8% испитаника сматра да ни њихове колеге не би пријавиле полицијског службеника, што поново указује на чињеницу да испитаници сами себе виде као боље од својих колега.

2. Резултати мултиваријантне анализе утицаја социодемографских карактеристика на професионални интегритет полицијских службеника

2.1. Информисаност полицијских службеника о правилима у вези са корупцијом и другим неприхватљивим понашањима у служби

И овај део анализе започињемо димензијом полицијског интегритета која се односи на информисаност полицијских службеника о правилима у вези са корупцијом и другим неприхватљивим понашањима у служби. Табела која следи показује на који начин су поједине социодемографске карактеристике испитаника (године проведене у полицији, пол, звање, тренутни послови и место руководиоца) повезане са сценаријима и перцепцијом, и значи ли такво понашање повреду службених правила.

Табела 15. Корелација схватања сценарија као повреде дужности са социодемографским карактеристикама

Опис случајева	Године у полицији		Пол		Звање		Тренутни послови		Руководилац	
	R	Sig.	R	Sig.	R	Sig.	R	Sig.	R	Sig.
<p>С1 – ПОКЛОН</p> <p>Полицајца кога често виђају у свом комшилуку трговци и угоститељи, у знак захвалности за његову наклоност, часте храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности.</p>	-,046	,048	,023	,325	,007	,777	-,016	,499	-,062	,008
<p>С2 – НАЛОГ</p> <p>Полицајац зна да постоји налог за хапшење његовог дугогодишњег пријатеља за озбиљно кривично дело. Мада је тог пријатеља виђао често у периоду од преко недељу дана, није га ухапсио, већ га је, напротив, упозорио на постојање тог налога.</p>	-,011	,641	-,004	,880	,006	,793	,004	,880	-,025	,290
<p>С3 – КРАЂА 2</p> <p>Полицајац је открио провалу у продавници техничке робе. Пронашао је да су витрине разбијене и очигледно је да недостаје доста инвентара. У току претраге продавнице неприметно је узео и ставио у џеп сат у вредности четвртине ваше месечне плате, пријавивши да је украден током провале.</p>	,002	,947	-,028	,242	-,040	,087	-,041	,087	-,010	,667

<p>C4 – СМРТОНОСНА СИЛА</p> <p>Полицајац који је тешко претучен при хапшењу особе која се опирала хапшењу управо се вратио на посао. У току патролирања тај је полицајац пришао особи која је стајала у слабо осветљеној улици. Изненада је та особа бацила спортску торбу на полицајца и почела да бежи. Полицајац је пуцао и усмртио ту особу. Особа је била ненаоружана, а пуцао јој је у леђа.</p>	-007	,781	,015	,529	-008	,730	-,035	,143	-,020	,396
<p>C5 – НАДРЕЂЕНИ 2</p> <p>Полицајац је распоређен у службу у току предстојећих празника. Од свог претпостављеног тражи да промени распоред и заузврат му обећа помоћ у обављању приватних послова. Претпостављени на то пристане. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.</p>	-042	,077	,047	,045	-004	,857	-,012	,610	-,062	,009
<p>C6 – ОСВЕТА</p> <p>Док је заједно са својим мушким колегом интервенисала поводом туче у угоститељском објекту, полицајка је задобила „шљиву” на оку од једног од мушких учесника у тучњави. Тај је мушкарац ухапшен, стављене су му лисице и док су га приводили у полицијску станицу, њен партнер је јако ударио ухапшеног у подручје бубрега говорећи: „Боли, зар не?”</p>	-049	,036	,045	,059	-022	,354	-,049	,039	-,083	,000

<p>C7 – ВЕРБАЛНО</p> <p>Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Док се полицајац приближавао возилу, возач је повикао: „Због чега ме, дођавола, заустављаш?” Полицајац је на то одговорио: „Зато што данас заустављамо идиоте!”</p>	-,087	,000	,053	,026	-,060	,011	-,066	,006	-,103	,000
<p>C8 – АЛКОХОЛ</p> <p>У два сата ујутро полицајац је полицијским аутомобилом патролирао по пустој улици. Видео је возило које је упало у јарак поред пута. Пришавши возилу, полицајац је приметио да возач није повређен, али да је под утицајем алкохола. Уочио је да је возач полицајац и уместо да пријави прекршај, полицајац је возача одвезао његовој кући.</p>	-,012	,607	-,008	,739	-,051	,031	-,033	,171	-,078	,001
<p>C9 – АУТО</p> <p>Полицајац је приватно договорио с адвокатом који се бави заступањем одштетних захтева повређених у саобраћајним несрећама да ће му достављати податке о особама повређеним у саобраћајним несрећама. За сваку особу која прихвати заступање адвоката, он добија 5% од укупног износа наплаћене одштете.</p>	-,054	,021	-,027	,262	-,053	,025	-,027	,267	,012	,619

<p>C10 – ПРИЈАВА</p> <p>Полицајац хапси двојицу препродаваца дроге који учествују у уличној тучи. Један од њих има велику количину хероина код себе. Како би могао да обојицу ухапси за озбиљно кривично дело препродавања дроге, полицајац лажно пријави да је нашао хероин код обојице ухапшених.</p>	-,021	,373	,048	,041	-,024	,310	-,052	,028	-,024	,307
<p>C11 – ЋУТАЊЕ</p> <p>Полицијски старешина гледа без уплитања како полицајци у његовој смени више пута ударају рукама и ногама особу ухапшену због злостављања деце. Тај мушкарац је већ раније хапшен због злостављања деце. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.</p>	-,080	,001	,049	,039	-,058	,015	-,058	,015	-,062	,009
<p>C12 – ДИСКРИМИНАЦИЈА</p> <p>Док је одговарао на позив за интервенцију у вези са физичким нападом на двојицу младића, полицајац је ухапсио нападача под околностима које су указивале да је напад мотивисан сексуалном оријентацијом. Полицајац је пропустио да у службеном извештају напише како је напад био мотивисан дискриминацијом припадника хомосексуалне популације.</p>	-,055	,019	,030	,208	,002	,946	-,027	,251	-,042	,078

<p>C13 – БРЗИНА</p> <p>Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Полицајац је прихватио лични поклон (новац) како не би пријавио прекршај.</p>	-,015	,523	-,039	,095	-,062	,009	-,031	,195	-,035	,141
<p>C14 – ОПИЈАЊЕ</p> <p>Полицајац у вожњи службеним возилом примећује малолетнике како се опијају у парку. Полицајац је одлучио да не интервенише и наставио вожњу.</p>	,017	,481	-,003	,892	,010	,666	,031	,197	-,047	,047

Табела 15. показује корелацију између социодемографских карактеристика (године у полицији, положај, тренутно запослење, звање и положај – руководилац и извршилац) и перцепције о повреди службених правила у описаним сценаријима. Корелационом анализом није утврђена статистички значајна повезаност перцепције повреде службених правила и социодемографских карактеристика у сценарију 2 – када полицајац не лиши слободе колегу и поред постојања налога, већ га упозори на његово постојање; сценарију 3 – када полицајац са места крађе украде вредан сат и пријави га као украдену имовину; као и сценарију 4 који се односи на употребу смртоносне силе од стране полицијског службеника према прекршиоцу кога је и упуцао. У сценарију 1 када полицајац прима мито и поклоне постоји статистички значајна корелација с обзиром на године рада у полицији и руководећи положај. Затим, у сценарију 5 када се руководилац и полицајац договарају око смене рада за празнике, постоји значајна корелација с обзиром на положај и дужности руководиоца или извршиоца. Статистички значајна корелација присутна је и у сценарију 6 који се односи на неприхватљиво и агресивно понашање полицијског службеника према починиоцу након што је он ударио његову колегиницу. Разлике су пронађене у социодемографским карактеристикама године рада у полицији, тренутно запослење и обављање дужности надређеног. Анализом је утврђено да у сценарију 8 када полицајац другог полицајца који је слетео са пута због тога што је био под утицајем алкохола одвезе кући, уместо да га одвезе у станицу, постоји статистички значајна корелација између перцепције о повреди дужности и тренутног звања и положаја у полицији – руководилац или извршилац.

Корелација са свим социодемографским карактеристикама присутна је у сценарију 7 када полицајац вређа мотоциклисту и у сценарију 11 у којем надређени гледа како његове колеге ударају починиоца који је злостављао децу.

У сценарију 9, када се полицајац приватно договори с адвокатом који се бави заступањем одштетних захтева повређених у саобраћајним несрећама да ће му достављати податке о особама повређеним у саобраћајним несрећама и да за сваку особу која прихвати заступање адвоката, он добија 5% од укупног износа наплаћене одштете, постоји статистички значајна корелација између перцепције о повреди службених правила са годинама рада у полицији и звањем. Описана

ситуација непримереног понашања у сценарију 10 показује да постоји корелација између перцепције повреде службених правила са положајем у полицији и тренутним запослењем. У сценарију 12, када се полицајац понаша на дискриминаторски начин, постоји статистички значајна корелација између перцепције о повреди правила и година рада у полицији. У сценарију 13 – када полицајац прима мито од мотоциклисте како не би пријавио прекршај, постоји статистички значајна корелација између перцепције о повреди службених правила и запослења. У последњем сценарију, који се односи на понашање у којем полицајац не интервенише у парку у којем су се малолетници опијали, постоји статистички значајна корелација између перцепције повреде службених правила и обављања дужности.

Кроз дугогодишње радно искуство, полицијски службеници имају различито мишљење о правилима и начину рада организације, тако да су у већој мери упознати с њима од млађих колега. Да ли је заиста тако, показује нам Табела 16.

Табела 16. Постоје ли статистички значајне разлике у информисаности о правилима с обзиром на године у полицији

Опис случаја	F	Sig. (2-tailed)
C1 – ПОКЛОН Полицајца кога често виђају у свом комшилуку трговци и угоститељи, у знак захвалности за његову наклоност, чисте храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности.	7,170	,001
C2 – НАЛОГ Полицајац зна да постоји налог за хапшење његовог дугогодишњег пријатеља за озбиљно кривично дело. Мада је тог пријатеља виђао често у периоду од преко недељу дана, није га ухапсио, већ га је, напротив, упозорио на постојање тог налога.	8,109	,000

<p>C3 – КРАЂА 2</p> <p>Полицајац је открио провалу у продавници техничке робе. Пронашао је да су витрине разбијене и очигледно је да недостаје доста инвентара. У току претраге продавнице неприметно је узео и ставио у џеп сат у вредности четвртине ваше месечне плате, пријавивши да је украден током провале.</p>	1,090	,337
<p>C4 – СМРТОНОСНА СИЛА</p> <p>Полицајац који је тешко претучен при хапшењу особе која се опирала хапшењу управо се вратио на посао. У току патролирања тај је полицајац пришао особи која је стајала у слабо осветљеној улици. Изненада је та особа бацила спортску торбу на полицајца и почела да бежи. Полицајац је пуцао и усмртио ту особу. Особа је била ненаоружана, а пуцао јој је у леђа.</p>	2,041	,130
<p>C5 – НАДРЕЂЕНИ 2</p> <p>Полицајац је распоређен у службу у току предстојећих празника. Од свог претпостављеног тражи да промени распоред и заузврат му обећа помоћ у обављању приватних послова. Претпостављени на то пристане. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.</p>	1,718	,180
<p>C6 – ОСВЕТА</p> <p>Док је заједно са својим мушким колегом интервенисала поводом туче у угоститељском објекту, полицајка је задобила „шљиву” на оку од једног од мушких учесника у тучњави. Тај је мушкарац ухапшен, стављене су му лисице и док су га приводили у полицијску станицу, њен партнер је јако ударио ухапшеног у подручје бубрега говорећи: „Боли, зар не?”</p>	5,575	,004
<p>C7 – ВЕРБАЛНО</p> <p>Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Док се полицајац приближавао возилу, возач је повикао: „Због чега ме, дођавола, заустављаш?” Полицајац је на то одговорио: „Зато што данас заустављамо идиоте!”</p>	6,870	,001

<p>C8 – АЛКОХОЛ</p> <p>У два сата ујутро полицајац је полицијским аутомобилом патролирао по пустој улици. Видео је возило које је упало у јарак поред пута. Пришавши возилу, полицајац је приметио да возач није повређен, али да је под утицајем алкохола. Уочио је да је возач полицајац и уместо да пријави прекршај, полицајац је возача одвезао његовој кући.</p>	3,457	,032
<p>C9 – АУТО</p> <p>Полицајац је приватно договорио с адвокатом који се бави заступањем одштетних захтева повређених у саобраћајним несрећама да ће му достављати податке о особама повређеним у саобраћајним несрећама. За сваку особу која прихвати заступање адвоката, он добија 5% од укупног износа наплаћене одштете.</p>	4,830	,008
<p>C10 – ПРИЈАВА</p> <p>Полицајац хапси двојицу препродаваца дроге који учествују у уличној тучи. Један од њих има велику количину хероина код себе. Како би могао да обојицу ухапси за озбиљно кривично дело препродавања дроге, полицајац лажно пријави да је нашао хероин код обојице ухапшених.</p>	4,158	,016
<p>C11 – ЋУТАЊЕ</p> <p>Полицијски старешина гледа без уплитања како полицајци у његовој смени више пута ударају рукама и ногама особу ухапшену због злостављања деце. Тај мушкарац је већ раније хапшен због злостављања деце. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.</p>	10,955	,000
<p>C12 – ДИСКРИМИНАЦИЈА</p> <p>Док је одговарао на позив за интервенцију у вези са физичким нападом на двојицу младића, полицајац је ухапсио нападача под околностима које су указивале да је напад мотивисан сексуалном оријентацијом. Полицајац је пропустио да у службеном извештају напише како је напад био мотивисан дискриминацијом припадника хомосексуалне популације.</p>	3,394	,034

C13 – БРЗИНА Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Полицајац је прихватио лични поклон (новац) како не би пријавио прекршај.	3,834	,022
C14 – ОПИЈАЊЕ Полицајац у вожњи службеним возилом примећује малолетнике како се опијају у парку. Полицајац је одлучио да не интервенише и наставио вожњу.	,595	,552

*ОЗНАЧЕНИ СВЕТЛОПЛАВОМ – можемо гледати анализу варијансе (ANOVA) јер је задовољен услов хомогености.

У Табели 16. може се уочити како статистички значајне разлике у информисаности о правилима с обзиром на године у полицији постоје само у два сценарија: сценарију 1 у којем полицајац прима поклоне ($p = 0,001$), а затим у сценарију 12 у којем полицајац пропушта да у записник унесе опаску о томе да је напад на двојицу младића био мотивисан дискриминацијом припадника хомосексуалне популације ($p = 0,034$). Између којих група полицајаца (коришћена је варијабла *категорисане године у полицији*) постоје те разлике, можемо прочитати из следеће табеле.

Табела 17. Између којих група постоје статистички значајне разлике (Post Hoc Tests – Scheffe)

Случај	До 10 година – 10 до 20 година		До 10 година – више од 20		10 до 20 година – више од 20	
	Разлика		Разлика		Разлика	
	ар. средина	р	ар. средина	р	ар. средина	р
C1 – ПОКЛОН Полицајца кога често виђају у свом комшилуку трговци и угоститељи, у знак захвалности за његову наклоност, чисте храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности.	,141	,006	,157	,004	,016	,942

<p>C5 – НАДРЕЂЕНИ 2</p> <p>Полицајац је распоређен у службу у току предстојећих празника. Од свог претпостављеног тражи да промени распоред и заузврат му обећа помоћ у обављању приватних послова. Претпостављени на то пристане. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.</p>	,058	,441	,088	,199	,030	,534
<p>C12 – ДИСКРИМИНАЦИЈА</p> <p>Док је одговарао на позив за интервенцију у вези са физичким нападом на двојицу младића, полицајац је ухапсио нападача под околностима које су указивале да је напад мотивисан сексуалном оријентацијом. Полицајац је пропустио да у службеном извештају напише како је напад био мотивисан дискриминацијом припадника хомосексуалне популације.</p>	,073	,323	,136	,035	,063	,472

Табела 17. приказује како статистички значајне разлике у схватању сценарија 1 (примање поклона од припадника заједнице) као повреде дужности постоје између полицијских службеника који свој посао обављају до 10 година, и оних који га обављају између 10 и 20 година ($p = 0,006$), док су статистички значајне разлике поимања истог сценарија пронађене и између полицијских службеника који раде до 10 година и оних који тај посао обављају више од 20 година ($p = 0,004$).

Затим, у схватању сценарија у којем полицајац занемарује дискриминацију на основу сексуалне оријентације као повреде дужности, статистички значајне разлике ($p = 0,035$) пронађене су између категорије полицијских службеника који су најмање у том послу (до 10 година) и оних који тај посао најдуже обављају (више од 20 година).

2.2. Информисаност полицијских службеника о модалитетима спровођења правила у вези са корупцијом и другим неприхватљивим понашањима у служби

На основу спроведених истраживања и проучавањем литературе може се видети да су казне у раскораку са почињеним кривичним делом. То значи да постоје случајеви када су казне које су изречене оштрије у односу на почињени прекршај, и обрнуто. Управо то разликовање показује и следећа табела у којој је приказано како су испитаници процењивали казне које би требало и које би у стварности уследиле приликом почињеног прекршаја.

Табела 18. Т-тест разлика аритметичких средина мишљења о казни која би требало да буде и оној која би у стварности уследила

Опис случаја	t	Разлика ар. средина	Sig. (2-tailed)
С1 – ПОКЛОН Полицајца кога често виђају у свом комшилуку трговци и угоститељи, у знак захвалности за његову наклоност, чаше храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности.	49,667	3,725	,013
С2 – НАЛОГ Полицајац зна да постоји налог за хапшење његовог дугогодишњег пријатеља за озбиљно кривично дело. Мада је тог пријатеља виђао често у периоду од преко недељу дана, није га ухапсио, већ га је, напротив, упозорио на постојање тог налога.	21,938	7,020	,029
С3 – КРАЂА 2 Полицајац је открио провалу у продавници техничке робе. Пронашао је да су витрине разбијене и очигледно је да недостаје доста инвентара. У току претраге продавнице неприметно је узео и ставио у џеп сат у вредности четвртине ваше месечне плате, пријавивши да је украден током провале.	34,708	8,330	,018

<p>C4 – СМРТОНОСНА СИЛА</p> <p>Полицајац који је тешко претучен при хапшењу особе која се опирала хапшењу управо се вратио на посао. У току патролирања тај је полицајац пришао особи која је стајала у слабо осветљеној улици. Изненада је та особа бацила спортску торбу на полицајца и почела да бежи. Полицајац је пуцао и усмртио ту особу. Особа је била ненаоружана, а пуцао јој је у леђа.</p>	82,800	8,280	,008
<p>C5 – НАДРЕЂЕНИ 2</p> <p>Полицајац је распоређен у службу у току предстојећих празника. Од свог претпостављеног тражи да промени распоред и заузврат му обећа помоћ у обављању приватних послова. Претпостављени на то пристане. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.</p>	12,944	4,595	,049
<p>C6 – ОСВЕТА</p> <p>Док је заједно са својим мушким колегом интервенисала поводом туче у угоститељском објекту, полицајка је задобила „шљиву” на оку од једног од мушких учесника у тучњави. Тај је мушкарац ухапшен, стављене су му лисице и док су га приводили у полицијску станицу, њен партнер је јако ударио ухапшеног у подручје бубрега говорећи: „Боли, зар не?”</p>	33,400	4,175	,019
<p>C7 – ВЕРБАЛНО</p> <p>Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Док се полицајац приближавао возилу, возач је повикао: „Због чега ме, дођавола, заустављаш?” Полицајац је на то одговорио: „Зато што данас заустављамо идиоте!”</p>	169,000	3,380	,004
<p>C8 – АЛКОХОЛ</p> <p>У два сата ујутро полицајац је полицијским аутомобилом патролирао по пустој улици. Видео је возило које је упало у јарак поред пута. Пришавши возилу, полицајац је приметио да возач није повређен,</p>	44,529	3,785	,014

али да је под утицајем алкохола. Уочио је да је возач полицајац и уместо да пријави прекршај, полицајац је возача одвезао његовој кући.			
С9 – АУТО Полицајац је приватно договорио с адвокатом који се бави заступањем одштетних захтева повређених у саобраћајним несрећама да ће му достављати податке о особама повређеним у саобраћајним несрећама. За сваку особу која прихвати заступање адвоката, он добија 5% од укупног износа наплаћене одштете.	27,920	6,980	,023
С10 – ПРИЈАВА Полицајац хапси двојицу препродаваца дроге који учествују у уличној тучи. Један од њих има велику количину хероина код себе. Како би могао да обојицу ухапси за озбиљно кривично дело препродавања дроге, полицајац лажно пријави да је нашао хероин код обојице ухапшених.	94,286	6,600	,007
С11 – ЋУТАЊЕ Полицијски старешина гледа без уплитања како полицајци у његовој смени више пута ударају рукама и ногама особу ухапшену због злостављања деце. Тај мушкарац је већ раније хапшен због злостављања деце. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.	104,333	4,695	,006
С12 – ДИСКРИМИНАЦИЈА Док је одговарао на позив за интервенцију у вези са физичким нападом на двојицу младића, полицајац је ухапсио нападача под околностима које су указивале да је напад мотивисан сексуалном оријентацијом. Полицајац је пропустио да у службеном извештају напише како је напад био мотивисан дискриминацијом припадника хомосексуалне популације.	72,800	3,640	,009

C13 – БРЗИНА Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Полицајац је прихватио лични поклон (новац) како не би пријавио прекршај.	52,533	7,880	,012
C14 – ОПИЈАЊЕ Полицајац у вожњи службеним возилом примећује малолетнике како се опијају у парку. Полицајац је одлучио да не интервенише и наставио вожњу.	109,000	3,270	,006

Подаци приказани у Табели 18. указују на то да статистички значајне разлике у мишљењу о казни која би требало да буде и оној која би у стварности уследила постоје у свим посматраним сценаријима.

Следећа табела показује разлику у информисаности о правилима и потенцијалним казнама између испитаника који имају полицијско образовање и испитаника који га немају.

Табела 19. Информисаност о модалитетима спровођења правила с обзиром на облик образовања полицијског службеника

Опис случаја	Врста казне	Стручна спрема			
		полицијска		неполицијска	
		N	%	N	%
C1 – ПОКЛОН Полицајца кога често виђају у свом комшилuku трговци и угоститељи, у знак захвалности за његову наклоност, чаште храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности.	Никаква	228	21,43	149	20,38
	Писана опомена	338	31,77	221	30,23
	Новчана казна до 10% од плате	78	7,33	49	6,70
	Новчана казна до 20% од плате	91	8,55	67	9,17
	Новчана казна до 30% од плате	31	2,91	17	2,33

	Новчана казна до 40% од плате	42	3,95	32	4,38
	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	142	13,35	110	15,05
	Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године	19	1,79	13	1,78
	Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми	18	1,69	21	2,87
	Престанак радног односа	77	7,24	52	7,11
С2 – НАЛОГ Полицајац зна да постоји налог за хапшење његовог дугогодишњег пријатеља за озбиљно кривично дело. Мада је тог пријатеља виђао често у периоду од преко недељу дана, није га ухапсио, већ га је, напротив, упозорио на постојање тог налога.	Никаква	41	3,85	21	2,87
	Писана опомена	65	6,10	28	3,83
	Новчана казна до 10% од плате	29	2,72	23	3,14
	Новчана казна до 20% од плате	56	5,26	45	6,15
	Новчана казна до 30% од плате	32	3,00	21	2,87
	Новчана казна до 40% од плате	62	5,82	41	5,60
	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	309	29,01	208	28,42
	Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године	40	3,76	18	2,46

	Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми	66	6,20	48	6,56
	Престанак радног односа	364	34,18	279	38,11
СЗ – КРАЂА 2 Полицајац је открио провалу у продавници техничке робе. Пронашао је да су витрине разбијене и очигледно је да недостаје доста инвентара. У току претраге продавнице приметно је узео и ставио у џеп сат у вредности четвртине ваше месечне плате, пријавивши да је украден током провале.	Никаква	51	4,78	9	1,23
	Писана опомена	19	1,78	10	1,37
	Новчана казна до 10% од плате	5	0,47	5	0,68
	Новчана казна до 20% од плате	16	1,50	10	1,37
	Новчана казна до 30% од плате	19	1,78	8	1,09
	Новчана казна до 40% од плате	50	4,69	36	4,92
	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	165	15,48	141	19,26
	Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године	21	1,97	14	1,91
	Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми	40	3,75	35	4,78
	Престанак радног односа	680	63,79	464	63,39

C4 – СМРТОНОСНА СИЛА Полицајац који је тешко претучен при хапшењу особе која се опирала хапшењу управо се вратио на посао. У току патролирања тај је полицајац пришао особи која је стајала у слабо осветљеној улици. Изненада је та особа бацила спортску торбу на полицајца и почела да бежи. Полицајац је пуцао и усмртио ту особу. Особа је била ненаоружана, а пуцао јој је у леђа.	Никаква	100	9,39	47	6,43
	Писана опомена	36	3,38	15	2,05
	Новчана казна до 10% од плате	13	1,22	6	0,82
	Новчана казна до 20% од плате	12	1,13	5	0,68
	Новчана казна до 30% од плате	9	0,85	5	0,68
	Новчана казна до 40% од плате	17	1,60	4	0,55
	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	176	16,53	123	16,83
	Зауостављање у стицању непосредно вишег чина/ звања од 2 до 4 године	34	3,19	21	2,87
	Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми	54	5,07	37	5,06
	Престанак радног односа	614	57,65	468	64,02
C5 – НАДРЕЂЕНИ 2 Полицајац је распоређен у службу у току предстојећих празника. Од свог претпостављеног тражи да промени распоред и заузврат му обећа помоћ у обављању приватних послова. Претпостављени на то пристане. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.	Никаква	200	18,76	114	15,60
	Писана опомена	166	15,57	114	15,60
	Новчана казна до 10% од плате	59	5,53	36	4,92
	Новчана казна до 20% од плате	104	9,76	70	9,58
	Новчана казна до 30% од плате	46	4,32	31	4,24
	Новчана казна до 40% од плате	91	8,54	71	9,71

	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	186	17,45	128	17,5 1
	Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године	38	3,56	30	4,10
	Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми	85	7,97	77	10,5 3
	Престанак радног односа	91	8,54	60	8,21
С6 – ОСВЕТА Док је заједно са својим мушким колегом интервенисала поводом туче у угоститељском објекту, полицајка је задобила „шљиву” на оку од једног од мушких учесника у тучњави. Тај је мушкарац ухапшен, стављене су му лисице и док су га приводили у полицијску станицу, њен партнер је јако ударио ухапшеног у подручје бубрега говорећи: „Боли, зар не?”	Никаква	258	24,23	135	18,4 7
	Писана опомена	210	19,72	166	22,7 1
	Новчана казна до 10% од плате	77	7,23	47	6,43
	Новчана казна до 20% од плате	117	10,99	97	13,2 7
	Новчана казна до 30% од плате	50	4,69	34	4,65
	Новчана казна до 40% од плате	70	6,57	47	6,43
	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	172	16,15	125	17,1 0
	Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године	37	3,47	21	2,87

	Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми	21	1,97	18	2,46
	Престанак радног односа	53	4,98	41	5,61
С7 – ВЕРБАЛНО Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Док се полицајац приближавао возилу, возач је повикао: „Због чега ме, дођавола, заустављаш?” Полицајац је на то одговорио: „Зато што данас заустављамо идиоте!”	Никаква	238	22,35	113	15,46
	Писана опомена	296	27,79	199	27,22
	Новчана казна до 10% од плате	137	12,86	105	14,36
	Новчана казна до 20% од плате	137	12,86	132	18,06
	Новчана казна до 30% од плате	50	4,69	50	6,84
	Новчана казна до 40% од плате	69	6,48	36	4,92
	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	87	8,17	50	6,84
	Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године	15	1,41	17	2,33
	Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми	13	1,22	7	0,96
	Престанак радног односа	23	2,16	22	3,01

С8 – АЛКОХОЛ У два сата ујутро полицајац је полицијским аутомобилом патролирао по пустој улици. Видео је возило које је упало у јарак поред пута. Пришавши возилу, полицајац је приметио да возач није повређен, али да је под утицајем алкохола. Уочио је да је возач полицајац и уместо да пријави прекршај, полицајац је возача одвезао његовој кући.	Никаква	301	28,29	170	23,26
	Писана опомена	235	22,09	145	19,84
	Новчана казна до 10% од плате	64	6,02	50	6,84
	Новчана казна до 20% од плате	131	12,31	98	13,41
	Новчана казна до 30% од плате	62	5,83	50	6,84
	Новчана казна до 40% од плате	63	5,92	61	8,34
	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	128	12,03	91	12,45
	Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године	22	2,07	21	2,87
	Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми	20	1,88	11	1,50
	Престанак радног односа	38	3,57	34	4,65
С9 – АУТО Полицајац је приватно договорио с адвокатом који се бави заступањем одштетних захтева повређених у саобраћајним несрећама да ће му достављати податке о	Никаква	90	8,45	35	4,78
	Писана опомена	69	6,48	36	4,92
	Новчана казна до 10% од плате	24	2,25	14	1,91
	Новчана казна до 20% од плате	42	3,94	30	4,10
	Новчана казна до 30% од плате	29	2,72	17	2,32

особама повређеним у саобраћајним несрећама. За сваку особу која прихвати заступање адвоката, он добија 5% од укупног износа наплаћене одштете.	Новчана казна до 40% од плате	68	6,38	33	4,51
	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	276	25,92	194	26,50
	Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године	32	3,00	22	3,01
	Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми	48	4,51	47	6,42
	Престанак радног односа	387	36,34	304	41,53
С10 – ПРИЈАВА	Никаква	124	11,64	55	7,52
Полицајац хапси двојицу препродаваца дроге који учествују у уличној тучи. Један од њих има велику количину хероина код себе. Како би могао да обојицу ухапси за озбиљно кривично дело препродавања дроге, полицајац лажно пријави да је нашао хероин код обојице ухапшених.	Писана опомена	67	6,29	43	5,88
	Новчана казна до 10% од плате	25	2,35	21	2,87
	Новчана казна до 20% од плате	63	5,92	44	6,02
	Новчана казна до 30% од плате	25	2,35	22	3,01
	Новчана казна до 40% од плате	58	5,45	62	8,48
	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	286	26,85	220	30,10
	Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године	45	4,23	18	2,46

	Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми	61	5,73	38	5,20
	Престанак радног односа	311	29,20	208	28,45
С11 – ЋУТАЊЕ Полицијски старешина гледа без уплитања како полицајци у његовој смени више пута ударају рукама и ногама особу ухапшену због злостављања деце. Тај мушкарац је већ раније хапшен због злостављања деце. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.	Никаква	281	26,36	168	23,01
	Писана опомена	162	15,20	104	14,25
	Новчана казна до 10% од плате	43	4,03	34	4,66
	Новчана казна до 20% од плате	77	7,22	56	7,67
	Новчана казна до 30% од плате	42	3,94	20	2,74
	Новчана казна до 40% од плате	79	7,41	54	7,40
	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	175	16,42	133	18,22
	Зауостављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године	54	5,07	34	4,66
	Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми	61	5,72	63	8,63
	Престанак радног односа	92	8,63	64	8,77

C12 – ДИСКРИМИНАЦИЈА Док је одговарао на позив за интервенцију у вези са физичким нападом на двојицу младића, полицајац је ухапсио нападача под околностима које су указивале да је напад мотивисан сексуалном оријентацијом. Полицајац је пропустио да у службеном извештају напише како је напад био мотивисан дискриминацијом припадника хомосексуалне опулације.	Никаква	274	25,75	149	20,3 6
	Писана опомена	288	27,07	189	25,8 2
	Новчана казна до 10% од плате	77	7,24	75	10,2 5
	Новчана казна до 20% од плате	118	11,09	89	12,1 6
	Новчана казна до 30% од плате	48	4,51	45	6,15
	Новчана казна до 40% од плате	55	5,17	46	6,28
	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	111	10,43	79	10,7 9
	Заустављање у стицању непосредно вишег чина/ звања од 2 до 4 године	26	2,44	11	1,50
	Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми	20	1,88	15	2,05
Престанак радног односа	47	4,42	34	4,64	
C13 – БРЗИНА Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Полицајац је прихватио лични поклон (новац) како не би пријавио прекршај.	Никаква	60	5,63	22	3,01
Писана опомена	38	3,57	16	2,19	
Новчана казна до 10% од плате	19	1,78	11	1,50	
Новчана казна до 20% од плате	27	2,54	26	3,55	
Новчана казна до 30% од плате	30	2,82	14	1,91	

	Новчана казна до 40% од плате	47	4,41	35	4,78
	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	225	21,13	159	21,7 2
	Заустављање у стицању непосредно вишег чина/ звања од 2 до 4 године	23	2,16	9	1,23
	Губљење стеченог чина/ звања и одређивање непосредно нижег чина/ звања у стручној спреми	30	2,82	24	3,28
	Престанак радног односа	566	53,15	416	56,8 3
С14 – ОПИЈАЊЕ Полицајац у возњи службеним возилом примећује малолетнике како се опијају у парку. Полицајац је одлучио да не интервенише и наставио возњу.	Никаква	289	27,14	200	27,4 0
	Писана опомена	291	27,32	174	23,8 4
	Новчана казна до 10% од плате	104	9,77	62	8,49
	Новчана казна до 20% од плате	124	11,64	115	15,7 5
	Новчана казна до 30% од плате	32	3,00	41	5,62
	Новчана казна до 40% од плате	58	5,45	39	5,34
	Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године	96	9,01	58	7,95
	Заустављање у стицању непосредно вишег чина/ звања од 2 до 4 године	19	1,78	5	0,68

Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми	16	1,50	11	1,51
Престанак радног односа	36	3,38	25	3,42

Подаци приказани у Табели 19. показују да 31,77% испитаника са полицијским образовањем сматра како је писана опомена казна која би требало да уследи за полицијског службеника који прима поклоне од угоститеља и трговаца у заједници. Готово исти проценат испитаника који немају полицијско образовање (њих 30,23%) слаже се с тим да је писана опомена најпримеренији облик казне за такво понашање полицијског службеника.

Када је реч о сценарију у којем полицијски службеник обавештава свог пријатеља о постојању налога за лишавање слободе, највећи проценат испитаника са полицијским образовањем (34,18%), као и испитаника неполицијског образовања (38,11%), сматра како је најпримеренија казна управо престанак радног односа. Након тога следи казна распоређивања на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године (полицијско образовање = 29,01%, неполицијско образовање = 28,42%). Најмањи проценат испитаника полицијског образовања (њих 2,72%) полицијском службенику одузело би 10% од његове плате, док би најмањи проценат оних без полицијског образовања (2,46%) полицијског службеника зауставило у добијању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године.

У сценарију у којем полицајац користи смртоносну силу према ненаоружаној особи највећи проценат полицијских службеника са полицијским образовањем (57,65%), као и оних који немају полицијско образовање (64,02%) сматра да је за такво понашање примерена казна престанак радног односа.

Када је реч о казни која би требало да уследи за надређеног који пристаје да промени распоред полицијског службеника који му обећава помоћ у приватним

пословима, полицијски службеници са полицијским образовањем у највећем проценту (18,76%) сматрају да за такво понашање не би требало да уследи никаква казна. За разлику од њих, већина оних без полицијског образовања (17,51%) сматра да је распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године примеренија казна за описано понашање.

Мишљење полицијских службеника о казни за ударање особе лишене слободе због освете разликује се с обзиром на њихово образовање. Службеници са полицијским образовањем у највећем проценту (24,23%) сматрају да за такво понашање није потребна никаква казна, док службеници без полицијског образовања мисле да је писана опомена примерена казна за описано понашање полицијског службеника.

У сценарију у којем полицијски службеник вређа мотоциклисту постоји сагласност полицијских службеника са полицијским образовањем и оних без њега. Наиме, 27,79% службеника са полицијским образовањем и 27,22% њих без полицијског образовања сматра да је за наведено понашање потребно писано опоменути полицијског службеника.

Занимљиви резултати могу се уочити приликом разматрања мишљења о казни полицијском службенику који није пријавио прекршај колеге. И службеници са полицијским образовањем и они без њега у највећем проценту мисле да такво понашање не би требало да буде кажњено.

Највећи проценат испитаника са полицијским образовањем, њих 36,34%, сматра да је престанак радног односа казна која би требало да уследи за полицијског службеника који узима проценат од наплаћене одштете свакој повређеној особи у саобраћајној несрећи. За исту казну определило се и 41,53% службеника без полицијског образовања.

Полицијски службеници са полицијским образовањем, њих 29,20%, али и они без њега (28,45%), у највећем се броју слажу да је за лажно пријављивање особе која није поседовала дрогу примерена казна престанак радног односа. Међутим,

испитаници без полицијског образовања у највећем су се проценту (30,10%) изјаснили да је примеренија казна распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године.

У сценарију у којем надређени не реагује на насилно понашање полицијских службеника према особи лишеној слободе, 2,36% испитаника полицијског образовања и 23,01% без полицијског образовања мисле да понашање надређеног не би требало да буде кажњено.

Казна коју испитаници у највећем проценту сматрају прикладном за полицијског службеника који у службеном извештају није написао да је напад мотивисан дискриминацијом хомосексуалне популације јесте писана опомена. Тако се изјаснило 27,07% испитаника са полицијским образовањем и 25,82% без полицијског образовања.

Више од половине испитаника са полицијским образовањем (53,15%) и без полицијског образовања (56,83%) сматра да је престанак радног односа казна која би требало да уследи за полицијског службеника који је прихватио лични поклон (новац) како не би пријавио прекршај.

Мишљења испитаника о казни за полицијског службеника који није интервенисао код опијања малолетника разликују се с обзиром на њихово образовање. Наиме, 27,32% испитаника са полицијским образовањем сматра да је управо писана опомена казна која би за наведено понашање требало да уследи, док 27,40% испитаника без полицијског образовања мисли да за такво понашање не би требало да постоји никаква казна.

Следећа табела показује да ли постоје разлике у перцепцији о казнама између испитаника са различитим годинама радног искуства у полицији.

Табела 20. ANOVA – да ли постоје статистички значајне разлике у перцепцији потребне казне с обзиром на године у полицији

Опис случаја	F	Sig. (2-tailed)
<p>C1 – ПОКЛОН</p> <p>Полицајца кога често виђају у свом комшилуку трговци и угоститељи, у знак захвалности за његову наклоност, часте храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности.</p>	24,368	,000
<p>C2 – НАЛОГ</p> <p>Полицајац зна да постоји налог за хапшење његовог дугогодишњег пријатеља за озбиљно кривично дело. Мада је тог пријатеља виђао често у периоду од преко недељу дана, није га ухапсио, већ га је, напротив, упозорио на постојање тог налога.</p>	8,570	,000
<p>C3 – КРАЂА 2</p> <p>Полицајац је открио провалу у продавници техничке робе. Пронашао је да су витрине разбијене и очигледно је да недостаје доста инвентара. У току претраге продавнице неприметно је узео и ставио у џеп сат у вредности четвртине ваше месечне плате, пријавивши да је украден током провале.</p>	4,569	,010
<p>C4 – СМРТОНОСНА СИЛА</p> <p>Полицајац који је тешко претучен при хапшењу особе која се опирала хапшењу управо се вратио на посао. У току патролирања тај је полицајац пришао особи која је стајала у слабо осветљеној улици. Изненада је та особа бацила спортску торбу на полицајца и почела да бежи. Полицајац је пуцао и усмртио ту особу. Особа је била ненаоружана, а пуцао јој је у леђа.</p>	2,864	,057
<p>C5 – НАДРЕЂЕНИ 2</p> <p>Полицајац је распоређен у службу у току предстојећих празника. Од свог претпостављеног тражи да промени распоред и заузврат му обећа помоћ у обављању приватних послова. Претпостављени на то пристане. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.</p>	12,397	,000

<p>C6 – ОСВЕТА</p> <p>Док је заједно са својим мушким колегом интервенисала поводом туче у угоститељском објекту, полицајка је задобила „шљиву” на оку од једног од мушких учесника у тучњави. Тај је мушкарац ухапшен, стављене су му лисице и док су га привођили у полицијску станицу, њен партнер је јако ударио ухапшеног у подручје бубрега говорећи: „Боли, зар не?”</p>	20,150	,000
<p>C7 – ВЕРБАЛНО</p> <p>Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Док се полицајац приближавао возилу, возач је повикао: „Због чега ме, дођавола, заустављаш?” Полицајац је на то одговорио: „Зато што данас заустављамо идиоте!”</p>	19,563	,000
<p>C8 – АЛКОХОЛ</p> <p>У два сата ујутро полицајац је полицијским аутомобилом патролирао по пустој улици. Видео је возило које је упало у јарак поред пута. Пришавши возилу, полицајац је приметио да возач није повређен, али да је под утицајем алкохола. Уочио је да је возач полицајац и уместо да пријави прекршај, полицајац је возача одвезао његовој кући.</p>	4,236	,015
<p>C9 – АУТО</p> <p>Полицајац је приватно договорио с адвокатом који се бави заступањем одштетних захтева повређених у саобраћајним несрећама да ће му достављати податке о особама повређеним у саобраћајним несрећама. За сваку особу која прихвати заступање адвоката, он добија 5% од укупног износа наплаћене одштете.</p>	6,230	,002
<p>C10 – ПРИЈАВА</p> <p>Полицајац хапси двојицу препродаваца дроге који учествују у уличној тучи. Један од њих има велику количину хероина код себе. Како би могао да обојицу ухапси за озбиљно кривично дело препродавања дроге, полицајац лажно пријави да је нашао хероин код обојице ухапшених.</p>	16,560	,000

<p>C11 – ЋУТАЊЕ</p> <p>Полицијски старешина гледа без уплитања како полицајци у његовој смени више пута ударају рукама и ногама особу ухапшену због злостављања деце. Тај мушкарац је већ раније хапшен због злостављања деце. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.</p>	14,222	,000
<p>C12 – ДИСКРИМИНАЦИЈА</p> <p>Док је одговарао на позив за интервенцију у вези са физичким нападом на двојицу младића, полицајац је ухапсио нападача под околностима које су указивале да је напад мотивисан сексуалном оријентацијом. Полицајац је пропустио да у службеном извештају напише како је напад био мотивисан дискриминацијом припадника хомосексуалне популације.</p>	18,224	,000
<p>C13 – БРЗИНА</p> <p>Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Полицајац је прихватио лични поклон (новац) како не би пријавио прекршај.</p>	10,601	,000
<p>C14 – ОПИЈАЊЕ</p> <p>Полицајац у вожњи службеним возилом примећује малолетнике како се опијају у парку. Полицајац је одлучио да не интервенише и наставио вожњу.</p>	8,908	,000

*ОЗНАЧЕНИ СВЕТЛОПЛАВОМ – можемо гледати ANOVA-у јер је задовољен услов хомогености.

Табела 20 приказује да ли постоје статистички значајне разлике у схватању потребне казне с обзиром на године рада у полицији. У статистичкој обради коришћена је варијабла *категоризоване године у полицији*. С обзиром на задовољен услов хомогености варијансе, резултати показују да статистички значајне разлике у схватању потребне казне с обзиром на године рада у полицији постоје у сценаријима 2, 5, 8 и 11. Између којих група су те разлике статистички значајне, приказује следећа табела.

Табела 21. Између којих група постоје статистички значајне разлике
(*Post Hoc Tests – Scheffe*)

СЛУЧАЈ	До 10 година – 10 до 20 година		До 10 година – више од 20		10 до 20 година – више од 20	
	Разли- ка ар. средина	р	Разли- ка ар. средина	р	Разли- ка ар. средина	р
<p>С2 – НАЛОГ</p> <p>Полицајац зна да постоји налог за хапшење његовог дугогодишњег пријатеља за озбиљно кривично дело. Мада је тог пријатеља виђао често у периоду од преко недељу дана, није га ухапсио, већ га је, напротив, упозорио на постојање тог налога.</p>	-,394	,028	-,644	,000	-,250	,271
<p>С5 – НАДРЕЂЕНИ 2</p> <p>Полицајац је распоређен у службу у току предстојећих празника. Од свог претпостављеног тражи да промени распоред и заузврат му обећа помоћ у обављању приватних послова. Претпостављени на то пристане. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.</p>	-,148	,674	-,844	,000	-,696	,000
<p>С8 – АЛКОХОЛ</p> <p>У два сата ујутро полицајац је полицијским аутомобилом патролирао по пустој улици. Видео је возило које је упало у јарак поред пута. Пришавши возилу, полицајац је приметио да возач није повређен, али да је под утицајем алкохола. Уочио је да је возач полицајац и уместо да пријави прекршај, полицајац је возача одвезао његовој кући.</p>	-,107	,762	-,438	,019	-,332	,092

C11 – ЋУТАЊЕ						
Полицијски старешина гледа без уплитања како полицајци у његовој смени више пута ударају рукама и ногама особу ухапшену због злостављања деце. Тај мушкарац је већ раније хапшен због злостављања деце. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.	-,393	,076	-,992	,000	-,599	,005

Подаци приказани у Табели 21 показују да постоје статистички значајне разлике у перцепцији потребне казне код сценарија 2 у којем полицајац обавештава пријатеља о налогу за његово лишавање слободе – између полицијских службеника који 10 година раде у полицији и оних који у полицији раде од 10 до 20 година. Затим, мишљења полицијских службеника који у полицији раде до 10 година и оних полицијских службеника који раде више од 20 година статистички се значајно разликују у схватању примерене казне код сценарија 2 – НАЛОГ ($p = 0,000$), сценарија 5 – НАДРЕЂЕНИ 2 ($p = 0,000$), сценарија 8 – АЛКОХОЛ ($p = 0,019$) и сценарија 11 – ЋУТАЊЕ ($p = 0,000$). Када је реч о полицијским службеницима који у полицији раде од 10 до 20 година и оних који раде више од 20 година, статистички значајне разлике пронађене су у сценарију 5 – НАДРЕЂЕНИ 2 ($p = 0,000$) и у сценарију 11 – ЋУТАЊЕ ($p = 0,005$).

2.3. Процене полицијских службеника о тежини појединих облика корупције и других неприхватљивих понашања у служби

У наставку анализе поново се бавимо проценама полицијских службеника о тежини појединих облика коруптивних и других неприхватљивих понашања у служби.

Табела 22. Корелациона табела о перцепцији озбиљности девијантних понашања са годинама рада у полицији

Опис случаја	r	Sig.
<p>C1 – ПОКЛОН</p> <p>Полицајца кога често виђају у свом комшилуку трговци и угоститељи, у знак захвалности за његову наклоност, чаште храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности.</p>	.126**	.000
<p>C2 – НАЛОГ</p> <p>Полицајац зна да постоји налог за хапшење његовог дугогодишњег пријатеља за озбиљно кривично дело. Мада је тог пријатеља виђао често у периоду од преко недељу дана, није га ухапсио, већ га је, напротив, упозорио на постојање тог налога.</p>	.111**	.000
<p>C3 – КРАЂА 2</p> <p>Полицајац је открио провалу у продавници техничке робе. Пронашао је да су витрине разбијене и очигледно је да недостаје доста инвентара. У току претраге продавнице неприметно је узео и ставио у џеп сат у вредности четвртине ваше месечне плате, пријавивши да је украден током провале.</p>	.035	.137
<p>C4 – СМРТОНОСНА СИЛА</p> <p>Полицајац који је тешко претучен при хапшењу особе која се опирала хапшењу управо се вратио на посао. У току патролирања тај је полицајац пришао особи која је стајала у слабо осветљеној улици. Изненада је та особа бацила спортску торбу на полицајца и почела да бежи. Полицајац је пуцао и усмртио ту особу. Особа је била ненаоружана, а пуцао јој је у леђа.</p>	.059*	.011
<p>C5 – НАДРЕЂЕНИ 2</p> <p>Полицајац је распоређен у службу у току предстојећих празника. Од свог претпостављеног тражи да промени распоред и заузврат му обећа помоћ у обављању приватних послова. Претпостављени на то пристане. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.</p>	.115**	.000

<p>C6 – ОСВЕТА</p> <p>Док је заједно са својим мушким колегом интервенисала поводом туче у угоститељском објекту, полицајка је задобила „шљиву” на оку од једног од мушких учесника у тучњави. Тај је мушкарац ухапшен, стављене су му лисице и док су га привођили у полицијску станицу, њен партнер је јако ударио ухапшеног у подручје бубрега говорећи: „Боли, зар не?”</p>	.143**	.000
<p>C7 – ВЕРБАЛНО</p> <p>Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Док се полицајац приближавао возилу, возач је повикао: „Због чега ме, дођавола, заустављаш?” Полицајац је на то одговорио: „Зато што данас заустављамо идиоте!”</p>	.113**	.000
<p>C8 – АЛКОХОЛ</p> <p>У два сата ујутро полицајац је полицијским аутомобилом патролирао по пустој улици. Видео је возило које је упало у јарак поред пута. Пришавши возилу, полицајац је приметио да возач није повређен, али да је под утицајем алкохола. Уочио је да је возач полицајац и уместо да пријави прекршај, полицајац је возача одвезао његовој кући.</p>	.074**	.001
<p>C9 – АУТО</p> <p>Полицајац је приватно договорио с адвокатом који се бави заступањем одштетних захтева повређених у саобраћајним несрећама да ће му достављати податке о особама повређеним у саобраћајним несрећама. За сваку особу која прихвати заступање адвоката, он добија 5% од укупног износа наплаћене одштете.</p>	.088**	.000
<p>C10 – ПРИЈАВА</p> <p>Полицајац хапси двојицу препродаваца дроге који учествују у уличној тучи. Један од њих има велику количину хероина код себе. Како би могао да обојицу ухапси за озбиљно кривично дело препродавања дроге, полицајац лажно пријави да је нашао хероин код обојице ухапшених.</p>	.130**	.000

<p>C11 – ЋУТАЊЕ</p> <p>Полицијски старешина гледа без уплитања како полицајци у његовој смени више пута ударају рукама и ногама особу ухапшену због злостављања деце. Тај мушкарац је већ раније хапшен због злостављања деце. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.</p>	.141**	.000
<p>C12 – ДИСКРИМИНАЦИЈА</p> <p>Док је одговарао на позив за интервенцију у вези са физичким нападом на двојицу младића, полицајац је ухапсио нападача под околностима које су указивале да је напад мотивисан сексуалном оријентацијом. Полицајац је пропустио да у службеном извештају напише како је напад био мотивисан дискриминацијом припадника хомосексуалне популације.</p>	.131**	.000
<p>C13 – БРЗИНА</p> <p>Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Полицајац је прихватио лични поклон (новац) како не би пријавио прекршај.</p>	.102**	.000
<p>C14 – ОПИЈАЊЕ</p> <p>Полицајац у вожњи службеним возилом примећује малолетнике како се опијају у парку. Полицајац је одлучио да не интервенише и наставио вожњу.</p>	.148**	.000

** корелација је значајна на нивоу $p < 0.01$

* корелација је значајна на нивоу $p < 0.05$

Табела 22 приказује корелацију перцепције озбиљности девијантних понашања са годинама рада у полицији. Из ње се може видети да је озбиљност девијантних понашања статистички значајно повезана са годинама рада у полицији у свим посматраним сценаријима, осим у сценарију 3 – КРАЂА 2 ($p = 0,137$). С обзиром на низак Пирсонов коефицијент корелације, можемо закључити да је уочена корелација ипак незнатна.

2.4. Спремност полицијских службеника да пријављују поједине облике корупције и друга неприхватљива понашања у служби

Криминолошка истраживања о спремности жртве да пријави сопствену виктимизацију започела су седамдесетих година XX века када су углавном настајали анкетни упитници о виктимизацији као што је био *National Crime Survey* у САД-у (*Biderman, Lynch, 1991*). Гудријан (*Goudriaan*) наводи да проценат криминалних дела која су пријављена полицији варира у зависности од типа криминалног дела и његових последица, а да су у истраживањима о узроцима (не)пријављивања виктимизације коришћени економски, психолошки и социолошки модел. Исти аутор објашњава да се класификација заснива на нивоу агрегације према којој је теорија усмерена и на врсте процеса, односно механизма, за које се претпоставља да су релевантни за извештавање (*Goudriaan, 2006*). Следећа табела приказује колико су полицијски службеници спремни да пријаве девијантна понашања на радном месту, али је при анализи потребно узети у обзир кодекс ћутања код полицајаца.

Табела 23. Корелација спремности пријаве девијантних понашања са годинама рада у полицији

Опис случаја	r	Sig.
C1 – ПОКЛОН Полицајца кога често виђају у свом комшилуку трговци и угоститељи, у знак захвалности за његову наклоност, чаште храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности.	.129**	.000
C2 – НАЛОГ Полицајац зна да постоји налог за хапшење његовог дугогодишњег пријатеља за озбиљно кривично дело. Мада је тог пријатеља виђао често у периоду од преко недељу дана, није га ухапсио, већ га је, напротив, упозорио на постојање тог налога.	.096**	.000
C3 – КРАЂА 2 Полицајац је открио провалу у продавници техничке робе. Пронашао је да су витрине разбијене и очигледно је да недостаје доста инвентара. У току претраге продавнице неприметно је узео и ставио у џеп сат у вредности четвртине Ваше месечне плате, пријавивши да је украден током провале.	.023	.333

<p>C4 – СМРТНОСНА СИЛА</p> <p>Полицајац који је тешко претучен при хапшењу особе која се опирала хапшењу управо се вратио на посао. У току патролирања тај је полицајац пришао особи која је стајала у слабо осветљеној улици. Изненада је та особа бацила спортску торбу на полицајца и почела да бежи. Полицајац је пуцао и усмртио ту особу. Особа је била ненаоружана, а пуцао јој је у леђа.</p>	.109**	.000
<p>C5 – НАДРЕЂЕНИ 2</p> <p>Полицајац је распоређен у службу у току предстојећих празника. Од свог претпостављеног тражи да промени распоред и заузврат му обећа помоћ у обављању приватних послова. Претпостављени на то пристане. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.</p>	.112**	.000
<p>C6 – ОСВЕТА</p> <p>Док је заједно са својим мушким колегом интервенисала поводом туче у угоститељском објекту, полицајка је задобила „шљиву” на оку од једног од мушких учесника у тучњави. Тај је мушкарац ухапшен, стављене су му лисице и док су га приводили у полицијску станицу, њен партнер је јако ударио ухапшеног у подручје бубрега говорећи: „Боли, зар не?”</p>	.082**	.000
<p>C7 – ВЕРБАЛНО</p> <p>Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Док се полицајац приближавао возилу, возач је повикао: „Због чега ме, дођавола, заустављаш?” Полицајац је на то одговорио: „Зато што данас заустављамо идиоте!”</p>	.080**	.001
<p>C8 – АЛКОХОЛ</p> <p>У два сата ујутро полицајац је полицијским аутомобилом патролирао по пустој улици. Видео је возило које је упало у јарак поред пута. Пришавши возилу, полицајац је приметио да возач није повређен, али да је под утицајем алкохола. Уочио је да је возач полицајац и уместо да пријави прекршај, полицајац је возача одвезао његовој кући.</p>	.060*	.010

<p>C9 – АУТО</p> <p>Полицајац је приватно договорио с адвокатом који се бави заступањем одштетних захтева повређених у саобраћајним несрећама да ће му достављати податке о особама повређеним у саобраћајним несрећама. За сваку особу која прихвати заступање адвоката, он добија 5% од укупног износа наплаћене одштете.</p>	.077**	.001
<p>C10 – ПРИЈАВА</p> <p>Полицајац хапси двојицу препродаваца дроге који учествују у уличној тучи. Један од њих има велику количину хероина код себе. Како би могао да обојицу ухапси за озбиљно кривично дело препродавања дроге, полицајац лажно пријави да је нашао хероин код обојице ухапшених.</p>	.118**	.000
<p>C11 – ЋУТАЊЕ</p> <p>Полицијски старешина гледа без уплитања како полицајци у његовој смени више пута ударају рукама и ногама особу ухапшену због злостављања деце. Тај мушкарац је већ раније хапшен због злостављања деце. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.</p>	.103**	.000
<p>C12 – ДИСКРИМИНАЦИЈА</p> <p>Док је одговарао на позив за интервенцију у вези са физичким нападом на двојицу младића, полицајац је ухапсио нападача под околностима које су указивале да је напад мотивисан сексуалном оријентацијом. Полицајац је пропустио да у службеном извештају напише како је напад био мотивисан дискриминацијом припадника хомосексуалне популације.</p>	.080**	.001
<p>C13 – БРЗИНА</p> <p>Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Полицајац је прихватио лични поклон (новац) како не би пријавио прекршај.</p>	.063**	.008
<p>C14 – ОПИЈАЊЕ</p> <p>Полицајац у вожњи службеним возилом примећује малолетнике како се опијају у парку. Полицајац је одлучио да не интервенише и наставио вожњу.</p>	.080**	.001

** корелација је значајна на нивоу $p < 0.01$

*корелација је значајна на нивоу $p < 0.05$

Из Табеле 23. може се видети да је спремност пријаве девијантних понашања на радном месту статистички значајно повезана са годинама рада у полицији у свим посматраним сценаријима, осим у сценарију 3 – КРАЋА 2 ($p = 0,333$). Иако је повезаност двеју варијабли статистички значајна, Пирсонов коефицијент је низак ($r = 0,023$), што значи да је наведена повезаност незнатна.

Табела 24. Повезаност озбиљности девијантних понашања са полицијским и неполицијским образовањем

Опис случаја	Сопствена перцепција озбиљности о девијантним понашањима на радном месту		Перцепција за већину запослених о озбиљности девијантних понашања на радном месту	
	r	Sig.	r	Sig.
<p>С1 – ПОКЛОН</p> <p>Полицајца кога често виђају у свом комшилuku трговци и угоститељи, у знак захвалности за његову наклоност, чаште храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности.</p>	.049**	.040	.008	.726
<p>С2 – НАЛОГ</p> <p>Полицајац зна да постоји налог за хапшење његовог дугогодишњег пријатеља за озбиљно кривично дело. Мада је тог пријатеља виђао често у периоду од преко недељу дана, није га ухапсио, већ га је, напротив, упозорио на постојање тог налога.</p>	.069**	.003	.025	.283

<p>С3 – КРАЂА 2</p> <p>Полицајац је открио провалу у продавници техничке робе. Пронашао је да су витрине разбијене и очигледно је да недостаје доста инвентара. У току претраге продавнице неприметно је узео и ставио у џеп сат у вредности четвртине Ваше месечне плате, пријавивши да је украден током провале.</p>	.114**	.000	.057*	.015
<p>С4 – СМРТНОСНА СИЛА</p> <p>Полицајац који је тешко претучен при хапшењу особе која се опирала хапшењу управо се вратио на посао. У току патролирања тај је полицајац пришао особи која је стајала у слабо осветљеној улици. Изненада је та особа бацила спортску торбу на полицајца и почела да бежи. Полицајац је пуцао и усмртио ту особу. Особа је била ненаоружана, а пуцао јој је у леђа.</p>	.058*	.013	.081**	.001
<p>С5 – НАДРЕЂЕНИ 2</p> <p>Полицајац је распоређен у службу у току предстојећих празника. Од свог претпостављеног тражи да промени распоред и заузврат му обећа помоћ у обављању приватних послова. Претпостављени на то пристаје. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.</p>	.108**	.000	.072**	.002

<p>C6 – ОСВЕТА</p> <p>Док је заједно са својим мушким колегом интервенисала поводом туче у угости-тељском објекту, полицајка је задобила „шљиву” на оку од једног од мушких учесника у тучњави. Тај је мушкарац ухапшен, стављене су му лисице и док су га приводили у полицијску станицу, њен партнер је јако ударио ухапшеног у подручје бубрега говорећи: „Боли, зар не?”</p>	.066**	.005	.066**	.005
<p>C7 – ВЕРБАЛНО</p> <p>Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Док се полицајац приближавао возилу, возач је повикао: „Због чега ме, дођавола, заустављаш?” Полицајац је на то одговорио: „Зато што данас заустављамо идиоте!”</p>	.126**	.000	.091**	.000
<p>C8 – АЛКОХОЛ</p> <p>У два сата ујутро полицајац је полицијским аутомобилом патролирао по пустој улици. Видео је возило које је упало у јарак поред пута. Пришавши возилу, полицајац је приметио да возач није повређен, али да је под утицајем алкохола. Уочио је да је возач полицајац и уместо да пријави прекршај, полицајац је возача одвезао његовој кући.</p>	.051*	.031	.058*	.014
<p>C9 – АУТО</p> <p>Полицајац је приватно договорио с адвокатом који се бави заступањем одштетних захтева повређених у саобраћајним несрећама да ће му достављати</p>	.114**	.000	.064**	.007

податке о особама повређеним у саобраћајним несрећама. За сваку особу која прихвати заступање адвоката, он добија 5% од укупног износа наплаћене одштете.				
С10 – ПРИЈАВА Полицајац хапси двојицу препродаваца дроге који учествују у уличној тучи. Један од њих има велику количину хероина код себе. Како би могао да обојицу ухапси за озбиљно кривично дело препродавања дроге, полицајац лажно пријави да је нашао хероин код обојице ухапшених.	.074**	.002	.073**	.002
С11 – ЋУТАЊЕ Полицијски старешина гледа без уплитања како полицајци у његовој смени више пута ударају рукама и ногама особу ухапшену због злостављања деце. Тај мушкарац је већ раније хапшен због злостављања деце. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.	.078*	.001	.086**	.000
С12 – ДИСКРИМИНАЦИЈА Док је одговарао на позив за интервенцију у вези са физичким нападом на двојицу младића, полицајац је ухапсио нападача под околностима које су указивале да је напад мотивисан сексуалном оријентацијом. Полицајац је пропустио да у службеном извештају напише како је напад био мотивисан дискриминацијом припадника хомосексуалне популације.	.086**	.000	.063**	.008

C13 – БРЗИНА Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Полицајац је прихватио лични поклон (новац) како не би пријавио прекршај.	.077*	.001	.084**	.000
C14 – ОПИЈАЊЕ Полицајац у вожњи службеним возилом примећује малолетнике како се опијају у парку. Полицајац је одлучио да не интервенише, и наставио вожњу.	.029	.214	.037	.118

** корелација је значајна на нивоу $p < 0.01$

*корелација је значајна на нивоу $p < 0.05$

Из Табеле 24. може се видети да је озбиљност девијантних понашања на радном месту статистички значајно повезана са полицијским и неполицијским образовањем у свим посматраним сценаријима, осим у сценарију 3 – КРАЋА 2, као и у сценарију 14 – ОПИЈАЊЕ. Иако је повезаност двеју варијабли статистички значајна у наведеним сценаријима, Пирсонов коефицијент је мали, што значи да је наведена повезаност незнатна.

Такође, перцепција озбиљности за већину запослених о озбиљности девијантних понашања на радном месту статистички је значајно повезана са варијаблом врста образовања (полицијско или неполицијско образовање) у свим посматраним сценаријима, осим у сценарију 3 – КРАЋА 2, као и у сценарију 14 – ОПИЈАЊЕ. Поново, повезаност двеју варијабли статистички јесте значајна, али Пирсонов коефицијент показује да је наведена повезаност незнатна.

Табела 25. Корелација спремности пријаве девијантних облика понашања и полицијског и неполицијског образовања

Опис случаја	Сопствена спремност пријаве девијантних понашања на радном месту		Перцепција за већину запослених о спремности пријаве девијантних понашања на радном месту	
	r	Sig.	r	Sig.
<p>C1 – ПОКЛОН</p> <p>Полицајца кога често виђају у свом комшилуку трговци и угоститељи, у знак захвалности за његову наклоност, чате храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности.</p>	.024	.302	.008	.751
<p>C2 – НАЛОГ</p> <p>Полицајац зна да постоји налог за хапшење његовог дугогодишњег пријатеља за озбиљно кривично дело. Мада је тог пријатеља виђао често у периоду од преко недељу дана, није га ухапсио, већ га је, напротив, упозорио на постојање тог налога.</p>	-.001	.951	.002	.917
<p>C3 – КРАЂА 2</p> <p>Полицајац је открио провалу у продавници техничке робе. Пронашао је да су витрине разбијене и очигледно је да недостаје доста инвентара. У току претраге продавнице приметно је узео и ставио у џеп сат у вредности четвртине Ваше месечне плате, пријавивши да је украден током провале.</p>	.010	.667	.025	.289

<p>C4 – СМРТОНОСНА СИЛА</p> <p>Полицајац који је тешко претучен при хапшењу особе која се опирала хапшењу управо се вратио на посао. У току патролирања тај је полицајац пришао особи која је стајала у слабо осветљеној улици. Изненада је та особа бацила спортску торбу на полицајца и почела да бежи. Полицајац је пуцао и усмртио ту особу. Особа је била ненаоружана, а пуцао јој је у леђа.</p>	.060*	.011	.081**	.001
<p>C5 – НАДРЕЂЕНИ 2</p> <p>Полицајац је распоређен у службу у току предстојећих празника. Од свог претпостављеног тражи да промени распоред и заузврат му обећа помоћ у обављању приватних послова. Претпостављени на то пристане. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.</p>	.016	.499	.023	.326
<p>C6 – ОСВЕТА</p> <p>Док је заједно са својим мушким колегом интервенисала поводом туче у угоститељском објекту, полицајка је задобила „шљиву” на оку од једног од мушких учесника у тучњави. Тај је мушкарац ухапшен, стављене су му лисице и док су га привођили у полицијску станицу, њен партнер је јако ударио ухапшеног у подручје бубрега говорећи: „Боли, зар не?”</p>	.001	.967	.007	.762
<p>C7 – ВЕРБАЛНО</p> <p>Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Док се полицајац приближавао возилу, возач је повикао: „Због чега ме, дођавола, заустављаш?” Полицајац је на то одговорио: „Зато што данас заустављамо идиоте!”</p>	.020	.396	.023	.326

<p>С8 – АЛКОХОЛ</p> <p>У два сата ујутро полицајац је полицијским аутомобилом патролирао по пустој улици. Видео је возило које је упало у јарак поред пута. Пришавши возилу, полицајац је приметио да возач није повређен, али да је под утицајем алкохола. Уочио је да је возач полицајац и уместо да пријави прекршај, полицајац је возача одвезао његовој кући.</p>	.014	.558	.028	.238
<p>С9 – АУТО</p> <p>Полицајац је приватно договорио с адвокатом који се бави заступањем одштетних захтева повређених у саобраћајним несрећама да ће му достављати податке о особама повређеним у саобраћајним несрећама. За сваку особу која прихвати заступање адвоката, он добија 5% од укупног износа наплаћене одштете.</p>	.059*	.013	.043	.069
<p>С10 – ПРИЈАВА</p> <p>Полицајац хапси двојицу препродаваца дроге који учествују у уличној тучи. Један од њих има велику количину хероина код себе. Како би могао да обојицу ухапси за озбиљно кривично дело препродавања дроге, полицајац лажно пријави да је нашао хероин код обојице ухапшених.</p>	.036	.113	.038	.106
<p>С11 – ЋУТАЊЕ</p> <p>Полицијски старешина гледа без уплитања како полицајци у његовој смени више пута ударају рукама и ногама особу ухапшену због злостављања деце. Тај мушкарац је већ раније хапшен због злостављања деце. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.</p>	.030	.205	.021	.381

C12 – ДИСКРИМИНАЦИЈА Док је одговарао на позив за интервенцију у вези са физичким нападом на двојицу младића, полицајац је ухапсио нападача под околностима које су указивале да је напад мотивисан сексуалном оријентацијом. Полицајац је пропустио да у службеном извештају напише како је напад био мотивисан дискриминацијом припадника хомосексуалне популације.	.027	.245	.013	.568
C13 – БРЗИНА Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Полицајац је прихватио лични поклон (новац) како не би пријавио прекршај.	.035	.143	.044	.064
C14 – ОПИЈАЊЕ Полицајац у вожњи службеним возилом примећује малолетнике како се опијају у парку. Полицајац је одлучио да не интервенише и наставио вожњу.	.003	.903	.012	.622

** корелација је значајна на нивоу $p < 0.01$

*корелација је значајна на нивоу $p < 0.05$

Подаци у Табели 25. показују да сопствена спремност пријаве девијантних понашања на радном месту није статистички значајно повезана са полицијским и неполицијским образовањем у свим посматраним сценаријима, осим у сценарију 4 – СМРТОНОСНА СИЛА 2 ($p = 0,011$) и у сценарију 9 – АУТО ($p = 0,013$). Статистички значајна повезаност двеју варијабли у наведеним сценаријима је незнатна, с обзиром на низак Пирсонов коефицијент.

Затим, резултати показују да перцепција за већину запослених о спремности пријаве девијантног понашања на радном месту није статистички значајно повезана са полицијским и неполицијским образовањем у свим посматраним сценаријима, осим у сценарију 4 – СМРТОНОСНА СИЛА. Поново, повезаност двеју варијабли статистички јесте значајна у сценарију 4 – СМРТОНОСНА СИЛА ($p = 0,001$), али Пирсонов коефицијент показује како је наведена повезаност ипак незнатна.

3. Резултати регресивне анализе утицаја социодемографских карактеристика на професионални интегритет полицијских службеника у коруптивним ситуацијама

3.1. Информисаност полицијских службеника о правилима у вези са корупцијом у служби

С обзиром на то да нас посебно занима професионални интегритет полицијских службеника у Србији као мерило отпорности на изазове корупције, спроведена је регресивна анализа утицаја социодемографских карактеристика на професионални интегритет испитаника искључиво у односу на сценарије који описују типичне коруптивне ситуације у обављању полицијске службе.

Табела 26. Регресивна анализа коруптивних сценарија – информисаност о правилима

	Случај 1 (Поклон)			Случај 5 (Надређени)			Случај 9 (Ауто)			Случај 13 (Брзина)		
	B	s.e.	Odds	B	s.e.	Odds	B	s.e.	Odds	B	s.e.	Odds
Статус руководиоца ¹	-,370	,191	,691	-,401	,194	,670**	,266	,244	1,305	-,281	,186	,755
Године у полицији ²												
До 5 година	,312	,173	3,255	,175	,173	1,192	-,194	,214	,824	,304	,174	1,355
6–10 година	-,127	,165	,881	,014	,168	1,014	-,459	,212	,632*	,224	,167	1,251
11–15 година	-,079	,194	,924	,085	,196	1,089	-,104	,239	,901	,186	,195	1,205
16–20 година	,213	,164	,808	-,129	,167	,879	-,548	,210	,578**	,002	,165	1,002
Послови тренутно ³												
Патрола	-,008	,166	,992	,092	,166	1,097	-,504	,241	,604*	-,089	,165	,915
Криминалистичка	-,382	,155	,683***	-,044	,155	,957	,081	,197	1,084	-,087	,151	,916
Саобраћај	,161	,208	1,175	-,185	,215	,831	-,012	,267	,988	,172	,209	1,188
Интервентна	,055	,141	1,057	,102	,142	1,107	-,080	,191	,924	,131	,141	1,140
Стручна спрема ⁴												
Средња полицијска	-,184	,127	,832	-,230	,129	,794	-,422	,175	,656**	-,145	,127	,865
Средња друга	,266	,178	1,305	,215	,177	1,239	-,065	,229	,937	-,110	,176	,896
Виша полицијска	,149	,205	1,161	,078	,205	1,081	,300	,254	1,349	-,053	,204	,948
Виша друга	-,309	,211	,734	-,193	,213	,825	-,597	,309	,550	,077	,210	1,080
Висока полицијска	-,542	,220	,582***	-,124	,216	,883	-,742	,339	,476*	-,244	,212	,783
Висока друга	,648	,434	1,991	-,094	,424	,911	,824	,463	2,280	,429	,432	1,536
Пол ⁵												
Мушко	,045	,146	1,046	,174	,146	1,190	-,282	,210	,754	-,137	,145	,872
Константа	,099	,140	1,105	-,300	,142	,741**	-1,026	,169	,358***	,143	,142	1,154
Model Nagelkerke R ²		,041			,018			,043			,012	

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

¹ Референтна категорија = „Није руководилац“

² Референтна категорија = „До 5 година“

³ Референтна категорија = „Патрола“

⁴ Референтна категорија = „Средња полицијска“

⁵ Референтна категорија = „Женско“

Резултати регресије коруптивних сценарија у односу на то да ли полицијски службеници сматрају одређене сценарије повредом службених правила (Табела 26) показују да је статус руководиоца статистички значајан у сценарију по којем полицајац зна да постоји налог за лишавање слободе његовог дугогодишњег пријатеља за озбиљно кривично дело, али га није ухапсио већ га је упозорио на постојање налога. Полицијски службеници, запослени на пословима криминалистичке и патролне полиције, као повреду службених правила доживљаваће сценарио када полицајца, често виђеног у комшилуку, трговци и угоститељи у знак захвалности за његову наклоност, чате храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности, као и у ситуацијама када је полицајац приватно договорио с адвокатом, који се бави заступањем одштетних захтева повређених у саобраћајним несрећама, да ће му достављати податке о повређеним особама у саобраћајним несрећама, а заузврат ће од адвоката добијати 5% од укупног износа наплаћене одштете. Године стажа (6–10, 16–20) статистички су значајан предиктор за схватање сценарија по којем је полицајац приватно договорио с адвокатом, који се бави заступањем одштетних захтева повређених у саобраћајним несрећама, да ће му достављати податке о повређеним особама у саобраћајним несрећама, а заузврат ће од адвоката добијати 5% од укупног износа наплаћене одштете, као сценарија у којем долази до повреде службених правила. Завршена висока полицијска школа, као једина категорија варијабле стручна спрема полицијских службеника, статистички је сигнификантан предиктор схватања сценарија приликом којих полицајца, често виђеног у комшилуку, трговци и угоститељи у знак захвалности за његову наклоност, чате храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности, као повреде службених правила.

3.2. Информисаност полицијских службеника о модалитетима спровођења правила у вези са корупцијом у служби

Пошто је сасвим јасно да постојање правила не значи аутоматски и њихову примену, у овоме делу истраживања бавимо се резултатима регресивне анализе утицаја социодемографских карактеристика полицијских службеника на њихову информисаност о модалитетима спровођења правила у вези са корупцијом у служби.

Табела 27. Регресивна анализа коруптивних сценарија – спровођење правила (каква би казна требало да уследи)

	Случај 1 (Поклон)			Случај 5 (Надређени)			Случај 9 (Ауто)			Случај 13 (Брзина)		
	B	s.e.	Odds	B	s.e.	Odds	B	s.e.	Odds	B	s.e.	Odds
Статус руководиоца ¹	,028	,255	1,028	,003	,262	1,003	-,140	,196	,870	,371	,199	1,449
Године у полицији ²												
До 5 година	,394	,192	1,483*	,378	,212	1,459	,264	,192	1,302	,321	,182	1,378
6–10 година	,666	,189	1,946***	,123	,199	1,131	,378	,186	1,459*	,309	,176	1,362
11–15 година	,648	,233	1,913**	,300	,244	1,350	,469	,213	1,598*	,390	,205	1,477
16–20 година	,923	,197	2,517***	,802	,218	2,230***	,286	,185	1,331	,247	,174	1,281
Послови тренутно ³												
Патрола	,672	,236	1,958*	,031	,217	1,031	-,008	,171	,992	,238	,170	1,268
Криминалистичка	,199	,194	1,220	,476	,225	1,609*	,038	,158	1,039	,473	,161	1,605**
Саобраћај	,110	,244	1,116	,015	,263	1,015	-,454	,29	,635*	,041	,213	1,042
Интервентна	,166	,180	1,181	,328	,198	1,388	-,078	,146	,925	-,016	,143	,984
Стручна спрема ⁴												
Средња полицијска	-,013	,152	,987	,346	,175	1,414*	,181	,133	1,199	,200	,131	1,221
Средња друга	,487	,231	1,627*	,194	,229	1,214	,020	,187	1,020	-,174	,182	,841
Виша полицијска	,213	,262	1,237	,040	,261	1,041	,016	,213	1,016	-,107	,208	,899
Виша друга	,579	,296	1,784	,334	,286	1,397	,249	,216	1,282	,540	,224	1,716*
Висока полицијска	,932	,336	2,539**	,589	,319	1,802	,364	,216	1,440	,297	,221	1,346
Висока друга	-,708	,443	,493	-,503	,465	,605	-,729	,585	,483	,106	,462	1,112
Пол ⁵												
Мушко	-,376	,173	,687*	-,397	,177	,672	,117	,151	1,124	-,433	,150	,648*
Константа	,424	,151	1,528**	,897	,165	2,451***	-,724	,166	,485***	-,136	,153	,873
Model Nagelkerke R	,074			,049			,018			,039		

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

¹ Референтна категорија = „Није руководиоца“

² Референтна категорија = „До 5 година“

³ Референтна категорија = „Патрола“

⁴ Референтна категорија = „Средња полицијска“

⁵ Референтна категорија = „Женско“

Резултати регресије коруптивних сценарија у односу на то каква би казна, према полицијским службеницима, требало да уследи као санкција за повреду службене дужности (Табела 27) показује да је стаж, независно од укупног трајања, статистички сигнификантан у сценарију када полицајца, често виђеног у комшилуку, трговци и угоститељи у знак захвалности за његову наклоност, чаше храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности. Надаље, регресијом коруптивних сценарија у односу на то каква би казна, према полицијским службеницима, требало да уследи за повреду службене дужности, уочено је како је стаж у трајању од 16 до 20 година статистички значајан у сценарију када претпостављени пристаје на промену распореда на захтев полицајца који је распоређен у служби у току предстојећих празника у замену за помоћ у обављању приватних послова; и стаж у трајању од 11 до 15 година статистички значајан у сценарију када је полицајац приватно договорио са адвокатом, који се бави заступањем одштетних захтева повређених у саобраћајним несрећама, да ће му достављати податке о повређеним особама у саобраћајним несрећама, а заузврат ће од адвоката добијати 5% од укупног износа наплаћене одштете. За повреду службених дужности у првом коруптивном сценарију патролни полицијски службеници сматрају да би требало да уследи казна, док саобраћајни полицајци мисле да би казна требало да уследи у случају остварења сценарија по којем је полицајац приватно договорио с адвокатом, који се бави заступањем одштетних захтева повређених у саобраћајним несрећама, да ће му достављати податке о повређеним особама у саобраћајним несрећама а заузврат ће од адвоката добијати 5% од укупног износа наплаћене одштете. У случају сценарија када полицајца, често виђеног у комшилуку, трговци и угоститељи у знак захвалности за његову наклоност, чаше храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности – показало се статистички значајним да ће полицијски службеници са стеченом другом средњом школом и високом полицијском школом сматрати како би за повреду службених дужности требало да уследи нека од санкција. Такође, статистички значајна стручна спрема при сценарију када претпостављени пристаје на промену распореда на захтев полицајца који је распоређен у служби у току предстојећих празника у замену за помоћ у обављању приватних послова јесте средња полицијска, односно полицијски службеници са завршеном само средњом полицијском школом сматрају како би за повреду овога типа службених дужности требало да уследи нека санкција. Надаље, да би за повреду службених дужности, посебно у ситуацији у којој је полицајац зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње, али примио лични поклон, односно новац, како не

би пријавио прекршај, требало да уследи нека од санкција сматрају полицијски службеници са завршеном вишом школом неког другог усмерења. Пол полицијских службеника који мисле да би за повреду службених дужности требало да уследи нека санкција статистички је значајан код сценарија по којем полицајца, често виђеног у комшилуку, трговци и угоститељи у знак захвалности за његову наклоност, чаше храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности; као и у случају када је полицајац зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње, али је примио лични поклон, односно новац, како не би пријавио прекршај. Мушки полицијски службеници сматрају да би, код наведених сценарија, за повреду службених дужности требало да уследи нека од санкција.

Табела 28. Регресивна анализа коруптивних сценарија – спровођење правила (каква ће казна уследити)

	Случај 1 (Поклон)			Случај 5 (Надређени)			Случај 9 (Ауто)			Случај 13 (Брзина)		
	B	s.e.	Odds	B	s.e.	Odds	B	s.e.	Odds	B	s.e.	Odds
Статус руководиоца ¹	,018	,206	1,018	-,053	,206	,948	,023	,207	1,024	,244	,194	1,276
Године у полицији ²												
До 5 година	,063	,180	1,066	,182	,183	1,200	,302	,205	1,352	,307	,183	1,359**
6–10 година	,297	,177	1,346	,350	,179	1,419	,461	,198	1,586	,351	,177	1,420**
11–15 година	,381	,211	1,464	,148	,209	1,160	,469	,225	1,598*	,478	,206	1,613
16–20 година	,623	,183	1,864***	,650	,185	1,915***	,470	,196	1,600*	,272	,176	1,313
Послови тренутно ³												
Патрола	,239	,181	1,271	-,228	,180	,796	,005	,182	1,005	,237	,170	1,268
Криминалистичка	,456	,189	1,578*	,244	,182	1,276	,133	,163	1,143	,659	,161	1,934***
Саобраћај	,241	,228	1,272	,086	,232	1,089	-,313	,238	,731	-,016	,214	,984
Интервентна	,052	,159	1,053	,197	,163	1,217	-,153	,152	,858	-,100	,194	1,276
Стручна спрема ⁴												
Средња полицијска	,090	,147	1,094	,027	,150	1,028	,153	,135	1,166	,113	,131	1,119
Средња друга	-,382	,190	,683	-,210	,192	,810	-,378	,204	,685	-,296	,184	,744
Виша полицијска	-,078	,228	,925	-,005	,231	,995	-,307	,231	,736	-,490	,212	,613**
Виша друга	-,551	,223	,576	-,586	,223	,557**	,143	,226	1,153	-,073	,216	,929
Висока полицијска	-,178	,236	,837	-,343	,234	,709	-,268	,236	,765	-,198	,217	,820
Висока друга	-,783	,448	,457	-,657	,435	,519	-,770	,583	,463	-,111	,480	,895
Пол ⁵												
Мушко	,018	,206	1,018	-,431	,154	,650**	,290	,158	1,337	-,168	,151	,845
Константа	,480	,148	1,617	,647	,150	1,909***	-,939	,176	,391***	-,190	,155	,827
Model Nagelkerke R		,043			,050			,026			,034	

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

¹ Референтна категорија = „Није руководиоца“

² Референтна категорија = „До 5 година“

³ Референтна категорија = „Патрола“

⁴ Референтна категорија = „Средња полицијска“

⁵ Референтна категорија = „Женско“

Резултати регресије коруптивних сценарија, приказани у Табели 28, у односу на то каква би казна према мишљењу полицијских службеника у стварности уследила за повреду службене дужности, показују да је у ситуацији када је полицајац зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње, али је примио лични поклон, односно новац, како не би пријавио прекршај – статистички значајан стаж до 5 година, као и стаж од 6 до 10 година. Затим, полицијски службеници са стажом од 11-15 и 16-20 година статистички су значајни за изношење мишљења о томе која би казна или санкција у стварности уследила за повреду службене дужности за сценарио у којем је полицајац приватно договорио са адвокатом, који се бави заступањем одштетних захтева повређених у саобраћајним несрећама, да ће му достављати податке о повређеним особама у саобраћајним несрећама, а заузврат ће од адвоката добијати 5% од укупног износа наплаћене одштете. У случају сценарија када полицајца, често виђеног у комшилуку, трговци и угоститељи у знак захвалности за његову наклоност, чаше храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности, као и у случају сценарија када претпостављени пристаје на промену распореда на захтев полицајца који је распоређен у служби у току предстојећих празника у замену за помоћ у обављању приватних послова – стаж од 16 до 20 година показао се статистички значајним у односу на мишљење полицијских службеника о томе каква би казна у стварности требало да уследи за повреду службене дужности. Обављање дужности криминалистичке полиције статистички је значајно код сценарија у којем полицајца, често виђеног у комшилуку, трговци и угоститељи у знак захвалности за његову наклоност, чаше храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности; као и у ситуацији када је полицајац зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње, али је примио лични поклон, односно новац, како не би пријавио прекршај – у односу на службенике који обављају послове патролне полиције када се посматра мишљење полицијских службеника о томе каква би казна у стварности требало да уследи за повреду службене дужности. Када се у обзир узима мишљење полицијских службеника о томе каква би казна у стварности требало да уследи за повреду службене дужности статистички је значајна стручна спрема „виша друга“, код сценарија по којем претпостављени пристаје на промену распореда на захтев полицајца који је распоређен у служби у току предстојећих празника у замену за помоћ у обављању приватних послова, те „виша полицијска“ стручна спрема код сценарија када је полицајац зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње, али је примио лични поклон, односно новац, како не би пријавио прекршај – као статистички сигнификантни показатељи у односу на „средњу полицијску“ стручну

спрему. Мишљења о казнама које би у стварности требало да уследе за повреду службене дужности, од пола полицијског службеника статистички зависе само у сценарију када претпостављени пристаје на промену распореда на захтев полицајца који је распоређен у служби у току предстојећих празника у замену за помоћ у обављању приватних послова.

3.3. Процене полицијских службеника о тежини појединих облика корупције

Овде представљамо резултате регресивне анализе утицаја социодемографских карактеристика полицијских службеника у Србији на њихову процену тежине појединих облика корупције у служби.

Табела 29. Регресивна анализа коруптивних сценарија – оцена тежине коруптивног понашања

	Случај 1 (Поклон)			Случај 5 (Надређени)			Случај 9 (Ауто)			Случај 13 (Брзина)		
	B	s.e.	Odds	B	s.e.	Odds	B	s.e.	Odds	B	s.e.	Odds
Статус руководиоца ¹	-,429	,204	,651**	,256	,199	1,291	-,035	,2277	,966	,026	,194	1,026
Године у полицији ²												
До 5 година	,030	,193	1,031	-,160	,172	,852	,503	,191	1,654**	,327	,193	1,387
6–10 година	,179	,184	1,196	,249	,168	1,283	,528	,185	,1696**	,435	,185	1,546**
11–15 година	,314	,211	1,369	,162	,197	1,176	,457	,219	1,579**	,761	,210	2,141***
16–20 година	,721	,179	2,056***	,545	,169	1,725***	,741	,185	2,099***	1,077	,181	2,935***
Послови тренутно ³												
Патрола	-,063	,176	,939	-,094	,172	,910	,404	,212	1,497	-,114	,173	,892
Криминалистичка	,247	,157	1,280	-,102	,158	,903	,010	,181	1,010	-,034	,157	,967
Саобраћај	-,388	,238	,678	-,105	,213	,900	-,082	,234	,921	-,472	,234	,624*
Интервентна	,002	,148	1,002	-,302	,145	,739*	,045	,172	1,046	,071	,143	1,073
Стручна спрема ⁴												
Средња полицијска	,309	,133	1,363**	,396	,132	1,485**	,630	,158	1,877***	,083	,131	1,087
Средња друга	,059	,194	1,061	,206	,180	1,229	,085	,202	1,089	,073	,185	1,076
Виша полицијска	,129	,220	1,138	,587	,219	1,798**	,078	,240	1,082	,224	,211	1,252
Виша друга	,407	,221	1,502	,533	,219	1,704	,437	,259	1,547	-,179	,224	,836
Висока полицијска	,492	,220	1,635**	,371	,221	1,448*	,937	,313	2,646*	-,038	,221	,963
Висока друга	,762	,427	2,142	-,521	,422	,594	-,536	,446	,585	-,601	,488	,548
Пол ⁵												
Мушко	-,257	,159	,773	-,176	,148	,838	,354	,189	1,424	-,105	,154	,900
Константа	-1,098	,158	,333***	,153	,141	1,166	,384	,148	1,468*	-1,077	,161	,341***
Model Nagelkerke R		,047			,039			,059			,057	

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

¹ Референтна категорија = „Није руководиоца“

² Референтна категорија = „До 5 година“

³ Референтна категорија = „Патрола“

⁴ Референтна категорија = „Средња полицијска“

⁵ Референтна категорија = „Женско“

Озбиљност понашања, како показују резултати регресије коруптивних сценарија (Табела 29), зависи од статуса руководиоца у сценарију по којем полицајца, често виђеног у комшилуку, трговци и угоститељи у знак захвалности за његову наклоност, чате храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности. Трајање стажа полицијског службеника од 16 до 20 година статистички је значајно у односу на полицијске службенике са стажом до 5 година, када се посматра озбиљност понашања у сценарију приликом којег полицајца, често виђеног у комшилуку, трговци и угоститељи у знак захвалности за његову наклоност, чате храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности; као и код сценарија када претпостављени пристаје на промену распореда на захтев полицајца који је распоређен у служби у току предстојећих празника у замену за помоћ у обављању приватних послова. Поред тога, све категорије стажа, односно броја година проведених у полицији, статистички су значајне, у односу на до 5 година у полицији, у сценарију по којем је полицајац приватно договорио с адвокатом, који се бави заступањем одштетних захтева повређених у саобраћајним несрећама, да ће му достављати податке о повређеним особама у саобраћајним несрећама а заузврат ће од адвоката добијати 5% од укупног износа наплаћене одштете – када се посматра озбиљност понашања наведеног сценарија. Када се код сценарија по којем је полицајац зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње, али је примио лични поклон, односно новац, како не би пријавио прекршај, посматра озбиљност понашања, уочава се да су статистички значајне категорије 6–10, 11–15 и 16–20 година проведених у полицији у односу на категорију до 5 година у полицији. Стечена средња и висока школа полицијске струке статистички је значајна у односу на средњу полицијску струку када се посматра озбиљност понашања сценарија по којем полицајца, често виђеног у комшилуку, трговци и угоститељи у знак захвалности за његову наклоност, чате храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности; као и код сценарија када је полицајац приватно договорио са адвокатом, који се бави заступањем одштетних захтева повређених у саобраћајним несрећама, да ће му достављати податке о повређеним особама у саобраћајним несрећама, а заузврат ће од адвоката добијати 5% од укупног износа наплаћене одштете. Ако посматрамо озбиљност понашања сценарија по којем претпостављени пристаје на промену распореда на захтев полицајца који је распоређен у служби у току предстојећих празника у замену за помоћ у обављању приватних послова, у односу на категорију средње полицијске струке, статистички су значајне стечена средња, виша и висока полицијска струка. Пол, тачније гледиште мушких

полицијских службеника, статистички је значајан када посматрамо озбиљност сценарија по којем полицајца, често виђеног у комшилуку, трговци и угоститељи у знак захвалности за његову наклоност, чаше храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности; када је полицајац приватно договорио са адвокатом, који се бави заступањем одштетних захтева повређених у саобраћајним несрећама, да ће му достављати податке о повређеним особама у саобраћајним несрећама, а заузврат ће од адвоката добијати 5% од укупног износа наплаћене одштете; и када је полицајац зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње, али је примио лични поклон, односно новац, како не би пријавио прекршај. Полицијски службеници који обављају саобраћајне послове статистички су значајни, у односу на патролне полицијске службенике – ако посматрамо озбиљност сценарија по којем је полицајац зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње, али је примио лични поклон, односно новац, како не би пријавио прекршај.

3.4. Спремност полицијских службеника да пријављују поједине облике корупције

На крају, имајући у виду чињеницу да је спремност полицијских службеника да пријаве колеге који примају мито кључна за откривање корупције у полицији, приказаћемо резултате регресивне анализе утицаја социодемографских карактеристика полицијских службеника на њихову спремност да пријављују корупцију у сопственим редовима.

Табела 30. Регресивна анализа коруптивних сценарија – спремност полицијских службеника да пријаве коруптивно понашање

	Случај 1 (Поклон)			Случај 5 (Надређени)			Случај 9 (Ауто)			Случај 14 (Брзина)		
	B	s.e.	Odds	B	s.e.	Odds	B	s.e.	Odds	B	s.e.	Odds
Статус руководиоца ¹	,264	,193	1,302	,254	,212	1,289	,237	,271	1,268	,288	,194	1,333
Године у полицији ²												
До 5 година	-,004	,173	,996	-,013	,177	,987	,559	,271	1,750**	,377	,172	1,458**
6–10 година	,140	,166	1,150	,132	,172	1,142	,302	,200	1,352	,217	,165	1,242
11–15 година	,299	,195	1,348	,050	,201	1,051	,243	,240	1,275	,565	,197	1,760**
16–20 година	,556	,166	1,744***	,362	,173	1,436*	,439	,201	1,551	,481	,165	1,618**
Послови тренутно ³												
Патрола	-,028	,166	,972	-,153	,174	,858	,588	,240	1,801*	-,153	,167	,858
Криминалистичка	,093	,153	1,097	,316	,167	1,372	,107	,194	1,113	,270	,157	1,310
Саобраћај	-,048	,208	,953	-,087	,215	,917	,322	,278	1,379	-,427	,207	,652**
Интервентна	,362	,143	1,437*	,084	,150	1,088	,363	,193	1,437	,086	,143	1,090
Стручна спрема ⁴												
Средња полицијска	,078	,127	1,081	,075	,133	1,078	,556	,168	1,745***	-,067	,128	,935
Средња друга	,524	,179	1,690**	,359	,190	1,432	,284	,232	1,328	,140	,179	1,150
Виша полицијска	,387	,207	1,472	,140	,215	1,150	,170	,267	1,185	,275	,211	1,317
Виша друга	,458	,212	1,581	,616	,235	1,852**	,727	,321	2,069*	,098	,213	1,103
Висока полицијска	,464	,217	1,591	,358	,232	1,431	,692	,325	1,997*	-,111	,215	,895
Висока друга	-,478	,436	,620	-,450	,420	,637	-,833	,449	,435	-,890	,434	,410*
Пол ⁵												
Мушко	-,366	,147	,694	-,345	,149	,708	-,024	,194	,976	-,139	,146	,870
Константа	-,357	,141	,699**	,409	,144	1,505**	,754	,161	2,125***	-,044	,140	,957
Model Nagelkerke R		,052			,031			,052			,031	

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

¹ Референтна категорија = „Није руководиоца“

² Референтна категорија = „До 5 година“

³ Референтна категорија = „Патрола“

⁴ Референтна категорија = „Средња полицијска“

⁵ Референтна категорија = „Женско“

Спремност полицијских службеника да пријаве - посматрајући резултате регресије у Табели 30, код сценарија када полицајца, често виђеног у комшилуку, трговци и угоститељи у знак захвалности за његову наклоност, чате храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности; као и код сценарија по којем претпостављени пристаје на промену распореда на захтев полицајца који је распоређен у служби у току предстојећих празника у замену за помоћ у обављању приватних послова – зависи од статистички значајне категорије 16–20 година радног стажа у полицији, ако посматрамо ту категорију у односу на категорију до 5 година у полицији. Статистички значајна категорија до 5 година утиче на спремност пријављивања код сценарија када је полицајац приватно договорио са адвокатом, који се бави заступањем одштетних захтева повређених у саобраћајним несрећама, да ће му достављати податке о повређеним особама у саобраћајним несрећама а заузврат ће од адвоката добијати 5% од укупног износа наплаћене одштете; док статистички значајне категорије до 5 година, 11–15 и 16–20 година утичу на спремност пријављивања код сценарија када је полицајац зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње, али је примио лични поклон, односно новац, како не би пријавио прекршај. Обим послова интервентних полицијских службеника статистички је значајан у односу на патролне полицијске службенике приликом спремности на пријављивање сценарија када полицајца, често виђеног у комшилуку, трговци и угоститељи у знак захвалности за његову наклоност, чате храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности. Код сценарија по којем је полицајац приватно договорио са адвокатом, који се бави заступањем одштетних захтева повређених у саобраћајним несрећама, да ће му достављати податке о повређеним особама у саобраћајним несрећама а заузврат ће од адвоката добијати 5% од укупног износа наплаћене одштете – статистички значајна категорија „патрола“ утиче на спремност пријављивања понашања. Полицијски службеници из саобраћајног сектора спремни су да пријаве понашање из сценарија када је полицајац зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње, али је примио лични поклон, односно новац, како не би пријавио прекршај. „Средња друга“ стручна спрема статистички је значајна за спремност пријављивања код сценарија по којем полицајца, често виђеног у комшилуку, трговци и угоститељи у знак захвалности за његову наклоност, чате храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности, док је „виша друга“ стручна спрема у односу на средњу полицијску стручну спрему статистички значајна за

пријаву понашања сценарија када претпостављени пристаје на промену распореда на захтев полицајца који је распоређен у служби у току предстојећих празника у замену за помоћ у обављању приватних послова. Средња полицијска, виша друга и виша полицијска стручна спрема утичу на спремност пријављивања код сценарија по којем је полицајац приватно договорио са адвокатом, који се бави заступањем одштетних захтева повређених у саобраћајним несрећама, да ће му достављати податке о повређеним особама у саобраћајним несрећама, а заузврат ће од адвоката добијати 5% од укупног износа наплаћене одштете. Висока стручна спрема другог усмерења статистички је значајна код сценарија када је полицајац зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње, али је примио лични поклон, односно новац, како не би пријавио прекршај – и утиче на спремност пријављивања оваквог понашања.

4. Расправа

4.1. Информисаност полицијских службеника о правилима у вези са корупцијом и другим неприхватљивим понашањима у служби

Већ је у уводним деловима овог рада јасно истакнуто да контрола и борба против корупције и осталих неприхватљивих понашања полицијских службеника приликом обављања службе представљају веома комплексан задатак који захтева бројне хетерогене функције. Иако је задатак откривања и истраживања корупције и дисциплиновања корумпираних полицијских службеника посао који деле полиција, тужиоци, судови и јавност, али и медији – ипак се управо од полиције очекује да већи део тог задатка изнесе на сопственим плећима. Проблем је у томе што високо корумпиране полицијске станице, односно управе, не шаљу јасну поруку полицијским службеницима да је коруптивно понашање забрањено и да ће због кршења норми бити кажњени (*Kutnjak Ivković, 2005a*). Управо зато у овом истраживању на првом месту посматрамо колико су полицијски службеници у Србији уопште упознати са правилима у вези са корупцијом и другим неприхватљивим понашањем у служби, и како виде типична проблематична понашања у служби као повреду тих службених правила, јер видимо да од тога колико су заиста са њима упознати и информисани зависи и њихова даља реакција.

Из презентованих резултата јасно је да наши испитаници као повреду службених правила несумњиво и одмах препознају она непримерена понашања на радном месту која представљају еклатантне и јасне примере кривичног дела, без обзира на контекст, као што је крађа скупоценог сата са места провалне крађе или узимање мита од возача ухваћеног у саобраћајном прекршају. Ово је сасвим очекиван податак, јер да таква понашања нису окарактерисана као кршење организационих правила то би значило да та правила чак ни не постоје, а камоли да су испитаници о њима информисани. Но већ смо констатовали да Србија као држава и Министарство унутрашњих послова као део Владе и орган државне управе, већ низ година улажу знатне системске напоре у институционалну и нормативну регулацију строгих антикорупцијских правила. Међу њима посебну улогу имају планови интегритета, у оквиру којих је једна од првих активности управо изградња јасних дисциплинских правила и механизма њихове примене. Једнако је очекиван овде добијен податак о недоумици полицијских службеника у вези са прихватањем чашћења пићем или оброком док су у служби. На основу презентованих резултата могли смо да се уверимо како половина испитаника такво понашање идентификује као повреду службених правила, нешто више од четвртине не препознаје га као кршење организационих правила, док је нешто више од петине испитаника признало да не зна да ли је то кршење организационих правила. Социологија полиције, а поготово полицијска етика, баве се овом дилемом која је у литератури позната као „дилема шољице кафе“ (Cajner Mraović, 2007). Очигледно је да, како видимо из резултата истраживања, око ове дилеме постоји знатна количина неслагања и у српској полицији. Узроке и разлоге за ово требало би, између осталог, потражити и у моралу, у култури и српској традицији која оправданим и пожељним понашањем сматра сваку врсту чашћавања онога ко ради неки важан посао.

Далеко више забрињава што скоро половина полицијских службеника обухваћених овим истраживањем изражава неодлучност или чак не види девијантно понашање полицијских руководиоца као кршење правила. И овде нам помоћ у разумевању добијених резултата могу дати култура и обичаји, али и историја. Може се претпоставити да се ради о атавизму из претходних историјских периода када су руководиоци и челни људи у некадашњој полицијској и жандармеријској служби, и касније у милицији, били апсолутни

владари полицијског система. Они су понекад злоупотребљавали правила по којима је полиција, жандармерија, односно тадашња милиција била изразито хијерархијски устројена, а наредба „са врха“ била је беспоговорна и у њу се није сумњало. Природа полицијског посла то добрим делом захтева и од данашње полиције, јер у опасним и кризним ситуацијама мора да постоји врло стриктна подела послова и врло јасна одговорност за њихову реализацију. То је посебно изражено код посебних и специјалних јединица полиције у извршавању најсложенијих полицијских послова и задатака.

Знатан део овде добијених резултата могао би се објаснити специфичностима професионалне полицијске културе. Иако је полицијску културу тешко дефинисати, користимо тај концепт јер, као што је у уводним деловима истакнуто, постоји препознатљив скуп вредности, ставова и начела који су карактеристични за полицијске службенике и који произлазе из специфичности свакодневног полицијског посла (*Manning, 2006*). Неки аутори, као што је Рајнер, чију смо таксономију најважнијих обележја полицијске професионалне културе изнели у уводном делу, упозоравају да полицијска култура није монолитна, већ се разликује од места до места, делимично зависна од околине и типа опште популације – и полицијске смене унутар једне полицијске станице могу имати неки свој сопствени идентитет – али свакако одражава разлике у моћи унутар социјалне структуре, па је генерално заснована на опасности и ауторитету, укључујући и потенцијалну употребу силе – као и на потреби за резултатима (*Reiner, 1985*). Карактеристике полицијске културе препознатљиве у резултатима овог истраживања, а о којима говори Менинг (*Manning, 2006*) су следеће: у људе се не може потпуно веровати – они представљају опасност; искуство је нешто што је боље од апстрактних правила; мора се постићи да људи поштују полицијске службенике; нико не воли полицијске службенике; правни систем је непоуздан – полицијски службеници доносе најбоље одлуке о кривици или невиности; људи који нису под контролом прекршиће закон; полиција би требало да наступа на начин који ће јој обезбедити да буде цењена и успешна. Тако, рецимо, једна петина полицијских службеника који су учествовали у овој студији или не види као кршење правила или не зна да ли је кршење правила ситуација описана у сценарију 4, када претходно тешко повређени полицајац са очигледно незалеченом траумом од тог догађаја, пуца у леђа особи која му се учинила

опасном и усмрти је. Веома изражена свест о подели на „њих“ (грађане) и „нас“ (полицијске службенике) огледа се такође и у чињеници да готово половина полицијских службеника у овом истраживању изјављује како није кршење службених правила, или не зна да ли је кршење службених правила, када полицијски службеник вербално вређа грађанина према којем поступа или када нерешена кривична дела (нарочито разне облике крађе) припише осумњиченом за једно кривично дело.

Још је бољи пример деловања полицијске културе, коју такође карактерише и висок ниво солидарности полицијских службеника, што готово половина наших испитаника сматра да није кршење службених правила, или не знају да ли је кршење службених правила, прикривање саобраћајне несреће коју је скривио колега полицајац у алкохолисаном стању, односно физички напад и насртај полицијског службеника на грађанина који је приликом полицијске интервенције повредио његову колегиницу.

Резултати добијени мултиваријантном анализом показују како на познавање правила утичу стаж и положај у полицијској служби. Можемо претпоставити да је ту кључан процес социјализације у полицијску културу. У том смислу нам је корисна операционализација концепта социјализације коју су управо бавећи се полицијским службеницима истакли Џон Ван Манен (*John Van Maanen*) и Едгар Шајн (*Edgar C. Shein*). Они су социјализацију дефинисали као „тренд у којем је појединац подучаван и у којем усваја вредносни систем према којем су одређена понашања и перспективе уобичајени и пожељни унутар постављеног реда као и она која то нису“ (*Van Maanen, Edgar C. Shein, 1979, према: Alpert, Dunham, Stroshine, 2015:91*). У том смислу је посебно потребно нагласити да је овде добијен резултат регресивне анализе који упућује на важност година стажа као предиктора перцепције кршења службених правила у ситуацији када полицијски службеник за договорену провизију усмерава учеснике саобраћајних незгода истом адвокату.

Претходне констатације могу бити веома корисне у смислу решавања теоријске дилеме приказане у уводним деловима, која је од пресудне важности за праксу сузбијања корупције и осталих облика неприхватљивог понашања полицијских

службеника у обављању њиховог свакодневног посла, а тиме и за суштинску изградњу и јачање полицијског интегритета. Наиме, као што смо истакли, можемо се руководити традиционалним индивидуално-административним приступом који етиологију корупције у полицији види искључиво у моралном дефицијенту и осталим недостацима на нивоу појединачног полицијског службеника – или се приклонити модернијем организационо-културолошком приступу који је знатно комплекснији и зато захтевнији, али и реалнији. Овај приступ порекло коруптивног понашања полицијских службеника проналази у карактеристикама и структури полицијске организације, односно у формалном оспособљавању и неформалној социјализацији и прилагођености полицијском систему.

Ваља нагласити да је Ван Манен понудио четири фазе према којима тумачи процес социјализације полицијских службеника. Прва фаза подразумева избор: појединац је тај који доноси одлуку да се пријави у полицијску службу. Тај чин избора не зависи само од особе која се пријављује за посао у полицији, већ добрим делом зависи и од одлуке полицијске организације да што прецизније дефинише карактеристични тип појединца који најбоље кореспондира са захтевима полицијског посла. Други фаза социјализације у полицију догађа се током темељне полицијске обуке. Полицијска академија пружа формална и неформална социјализацијска искуства, која имају директан утицај на формирање ставова, вредности и понашања полицијских службеника, одвајајући их тиме од остатка друштва. Формални садржај програма и обуке на Полицијској академији пружа регрутацију са вештинама и способностима које су неопходне за обављање посла. Са друге стране, неформални садржај у већој мери произлази из прича из полицијске праксе, тј. животних ситуација и осталих неформалних расправа. Ван Манен сматра да нови полицијски службеници постепено граде заједнички језик и деле вредности као скуп интереса у организацији, све док не стекну одређено полицијско искуство које ће их повезати са већ искусним полицијским службеницима (*Van Maanen, 2002*).

Трећа фаза социјализације у полицијску културу јесте упознавање са стањем на терену. Ова фаза се подудара са временом када полицијски приправник први пут обилази улице, сусреће се са људима – обично на пробном раду, под стриктним вођством и контролом такозваног *FTO* (енг. *Field Traininig Officer*). Ово

уознавање је можда најутицајнија фаза процеса социјализације, јер појединац при обављању сопствене дужности једноставно заборавља шта је учио на Полицијској академији и долази му до свести да се „права“ обука догађа на улицама. Преображај је четврта фаза социјализације, према којој службеници доживљавају одређени прелаз од службеника на проби, до ситуације у којој постају пуноправни полицијски службеници. На овом нивоу они уче како да избегну забране надређених особа, администратора и осталих колега. Другим речима, новопридошли службеници граде сопствено искуство на који начин остати прикривен, имати слободне руке и не очекивати много (*Stroshine, Alpert, Dunham, 2008*). И овде је веома важна улога старијих колега у преношењу знања и искустава на прави начин, давањем сопствених примера.

Као што се могло претпоставити, уочава се да полиција и њене службе могу бити подложне процесу социјализације. Ако се повуче аналогија између појединца који приступа неком друштву и појединца који приступа полицијској служби, виде се темељне везе. Наиме, као што дете у примарној социјализацији (породица) усваја основне вредности и учи норме како би могло да се снађе у секундарној социјализацији (прелаз из породичног круга у васпитнообразовну институцију као што је школа), тако и особа која одлучи да обавља полицијске дужности пролази кроз процес социјализације како би усвојила норме и вредности које за собом повлаче уклапање у полицијски систем. Ово нас очигледно доводи до закључка да и полиција почива на неким културним обрасцима, а чак би се могло констатовати и постојање извесне полицијске супкултуре. И у Србији је ово посебно изражено и може се пратити кроз већ поменута истраживања јавног мњења.

Када је реч о полицијском систему, полиција поседује одређени осећај за традицију и вештине преживљавања које су јединствене за ту струку, због чега за собом повлачи одређене дужности и одговорности. Бавећи се сагледавањем културе са аспекта полиције, Денисон је сматрао да је култура укорењена у вредностима, веровањима и претпоставкама које поседују чланови неке организације. Значења тих вредности и веровања афирмисана су кроз процес социјализације на разноврсне профилисане групе које теже нечем заједничком на радном месту (*Alpert, Dunham, Stroshine, 2015*). И зато, ако је то заједничко на

радном месту добро, професионално и законито обављање полицијског посла, биће добар пример новима у полицији, а приказаће и бољу свеукупну слику о стању у полицији из угла грађана.

4.2. Информисаност и ставови полицијских службеника о модалитетима спровођења правила у вези са корупцијом и другим неприхватљивим понашањима у служби

Као што је већ више пута истакнуто, прва димензија полицијског интегритета односи се на стварање и успостављање организационих правила. У земљама у којима је полиција високо децентрализована, као што је случај у Сједињеним Америчким Државама, полицијске организације се разликују у смислу онога што дозвољавају или забрањују у понашању својих запослених. Ово се посебно односи на одређене облике корумпираног понашања, као што су запошљавање ван дужности, пријем миљеника, чашћавање, мали поклони, бесплатни оброци и попусти. Наведени облици корупције у полицији издвојени су из најмање два разлога. Са једне стране ради се о понашањима за која се генерално мисли да су ниског нивоа друштвене опасности. Са друге стране, у одређеном друштвеном контексту, односно у одређеним културама, поједини од тих облика понашања представљају редовну појаву, па је илузорно очекивати од полиције да у таквом окружењу буде изузетак односно имуна на ове изазове. Проблем организационе израде правила додатно се компликује чињеницом да у многим службама, док званична политика службе формално забрањује одређене активности, незванична политика службе тихо, али несумњиво од стране руководиоца дозвољава и игнорише таква понашања под условом да се ограниче и спроведу дискретно.

Обавеза израде правила захтева од полицијских организација не само да развију политику и створе формална и неформална правила која прецизирају очекивања професионалног интегритета појединаца и укупне организације, него и да та правила и разлоге њиховог доношења пренесу својим запосленима. У полицијској организацији коју карактерише висок ниво интегритета потребно је да полицијски службеници знају релевантна правила, да схватају разлоге њиховог постојања, и да се све то уклапа у њихова уверења и вредносни систем.

Друга организациона обавеза у јачању интегритета полиције свакако је стварање и одржавање читавог низа активности које омогућавају откривање и санкционисање неприхватљивих облика понашања. Ово обухвата, али се не ограничава само на проактивне и реактивне интерне истраге, редовне или ванредне контроле, инспекције, ревизије, екстерне пријаве, пријем и притужбе грађана. Обим у којем се ове и друге технике користе у полицијским организацијама разликује се од државе до државе, и јако варира. У полицијској организацији високог степена интегритета доминирају атмосфера и професионална култура које подржавају дисциплиновање полицајаца који крше правила.

На основу приказаних резултата дескриптивне анализе могли смо да се уверимо да се код наших испитаника углавном поклапају ставови о томе каква би казна требало да уследи у сваком поједином од четрнаест презентованих ситуација – са перцепцијама каква би казна заиста уследила у тим ситуацијама. Али, могли смо да уочимо и две очигледно, ипак, проблематичне ситуације у којима постоји знатна разлика између онога што испитаници мисле да би требало да се догоди и онога што верују да би се заиста догодило у смислу санкционисања таквог понашања.

Прва таква ситуација у вези је са претераном употребом средства принуде, али од стране полицијског службеника који је недавно доживео тешку трауму приликом обављања свог посла. Конкретно, ради се о сценарију 4 – СМРТОНОСНА СИЛА, у којем полицајац који је недавно тешко претучен при хапшењу особе која се томе опирала, погрешно процењује намере особе на коју је наишао током патролирања, а затим је и усмрти пуцањем у леђа. Занимљиво је да готово 60% наших испитаника сматра да би у оваквој ситуацији требало да уследи престанак радног односа, али само нешто мање од 5% њих верује да би се то заиста и догодило. Ова спознаја наводи на размишљање које је сасвим другачије од онога што иначе мислимо о полицијским службеницима као појединцима и полицијској организацији у целини. Наиме, обично се солидарност, која је уобичајено обележје професионалне полицијске културе, како смо упозорили у уводним деловима, перципира више на појединачном него на организационом нивоу. Другим речима, можда смо могли да очекујемо да ће полицијски службеници у личним ставовима бити далеко блажи према таквом полицијском службенику и да

ће показати више емпатије према њему и његовој рецентној трауми, него према грађанину који је смртно страдао, а да ће полицијску организацију видети као организацију без емпатије која ће најстроже казнити полицијског службеника који почини такво дело. Добијени резултати нас охрабрују и показују домете успеха досадашњих реформи полиције, подстичући нас на додатне напоре у истом правцу.

Ово откриће отвара перспективу неких будућих и очигледно веома потребних истраживања полиције у Србији. У англосаксонској литератури постоји већ дуга традиција истраживања такозваног „стварног“ полицијског посла, али у земљама Југоисточне и Источне Европе та истраживања су сасвим скорашња и далеко мањег обима. Ово је озбиљан недостатак у подручју социологије полиције и социјалне контроле, на шта упозоравају Мешко, Сотлар и Лобникар (*Meško, Sotlar, Lobnikar, 2014*). На пример, Морин Кејн (*Cain*), прва жена која се бавила овим типом истраживања у Британији, још је седамдесетих година XX века сагледавала живот и рад полицијских службеника са гледишта полиције и утицаја локалних заједница. Иако је термин „култура“ који представља ставове, уверења и понашања тек улазио у општи полицијски дискурс, Кејн је заслужна за истицање у први план питања о томе „шта и како полиција заиста ради“. Упоредјујући разлике између култура различитих полицијских организација, наглашавала је утицај локалног, тврдећи да се групна солидарност у полицији темељи на међусобној зависности полицијских службеника у различитим опасним ситуацијама које су у њиховом послу скоро свакодневне. Таква солидарност уочљива је и у аспектима приватног и друштвеног живота полицијских службеника, на пример у бризи коју показују за породицу колега, па и за њих саме током радног времена. Затим, Кејн наглашава важност одређених аспеката групне социјализације током стицања професионалних компетенција, које су итекако важне у стицању угледа доброг полицијског службеника, а описује и разлике у полицијским културама у различитом друштвеном контексту (*Cain, 1973*). Другим речима, упркос томе што је Рајнер изврсно сажео главне карактеристике полицијске културе које су до сада постале стандардна средства за њено разумевање, оне се ипак разликују од културе до културе. Свих његових седам главних карактеристика полицијске културе (осећај мисије, сумња, изолација/солидарност, конзервативизам, мачизам, прагматизам и расне

предрасуде) налазимо у свакој полицијској организацији; међутим, како смо и претходно упозорили, постоје разлике између различитих социјалних контекста и социјалних структура. У том смислу Рајнер упозорава и на разлике које се у различитим друштвеним контекстима уочавају у односу на основно порекло тих карактеристика полицијске културе у различитим друштвима и културама, а које се заснивају на опасности, ауторитету, употреби силе и на потреби за резултатима (*Reiner, 2010*).

Ако овде добијени податак о већој строгости према неовлашћеној употреби смртоносне силе на нивоу појединаца него на нивоу организације посматрамо у контексту изнетих разматрања из стране литературе, могли бисмо почети да размишљамо о потреби својеврсне реформе полицијске организације у Србији. Организација полиције у Србији можда још фаворизује неке аспекте полицијске културе из прошлости када је држава апсолутно штитила и одобравала све поступке својих службеника – а заправо су полицијски службеници као појединци данас на далеко вишем нивоу поштовања људских права.

Други сценарио који се издваја по нескладу између става о томе каква би казна требало да уследи и претпоставке каква би санкција заиста уследила у таквој ситуацији, јесте онај у којем полицијски руководиоца излази у сусрет подређеном полицијском службенику у смислу промене распореда за празнике, јер тај исти полицијски службеник за њега обавља неке приватне послове. Наиме, иако само 17% наших испитаника сматра да тог руководиоца не треба никако казнити, скоро трећина њих сматра да заиста неће доћи ни до каквог кажњавања. С обзиром на то да се у овом сценарију ради о једном од облика коруптивног понашања у полицији који је додатно комплексан с обзиром на чињеницу да су и давалац и прималац мита запослени у полицији, потребно му је посветити посебну пажњу. Наиме, обично наглашавамо како полицијски посао обилује приликама за корупцију јер полицијске активности често имају присилан карактер, а уз то су у великој мери и производ дискреционих одлука полицијских службеника. Ризик појаве неприхватљивог понашања полицајаца повећава и чињеница да они задатке које им је друштво поверило у великом броју случајева обављају у издвојеном окружењу, далеко од очију надређених и шире јавности, а углавном у присуству особа које се не сматрају поузданим нити објективним сведоцима. Али, у

посматраном сценарију то није случај: учесници су запослени у полицији, окружење у којем се ово догађа је полицијска станица, а кључни предмет је распоред полицијског посла који је јаван. Осим што нас брине овакав контекст, брине нас и перцепција чак трећине наших испитаника да руководиоца који тако злоупотреби своју надређену позицију не би био санкционисан.

Овде се опет можемо вратити на тему полицијске културе, с обзиром на то да литература о полицијским културама имплицира постојање бар две класе у полицији, а то су полицијски службеници и полицијски руководиоци, при чему се истиче како су те две класе често у директном конфликту (*Westmarland, 2008*). Дистанца између полицијских руководиоца и полицијских службеника у смислу полицијске културе концептуализована је на разне начине, на пример разликовањем наредбодаваца, средњег менаџмента и нижих учесника. Рани теоретичари као што су Ројс-Јани (*Reuss-Ianni*) и Јани (*Ianni*) тврде да су расправе о разликама културе менаџмента и уличних култура један од израза притисака вршњачке културе која се супротставља ширим организационим контролама (*Reuss-Ianni, Ianni, 1983*). Наведени аутори сматрају да старији полицијски службеници, упркос многим променама у менаџменту, не перципирају промене односно смањење њихове моћи. Јанг (*Young*) објашњава да старији службеници не могу да изађу из културних оквира које су усвојили, па стога не могу ни да узму у обзир неке нове алтернативне форме (*Young, 1991*). Сажимајући разна истраживања спроведена у току више деценија у Великој Британији, Вестмарланд (*Westmarland*) закључује да заправо постоје они који доносе одлуке и они који те одлуке крше, и да они имају контрадикторне циљеве као две културе које више не деле заједнички вокабулар и имају све више диференциране циљеве. Али, перцепција моћи руководиоца спречава и оне који би хтели да се придржавају правила да упозоре на њихово кршење, ако је прекршилац надређена особа. Поготово је то случај код старијих полицијских службеника који су део свог радног стажа провели у полицијском систему који није марио за људска права и права запослених, и који се заснивао на аутократији (*Westmarland, 2008*).

Већ је у уводном делу истакнуто да се искуства деловања српске полиције у ранијим недемократским политичким системима још до извесне мере негативно одражавају на филозофију полицијског рада, улогу полиције у друштву и интерну

полицијску културу. Са тим се поготово суочила тек установљена Служба генералног инспектора као институционални и формални почетак унутрашње контроле српске полиције. Њено деловање и снажни отпори како у самој полицији тако и у деловима неререформисаног сектора безбедности, најбољи су показатељи тог негативног наслеђа. Ово није специфични проблем полиције у Србији – ради се о типичној препреци реформама полиције у постсоцијалистичким државама Југоисточне и Источне Европе. Тако, на пример, Цајнер Мраовић, Фабер и Воларевић (2003:89) у елаборацији велике реформе полиције у Хрватској наводе да су „негативна кадровска селекција на свим нивоима, поданички однос и служење интересима политичких структура, могућност утицаја на исход полицијског поступања кроз везе и познанства, поремећај у систему вредности, рад 'по наредби', а не по закону, као и аутократско и недемократско руковођење/управљање полицијом биле иманентне одлике структура полицијске организације“, и да управо зато „осим промена усмерених према корисницима услуга – грађанима, треба да се спроведу и промене усмерене према припадницима полиције, међусобним односима и понашању у полицији, законским и подзаконским актима који одређују живот и рад полицијске организације и промене 'менталног склопа' полицијских службеника и руководиоца“ (Cajner Mraović, Faber, Volarević, 2003:89).

У предговору своје монографије о полицијама Средње и Источне Европе Мешко, Филдс, Лобникар и Сотлар истичу како се до почетка осамдесетих година прошлог века веома мало знало о полицији у земљама Средње и Источне Европе. Полиција, односно тадашња милиција, била је готово тајна организација у служби владајућих структура, и као таква није била у служби безбедности грађана (Meško, Fields, Lobnikar, Sotlar, 2013b). Такође, није имала никакву одговорност према неком контролном телу, а ни према друштву у целини, због чега је имала огромну моћ (Greenwood, Huisman, 2006). Дакле, полиција, односно милиција није радила у интересу грађана, већ јој је задатак био заштита тадашњег политичког система. Почетком деведесетих година XX века у државама које су настале разбијањем бивше Југославије, једнако као и у другим постсоцијалистичким државама, догађале су се велике политичке и друштвене промене које су довеле и до реформе полицијских организација у тим земљама. Ове реформе првенствено се

односе на трансформацију некадашње милиције у модерну демократску полицију, а примарно су обележене процесима деполитизације и децентрализације (*Meško, Fields, Lobnikar, Sotlar, 2013b*).

С обзиром на то да се ради о врло захтевним процесима промена, огромном негативном наслеђу и веома динамично конфликтним друштвеним околностима, није необично што они у Србији, а ни у неким другим постсоцијалистичким земљама, нису још завршени. Тако, на пример, у вези са евалуацијом реформе полиције у заједници у Хрватској, Цајнер Мраовић и Фабер (2016) констатују да је хрватска полиција у последњих петнаест година остварила значајне позитивне помаке у односу према грађанима и заједници, али да су резултати унутрашње демократизације још недовољни. На основу овде добијених резултата чини се сасвим могућим да слични проблеми постоје и у српској полицији.

Са аспекта анализе утицаја социодемографских карактеристика полицијских службеника на њихов професионални интегритет, важно је уочити да су резултати анализа на мултиваријантном нивоу у овом истраживању показали како је највећа статистички значајна разлика између става о потребној санкцији и процене казне која би вероватно била изречена – у случају руководиоца који злоупотреби своју руководећу позицију, с обзиром на њихов стаж у полицији, односно посебно се издвајају полицијски службеници чији стаж у полицији износи преко двадесет година.

Занимљиво је да се према резултатима мултиваријантних анализа, стаж у полицији није показао као толико важан предиктор информисаности полицијских службеника о правилима у вези са коруптивним и другим неприхватљивим понашањима у обављању полицијског посла, што значи да је прва димензија полицијског интегритета у српској полицији на сасвим задовољавајућем нивоу, да полицијски службеници углавном добро познају правила али, очигледно – што су искуснији то више сумњају у њихову примену.

4.3. Процене полицијских службеника о тежини појединих облика корупције и других неприхватљивих понашања у служби

Следећа димензија организационог разумевања интегритета полиције на коју је неопходно ставити акценат јесте утицај друштвеног и политичког окружења у којем функционише полицијски систем. Под тим утицајем полицијски службеници процењују озбиљност појединих облика коруптивног и другог неприхватљивог понашања у полицији. Као што је детаљно приказано у претходном поглављу, резултати дескриптивне анализе показују да наши испитаници углавном виде себе као нешто критичније од својих колега, што је и иначе типично за овакву врсту истраживања (*Kutnjak Ivković, Haberfeld, 2015*). Међутим, забрињавајућа је чињеница да је у неким сценаријима та разлика веома велика, а још више забрињава то што се и у том погледу опет издвајају неки сценарији које смо уочили и у анализи претходне две димензије полицијског интегритета, а ради се управо о сценаријима који описују коруптивна понашања полицијских службеника: прихватање поклона и чашћења јелом и пићем (С1 – ПОКЛОН), а затим злоупотреба положаја од стране полицијског руководиоца (С5 – НАДРЕЂЕНИ 2). Вреди поновити да трећина наших испитаника прихватање поклона и чашћења у служби перципира као врло озбиљно неприхватљиво понашање, али чак релативно двоструко мање њих сматра да ће њихове колеге то такође оценити као врло озбиљно. Слично је и у случају руководиоца који излази у сусрет слободним данима подређеном полицијском службенику који му чини приватне услуге. Чак две трећине испитаника сматра то веома озбиљним преступом, али свега једна трећина мисли да ће то једнако тако озбиљним оценити и њихове колеге.

Када се посматра утицај социодемографских карактеристика испитаника на њихово виђење озбиљности појединих облика коруптивног и другог неприхватљивог понашања у полицији, поново се као статистички значајан на свим нивоима анализе показује стаж у полицији, али се ради о веома ниским корелацијама. Ипак, може се рећи да је стаж у полицији предиктор оцене тежине ова два коруптивна сценарија. Могло би се претпоставити да искуснији полицијски службеници, управо захваљујући том свом искуству, виде више опасности у примању поклона и бесплатних obroка у односу на своје колеге са

мање стажа, односно мање искуства. Могуће је и то да полицијски службеници са више стажа имају више анимозитета према грађанима, односно да је код њих претходно елаборисана социјализација у полицијску културу већ довела до снажно израженог осећаја раздвајања „нас“ (полиције) од „њих“ (грађана). Али, једнако тако је могуће и да се ради о лошем искуству које су имали са појединим грађанима који су покушали да неким поклоном или чашћењем код њих изборе повлашћену позицију.

Полицијски службеници са дужим стажом у полицији такође су више критички расположени према својим руководиоцима, него они са мање стажа. Ово показују и многа друга истраживања (*Westmarland, 2008; Cajner Mraović, Faber, 2016; Alpert, Dunham, Stroshine, 2015*). Али, на основу искуства хрватске полиције можемо да видимо како у постсоцијалистичким државама та појава има једну додатну димензију, управо због неадекватног нивоа унутрашње демократизације полиције, о чему је већ било речи (*Cajner Mraović, Faber, 2016*). Наиме, реформе полицијских организација у тим земљама, па тако и у Србији, трају већ двадесетак година, па су тако полицијски службеници са дужим стажом заправо најбољи сведоци њихових успеха, али и неуспеха. Може се претпоставити да то што се полиција споро деполитизује и што критеријуми напредовања у полицијској хијерархији још нису одвојени од политике и непотизма, утиче на искусне полицијске службенике тако што изазива отпор према таквим руководиоцима. Полицијски службеници са мање стажа краће су изложени овим неправдама и још перципирају како имају времена да искусе позитивне помаке на нивоу полицијске организације.

4.4. Спремност полицијских службеника да пријављују поједине облике корупције и друга неприхватљива понашања у служби

С обзиром на овлашћења која има, одређена друштвена изолација као једна од карактеристика полиције могла би бити протумачена чињеницом да су припадници полиције другачији од осталих грађана, а да је она другачија од осталих институција друштва, што делом доводи до такозваног „плавог зида“. Повезано са тим појављује се још једно важно обележје полицијске културе, а то је „кодекс ћутања“. Наиме, оваква врста професије захтева својеврсну дозу

међусобног разумевања и „чувања леђа“ међу колегама на послу. Интервенције у којима учествују полицијски службеници једноставно се не могу узети „здрово за готово“, па перспектива перцепције цивилног грађанства о обављању полицијске дужности ни у ком случају није довољна да бисмо о њиховом деловању у друштву могли да судимо искључиво негативно (*Alpert, Dunham, Strohshine, 2015*). Већ је претходно било речи о солидарности као о важном обележју полицијске професионалне културе, а управо то обележје које је само по себи, заправо, позитивно – генерише, ипак, и једну негативну појаву, а то је отпор полицијских службеника пријављивању неприхватљивих понашања сопствених колега.

У претходном делу представљени су резултати истраживања полицијског интегритета у Србији тако што се одвојено индикују његове основне димензије: информисаност полицијских службеника о правилима у вези са коруптивним и другим неприхватљивим понашањима у полицији; информисаност и ставови полицијских службеника о спровођењу правила у вези са коруптивним и другим неприхватљивим понашањима у полицији; процене полицијских службеника о озбиљности коруптивних и других неприхватљивих понашања у полицији; као и спремност полицијских службеника да пријављују таква понашања. Али резултате овог истраживања у вези са спремношћу полицијских службеника у Србији да пријаве коруптивно и друго неприхватљиво понашање сопствених колега свакако је корисно посматрати и холистички, односно у светлу свих осталих добијених резултата, из најмање два разлога. Први је чињеница да би спремност на пријаву требало да буде у складу са свим анализираним димензијама, односно да се очекује како ће полицијски службеници, када познају правила и поготово када процене да се ради о озбиљним кршењима тих правила, бити спремни да та кршења и пријаве. Наравно, знатну улогу у тој вези између схватања значења неког понашања у служби и спремности да се оно пријави има и свест о спровођењу тих правила на нивоу организације, и управо о томе ће овде бити нешто више речи. Други разлог је сасвим практичне природе: спремност полицијских службеника да пријаве корупцију и друге облике неприхватљивог понашања сопствених колега представља круцијалну карику у ланцу сузбијања таквих понашања у полицији. Ово можемо да кажемо и на други начин: у полицијској организацији у којој су правила врло прецизно и јасно дефинисана и позната полицијским службеницима, и у којој су они сасвим свесни њихове

тежине, кодекс ћутања је последња препрека у остваривању вишег нивоа професионалног интегритета. Сликвито речено, кодекс ћутања је онај језичак на ваги правде који ће одлучити да ли ће се полицијска организација делотворно суочити са корупцијом и осталим облицима неприхватљивог понашања у својим редовима, или ће сва правила и забрањене казне остати само мртво слово на папиру. Кутњак Ивковић и Хаберфелд, сажимајући резултате готово две деценије истраживања полицијског интегритета у више од двадесет земаља на четири континента, упозоравају, такође, управо на кодекс ћутања као на кључни елемент успеха, односно неуспеха у борби полиције против корупције и осталих облика неприхватљивог понашања сопствених запослених (*Kutnjak Ivkovic, Haberfeld, 2015*). До сличних закључака дошли су и други светски реномирани истраживачи у овом подручју као, на пример, Панч (*Punch, 2000*) и Прензлер (*Prenzler, 2009*).

Занимљиво је да се два од укупно четири посматрана коруптивна сценарија у овом истраживању – која смо уочили по одређеним специфичностима на нивоу информисаности о правилима, информисаности о спровођењу правила и процене тежине тих понашања – посебно издвајају и када је реч о спремности полицијских службеника да их пријаве. Ради се о прихватању поклона и чашћења храном и пићем (С1 – ПОКЛОН) и злоупотреби руководеће позиције (С5 – НАДРЕЂЕНИ 2). Као што наши испитаници сматрају да они лично боље схватају тежину тих коруптивних понашања него њихове колеге, једнако тако смо могли да се уверимо и да себе виде као двоструко спремније да пријављују таква понашања у односу на спремност какву очекују код својих колега. Али, неопходно је подсетити се да код истих сценарија виде највећи раскорак између казне која би требало да уследи и казне за коју верују да би заиста уследила у таквим случајевима.

Овде би требало упозорити и на друга два коруптивна сценарија, код којих су у дескриптивном делу анализе такође уочене разлике у сопственим проценама и проценама колега, као и разлике на нивоу примене правила, али су оне поготово изражене управо када је реч о спремности полицијских службеника да их пријаве. Ради се о ситуацији у којој полицијски службеник прима провизију од адвоката коме упућује повређене у саобраћајним несрећама (С9 – АУТО), као и о примању мита у ситуацији саобраћајног прекршаја (С13 – БРЗИНА). Имајући у виду учесталост таквих ситуација у полицијском послу, а поготово водећи рачуна да су

то типичне ситуације без релевантних сведока у којима полицијски службеник доноси дискрециону одлуку, забрињавајуће је да би само око половине наших испитаника пријавило такве случајеве, а још више разлога за бригу даје чињеница да тек трећину својих колега виде као спремне да то пријаве.

Иако су корелације спремности полицијских службеника да пријављују коруптивно понашање са њиховим социодемографским карактеристикама статистички значајне, оне су толико ниске да не можемо издвојити ниједну која би имала неке веће практичне импликације. Једино је на нивоу регресивне анализе системски поново уочен стаж у полицијској служби као важан предиктор спремности полицијских службеника да пријаве коруптивна понашања у сопственим редовима.

Истраживања полицијског интегритета у земљама у којима се она спроводе већ десетак и више година, показују значајне промене полицијског интегритета током времена (видети о томе: *Kutnjak Ivković, Haberfeld, 2015*). С обзиром на географску близину и веома сличан историјски, друштвени, политички и владајући контекст, корисно је овде приметити те промене у суседној Хрватској, где су полицијски службеници у новије време боље упознати са правилима и боље схватају озбиљност кршења појединих правила, али не показују исти интензитет помака у спремности да та кршења пријављују. Можемо претпоставити да је не само за Србију, већ и за остале постсоцијалистичке земље у регији и шире, то следећа степенница у изградњи професионалног интегритета полиције.

5. Закључна разматрања

5.1. Верификација хипотеза

Тешко је измерити ниво корупције у оквиру било које институције, па тако и у оквиру полиције, односно одредити колико је она присутна и раширена. Због тога се приликом мерења корупције у полицији користе различити методи и показатељи сродне појаве која је повезана са злоупотребом полицијских

овлашћења и корупцијом. У овом истраживању то је професионални интегритет полиције на основу организационо-културолошке теорије објашњења и истраживања корупције у полицији.

Полицијска корупција постоји у неком облику у готово свим полицијским станицама широм планете. Обим и природа полицијске корупције у државама у развоју директно се одражава на стање корупције и у самом друштву. Због тога полицијске реформе постају императив и значајне су не само за побољшање полицијског сервиса, него и за побољшање стања у државној администрацији. Полицијска корупција дегенерише полицију у незаконску предаторску полицију, како је овде дефинисано, чиме су све полицијске активности примарно упућене на богаћење службеника и њихове личне интересе. Главни мотив полицијске корупције је постизање приватних/личних или организационих/заједничких циљева. Зато је боље приступити истраживању и сагледавању проблема широко функционалним начином и приступом који укључује многе активности које можда у почетку не би ни биле дефинисане као коруптивне.

Тај приступ дефинише полицијску корупцију као било коју активност или пропуст, обећану, покушану или извршену, почињену од стране полицијских службеника или групе њих, за задовољење приватних интереса. Ова дефиниција обухвата широк спектар разних активности које би другачијим приступом проблему биле пропуштене. Полицијска корупција може бити идентификована као девијантна, непримерена, неетичка, непоштена или криминална. Полицијска корупција може бити груписана у неколико категорија: 1) организација и скала, 2) пљачкашки облици, 3) субверзија правде, и 4) поклони и попусти. Нилд (*Nield*) објашњава да је полицијску корупцију лакше разумети кроз мотиве, крај и скалу корупције (*Nield, 2007*). Различита понашања укључују различите нивое добити, уложених средстава, укључених људи. На следећем нивоу постоје пасивно корумпирани полицијски службеници који су укључени у мање коруптивне радње, као што је прихватање мита. Друга група корумпираних полицијских службеника су они који су укључени у велике коруптивне организације, као што је то у области продаје наркотика. Постојање корумпираних полицијских службеника у некој управи доноси негативну репутацију читавој полицијској

управи, али и сваком поједином службенику који у њој ради. Такође, јавност гледа на полицијске службенике очекујући више стандарде понашања, због поверења које тим службеницима указује. Корупција полицијских службеника није присутна само међу нижим чиновима, већ међу свима у полицијској организацији. Постоји неколико облика полиције који су по природи свог посла и непосредном контакту са грађанима подложнији корупцији, као што је саобраћајна полиција.

У току последње деценије, студије корупције изазвале су велико интересовање, посебно из организационе перспективе. Новији приступи релевантни за проучавање корупције у полицији отворили су нове просторе за истраживање ставова саме полиције према корупцији. Мере етичких граница, толеранције за корупцију, типова коруптивног понашања и интегритета постају рутинске процедуре при покушајима реформисања корумпиране организације (*Kutnjak Ivkovich, 2003*). Већина студија перцепције обухвата перцепцију корупције код полицијских службеника и фокусира се на организационе аспекте полицијског посла као што су дужина радног стажа, величина организације, позиција, типови полицијског посла и целокупни контекст полицијског посла (*Klockars et al., 1997*), у односу на социодемографске аспекте учесника у истраживању као што су раса, пол, ниво образовања – укључујући и похађање наставе етике (*Chan et al., 2003*). Истраживања у овом домену такође укључују и перцепциона проучавања на нивоу станица, као и на међустаничном, националном и интернационалном нивоу. Такође, постоје и студије које комбинују различите методологије попут теренског истраживања и истраживања ставова (*Klockars, Kutnjak Ivković, Haberfeld, 2006; Chan et al., 2003*).

Други приступи који се односе на организационе аспекте скрећу пажњу на полицијску супкултуру, руковођење и администрацију (*Pollock, 2014*). Литература о полицијској корупцији наглашава улогу постојећих професионалних супкултура, као и начине на које полиција интернализује норме и вредности развијене полицијским послом (*Kappeler et al., 1998*). Из ове перспективе, полицијска култура одзвања негативним конотацијама (*Reiner, 1992*).

Истраживања показују да су вредности приправника под великим утицајем формалне обуке и социјализације (*Kappeler et al.*, 1998), као и под утицајем тренинга и процеса професионалне социјализације (*Skolnick*, 1994; *Van Maanen, Schein*, 1979; *Van Maanen*, 2002). Процеси социјализације унутар униформисаних организација, као што су полиција и војска, показују одређене разлике у поређењу са цивилним и јавним организацијама. Културни утицаји показали су се као преовлађујући у образовним институцијама (*Chan et al.*, 2003) и утичу на развој културног профила кадета, као будућег полицијског службеника (*Caglar*, 2003).

Модерни приступи проблему неприхватљивог понашања су организационе природе. Клоккарс и Кутњак Ивковић развили су организациону теорију полицијског интегритета засновану на четири димензије, и ово истраживање заснива се управо на овом теоријском оквиру (*Klockars, Kutnjak Ivković*, 1999b; *Kutnjak Ivković*, 2004b).

Прва димензија те теорије односи се на садржај, облик, преношење и разумевање важећих прописа (*Klockars, Kutnjak Ivković*, 1999b; 2004). Према овој теорији, полицијска служба високог интегритета је она у којој су утврђени прописи који забрањују неприхватљива понашања, у којој се ти прописи спроводе и поштују, и у којој се полицијски службеници упознају са њима и подржавају та правила и прописе. Рад полицијских службеника традиционално је регулисан уставом и законима, али и правилима службе. Све земље на свету имају правила и прописе који регулишу рад полиције. Оно што се разликује је мера у којој су та правила детаљна и начин на који се спроводе. Међу различитим полицијским организацијама уочава се знатан несклад при дефинисању забрањених понашања полицијских службеника. Ово посебно важи за такозвану „маргиналну корупцију“, односно за коруптивне активности незнатног нивоа, као што су примање поклона мање вредности, прихватање чашћења јелом и пићем, или коришћење посебних попушта при куповини. Проблем је додатно закомпликован и тиме што бројне полицијске организације које на службеном нивоу забрањују таква понашања својих службеника, на неслужбеном нивоу их, политиком коју спроводе руководиоци, тихо али доследно дозвољавају и занемарују све док су ограниченог обима и дискретна.

Друга димензија савремених објашњења неприхватљивих понашања у полицији односи се на широку лепезу механизма које полицијске организације примењују у сврху превенције и контроле таквих активности својих службеника. Ту спадају, на пример, обука из етике, проактивне и реактивне истраге, тестирање интегритета и прописивање строгих дисциплинских мера и казни за неприхватљиве активности. Наравно, нивои до којих поједине полицијске организације спровode наведене механизме у пракси знатно варирају. Полицијска организација високог интегритета има разрађен систем мера сузбијања неприхватљивих понашања, како реактивни тако и превентивни, и мере сузбијања се редовно користе.

Трећа димензија савремених модела укључује „кодекс ћутања“ или „плаву завесу“. Ради се о норми полицијске културе која својим члановима неформално забрањује да пријављују неприхватљива понашања сопствених колега. Код нас то је и тзв. „гледање свог посла“. Која понашања су заштићена и ко од тога има користи, разликује се од организације до организације. Тако је могуће да се у једној полицијској организацији „закон ћутања“ односи искључиво на неприхватљиве активности малих обима, као што је прихватање ситних поклона или чашћења у угоститељским објектима, док се у другој полицијској организацији истим механизмом штите неприхватљиве активности високог степена друштвене опасности. Ове су варијације могуће и унутар исте полицијске организације, али међу различитим организационим јединицама. Полицијске службе високог интегритета успешно контролишу кодекс ћутања.

Четврта димензија, коју истичу савремени приступи етиологији и превенцији ове појаве, односи се на утицај социјалног, економског и политичког контекста унутар којег функционише полицијски систем. Грађани у различитим подручјима, али и у различитим временским оквирима, имају различите представе о полицијском интегритету и зато постављају различите захтеве у вези са етиком поступања полицијских службеника. Зато је друштвени контекст у којем делује полицијски систем веома важна компонента која детерминише савремени приступ полицијском интегритету.

Ове четири димензије преточене су у хипотетички оквир овог истраживања који чине једна генерална и шест појединачних хипотеза. С обзиром на то да у Србији још није спроведено озбиљније истраживање полицијског интегритета, полазимо од генералне нулте хипотезе:

X: Не постоје статистички значајне разлике у димензијама интегритета полиције (прописи, примена прописа, „кодекс ћутања“ и утицај друштвене средине) у Србији с обзиром на социодемографске карактеристике (стручна спрема, облик полицијског образовања, дужина стажа у полицији, радно место, годиште, пол) полицијских службеника.

На основу ове генералне хипотезе, формулисане су појединачне хипотезе које су испитане у овом истраживању:

X1: Не постоје статистички значајне разлике у степену информисаности полицијских службеника о правилима у вези са неприхватљивим облицима понашања у служби с обзиром на њихове социодемографске карактеристике.

X2: Не постоје статистички значајне разлике у степену у којем полицијски службеници подржавају правила у вези са неприхватљивим облицима понашања у служби с обзиром на њихове социодемографске карактеристике.

X3: Не постоје статистички значајне разлике у степену информисаности полицијских службеника о санкцијама које им прете у случају кршења правила у вези са неприхватљивим облицима понашања у служби с обзиром на њихове социодемографске карактеристике.

X4: Не постоје статистички значајне разлике у ставовима полицијских службеника према санкцијама које им прете у случају кршења правила у вези са неприхватљивим облицима понашања у служби с обзиром на њихове социодемографске карактеристике.

X5: Не постоје статистички значајне разлике у степену колико тешким полицијски службеници процењују поједине неприхватљиве облике понашања у служби с обзиром на њихове социодемографске карактеристике.

X6: Не постоје статистички значајне разлике у нивоу спремности полицијских службеника да пријављују неприхватљива понашања својих колега с обзиром на њихове социодемографске карактеристике.

Истраживање је спроведено помоћу упитника чији су изворни аутори Карл Б. Клоккарс и Сања Кутњак Ивковић, а који је прилагођен потребама истраживања у Србији. Упитник се састоји од четрнаест хипотетичких сценарија у којима су описане могуће ситуације које у свакодневном полицијском послу носе ризик појаве коруптивног и других облика неприхватљивог понашања полицијских службеника. У вези са сваким сценаријом, од испитаника се тражило да одговоре на седам питања која заправо покривају четири димензије полицијског интегритета у складу са организационо-културолошком теоријом. Истраживање је организовано у сарадњи са начелницима полицијских управа у којима је спроведена анкета. Анкетари су били за то посебно оспособљени полицијски службеници који уживају ауторитет испитаника, али им нису непосредно надређени. Добијени подаци обрађени су на дескриптивном и мултиваријантном нивоу.

Прва помоћна хипотеза којом је претпостављено да не постоје статистички значајне разлике у степену информисаности полицијских службеника о правилима у вези са неприхватљивим облицима понашања у служби с обзиром на њихове социодемографске карактеристике је одбачена, јер све посматране социодемографске карактеристике испитаника на бар неком нивоу анализе показују статистички значајну везу са степеном информисаности полицијских службеника о правилима у вези са неприхватљивим облицима понашања у служби.

Друга помоћна хипотеза којом је претпостављено да не постоје статистички значајне разлике у степену у којем полицијски службеници подржавају правила у вези са неприхватљивим облицима понашања у служби с обзиром на њихове

социодемографске карактеристике је одбачена, јер све посматране социодемографске карактеристике испитаника на бар неком нивоу анализе показују статистички значајну везу са степеном у којем полицијски службеници подржавају правила у вези са неприхватљивим облицима понашања у служби.

Трећа помоћна хипотеза којом је претпостављено да не постоје статистички значајне разлике у степену информисаности полицијских службеника о санкцијама које им прете у случају кршења правила у вези са неприхватљивим облицима понашања у служби с обзиром на њихове социодемографске карактеристике је одбачена, јер све посматране социодемографске карактеристике испитаника на бар неком нивоу анализе показују статистички значајну везу са степеном информисаности полицијских службеника о санкцијама које им прете у случају кршења правила у вези са неприхватљивим облицима понашања у служби.

Четврта помоћна хипотеза којом је претпостављено да не постоје статистички значајне разлике у ставовима полицијских службеника према казнама које им прете у случају кршења правила у вези са неприхватљивим облицима понашања у служби с обзиром на њихове социодемографске карактеристике је одбачена, јер све посматране социодемографске карактеристике испитаника на бар неком нивоу анализе показују статистички значајну везу са ставовима полицијских службеника према санкцијама које им прете у случају кршења правила у вези са неприхватљивим облицима понашања у служби.

Пета помоћна хипотеза којом је претпостављено да не постоје статистички значајне разлике у степену колико озбиљним полицијски службеници процењују поједине неприхватљиве облике понашања у служби с обзиром на њихове социодемографске карактеристике је одбачена, јер све посматране социодемографске карактеристике испитаника на бар неком нивоу анализе показују статистички значајну везу са степеном озбиљности којом полицијски службеници процењују поједине неприхватљиве облике понашања у служби.

Шеста помоћна хипотеза којом је претпостављено да не постоје статистички значајне разлике у степену спремности полицијских службеника да пријављују

неприхватљива понашања својих колега с обзиром на њихове социодемографске карактеристике је одбачена, јер све посматране социодемографске карактеристике испитаника на бар неком нивоу анализе показују статистички значајну везу са степеном спремности полицијских службеника да пријављују неприхватљива понашања својих колега.

5.2. Практичне импликације за реформске процесе полиције у Србији

Истраживање и његови резултати могу да помогну кључним доносиоцима политичких одлука у даљем унапређењу и надоградњи реформских процеса, имајући у виду важност изградње полицијског интегритета у борби против корупције у полицији. Корупција као веома штетна и опасна друштвена појава нагриза и штети целокупном друштвеном механизму, а полицији као њеном важном делу нарочито, стално претећи да обесмисли њен прави смисао. Тако се пред полицију постављају веома важни послови и задаци у њеном сузбијању. Полицији је дата моћ да сасвим легитимно користи силу у сврху испуњавања задатака (*Bittner, 1980; Klockars, 1985*). Такође, како потврђује историја буквално сваке полицијске организације, полицијски посао обилује приликама за коруптивно понашање оних који га обављају.

Нимало не изненађује што је комунистичка милиција имала репутацију да заобилази људска права и злоупотребљава своју моћ како би заштитила интересе комунистичке и тоталитарне државе. Највећи изазов реформе „милиције“ у „полицију“ представља постизање праве равнотеже између давања аутономије за обављање посла полицији и истовремене контроле њеног рада (*Caparini, Marenin, 2004*). Ово истраживање је својим резултатима идентификовало потребе српске полиције у том смислу, с обзиром да су се неки аспекти полицијске професионалне културе у Србији показали као препрека даљем јачању професионалног полицијског интегритета.

Ова реформа има три циља: задовољавајући легитимитет полиције, квалификовани професионализам и делотворну одговорност (*Caparini, Marenin, 2004:5*). Деведесетих година прошлог века постигнут је консензус око питања демократског уређења полиције, коју би требало да карактеришу одговорност,

заштита људских права, транспарентност и оријентисаност на развој услуга (Bayley, 2001:76). Осим наведених, сматра Бејли, у циљеве реформе демократизације полиције требало би да се укључе и одговорност владавини права и заштита људских права (Bayley, 2005).

Дакле, први од циљева је постизање одговорности (Bayley, 2005), односно полуаутономије (Marenin, Caparini, 2005). Конкретније, полиција мора да постане одговорна закону, а не власти (Bayley, 2005:19), што представља највећи изазов полицијским управама које су у доба комунизма биле одговорне врховима комунистичке власти. Полуаутономија подразумева право полиције да доноси професионалне одлуке далеко од друштвених и државних наредби. Дакле, уместо следеће послушности комунистичким властима притом кршећи људска права, полиција би требало да остварује циљеве и извршава задатке од друштвене важности, наравно унутар оквира постављеног законима. Другим речима, полиција своје „понашање“ мора да регулише и одржава у оквиру закона (Bayley, 2005). Импликације овога правила су такве да би правне норме – дефинисање задатака полиције, моћ полиције, стандарди полицијских услуга – требало да буду сређене пре могућности постизања крајње одговорности.

Следећи корак је контрола придржавања закона и правила који су стављени пред полицију. Њихова обавеза је веома широка и протеже се како на одбрану уставно и правно зајамчених процедуралних права, при чему морају да штите интересе осумњичених или бранилаца у случајевима истраге или током суђења – тако и на заштиту свих осталих уставних и других права свих грађана. Притом, примена закона мора да остане непристрасна, законита, професионална и коректна, а полиција мора да се суздржи од свих видова и облика дискриминације и пристраности. Међутим, ни то није довољно, односно није довољно да се полиција придржава закона и владавине права, већ мора и да преузме позитивну обавезу заштите људских права својих грађана, од слободе говора до слободе од самовољног и незаконитог лишења слободе и претреса.

Полиција би за свој посао и обављање свог посла требало да буде одговорна грађанима и организацијама (Bayley, 2005). Уколико дође до проблема, полиција би требало да буде у могућности да јавно објасни и оправда своје поступке

(*Caparini, Marenin, 2004*), а после тога могу бити предузети ефективни корективни поступци. Ако су поступци полиције прекривени велом тајни, утолико су теже оствариви жељена одговорност и адекватан надзор или контрола поступака полиције. Дакле, транспарентност је веома добродошла и као још један кључни фактор процеса демократизације полиције.

Демократска контрола полиције над применом и спровођењем закона и њено поштовање дискреције, требало би да буду надзирани од стране саме полиције, али и од стране спољних чинилаца – од судова до медија и надзорних служби (*Bayley, 2005; Caparini, Marenin, 2004; Kutnjak Ivković, 2005a*). Полиција би требало да буде одговорна сваком од главних чинилаца државе, од извршне до законодавне и судске власти. Сврха тих контролних механизма, били екстерни или интерни, јесте генерална превенција, као и делотворно исправљање понашања полицијских службеника детекцијом и дисциплиновањем недопустивог понашања у служби, а затим, на крају, и поново превенцијом будућег недопустивог понашања у служби.

Изградња и одржавање културе интегритета – културе нетолеранције на све облике недопустивог понашања полицијских службеника у служби и полиције генерално – још један је кључни аспект демократизације полиције. Заправо, руковођење интегритетом један је од основних принципа полиције о којем се не расправља, јер уколико се интегритетом руководи исправно сам ће интегритет дати велике и важне резултате и водити поступке полицијских службеника према правилима, односно полиција ће поступати без дискриминације, малверзација, корупције или злоупотребе моћи (*Marenin, Caparini, 2005:226*). Укратко, тежња успеху, одржавању и сталном побољшању и надоградњи културе високог интегритета унутар полиције једна је од кључних карактеристика успешно демократизоване полиције.

Кључно је истаћи три важна фактора који обликују полицијску културу као неку врсту супкултуре, и разликују је у односу на доминантну културу. То су: природа посла који се извршава, личности и проблеми у полицији до којих долази услед вршења полицијског посла, и околина у којој полиција делује. Потребно је узети у обзир да је полиција таква врста службе која је грађанима на располагању 24 часа

свих седам дана у недељи. Полиција се итекако среће са правним (законским), медицинским, етичким, друштвеним и моралним проблемима који захватају једно друштво (*Denison, 1996*). Први фактор културе полиције, природа посла, важан је јер свако ко се одлучи на обављање полицијске дужности требало би да се добро упозна са организацијом и функционисањем полиције као специфичне друштвене организације. Постоји неколико различитих предмета чије садржаје полицијски службеници морају разумети и усвојити. Ауторитет је изузетно важна ставка која полицијским службеницима задаје једну од највећих брига, а то је онда када су доведени до компликоване ситуације у којој морају да покажу сопствени ауторитет према цивилним грађанима када се за тим укаже потреба. У таквим ситуацијама чак је дозвољена и употреба ватреног оружја, службених палица или лисица (*Crank, 2004*).

Моралност је исто тако важна одредница у полицијском послу. При анализи одређеног случаја, службеници се често налазе на раскршћу између правог и погрешног, доброг и лошег. Међутим, постоји она гора страна моралности која води негативним последицама, када они који почине неко лоше дело залазе у обмањивање, а све то са циљем позивања на моралност. Из тога следи да је на полицијским службеницима ред да дају своју процену с обзиром на тежину одређеног случаја (*Herbert, 1996*).

Опасност је једна од средишњих карика овог ланца природе полицијског посла. Прво што цивилним грађанима, али и онима који желе да постану део полицијског система пада на памет, јесте ризик професије и потенцијална опасност у којој се службеници налазе. На полицијској академији полазници се упознају са ризицима које обављање дужности за собом повлачи. Чини се да не постоји јединствена формула за избегавање опасности, већ да је потребно што више искуства које се проширује и надограђује радом у полицији (*Herbert, 1998*).

Последња ставка унутар првог фактора јесте авантура, односно доживљаји који се повезују са полицијским обављањем дужности. Оваква врста посла за собом повлачи одређену дозу неизвесности. Једноставно, понекад се полицијски службеници добро осећају и сматрају како је њихов посао вредан труда, узбудљив без обзира на опасност коју задаци доносе. У овом послу преовлађују мушкарци,

што је снажна одредница полицијске културе која није само средишњи предзнак по питању демографске структуре полицијске организације, већ такође и описује природу полицијске професије као такве (*Caldero, Crank, 2011; Reiner, 1992*).

Особе и проблеми у полицији до којих долази услед обављања посла представљају други фактор који одређује полицијску супкултуру. Обављање полицијског посла често се сматра прљавим послом, јер се чини као покварено занимање. Полицијски посао окарактерисан је као онај који се носи са зломом, криминалом, изопаченостима и нередом (*Bittner, 1970; 1990*). Полицијски службеници прилазе обради неког случаја користећи приступ који је најефикаснији за доношење процене колико је неко сумњив, што их, заправо, усмерава да на тај начин генерално приступају људима (*Crank, 2004*).

Околина у којој полиција делује трећи је чинилац значајан за културу полиције. Лојалност и солидарност у овој култури заузимају важан положај, пошто би сарадници требало да се односе партнерски једни према другима. Службеници не би требало да раде само у своју корист, већ да буду од помоћи својим колегама, а поготово онима који су почетници у полицијској струци (*Van Maanen, 2002*). Аутономија и индивидуалност су особине супкултуре полиције на начин да се она препознаје као лична одговорност. Одговорност у послу посебно се одражава на целокупну организацију у полицији.

Такође, за што боље упознавање једне професије незаобилазне су и групне норме које су у вези са одређеним послом. Када је реч о полицијском послу, полицијски службеници са усвајањем норми почињу још на полицијским академијама, а касније се њихова примена наставља у извршавању дужности и евентуалном напретку унутар полицијског система (*Crank, 2004*).

5.3. Перспективе будућих истраживања

Ово истраживање свакако ће бити подстрек и подлога за будућа истраживања, како корупције кроз интегритет, тако и корупције као саме по себи веома опасне друштвене појаве, и полицијског интегритета аутономно.

У сагледавању ових перспектива истражили смо главне теме којима се бавио Манинг у својој типологији: неповерење, сумња, ауторитет и професионализам, односно стручност (*Manning, 2006*). Овај аутор поставља питање – да ли се постаје полицијски службеник тако што је то јасно од рођења или је, пак, полицијске службенике потребно створити? Кључна питања која се овим истраживањем даље отварају добрим делом се подударају са питањима која Манинг такође поставља:

1. Да ли полицијски службеници имају јединствене вредности и ставове у поређењу са цивилном популацијом?
2. Ако су те карактеристике различите, у погледу чега се разликују?
3. Шта је то што објашњава ове разлике?

Како би се уопште могло објаснити на који је начин полиција подложна процесу социјализације, потребно је кренути од питања – да ли је полиција део друштва различит од осталих, и ако јесте, у којој мери. Занимљиво је бавити се проучавањем питања да ли и у којој мери постоји посебан тип личности полицијског службеника. Најчешће се личност полицијског службеника упоређује са личношћу осталих грађана (*Burbeck, Furnham, 1985*). У том смислу, полицијски службеници се доживљавају као сумњичави, изоловани, ауторитарни, цинични и тајанствени, у односу на остатак друштва (*Neiderhoffer, 1967; Skolnick, 1966; Westley, 1970*). При проналажењу сличности, или пак разлика између полицијских службеника и других грађана, разликују се два модела: предиспозициони и социјализациони. Према предиспозиционом моделу одређени типови појединаца, и то они који имају већу потребу за снагом и контролом, истакнути су у раду полиције. У контексту овог модела могуће је тврдити да су полицијски службеници „рођени за тај позив“. Социјализациони модел настоји да покаже утицај искуства на доношења одлука, и то након што неко постане полицијски службеник. Главни извор у овом моделу је јединство одређених црта особина које би се могле повезати са занимањем полицијских службеника (*Neiderhoffer, 1967*).

Генерално, социолошки гледано, социјализација је средишњи појам од којег социолози крећу при објашњавању друштвених феномена. Социјализација означава сложен процес којим се покушава објаснити начин на који људи уче и прихватају постављање друштвене норме. Такође, социјализација нуди и могућност да друштво као такво остане трајно, и да се усвојена култура пренесе са генерације на генерацију (*Abercrombie, Hill, Turner, 2008*).

Ово истраживање није се бавило социјеталним нивоом објашњења професионалног интегритета полиције у Србији. Социјетални ниво објашњења фокусиран је на снаге и околности ван контроле полиције. Полицијске службе ће рефлектовати опште карактеристике заједница у којима делују (*Pollock, 2007*). Културна невољност да се реагује на коруптивне трансакције унутар одређене заједнице, може да охрабри полицијске службенике да не примењују посебне регулативе и да искористе тренутно стање ствари. Када друштво толерише чињење злочина и вршење кривичних дела, полиција се суочава са правим изазовом обезбеђивања једнаке и праведне имплементације закона и правила.

Резултати бројних паралелних истраживања у разним државама показују како културна, правна, социјетална и политичка позадина играју важну улогу у перцепцији озбиљности или при пријављивању коруптивних радњи и понашања. Резултати компаративних студија (*Ekenvall, 2003; Kutnjak Ivkovich, Shelley, 2008*) указују на разлике између перцепције корупције полицијских организација. Екенвалова (*Ekenvall*) студија показује да су у земљама које су осетљиве на недопустива понашања у вези са алкохолом, полицијски службеници били строжи при оцењивању озбиљности одређених сценарија, за разлику од полицијских службеника у другим земљама, што нам показује пуну везу између полицијских службеника и друштвеног амбијента у којем живе и раде (*Ekenvall, 2003*). Било би научно занимљиво и практично веома корисно спровести такво истраживање и у Србији, јер се у супротном може десити да се пред српску полицију почну постављати захтеви који нису у сагласности са општим друштвеним приликама у земљи. Тиме би се и полицијским службеницима и полицији уопште помогло да боље разумеју све друштвене прилике, и да унапређују сопствену улогу истинског јавног сервиса свих грађана српског друштва.

СКРАЋЕНИЦЕ

ANOVA – *Analysis of variance* (Анализа варијансе)

БиХ – Босна и Херцеговина

ВСТВ – Високо судско и тужилачко веће

GRECO – *Group of States Against Corruption* (Група држава за борбу против корупције)

ЕУ – Европска унија

IGEC – *Interpol Group of Experts on Corruption* (Интерполова Група експерата за корупцију)

IRB – *Institutional Review Board* (Надлежни одбор институције)

КГБ – Комитет државне безбедности (*Komitet gosudarstvennoy bezopasnosti*)

MSU – *Michigan State University* (Државни универзитет Мичиген)

МУП – Министарство унутрашњих послова

НАТО – *North Atlantic Treaty Organisation* (Северноатлантски савез)

ОЕБС – Организација за европску безбедност и сарадњу

ОСА БиХ – Обавештајно-сигурносна агенција Босне и Херцеговине

ОУН – Организација Уједињених нација

ПУ – Полицијска управа

САД – Сједињене Америчке Државе

SECI – *Southeast European Center for Combating Trans-border Crime* (Регионални центар за борбу против прекограничног криминала)

SIPA – *State Investigation and Protection Agency* (Државна агенција за истраге и заштиту)

СНБ – *Sbor národní bezpečnosti* (Национални безбедоносни корпус)

СССР – Савез Совјетских Социјалистичких Република

СУКП – Сектор унутрашње контроле полиције

СФРЈ – Социјалистичка Федеративна Република Југославија

УДБА – Управа државне безбедности

УН – Уједињене нације

UNICRI – *United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute*
(Међурегионални правни и кривични истраживачки институт Уједињених нација)

UNODC – *United Nations Office on Drugs and Crime* (Канцеларија Уједињених нација за борбу против дроге и криминала)

FTO – *Field Traininig Officer*

ЦЕСИД – Центар за слободне изборе и демократију

CPI – *Corruption Perception Index* (индекс перцепције корупције)

ПОПИС ТАБЕЛА, СЛИКА, ГРАФИКОНА И ШЕМА

Табеле

- Табела 1. Примери деструктивне и недеструктивне корупције, стр. 109
- Табела 2. Индикатори за утврђивање узрока коруптивних активности у полицији, стр. 112
- Табела 3. Укупан број пријављених коруптивних кривичних дела по полицијским органима и годинама, стр. 203
- Табела 4. Пријављена коруптивна кривична дела чији су извршиоци припадници полиције, стр. 203
- Табела 5. Структура извршилаца коруптивних кривичних дела према радном месту у полицији, стр. 204
- Табела 6. Поднете кривичне пријаве Сектора унутрашњих послова против олицејских службеника и других запослених у Министарству, стр. 219
- Табела 7. Број полицијских службеника и других запослених у Министарству по линијама рада против којих су поднете кривичне пријаве Сектора, стр. 219
- Табела 8. Пријављена кривична дела са елементима корупције, стр. 220
- Табела 9. Преглед броја предложених мера Сектора унутрашње контроле за покретање дисциплинског поступка, стр. 220
- Табела 10. Демографске карактеристике испитаника, стр. 235
- Табела 11. Информисаност полицијских службеника о правилима у вези са корупцијом и другим неприхватљивим понашањима у служби, стр. 243
- Табела 12. Перцепција полицијских службеника о казни која би требало или би у стварности уследила након почињеног неког кривичног дела на радном месту, стр. 247
- Табела 13. Перцепција озбиљности девијантног понашања на радном месту, стр. 262
- Табела 14. Спремност пријаве девијантних понашања на радном месту, стр. 270
- Табела 15. Корелација схватања сценарија као повреде дужности са социодемографским карактеристикама, стр. 278
- Табела 16. Постоје ли статистички значајне разлике у информисаности о правилима с обзиром на године у полицији, стр. 284
- Табела 17. Између којих група постоје статистички значајне разлике (*Post Hoc Tests – Scheffe*), стр. 287

- Табела 18. Т-тест разлика аритметичких средина мишљења о казни која би требало да буде и оној која би у стварности уследила, стр. 289
- Табела 19. Информисаност о модалитетима спровођења правила с обзиром на облик образовања полицијског службеника, стр. 292
- Табела 20. ANOVA – да ли постоје статистички значајне разлике у перцепцији потребне казне с обзиром на године у полицији, стр. 306
- Табела 21. Између којих група постоје статистички значајне разлике (*Post Hoc Tests – Scheffe*), стр. 309
- Табела 22. Корелациона табела о перцепцији озбиљности девијантних понашања са годинама рада у полицији, стр. 311
- Табела 23. Корелација спремности пријаве девијантних понашања са годинама рада у полицији, стр. 314
- Табела 24. Повезаност озбиљности девијантних понашања са полицијским и неполицијским образовањем, стр. 317
- Табела 25. Корелација спремности пријаве девијантних облика понашања и полицијског и неполицијског образовања, стр. 322
- Табела 26. Регресивна анализа коруптивних сценарија – информисаност о правилима, стр. 327
- Табела 27. Регресивна анализа коруптивних сценарија – спровођење правила (каква би казна требало да уследи), стр. 329
- Табела 28. Регресивна анализа коруптивних сценарија – спровођење правила (каква ће казна уследити), стр. 332
- Табела 29. Регресивна анализа коруптивних сценарија – оцена тежине коруптивног понашања, стр. 335
- Табела 30. Регресивна анализа коруптивних сценарија – спремност полицијских службеника да пријаве коруптивно понашање, стр. 338

Слике

- Слика 1. Полиција као социјална функција, стр. 30
- Слика 2. Полиција као функција политичког система, стр. 32
- Слика 3. Полиција као социјалнополитичка функција, стр. 33
- Слика 4. Типови полиције према структури њене функције, стр. 34
- Слика 5. Интегрисано друштво, стр. 36
- Слика 6. Делимично интегрисано друштво, стр. 36
- Слика 7. Неинтегрисано друштво, стр. 37

- Слика 8. Преглед појединих класификација полицијских система, стр. 42
- Слика 9. Класификација полицијских система према структури, стр. 43
- Слика 10. Груписање учинака у фискалној 1998–1999. години, стр. 54
- Слика 11. Приказ чешког позиционирања, стр. 165

Графикони

- Графикон 1. Распрострањеност корупције у институцијама БиХ, стр. 209
- Графикон 2. Распрострањеност корупције унутар полиције, стр. 209
- Графикон 3. Институције које треба да се боре против корупције у полицији 2015, 2016, 2017, стр. 210
- Графикон 4. Број поднетих кривичних пријава од стране СУК-а за године 2004–2016, стр. 221

Шема

- Шема 1. Левак корупције у полицији и методе прикупљања података, стр. 120

LITERATURA

1. Abercrombie, N., Hill, S., Turner, B., *Rječnik sociologije*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2008.
2. Akcioni plan za borbu protiv korupcije za 2018, Vlada Republike Češke, Prag, 2017.
3. Alpert, G.P., Dunham, R.G., Strohline, M.S., *Policing – Continuity and Change*, Second Edition, Waveland Press, Inc, Long Grove, 2015.
4. Andreescu, V., Keeling, D., Vito, G. T., Voinic, M. C., “Romanian and American Police Officers' Perceptions of Professional Integrity and Ethical Behavior”, *Revista Română de Sociologie*, XXIII (3–4), 2012, pp. 185–207.
5. Babović, B., *Policija u svjetskom poretku*, NEA, Beograd, 1997.
6. Baboselac-Marić, M., „Obilježja policijske kulture“, *Policija i sigurnost*, godina 23, broj 3, Zagreb, 2014.
7. Bakic, B., Gajic, N., *Police Reform in Serbia: Five Years Later*, Conflict Studies Research Centre, Defence Academy of the United Kingdom, UK, 2006.
8. Balgač, I., Prikaz konferencije „Upravljanje policijom u 21. stoljeću u kontekstu novih koncepata policijskog rada“, *Policija i sigurnost*, god. 23, br. 2, 2014.
9. Banks, C., *Criminal justice ethics: Theory and practice*, Sage, Thousand Oaks, CA, 2004.
10. Banović, B., Đokić, Z., „Ekonomski i finansijski kriminal i tranzicija u Srbiji“, *Kriminalitet u tranziciji: fenomenologija, prevencija i državna reakcija*, IKSI, Beograd, 2007, str. 73–101.
11. Barker, T., *Police ethics: Crisis in law enforcement*, Charles C. Thomas, Springfield, IL, 1996.
12. Barker, T., “Rookie police officers’ perceptions of police occupational deviance”, *Police Studies*, 6(2), 1983, pp. 30–38.
13. Bahtijarević-Šiber, F., „Organizacijska kultura: operacionalizacija i istraživanje“, *Revija za sociologiju*, 23 (1–2), 1992, str. 27–39
14. Bayley, D. H., *Democratizing the Police Abroad: What to do and how to Do It*, U.S. Department of Justice Programs, Washington, DC, 2001.
15. Bayley, D., *Patterns of policing – A comparative international analysis*, Rutgers University Press, New Brunswick, 1990, pp. 7–8.
16. Bayley, D. H., *Changing the guard: Developing democratic police abroad*, Oxford University Press, New York, 2005.
17. Begović, B., *Ekonomska analiza korupcije*, Centar za liberalno-demokratske studije, Beograd, 2007.
18. Biderman, A. D., Lynch, J. P., *Understanding crime incidence statistics: Why the UCR diverges from the NCS*, Springer-Verlag, New York, 1991.
19. Bittner, E., *Aspects of Police Work*, Northeastern University Press, Boston, 1990.
20. Bittner, E., *The functions of police in modern society*, U.S. Government Printing Office, Washington, DC, 1970.

21. Bittner, E., *The Functions of the Police in Modern Society*, Oelgeschlager, Gun and Hain Publishers, Inc., Cambridge, Mass., 1980.
22. Black, D., *The Manners and Customs of the Police*, Academic Press, New York, 1980.
23. Boke, K., Nalla, M. K., "Police Organizational Culture and Job Satisfaction: A Comparison of Law Enforcement Officers' Perceptions in Two Midwestern States in the U.S.", *Journal of Criminal Justice and Security*, 11 (1), 2009.
24. Bond, C. "The nature of general police work", *Criminal Justice Commission Research Paper Series*, vol. 3, no. 2, 1996.
25. Borovec, K., „Strategija policija u zajednici i njezin utjecaj na strah od kriminala, percepciju kriminaliteta i javnog nereda u Hrvatskoj“, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, Zagreb, 2013.
26. Bouza, A.V., *The Police Mistique: An Insider's Look at Cops, Crime and Criminal Justice System*, Plenum Publishing Co., New York, 1990.
27. Bourne, D., „Performance or conformance?“, *Police Review*, vol. 106, no. 5468, 1998.
28. Бошковић, М., Криминалистичка методика, Полицијска академија, Београд, 1998.
29. Burbeck, E., Furnham, A., "Police Officer selection: A critical review of the literature", *Journal of Police Science and Administration*, 13(1), 1985, pp. 58–69.
30. Van Maanen, J., "Observations on making of policeman", in: Culberston, R.G., Weisheit, R.A. (urs), *Order under Law: Readings on criminal justice*, Sixth Edition, Waveland Press, Long Grove, IL, 2002, pp. 63–83.
31. Van Maanen, J., Schein, E.H., *Toward a theory of organizational socialization*, *Research in Organizational Behavior*, 1, 1979, pp. 209–264.
32. *Vladin koncept borbe protiv korupcije za godine 2015. do 2017*, Vlada Republike Češke, 2015.
33. Vollmer, August, *The Police and Modern Society*, 1936, Reprint, Patterson Smith, Montclair, N.J, 1971.
34. Вујаклија, М., *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1980.
35. Вујаклија, М., *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1996/97, str. 456.
36. Вујаклија, М., *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 2007.
37. Gaćinović, R., *Koreni nastanka policije u modernoj državi*, Institut za političke studije, UDK: 351.74/.75 (091), Beograd, 2015.
38. Goldstein, H., *Police corruption: A perspective on its nature and control*, The Police Foundation, Washington, DC, 1975.
39. Goldstein, H., *Policing a Free Society*, Ballinger, Cambridge, MA, 1977.
40. Goudriaan, H., *Reporting Crime: Effects of Social Context on the Decision of Victims to Report to the Police*, Universal Press, 2006.
41. Grabosky, P., "Efficiency and effectiveness in Australian policing", *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, no. 16, Australian Institute of Criminology, Canberra, 1988.

42. Greenwood, D., Huisman, S. (Eds.), *Transparency and accountability of police forces, security services and intelligence services*, Centre for the Control of Armed Forces, Geneva, 2006.
43. Dadds, V., Scheide, T., *Police Performance and Activity Measurement, trends & issues in crime and criminal justice*, Australian Institute of Criminology, Canberra 2000.
44. Das, D.K., *Understanding Police Human Relations*, Metuchen, Sage Publications, Newbury Park, 1991.
45. Deal, T., Kennedy, A., *Corporate cultures*, Addison-Wesley, Canada, 1982.
46. Dellatre, E. J., *Character and Cops: Ethics in Policing*, AEI Press, Washington, DC, 2006.
47. Denison, D., "What is difference between organizational culture and organizational climate?", *The Academy of Management Review*, 21, 1996, pp. 619–654.
48. Derenčinović, D., "Legal Framework for the Fight Against Corruption in the Republic of Croatia, The Judiciary, Law Enforcement and Society in the Fight against Corruption", *Izvešće*, Zagreb, 2000.
49. Derenčinović, D., *Mit o korupciji*, Nocchi, Zagreb, 2001, str. 41.
50. Dobovšek, B., *Prevenција korupcije*, Uprava za kadrove, Podgorica, 2009.
51. Downes, M., *Police Reform in Serbia. Towards the creation of a modern and accountable police service*, OSCE Mission to Serbia and Montenegro, Law Enforcement Department, Belgrade, 2004.
52. Duguit, L., *Les transformations du droit public*, Librairie Armand Colin, Paris, 1913.
53. Đorđević, Đ., „Koruptivna kaznena djela i kaznena politika“, u: Stojanović, Z. (ur.), *Kaznena politika (Raskol između zakona i njegove primjene)*, Ministarstvo pravde Republike Srpske, Srpsko udruženje za kaznenopravnu teoriju i praksu i Grad Istočno Sarajevo, Istočno Sarajevo, 2012, str. 239–258.
54. Đorđević, S., *Analiza: šta je poznato o korupciji u policiji?*, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, 2012.
55. Đorđević, S., *Procena korupcije u policiji u Srbiji*, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, 2014.
56. Đukić, S., *Uzroci, pojavni oblici i ekonomske posledice korupcije u Srbiji*, doktorska disertacija, Univerzitet Edukons Fakultet poslovne ekonomije, Sremska Kamenica, 2015, str. 31–32.
57. Edwards, C., *Changing Policing Theories: For 21st Century Societies*, The Federation Press, Sydney, 1999.
58. Ekenvall, B., Police Attitudes towards Fellow Officers' Misconduct: the Swedish Case and a Comparison with the USA and Croatia *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 3, 2003, pp. 210–232.
59. Elek, B., *Stavovi građana o policiji*, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, 2017.
60. Elek, B., Đorđević, S., Mandić, S., Erceg, V., *Procena integriteta policije u Srbiji*, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, 2016.

61. Engel, R. S., Worden, R. E., "Police Officers' Attitudes, Behavior, and Supervisory influences: and Analysis of Problem Solving", *Criminology*, 41(1), 2003, pp. 131–166.
62. *Enciklopedija Britanika*, sažeto izdanje, Narodna knjiga, Politika, Beograd, 2005.
63. Ermann, M. D., Lundman, R. J., "Deviant Acts by Complex Organizations: Deviance and Social Control at the Organizational Level of Analysis", *The Sociological Quarterly*, Vol. 19, No. 1, 1978, pp. 55–67.
64. Закон о Агенцији за превенцију корупције, *Службени гласник РС*, број 97/2008.
65. Закон о полицији, *Службени гласник РС*, бр. 101/2005, 6/2016 и 24/2018.
66. Закон о унутрашњим пословима, *Службени гласник РС*, број 44/91.
67. Zekavica, R., „Pravno-sociološki aspekti problema korupcije policije“, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 48(3), Beograd, 2010, str. 279–290.
68. Zekavica, R., Kešetović, Ž., „Legitimitet policije u Srbiji“, *Nauka, bezbednost, policija*, vol. 20, broj 3, Beograd, 2015, str. 19–44.
69. Зековић, П., „О стању јавне безбедности“, излагање у Скупштини Града Београда, јул 1996, *Милиционар*, број 227/1996, стр. 2.
70. Јанићијевић, Н., „Утицај организационе културе на контролу понашања у организацијама“, *Економске теме*, 50, br. 3, 2012.
71. Jones, T., Newburn, T., *Private Security and Public Policing*, Clarendon Press, Oxford, 1998.
72. Kanduč Z., "Crime, Class Control, Structural Violence and Social Formations 'In Transition'", in: Šelih, A., Završnik, A. (Eds.), *Crime and Transition in Central and Eastern Europe*, Springer, New York, 2012, pp. 253–276.
73. Kappeler, V. E., Sluder, R. D., Alpert, G. P., "Breeding deviant conformity: Police ideology and culture", in: Kappeler, V.E. (Ed.), *The police and society*, 2nd ed., Waveland Press, Prospect Heights, IL, 1999, pp. 238–264.
74. Kappeler, V. E., Sluder, R. D., Alpert, G. P., *Forces of Deviance: Understanding the Dark Side of Policing*, Waveland Press, Inc., Prospect Heights, Illinois, 1994.
75. Kappeler, V.E., Sluder, R., Alpert, G.P., *Forces of Deviance: Understanding the Dark Side of Policing*, Second Edition, Waveland Press, Prospect Heights, IL, 1998.
76. Kekovic, Z., Kentera, S., "Montenegrin Police: Current Profile and Future Trends", in: Meško, G., Fields, C.B., Lobnikar, B., Sotlar, A. (Eds.), *Handbook on Policing in Central and Eastern Europe*, Springer, New York, 2013, pp. 183.
77. Кековић, З., Димитријевић, И., *Системи безбедности са системом безбедности Републике Србије*, Факултет безбедности, 2018, str. 163.
78. Кековић, З., Кешетовић, Ж., *Кризни менаџмент I део (хрестоматија)*, Факултет безбедности, Београд, 2006.
79. Kesetovic and Milosavljevic, „Municipal Police in the Republic of Serbia“, forthcoming.
80. Kesetovic, Z., "Serbian Police: Troubled Transition from Police Force to Police Service", in: Mesko, G., Fields, C., Lobnikar, B., Sotlar, A. (Eds.), *Handbook on Policing in Central and Eastern Europe* Springer, New York, NY, 2013.

81. Кесић, З., „Ограничености и проблеми научног истраживања корупције у полицији“, у: *Тематски зборник радова „Корупција у јавној управи“*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2011, стр. 149.
82. Кешетовић, Ж., *Односи полиције са јавношћу*, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2000.
83. Кешетовић, Ж., *Социологија – Избор текстова за раднике ОУП*, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2000.
84. Кешетовић, Ж., *Упоредни преглед модела обуке и школовања полиције*, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2005.
85. Клајн, И., Шпика, М., *Велики речник страних речи и израза*, књига 1, Прометеј, Нови Сад, 2007.
86. Klitgaard, R., *Controlling corruption*, University of California Press, Berkeley, 1988.
87. Klockars, C.B., *The Idea of Police*, Sage, Newbury Park, CA, 1985.
88. Klockars, C. B., Kutnjak Ivkovich, S., *A cross-cultural study of police corruption*, The 47th Annual Meeting of the American Society of Criminology, Boston, Massachusetts, November 1995.
89. Klockars, C. B., Kutnjak Ivkovich, S., “Measuring Police Integrity”, in: Hickman, M.J., Piquero, A.R., Greene, J.R. (Eds.), *Police Integrity and Ethics*, Wadsworth Publishing, Belmont, CA, 2004.
90. Klockars, C. B., Kutnjak Ivkovich, S., “The Measurement of Police Delinquency”, in: Laufer, W., Adler, F. (Eds.), *The Criminology of Criminal Law. Advances in Criminological Theory*, Vol. 8, Transaction Publishers, New Brunswick, 1999, pp. 87–106.
91. Klockars, C. B., Kutnjak Ivkovich, S., Haberfeld, M.R. (Eds.), *The Contours of Police Integrity*, Sage Publication, Newbury Park, CA, 2004.
92. Klockars, C. B., Kutnjak Ivković, S., Haberfeld, M. R., *Enhancing Police Integrity*, Springer, New York, 2006.
93. Klockars, C. B., Kutnjak Ivković, S., Harver, W. E., Haberfeld, M. R., *The Measurement of police integrity*, Research in Brief, U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice, Government Printing Office, Washington, DC, 2000.
94. Kobe, P., „Prilog diskusiji o etici i pravu“, *Arhiv za društvene i pravne nauke*, 2, Београд, 1978.
95. Kobut, E., „Vrednosti, pravila i ponašanje“, in: Epli, P. (ur.), *Uputstva za očuvanje policijskog integriteta*, DCAF, Geneva, 2012.
96. Kovačević, A., *Mapiranje kvaliteta statistika o korupciji u policiji na nivou policijskih agencija u BiH*, Centar za sigurnosne studije, Sarajevo, 2014.
97. Kovačević, A., Visca, H., *Procjena integriteta policije u Bosni i Hercegovini*, Београдски центар за безбедносну политику / Центар за сигурносне студије, Сарајево/Београд, 2015.

98. Kovčo Vukadin, I., Borovec, K., Ljubin Golub, T., "Policing in Croatia: The Main Challenges on the Path to Democratic Policing", in: Meško, G., Fields, C.B., Lobnikar, B., Sotlar, A. (Eds.), *Handbook on Policing in Central and Eastern Europe*, Springer, New York, 2013, pp. 31–56.
99. Kralj, Ž., „Korupcija u policiji“, *Policija i sigurnost*, Vol. 22, No. 3/2013, 2014, str. 363–372.
100. Kremer, F., "Police integrity in Hungary", in: Klockars, C. B., Kutnjak Ivković, S., Haberfeld, M. R. (Eds.), *The contours of police integrity*, Sage Publications, Thousand Oaks, CA, 2004, pp. 116–130.
101. Kremer, F., "Comparing supervisor and line officer opinions about the code of silence: The case of Hungary", in: Pagon, M. (Ed.), *Policing in Central and Eastern Europe: Ethics, Integrity, and Human Rights*, College of Police and Security Studies, Ljubljana, Slovenia, 2000, pp. 211–219.
102. Kržalić, A., *STAVOVI GRAĐANA O POLICIJI – Rezultati istraživanja javnog mnijenja za Bosnu i Hercegovinu*, Centar za sigurnosne studije, Sarajevo, 2017.
103. Кривокапић, В., *Криминалистика – тактика*, Полицијска академија, Београд, 2005.
104. Kuribak, M., "Police reform in Serbia", in: Hadžić, M. (Ed.), *Security sector reform in Serbia: Achievements and prospects*, Centre for Civil-Military Relations, Belgrade, 2008, pp. 51–64.
105. Kutnjak Ivkovich, S., "Distinct and Different: Transformation of the Croatian Police", in: Caparini, M., Marenin, O. (Eds.), *Transforming Police in Central and Eastern Europe*, Lit Verlag / Somerset, Transaction Publishers, Muenster, Germany, New York, NY, 2004a, pp. 195–219.
106. Kutnjak Ivkovich, S., "Evaluating the Seriousness of Police Misconduct: A Cross-Cultural Comparison of Police Officer and Citizen Views", *International Criminal Justice Review*, 14, 2004b, pp. 25–48.
107. Kutnjak Ivković, S., "Police integrity in Croatia", in: Kutnjak Ivković, S., Haberfeld, M. (Eds.), *Police Integrity across the World*, Springer, New York, 2015a.
108. Kutnjak Ivkovich, S., "Police (Mis)behavior: A cross-cultural study of corruption seriousness", *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, 28(3), 2005b, pp. 546–566.
109. Kutnjak Ivković, S., "Studying Police Integrity", in: Kutnjak Ivković, S., Haberfeld, M. (Eds.), *Police Integrity across the World*, Springer, New York, 2015b.
110. Kutnjak Ivković, S., "To serve and collect: Measuring police corruption", *Journal of Criminal Law and Criminology*, 93(2–3), 2003, pp. 593–649.
111. Kutnjak Ivkovich, S., *Fallen Blue Knights: Controlling Police Corruption*, Oxford University Press, New York, NY, 2005a.
112. Kutnjak Ivković, S., "Forward", in: Mesko, G., Fields, C., Lobnikar, B., Sotlar, A. (Eds.), *Handbook on Policing in Central and Eastern Europe*, Springer, New York, 2013.

113. Kutnjak Ivkovich, S., Klockars, C.B., "Public Views about Police Corruption: The Case of Croatia", in: Pagon, M. (Ed.), *Policing in Central and Eastern Europe: Deviance, Violence, and Victimization*, College of Police and Security Studies, Ljubljana, Slovenia, 2002, pp. 283–296.
114. Kutnjak Ivković, S., Klockars, C.B., "The code of silence and the croatian police", in: Pagon, M. (Ed.), *Policing in Central and Eastern Europe: Organizational, Managerial, and Human Resource Aspects*, College of Police and Security Studies, Ljubljana, 1998, pp. 329–347.
115. Kutnjak Ivković, S., Klockars, C. B., Cajner-Mraovic, I., Ivanusec, D., "Controlling police corruption: The Croatian perspective", *Police Practice and Research: An International Journal*, 3(1), 2002, pp. 55–72.
116. Kutnjak-Ivković, S., O'Connor, T. S., "The Bosnian Police and Police Integrity: A Continuing Story", *European Journal of Criminology*, 2 (42005), pp. 428-464.
117. Kutnjak Ivkovich, S., O'Connor Shelley, T., "The Contours of Police Integrity across Eastern Europe: The Case of Bosnia and Herzegovina and the Czech Republic", *International Criminal Justice Review*, 18(1), 2008, pp. 59–82.
118. Kutnjak Ivkovich, S., Pagon, M., Klockars, C. B., Lobnikar, B., "A Comparative View of Public Perceptions of Police Corruption", in: Pagon, M. (Ed.), *Policing in Central and Eastern Europe: Deviance, Violence, and Victimization*, College of Police and Security Studies, Ljubljana, Slovenia, 2002, pp. 297–310.
119. Kutnjak Ivković, S., Haberfeld, M. (Eds.), *Police Integrity across the World*, Springer, New York, 2015.
120. Kutnjak Ivković, S., Cajner-Mraovic, I., Ivanusec, D., "The measurement of seriousness of police corruption", in: Mesko, G., Pagon, M., Dobovsek, G. (Eds.), *Dilemmas of contemporary criminal justice*, Faculty of Criminal Justice, University of Maribor, Ljubljana, 2004, pp. 300–311.
121. Lambsdorf, J.G., „Uzroci i posledice korupcije: šta znamo iz ukrštanja podataka iz raznih zemalja“, u: Ejkerman, S.R. (ur.), *Ekonomija korupcije – Međunarodni zbornik*, Službeni glasnik, Beograd, 2008, str. 41–60.
122. Langesth, P., Stepenhurst, R., Pope, J., "The Role of National Integrity Sistem in Fighting Corruption", Economic Development Institute of the World Bank, Washington, 1997, in: *Global Programme Against Corruption*, Viena, May 2000, pp 4–5.
123. Leonard, V.A., Moore, H.W., *Police Organization and Management*, 8th ed., The Foundation Press, Westburry, NY, 1993.
124. Lobnikar, B., Koporec, A., Đumi, R., "Evaluation of police officer integrity", in: *Varstvoslovje: revija za teorijo in prakso varstvoslovja*, 8(3/4), 2006, pp. 303–308.
125. Lobnikar, B., Pagon, M., Ovsenik, M., *The frequency and the causes of violence and aggressive behavior at the workplace: The case of Slovenian police*, Ljubljana, 2004.
126. Loubet del Bayle, J.L., *La police – Approche socio-politique*, Montcherstien, Paris, 1992.

127. Loubet del Bayle, J.L., “Questions sur les origines de la police”, *Proces*, No 15–16, Paris, 1984.
128. Maljević, A., Datzer, D., Muratbegović, E, Budimlić, M., *Otvoreno o policiji i korupciji*, Udruženje diplomiranih kriminalista u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2006.
129. Manning, P.K., *Police Work: The Social Organisation of Policing*, The MIT Press, Cambridge, 1977.
130. Manning, P.K., “The police: Mandate, strategies, and appearances”, in: Kappeler, V.E. (Ed.), *The police and society: Touchstone readings*, Waveland Press, Long Grove, IL, 2006, pp. 94–122.
131. Manning, P.K., Maanen van, J. (eds.), *Policing: A View from the Street*, Goodyear Publishing, Santa Monica, CA, 1978.
132. Marenin, O., Caparini, M., “Reforming the police in Central and Eastern European states”, in: Fields, C.B., Moore, R.H., Jr. (Ur), *Comparative and international criminal justice: Traditional and non traditional systems of law and control*, Waveland Press, Long Grove, 2005, pp. 217–242.
133. Martin, A. (ed.), *The Formation of National States in Western Europe*, University Press Princeton, Princeton, 1975.
134. Mawby, R. I., *Comparative policing issues: The British and American System in Interntional Perspective*, Unwin Hyman, London, 1990.
135. Mendes, E. P., Zuckerberg, J., Lecorre, S., Gabriel, A., Clarck, J. A. (Eds.), *Democratizing Policing & Accountability: Global Perspectives*, Aldershot, Ashgare, 1999.
136. Merton, R. K., “Social structure and anomie”, *American Sociological Review*, 3, 1938, pp. 672–382.
137. Meško, G., Lobnikar, B., Jere, M., Sotlar, A., “Recent Developments of Policing in Slovenia”, in: Meško, G., Fields, C.B., Lobnikar, B., Sotlar, A. (Eds.), *Handbook on Policing in Central and Eastern Europe*, Springer, New York, 2013, pp. 263–286.
138. Meško, G., Sotlar, A., Lobnikar, B., “Policing in Central and Eastern Europe: Past, Present, and Future Prospects”, in: Reisig, M.D., Kane R.J. (Eds), *The Oxford Handbook of Police and Policing*, Oxford University Press, Oxford, 2014, pp. 606–622.
139. Meško, G., Fields, C.B., Lobnikar, B., Sotlar, A., *Introduction to Handbook on Policing in Central and Eastern Europe*, Springer, New York, 2013b, pp. 1–5.
140. Meško, G., Fields, C.B., Lobnikar, B., Sotlar, A. (Eds.), *Handbook on Policing in Central and Eastern Europe*, Springer, New York, 2013a.
141. Miller, C., “Integrity”, in: LaFollette, H. (Ed.), *International Encyclopedia of Ethics*, Wiley-Blackwell, Canada, 2013.
142. Милосављевић, Б., *Наука о полицији*, Полицијска академија, Београд, 1997.
143. Milosavljević, B., “Reform of the police and security services in Serbia and Montenegro: Attained results or betrayed expectations”, in: Fluri, P., Hadžić, M. (Eds.), *Sourcebook on security sector reform*, Centre for the Democratic Control of Armed Forces and Centre for Civil-Military Relations, Geneva, Belgrade, 2004.

144. Milošević, G.B., Milašinović, S., Kešetović, Ž., „Korupcija u Srbiji“, u: *Zbornik radova Naučnostručnog skupa sa međunarodnim učešćem „Metodologija izgradnje Sistema integriteta u institucijama na suzbijanju korupcije”*, MUP RS – Uprava za policijsko obrazovanje, Banja Luka, 2010, str. 161– 180.
145. Monk, R., *A study on policing in the Federal Republic of Yugoslavia*, OSCE, Vienna, 2001.
146. McMullan, M., “A theory of corruption”, *Sociological Review*, 9(2), 1961, pp. 181–201.
147. National Research Council, “Fairness and Effectiveness in Policing: The Evidence. Committee to Review Research on Police Policy and Practices”, in: Skogan, W., Frydl, K. (Eds), *Committee on Law and Justice, Division of Behavioral and Social Sciences and Education*, The National Academies Press, Washington, D.C., 2004.
148. Nenadić, N., *Razvijanje planova integriteta i javno tužilaštvo*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca, Beograd, 2010.
149. Newburn, T., *Understanding and preventing police corruption: lessons from the literature*, Home Office SW1H 9AT, London, 1999.
150. Niederhoffer, A., *Behind the Shield*, Doubleday, New York, 1967.
151. Nield, R., “Democratic Police Reforms in War-Torn Societies”, in: *Conflict, Security and Development*, 1, 2001, pp. 21–43.
152. Nikač, Ž., „Novi Zakon o policiji RS – mesto, uloga, zadaci i ovlašćenja pripadnika MUP RS“, *Bezbednost*, broj 1/06, Beograd, 2006, str. 10–23.
153. Ottaway, M., Democratization in Collapsed States, in: Zartman, I. W. (Ed.), *Collapsed States: The Disintegration and restoratio of Legitimate Authority*, Lynne Rienner, Boulder, Co., 1995, pp. 235–249.
154. Pagon M. (Ed.), *Policing in Central and Eastern Europe: Ethics, Integrity, and Human Rights*, College of Police and Security Studies, Ljubljana, 2000.
155. Pagon, M., Kutnjak Ivković, S., Lobnikar, B., “Police integrity and attitudes toward police corruption: A comparison between the police and the public”, in: Pagon M. (Ed.), *Policing in Central and Eastern Europe: Ethics, Integrity, and Human Rights*, College of Police and Security Studies, Ljubljana, 2000.
156. Pagon, M., Lobnikar, B., “Police Integrity in Slovenia”, in: Klockars, C.B., Kutnjak Ivkovich, S., Haberfeld, M.R. (Eds.), *The Contours of Police Integrity*, Sage Publications, Thousand Oaks, CA, 2004, pp. 212–231.
157. Pagon, M., Lobnikar, B., “Comparing supervisor and line officer opinions about the code of silence: the case of Slovenia”, *Policing in Central and Eastern Europe: Ethics, Integrity, and Human Rights*, College of Police and Security Studies, Ljubljana, 2000, pp. 197–209.
158. Pagon, M., Meško, G., Lobnikar, B. (Eds), *Etika, integriteta in človekove pravice z vidika policijske dejavnosti*, Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Visoka policijsko-varnostna šola, Ljubljana, 2003, p. 47.
159. Paoline, E. A., “Taking stock: Toward a richer understanding of police culture“, *Journal of Criminal Justice*, 31, 2003.

160. Pečar, J., "Organizanostranje zadeve in neinstitucionalizirana javnost", *Varnost*, 4/87, 1987.
161. *Plan integriteta*, Ministarstvo unutrašnjih poslova RS, Beograd, 2013.
162. Plačkov, R., Vukadinović, V., *Kontrola rada policije u funkciji suprotstavljanja korupciji u policiji*, Beograd, 2015.
163. *Полицјски зборник закона, уредаба и расписа у Краљевини Србији*, Министарство унутрашњих дела, Београд, 1905.
164. Pollock, J., *Ethical dilemmas and decisions in criminal justice*, Wadsworth, Belmont CA, 2007.
165. Pollock, J. M., *Ethical dilemmas and decisions in criminal justice* (8thed.), Cengage Learning, Belmont, CA, 2014.
166. Porter, L., Warrender, C., "A multivariate model of police deviance: examining the nature of corruption, crime and misconduct", *Policing and Society*, 19(1), 2009, pp. 79–99.
167. Prenzler, T., *Police Corruption: Preventing Misconducts and Maintaining Integrity*, CRC Press, 2009.
168. Punch, M., "Police Corruption And Its Prevention", *European Journal on Criminal Policy and Research*, 8, 2000, pp. 301–324.
169. Punch, M., *Police Corruption: Deviance, Accountability and Reform in Policing*, Willan Publishing, Portland, Oregon, 2009.
170. Pusić, E., *Nauka o upravi*, Školska knjiga, Zagreb, 2002.
171. *Redovni godišnji izveštaj Zaštitnika građana za 2016. godinu*, Zaštitnik građana RS, 2017.
172. Reiner, R., *The Politics of the Police*, Oxford University Press, Oxford, 2010.
173. Reiner, R., *The politics of the police*, University of Toronto Press, Toronto, 1992.
174. Reiner, R., *The Politics of the Police*, Wheatsheaf Books, Brighton, 1985.
175. Reiner, R., Spencer, S., *Accountable Policing: Effectiveness, Empowerment and Equity*, IPPR, London, 1993.
176. Reuss-Ianni E., Ianni, F.A.J., "Street cops and management cops: two cultures of policing", in: Punch, M. (Ed.), *Control in the Police Organisation*, MIT Press, Cambridge, MA, 1983, pp. 251–74.
177. *Речник српскохрватскога књижевног језика*, Матица српска, Нови Сад, 1967.
178. Roebuck, J.B., Barker, T., "A Typology of Police Corruption", *Social Problems*, 21 (3), 1974, pp. 423–432.
179. Rot, N., *Psihologija ličnosti*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2014.
180. Ryan, B. J., "What the Police are Supposed to Do: Contrasting Expectations of Community Policing in Serbia", *Policing & Society*, Vol. 17, No. 1, March 2007.
181. Simonović, B., „Sistem integriteta kao vid antikorpucione strategije“, in: *Zbornik radova Naučnostručnog skupa sa međunarodnim učešćem „Metodologija izgradnje sistema integriteta u institucijama na suzbijanju korupcije“*, MUP RS – Uprava za policijsko obrazovanje, Banja Luka, 2010, pp. 19–39.
182. Skolnick, J.H., *Justice Without Trial*, Wiley, New York, 1966.

183. Skolnick, J.H., *Justice Without Trial: Law Enforcement in Democratic Society* (3rd ed.), Wiley, New York, 1994.
184. *Strateška obaveštajna procena korupcije*, Ministarstvo unutrašnjih poslova, SUKP, Beograd, 2012.
185. Sudar, D., *Društveni kontekst kao dimenzija profesionalnog integriteta policije*, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji, Zagreb, 2016.
186. Sutherland, E. H., Cressey, D. R., Luckenbill, D. F., *Criminology* (11th ed.), Harcourt Brace, Ft. Worth, TX, 1992.
187. Schwartz, R. D., Miller, J. C., "Legal evolution and societal complexity", *American Journal of Sociology*, 1964, vol. 70.
188. Tanzi, V., "Corruption Around the World", *IMF Staff Papers*, br. 4/98.
189. Tatalović, S., *Nacionalna i međunarodna sigurnost*, Politička kultura, Zagreb, 2006.
190. *The Emerging roles of the police and other law enforcement agencies, with special references to changing expectations and minimum standard of performance*, United Nations, 75-09760.
191. Ђирић, Ј., Рељановић, М., Ненадић, Н., Јовановић, М., Добрашиновић, Д., Пејовић, Д., КОРУПЦИЈА: проблеми и превазилажење проблема, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Београд, 2010.
192. Фалацић, А., „Кривичноправни и криминалистички аспект корупцијских кривичних дјела“, Часопис за пословну економију, предузетништво и финансије – Пословна економија, Фабус, Сремска Каменица, 2008, стр. 67.
193. Faull, A., *Corruption and the South African Police Service: A review and its implications*, Paper 150, September, Institute for Security Studies, Pretoria, 2007.
194. Field, C., *The fourth branch of government: the evolution of integrity agencies and enhanced government accountability*, Paper presented at the 2012 AIAL National Administrative Law Forum, Adelaide, 19–20 July 2012.
195. Fishman, J. E., *Measuring police corruption*, John Jay College of Criminal Justice, New York, 1978.
196. Forst, B., Manning, R., *The Privatization of Policing: Two Views*, Georgetown University Press, Washington, DC, 1999.
197. Franz, V., Jones, D.M., "Perceptions of organizational performance in suburban police departments: A critique of the military model", *Journal of Police Science & Administration*, 15(2), 1987, pp. 153–161.
198. Franulović, D., Pušeljić, M., Magušić, F., „Organizacijski modeli policijskih sustava“, u: *Zbornik radova VI. znanstveno-stručne konferencije s međunarodnim sudjelovanjem*, VI. znanstveno-stručna konferencija s međunarodnim sudjelovanjem, Hrvatsko društvo inženjera sigurnosti, Visoka škola za sigurnost, Čakovec, 2011.
199. Fulgosi, A., *Psihologija ličnosti: teorije u istraživanju*, Školska knjiga, Zagreb, 1997.
200. Haberfeld, M.R., "The Heritage of Police Misconduct: The Case of the Polish Police", in: Klockars, C. B., Kutnjak Ivkovich, S., Haberfeld, M.R. (Eds.), *The Contours of Police Integrity*, Sage Publications, Thousand Oaks, CA, 2004, pp. 95–210.

201. Haberfeld, M. R., Klockars, C. B., Kutnjak Ivkovich, S., Pagon, M., "Police Officer Perceptions of the Disciplinary Consequences of Police Corruption in: Croatia, Poland, Slovenia, and the United States", *Police Practice and Research: An International Journal*, 1(1), 2000, pp. 41–72.
202. Hajdenhajmer, A., *Politička korupcija*, Holt, Rajnhart i Vinston, Njujork, 1970.
203. Hadžović, D., Hamidičević, S., Kržalić, A., Hodović, M., *Antikorupcijski kapaciteti javnih nabavki u sektoru sigurnost, izvještaj za 2016. godinu*, Centrar za sigurnosne studije, Sarajevo, 2017.
204. Hays, D., „Prvi zamjenik Visokog predstavnika međunarodne zajednice u BiH“, *Oslobođenje*, 10.12.2004.
205. Herbert, S., "Morality in Law Enforcement: Chasing 'Bad Guys' with the Los Angeles Police Department", *Law and Society Review*, 30(4), 1996, pp. 799–818.
206. Herbert, S., "Police subculture reconsidered", *Criminology*, 36(2), 1998, pp. 343–369.
207. Herbert, S., "The Policing of Space: new Realities, Old Dilemmas", in: Reising, M.D., Cane, R.K. (Eds.), *The Oxford Handbook of Policing*, Oxford University Press, Oxford, 2014, pp. 589–605.
208. Hirschi, T., *Causes of delinquency*, University of California Press, Berkeley, 1969.
209. Hodović, M., *Procjena integriteta policije u Bosni i Hercegovini*, Centar za sigurnosne studije, Sarajevo, 2016.
210. Hortz, O., "On the efficacy of generic performance indicators for police", *The Police Journal*, January, 1996.
211. Huberts, L., Lamboo, T., Punch, M., "Police integrity in the Netherlands and the United States: Awareness and alertness", *Police Practice and Research*, 4(3), pp. 217–232.
212. Hunter, R. D., 1999, "Officer Opinions on Police Misconduct", *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 15(2), 2003, PP. 155–170.
213. Caglar, A., "Policing problems in Turkey: Processes, issues and the future", in: Einstein, S., Amir, M. (Eds), *Police Corruption: Paradigms, Models and Concepts—Challenges for Developing Countries*, OICJ, Huntsville, AL, 2003, pp. 399–432.
214. Cain, M. E., *Society and the Policeman's Role*, Routledge, London, 1973.
215. Cajner Mraović, I., *Etika policijskog zvanja. Komuniciranje policijskih službenika*, MUP RH, Zagreb, 2007.
216. Cajner Mraović, I., „Policijska kultura kao okvir (ne)postupanja policije“, *Policija i sigurnost*, 11 (1–3), 2001.
217. Cajner Mraović, I., Kešetović, Ž., Jelovčić, N., „Legitimitet policije i socijalni kapital u postsocijalističkim zemljama: primjeri Hrvatske i Srbije“, in: Butorac, K. (Ed.), *Proceedings of the 4th International Scientific and Professional Conference „Police College Research Days in Zagreb“*, Ministry of the Interior of the Republic of Croatia, Police academy, Zagreb, 2015, pp. 71– 81.

218. Cajner Mraović, I., Mataković, H., Vitez, D., “Criminal investigation of police misconduct and corruption in Croatia: the police legitimacy perspective”, *Pravni vjesnik – u štampi*, Zagreb, 2016.
219. Cajner Mraović, I., Faber, V., “Community Policing Strategy in Croatia: What Do We Know And What Do We Know After 15 Years Of Implementation?”, in: Meško, G., Lobnikar, B., *Criminal Justice and Security in Central and Eastern Europe: Safety, Security, and Social Control in Local Communities: Conference proceedings*, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Maribor, 2016, pp. 39–50.
220. Cajner Mraović, I., Faber, V., Volarević, G., *Strategija djelovanja Policija u zajednici*, Ministarstvo unutarnjih poslova RH, Policijska akademija, Zagreb, 2003.
221. Caldero, M.A., *Value consistency within police: The lack of a gap*, Papaer presented at the annual meeting of the Academy of Criminal Justice Sciences, Louisville, KY, 1997.
222. Caldero, M.A., Crank, J.P., *Police Ethics: The Corruption of Noble Cause*, Anderson Publishing, Ohio, 2004.
223. Caldero, M.A., Crank, J.P., *Police ethics: The corruption of noble cause*, Third Edition, Elsevier, Burlington, MA, 2011.
224. Caparini, M., Marenin, O. (eds), *Transforming the Police in Eastern and Central Europe*, Münster, Germany: LIT Verlag/Transaction Publishers, Somerset, NJ, 2004.
225. Casamayor, L., *La Police*, Gallimard, Paris, 1973.
226. *Czechoslovakia – a country study*, Federal Research Division of Library of Congress, Edited by Gawdiak, Ihor, United States Government, 1989.
227. Cloward, Richard A., Lloyd Ohlin, *Delinquency and Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs*, Free Press, New York, 1960.
228. Cochran, J. K., Bromley, M. L., “The myth(?) of the police sub-culture”, *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, 26 (1), 2003, pp. 88–117.
229. Cox, S. M., *Police: Problems, Practices, Perspectives*, Allyn and Bacon, Boston, 1996.
230. Crank, J., *Understanding police culture*, Second Edition, Anderson, Cincinnati, OH, 2004.
231. Criminal Law Convention on Corruption, ETS 173, 1999, Explanatory report.
232. Chan, J.B.L., *Changing Police Culture: Policing in a Multicultural Society*, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1997.
233. Chan, J.B.L., Devery, C., Doran, S., *Fair Cop: Learning the Art of Policing*, University of Toronto Press, Toronto, 2003.
234. Chemerinsky, E., “Independent Analysis of the Los Angeles Police department’s Board of Inquiry Report on the Rampart Scandal”, *Loyola of Los Angeles Law Review*, 34, 2005, pp. 545–656.
235. Cherrett, M., “Performance indicators: Better accountability implies clearer measures of performance”, *Policing*, vol. 9, no. 1, 1993, pp. 40–53.

236. Чудан, А., „Етика у функцији превенције корупције“, у: Амићић, Г. (ур.), *Зборник радова научностручног скупа са међународним учешћем „Методологија изградње система интегритета у институцијама на сузбијању корупције“*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2010.
237. Шикман, М., Таџга, Р., „Спречавање корупције системом интегритета: изградња институционалних капацитета“, ин: *Зборник радова Научностручног скупа са међународним учешћем „Методологија изградње Система интегритета у институцијама на сузбијању корупције“*, МУП РС – Управа за полицијско образовање, Бања Лука, 2010, стр. 1–18.
238. Шошкић, Н., *Облици и начини сузбијања корупције*, Академска штампа, Земун, 2004, стр. 24.
239. Queloz, N., *Kriza vrednosti u proces korupcije, vankaznena strategija*, Simpozijum međunarodnog udruženja kriminalista, Atina, 1996, str. 1.
240. Weber, M., *Economy and society*, in: Roth G., Wittich, C. (Eds.), *Economy and society*, 2 Vols, University of California Press, Berkeley, 1978.
241. Weisburd, D., Greenspan, R., Hamilton, E. E., Bryant, K. A., Williams, H., *The abuse of police authority: A national study of police officers' attitudes*, Police Foundation, Washington, DC, 2001.
242. Westley, W.A., *Violence and the police: A sociological study of law, custom and morality*, MIT Press, Cambridge, MA, 1970.
243. Westmarland, L., “Police Cultures”, in: Newborn, T. (Ed), *Handbook of Policing*, Willan Publishing, Devon, 2008, pp. 253–280.
244. Wilson, J. Q., Herrnstein, R. J., *Crime and human nature*, Simon & Schuster, New York, 1985.
245. World Bank, *World Development Report 1997*, Oxford University Press, New York, 1997.
246. White, R., Perrone, S., *Crime and Social Control: An Introduction*, Oxford University Press, Melbourne, 1997.
247. Young, M., *An Inside Job. Policing and Police Culture in Britain*, Clarendon Press, Oxford, 1991.

Интернет литература

1. Adižes, I., „O efektivnosti i efikasnosti i njihovim reprekusijama“, internet, www.asee.rs. 03.01.2017.
2. Bader, B., E. Kazemek, R. Witalis, „Emerging Standards for Institutional Integrity: A Tipping Point for Charitable Organizations“, A Governance Institute White Paper, Fall 2006, p. 1, internet, http://www.witalis.com/pdf/WP_Institutional-Integrity.pdf. 11.11.2016.
3. Bakić, B., Gajić, N., *Police Reform in Serbia: Five Years Later*, OSCE, 2006, internet, www.osce.org/publications/fry/2004/01/18262_550_en.pdf. 08.03.2015.

4. Bucak, S., An examination of police cynicism in Turkey and its impacts on officers' perception of corruption (Order No. 3558466, University of Illinois at Chicago), ProQuest Dissertations and Theses, 214, 2012, internet, <http://ezproxy.msu.edu/login?url=http://search.proquest.com/docview/1343688917?accountid=12598>. (1343688917).11.11.2016.
5. Grebe, E., Woermann, M., "Institutions of Integrity and the Integrity of Institutions: Integrity and ethics in the politics of developmental leadership", The Developmental Leadership Program, Paper 15, March 2011, p. 8, internet, <http://publications.dlprog.org/Institutions%20of%20Integrity%20and%20the%20Integrity%20of%20Institutions.pdf>. 06.06.2017.
6. Gurzawska, A., *Principles and Approaches in Ethics Assessment Institutional Integrity*, 2015, internet, <http://satoriproject.eu/media/1.e-Institutional-Integrity.pdf>, 11.5.2017.
7. Đorđević, S., *Ka obnovi integriteta policije: planiranjem protiv korupcije*, 2013, internet, http://www.bezbednost.org/upload/document/djordjevic_19_jul_2013.pdf. 27.09.2017.
8. Jacobs, J. B., *Dilemmas of corruption control*, Paper presented at the Perspectives on Crime and Justice 1998–1999 lecture series before the Department of Justice, National Institute of Justice, May 18 1999, internet, <http://www.ncjrs.org/pdffiles1/nij/178244.pdf>, 10.3.2005.
9. Nield, R., USAID Program Brief: Anticorruption and Police Integrity, 2007, internet, http://drg.usaidallnet.gov/dgpubs/document_details.php?document_key=41. 08.08.2015.
10. Pagon, M., Police ethics and integrity. Police Command Studies International, September 2003, internet, <http://www.police-studies.com/papers/police-ethics-integrity.pdf>, 12.12.2016.
11. Pallai, K., Integrity and integrity management, project No. SROP 1.1.21-2012-2012-0001, *Prevention of corruption and the revision of public administration development*, 2012, internet, [http://corruptionprevention.gov.hu/download/8/f2/90000/Integrity%20and%20integrity%20management%20\(Ka talin%20Pallai\).pdf](http://corruptionprevention.gov.hu/download/8/f2/90000/Integrity%20and%20integrity%20management%20(Ka%20talin%20Pallai).pdf). 08.08.2015.
12. Savjet Europe, *Građanskopravna konvencija o korupciji*, 1999, internet, <http://apik.ba/zakoni-i-drugi-akti/medjunarodni-dokumenti-i-konvencije/default.aspx?id=170&langTag=bs-BA>. 06.06.2016.
13. Stanford Encyclopedia of Philosophy online, internet, <https://plato.stanford.edu/entries/integrity/>. 11.11.2016.
14. Transparency International, 2014, internet, https://issuu.com/transparencyinternational/docs/2013_globalcorruptionbarometer_en/3?e=2496456/3903358. 30.05.2016.
15. Transparency International Report, 2013, Global Corruption Barometer, Croatia, internet, <http://www.transparency.org/gcb2013/country/?country=croatia>, 30.05.2016.
16. The Integrity Project, 'Institutions & Integrity', internet, <http://integrityproject.org/the-project/vi-institutions-integrity/>. 11.11.2016.

17. The World Road Administration, PIARC Technical Committee B.1, Good Governance of Road Administration, „Best Practice of Good Governance – Institutional Integrity”, p. 21, internet, <http://www.piarc.org/en/order-library/16949-en-Best%20practices%20of%20good%20governance%20-%20Institutional%20integrity.htm>. 15.09.2016.
18. Ustav Republike Slovenije, 1991, <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/1991-01-1409?sop=1991-01-1409>. 06.06.2016.
19. Centar za slobodne izbore i demokratiju [CESID]. (2011). Attitude of Serbia's citizens towards the police work, 2011, internet, <http://www.mup.rs/cms/resursi.nsf/Public%20Opinion%20Research%201011.doc>. 09.08.2015.
20. Civil Law Convention on Corruption, concluded at Strasbourg on 4 November 1999, CETS No.: 174, internet, <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=174&CM=8&DF=11/13/2007&CL=ENG>. 11.11.2016.
21. Walker, S., Alpert, G. P., Kenney, D. J., Early Warning Systems: Responding to the Problem Police Officer. Research in Brief. U.S. Department of Justice, 2001, Office of Justice Programs, National Institute of Justice: Washington, DC: Government Printing Office, internet, http://marcpi.jhu.edu/marcpi/Ethics/ethics_toolkit/early_warning_system.pdf#search='walker%20alpert%20early%20warning'. 09.08.2015.
22. http://arhiva.mup.gov.rs/cms_lat/sadrzaj.nsf/javno-mnjenje-2013.pdf, 13.11.2017.
23. <http://cpi.transparency.org/cpi2013/results/>, 14.11.2017.
24. <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/police>, 21.09.2015.
25. <http://prezentacije.mup.gov.rs/sukp/rez.html>, 12.11.2017.
26. <http://prezentacije.mup.gov.rs/sukp/rezultati/IZVESTAJ%20O%20RADU%20ZA%202016.%20GODINU.pdf>, 12.11.2017.
27. http://www.acas.rs/wp-content/uploads/2010/06/Nacionalna_strategija_za_borbu_protiv_korupcije.pdf, 12.11.2017.
28. http://www.acas.rs/wp-content/uploads/2010/07/Prirucnik_konacna_verzija.pdf, 12.11.2017.
29. <http://www.acas.rs/wp-content/uploads/2011/12/Smernice-za-izradu-plana-integriteta-2017.pdf>, 12.11.2017.
30. <http://www.acas.rs/wp-content/uploads/2011/12/Tabelarni-prikaz-najznacajnijih-drzavnih-institucija.pdf?pismo=lat>, 12.11.2017.
31. http://www.bezbednost.org/upload/document/bcbp_-_police_integrity_testing_-_eng.pdf, 18.02.2018.
32. <http://www.britannica.com/topic/police>, 21.09.2015.
33. <http://www.info.policja.pl/inf/historia/policja-w-iii-rp/policja-w-iii-rzeczypo/67621,Policja-w-III-Rzeczypospolitej-19902010.html>, 15.03.2018.
34. <http://www.mai.gov.ro>, 18.02.2018.
35. <http://www.merriam-webster.com/dictionary/police>, 21.09.2015.
36. <http://www.mup.gov.rs/>, 13.11.2017.
37. <http://www.ombudsman.rs/attachments/article/5191/Godisnji%20izvestaj%20Zastitnika%20gradjana%20za%202016.%20godinu.pdf>, 12.11.2017.
38. <http://www.pna.ro/faces/results.xhtml>, 18.02.2018.

39. <http://www.rp.pl/Sluzby-mundurowe/306079868-Rosnie-korupcja-w-policji.html>, 16.03.2018.
40. <http://www.transparency.org/gcb2013/country/?country=croatia>, 30.05.2016.
41. <https://transparency.eu/eurobarometer/>, 18.02.2018.
42. <https://wiadomosci.onet.pl/na-tropie/jak-policjant-bierze-lapowke/6136j>, 15.03.2018.
43. https://www.files.ethz.ch/isn/173386/Report_European_police_corruption_EN.pdf, 18.02.2018.
44. <https://www.state.gov/documents/organization/236728.pdf>, 12.03.2018.
45. <https://www.state.gov/documents/organization/253051.pdf>, 12.03.2018.
46. <https://www.state.gov/documents/organization/265624.pdf>, 12.03.2018.
47. <https://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2016/eur/265464.htm>, 19.02.2018.
48. <https://www.transparency.org/cpi2012/results>, 14.11.2017.
49. <https://www.transparency.org/cpi2014/results>, 15.03.2018.
50. <https://www.transparency.org/cpi2015#map-container>, 16.03.2018.
51. https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016#map-container, 16.03.2018.
52. https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017#map-container, 16.03.2018.
53. https://www.transparency.org/whatwedo/nisarticle/romania_2012, 18.02.2018.

Прилог 1

УПИТНИК

На следећим страницама имаћете прилику да оцените четрнаест случајева који садрже описе понашања полицајаца која могу да одступају од службених правила.

У сваком од случајева претпоставите да је полицајац у служби пет година, да није раније био дисциплински кажњаван и да је његов рад опште задовољавајућег квалитета. *Молимо Вас да не претпоставите ништа што се не налази у опису случаја.*

У сваком од тих случајева поставићемо Вам седам истих питања. У тим питањима молимо Вас да изразите Ваше мишљење о озбиљности описаног понашања, одговарајућој казни за повреду службене дужности, ако мислите да је уопште потребна, те о вероватноћи да би такво понашање било пријављено.

Молимо Вас да заокружите одговарајући број на скали испод сваког питања.

Занима нас искључиво Ваше ЛИЧНО МИШЉЕЊЕ о тим стварима. *Ваши одговори никако не значе да сте учествовали или да имате информације о таквом понашању у полицијској станици у којој радите.*

1. Полицајца кога често виђају у свом комшилuku трговци и угоститељи, у знак захвалности за његову наклоност, чаште храном или пићем и поклањају му осталу робу мале вредности.

1) Колико озбиљним ВИ сматрате овакво понашање?

Потпуно безазлено					Врло озбиљно	
1	2	3	4	5		

2) Колико озбиљним ВЕЋИНА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ сматра овакво понашање?

Потпуно безазлено					Врло озбиљно	
1	2	3	4	5		

3) Да ли би овакво понашање било окарактерисано као повреда службених правила?

Да	Не	Не знам
1	2	3

4) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу ТРЕБАЛО да уследи?

1 – Никаква	7 – Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

5) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу У СТВАРНОСТИ уследила?

1 – Никаква	7 – Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године ¹
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

6) Мислите ли да бисте ВИ пријавили полицајца који се упустио у такве активности?

Дефинитивно не					Дефинитивно да	
1	2	3	4	5		

7) Мислите ли да би ВЕЋИНА КОЛЕГА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ пријавила колегу полицајца који се упустио у такве активности?

Апсолутно не					Апсолутно да	
1	2	3	4	5		

¹ Распоређивање на друго радно место на којем се обављају послови за које је као услов прописана непосредно нижа стручна спрема, односно нижа платна група у трајању од шест месеци до две године.

2. Полицајац зна да постоји налог за хапшење његовог дугогодишњег пријатеља за озбиљно кривично дело. Мада је тог пријатеља виђао често у раздобљу од преко недељу дана, није га ухапсио, већ га је, напротив, упозорио на постојање тог налога.

1) Колико озбиљним ВИ сматрате овакво понашање?

Потпуно безазлено					Врло озбиљно
1	2	3	4	5	

2) Колико озбиљним ВЕЋИНА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ сматра овакво понашање?

Потпуно безазлено					Врло озбиљно
1	2	3	4	5	

3) Да ли би овакво понашање било окарактерисано као повреда службених правила?

Да	Не	Не знам
1	2	3

4) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу ТРЕБАЛО да уследи?

1 – Никаква	7 – Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

5) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу У СТВАРНОСТИ уследила?

1 – Никаква	7 – Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

6) Мислите ли да бисте ВИ пријавили полицајца који се упустио у такве активности?

Дефинитивно не					Дефинитивно да
1	2	3	4	5	

7) Мислите ли да би ВЕЋИНА КОЛЕГА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ пријавила колегу полицајца који се упустио у такве активности?

Апсолутно не					Апсолутно да
1	2	3	4	5	

3. Полицајац је открио провалу у продавници техничке робе. Пронашао је да су витрине разбијене и очигледно је да недостаје доста инвентара. У току претраге продавнице неприметно је узео и ставио у џеп сат у вредности четвртине ваше месечне плате, пријавивши га као украденог током провале.

1) Колико озбиљним ВИ сматрате овакво понашање?

Потпуно безазлено					Врло озбиљно
1	2	3	4	5	

2) Колико озбиљним ВЕЋИНА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ сматра овакво понашање?

Потпуно безазлено					Врло озбиљно
1	2	3	4	5	

3) Да ли би овакво понашање било окарактерисано као повреда службених правила?

Да	Не	Не знам
1	2	3

4) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу ТРЕБАЛО да уследи?

1 – Никаква	7 – Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

5) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу У СТВАРНОСТИ уследила?

1 – Никаква	7 – Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

6) Мислите ли да бисте ВИ пријавили полицајца који се упустио у такве активности?

Дефинитивно не					Дефинитивно да
1	2	3	4	5	

7) Мислите ли да би ВЕЋИНА КОЛЕГА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ пријавила колегу полицајца који се упустио у такве активности?

Апсолутно не					Апсолутно да
1	2	3	4	5	

4. Полицајац који је тешко претучен при хапшењу особе која се опирала хапшењу управо се вратио на посао. У току патролирања тај је полицајац пришао особи која је стајала у слабо осветљеној улици. Изненада је та особа бацила спортску торбу на полицајца и почела да бежи. Полицајац је пуцао и усмртио ту особу. Особа је била ненаоружана, а пуцао јој је у леђа.

1) Колико озбиљним ВИ сматрате овакво понашање?

Потпуно безазлено				Врло озбиљно
1	2	3	4	5

2) Колико озбиљним ВЕЋИНА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ сматра овакво понашање?

Потпуно безазлено				Врло озбиљно
1	2	3	4	5

3) Да ли би овакво понашање било окарактерисано као повреда службених правила?

Да	Не	Не знам
1	2	3

4) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу ТРЕБАЛО да уследи?

1 – Никаква	7 – Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

5) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу У СТВАРНОСТИ уследила?

1 – Никаква	7 – Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

6) Мислите ли да бисте ВИ пријавили полицајца који се упустио у такве активности?

Дефинитивно не				Дефинитивно да
1	2	3	4	5

7) Мислите ли да би ВЕЋИНА КОЛЕГА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ пријавила колегу полицајца који се упустио у такве активности?

Апсолутно не				Апсолутно да
1	2	3	4	5

5. Полицајац је распоређен у служби у току предстојећих празника. Од свог претпостављеног тражи да промени распоред и заузврат му обећа помоћ у обављању приватних послова. Претпостављени на то пристане. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.

1) Колико озбиљним ВИ сматрате овакво понашање?

Потпуно безазлено					Врло озбиљно
1	2	3	4	5	

2) Колико озбиљним ВЕЋИНА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ сматра овакво понашање?

Потпуно безазлено					Врло озбиљно
1	2	3	4	5	

3) Да ли би овакво понашање било окарактерисано као повреда службених правила?

Да	Не	Не знам
1	2	3

4) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу ТРЕБАЛО да уследи?

1 – Никаква	7 – Распоредивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

5) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу У СТВАРНОСТИ уследила?

1 – Никаква	7 – Распоредивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

6) Мислите ли да бисте ВИ пријавили полицајца који се упустио у такве активности?

Дефинитивно не					Дефинитивно да
1	2	3	4	5	

7) Мислите ли да би ВЕЋИНА КОЛЕГА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ пријавила колегу полицајца који се упустио у такве активности?

Апсолутно не					Апсолутно да
1	2	3	4	5	

6. Док је заједно са својим мушким колегом интервенисала поводом туче у угоститељском објекту, полицајка је задобила „шљиву” на оку од једног од мушких учесника у тучњави. Тај је мушкарац ухапшен, стављене су му лисице и док су га приводили у полицијску станицу, њен партнер је јако ударио ухапшеног у подручје бубрега говорећи: „Боли, зар не?”

1) Колико озбиљним ВИ сматрате овакво понашање?

Потпуно безазлено					Врло озбиљно	
1	2	3	4	5		

2) Колико озбиљним ВЕЋИНА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ сматра овакво понашање?

Потпуно безазлено					Врло озбиљно	
1	2	3	4	5		

3) Да ли би овакво понашање било окарактерисано као повреда службених правила?

Да	Не	Не знам
1	2	3

4) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу ТРЕБАЛО да уследи?

1 – Никаква	7 – Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

5) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу У СТВАРНОСТИ уследила?

1 – Никаква	7 – Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

6) Мислите ли да бисте ВИ пријавили полицајца који се упустио у такве активности?

Дефинитивно не					Дефинитивно да	
1	2	3	4	5		

7) Мислите ли да би ВЕЋИНА КОЛЕГА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ пријавила колегу полицајца који се упустио у такве активности?

Апсолутно не					Апсолутно да	
1	2	3	4	5		

7. Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Док се полицајац приближавао возилу, возач је повикао: „Због чега ме, дођавола, заустављаш?” Полицајац је на то одговорио: „Зато што данас заустављамо идиоте!”

1) Колико озбиљним ВИ сматрате овакво понашање?

Потпуно безазлено					Врло озбиљно
1	2	3	4	5	

2) Колико озбиљним ВЕЋИНА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ сматра овакво понашање?

Потпуно безазлено					Врло озбиљно
1	2	3	4	5	

3) Да ли би овакво понашање било окарактерисано као повреда службених правила?

Да	Не	Не знам
1	2	3

4) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу ТРЕБАЛО да уследи?

1 – Никаква	7 – Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

5) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу У СТВАРНОСТИ уследила?

1 – Никаква	7 – Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

6) Мислите ли да бисте ВИ пријавили полицајца који се упустио у такве активности?

Дефинитивно не					Дефинитивно да
1	2	3	4	5	

7) Мислите ли да би ВЕЋИНА КОЛЕГА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ пријавила колегу полицајца који се упустио у такве активности?

Апсолутно не					Апсолутно да
1	2	3	4	5	

8. У два сата ујутро полицајац је полицијским аутомобилом патролирао по пустој улици. Видео је возило које је упало у јарак поред пута. Пришавши возилу, полицајац је приметио да возач није повређен, али да је под утицајем алкохола. Уочио је да је возач полицајац и уместо да пријави прекршај, полицајац је возача одвезао његовој кући.

1) Колико озбиљним ВИ сматрате овакво понашање?

Потпуно безазлено					Врло озбиљно
1	2	3	4	5	

2) Колико озбиљним ВЕЋИНА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ сматра овакво понашање?

Потпуно безазлено					Врло озбиљно
1	2	3	4	5	

3) Да ли би овакво понашање било окарактерисано као повреда службених правила?

Да	Не	Не знам
1	2	3

4) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу ТРЕБАЛО да уследи?

1 – Никаква	7 – Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

5) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу У СТВАРНОСТИ уследила?

1 – Никаква	7 – Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

6) Мислите ли да бисте ВИ пријавили полицајца који се упустио у такве активности?

Дефинитивно не					Дефинитивно да
1	2	3	4	5	

7) Мислите ли да би ВЕЋИНА КОЛЕГА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ пријавила колегу полицајца који се упустио у такве активности?

Апсолутно не					Апсолутно да
1	2	3	4	5	

9. Полицајац је приватно договорио с адвокатом који се бави заступањем одштетних захтева повређених у саобраћајним несрећама да ће му достављати податке о особама повређеним у саобраћајним несрећама. За сваку особу која прихвати заступање адвоката, он добија 5% од укупног износа наплаћене одштете.

1) Колико озбиљним ВИ сматрате овакво понашање?

Потпуно безазлено					Врло озбиљно
1	2	3	4	5	

2) Колико озбиљним ВЕЋИНА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ сматра овакво понашање?

Потпуно безазлено					Врло озбиљно
1	2	3	4	5	

3) Да ли би овакво понашање било окарактерисано као повреда службених правила?

Да	Не	Не знам
1	2	3

4) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу ТРЕБАЛО да уследи?

1 – Никаква	7 – Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

5) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу У СТВАРНОСТИ уследила?

1 – Никаква	7 – Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

6) Мислите ли да бисте ВИ пријавили полицајца који се упустио у такве активности?

Дефинитивно не					Дефинитивно да
1	2	3	4	5	

7) Мислите ли да би ВЕЋИНА КОЛЕГА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ пријавила колегу полицајца који се упустио у такве активности?

Апсолутно не					Апсолутно да
1	2	3	4	5	

10. Полицајац хапси два препродавца дроге који учествују у уличној тучи. Један од њих има велику количину хероина код себе. Како би могао да обојицу ухапси за озбиљно кривично дело препродавања дроге, полицајац лажно пријави да је нашао хероин код обојице ухапшених.

1) Колико озбиљним ВИ сматрате овакво понашање?

Потпуно безазлено					Врло озбиљно
1	2	3	4	5	

2) Колико озбиљним ВЕЋИНА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ сматра овакво понашање?

Потпуно безазлено					Врло озбиљно
1	2	3	4	5	

3) Да ли би овакво понашање било окарактерисано као повреда службених правила?

Да	Не	Не знам
1	2	3

4) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу ТРЕБАЛО да уследи?

1 – Никаква	7 – Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

5) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу У СТВАРНОСТИ уследила?

1 – Никаква	7 – Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

6) Мислите ли да бисте ВИ пријавили полицајца који се упустио у такве активности?

Дефинитивно не					Дефинитивно да
1	2	3	4	5	

7) Мислите ли да би ВЕЋИНА КОЛЕГА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ пријавила колегу полицајца који се упустио у такве активности?

Апсолутно не					Апсолутно да
1	2	3	4	5	

11. Полицијски старешина гледа без уплитања како полицајци у његовој смени више пута ударају рукама и ногама особу ухапшену због злостављања деце. Тај мушкарац је већ раније ухапшен због злостављања деце. ОЦЕНИТЕ ПОНАШАЊЕ НЕПОСРЕДНО НАДРЕЂЕНОГ СТАРЕШИНЕ.

1) Колико озбиљним ВИ сматрате овакво понашање?

Потпуно безазлено					Врло озбиљно
1	2	3	4	5	

2) Колико озбиљним ВЕЋИНА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ сматра овакво понашање?

Потпуно безазлено					Врло озбиљно
1	2	3	4	5	

3) Да ли би овакво понашање било окарактерисано као повреда службених правила?

Да	Не	Не знам
1	2	3

4) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу ТРЕБАЛО да уследи?

1 – Никаква	7 – Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

5) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу У СТВАРНОСТИ уследила?

1 – Никаква	7 – Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

6) Мислите ли да бисте ВИ пријавили полицајца који се упустио у такве активности?

Дефинитивно не					Дефинитивно да
1	2	3	4	5	

7) Мислите ли да би ВЕЋИНА КОЛЕГА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ пријавила колегу полицајца који се упустио у такве активности?

Апсолутно не					Апсолутно да
1	2	3	4	5	

12. Док је одговарао на позив за интервенцију у вези са физичким нападом на двојицу младића, полицајац је ухапсио нападача под околностима које су указивале да је напад мотивисан сексуалном оријентацијом. Полицајац је пропустио да у службеном извештају напише како је напад био мотивисан дискриминацијом припадника хомосексуалне популације.

1) Колико озбиљним ВИ сматрате овакво понашање?

Потпуно безазлено					Врло озбиљно	
1	2	3	4	5		

2) Колико озбиљним ВЕЋИНА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ сматра овакво понашање?

Потпуно безазлено					Врло озбиљно	
1	2	3	4	5		

3) Да ли би овакво понашање било окарактерисано као повреда службених правила?

Да	Не	Не знам
1	2	3

4) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу ТРЕБАЛО да уследи?

1 – Никаква	7 – Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

5) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу У СТВАРНОСТИ уследила?

1 – Никаква	7 – Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

6) Мислите ли да бисте ВИ пријавили полицајца који се упустио у такве активности?

Дефинитивно не					Дефинитивно да	
1	2	3	4	5		

7) Мислите ли да би ВЕЋИНА КОЛЕГА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ пријавила колегу полицајца који се упустио у такве активности?

Апсолутно не					Апсолутно да	
1	2	3	4	5		

13. Полицајац је зауставио мотоциклисту због пребрзе вожње. Полицајац је прихватио лични поклон (новац) како не би пријавио прекршај.

1) Колико озбиљним ВИ сматрате овакво понашање?

Потпуно безазлено					Врло озбиљно
1	2	3	4	5	

2) Колико озбиљним ВЕЋИНА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ сматра овакво понашање?

Потпуно безазлено					Врло озбиљно
1	2	3	4	5	

3) Да ли би овакво понашање било окарактерисано као повреда службених правила?

Да	Не	Не знам
1	2	3

4) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу ТРЕБАЛО да уследи?

1 – Никаква	7 – Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

5) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу У СТВАРНОСТИ уследила?

1 – Никаква	7 – Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

6) Мислите ли да бисте ВИ пријавили полицајца који се упустио у такве активности?

Дефинитивно не					Дефинитивно да
1	2	3	4	5	

7) Мислите ли да би ВЕЋИНА КОЛЕГА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ пријавила колегу полицајца који се упустио у такве активности?

Апсолутно не					Апсолутно да
1	2	3	4	5	

14. Полицајац у вожњи службеним возилом примећује малолетнике како се опијају у парку. Полицајац је одлучио да не интервенише и наставио вожњу.

1) Колико озбиљним ВИ сматрате овакво понашање?

Потпуно безазлено					Врло озбиљно
1	2	3	4	5	

2) Колико озбиљним ВЕЋИНА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ сматра овакво понашање?

Потпуно безазлено					Врло озбиљно
1	2	3	4	5	

3) Да ли би овакво понашање било окарактерисано као повреда службених правила?

Да	Не	Не знам
1	2	3

4) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу ТРЕБАЛО да уследи?

1 – Никаква	7 – Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

5) Ако би се полицајац упустио у такве активности и при том био откривен, каква би казна за повреду службене дужности по ВАШЕМ мишљењу У СТВАРНОСТИ уследила?

1 – Никаква	7 – Распоређивање на ниже радно место у трајању од 6 месеци до 2 године
2 – Писана опомена	8 – Заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од 2 до 4 године
3 – Новчана казна до 10% од плате	9 – Губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми
4 – Новчана казна до 20% од плате	10 – Престанак радног односа
5 – Новчана казна до 30% од плате	
6 – Новчана казна до 40% од плате	

6) Мислите ли да бисте ВИ пријавили полицајца који се упустио у такве активности?

Дефинитивно не					Дефинитивно да
1	2	3	4	5	

7) Мислите ли да би ВЕЋИНА КОЛЕГА ПОЛИЦАЈАЦА У ВАШОЈ ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАНИЦИ пријавила колегу полицајца који се упустио у такве активности?

Апсолутно не					Апсолутно да
1	2	3	4	5	

15. Колико година сте у полицији?

1. мање од 1
2. 1–2
3. 3–5
4. 6–10
5. 11–15
6. 16–20
7. више од 20

16. Колико година сте запослени у својој тренутној полицијској станици / орг. јединици?

1. мање од 1
2. 1–2
3. 3–5
4. 6–10
5. 11–15
6. 16–20
7. преко 20

17. Ког сте пола?

1. мушког
2. женског

18. Које је ваше звање?

1. Приправник
2. Млађи водник полиције
3. Водник полиције
4. Водник I класе полиције
5. Заставник полиције
6. Заставник I класе полиције
7. Потпоручник полиције
8. Поручник полиције
9. Капетан полиције
10. Мајор полиције
11. Потпуковник полиције
12. Пуковник полиције
13. Генерал полиције
14. Друго _____

19. Које послове тренутно обављате на основу решења о радном месту?

1. Позорничко-патролне послове
2. Послове граничне полиције
3. Послове криминалистичке полиције
4. Послове саобраћајне полиције
5. Послове интервентне полиције
6. Послове полиције у заједници
7. Послове оперативно-комуникационог дежурства
8. Управно-административне послове
9. Остало _____

20. Да ли сте извршилац или руководилац?

1. Извршилац
2. Руководилац

21. Који је степен ваше стручне спреме?

1. Средња стручна спрема (за унутрашње послове, полицијска)
2. Средња стручна спрема другог профила, наведите којег _____
3. Први степен високог образовања (за унутрашње послове, полицијска)
4. Први степен високог образовања другог профила, наведите којег _____
5. Други степен високог образовања (за унутрашње послове, полицијска)
6. Други степен високог образовања другог профила, наведите којег _____
7. Магистар или доктор наука

22. Да ли мислите да је ВЕЋИНА ПОЛИЦАЈАЦА искрено одговорила на питања у овом упитнику?

Да	Не
1	2

23. Да ли сте ВИ искрено одговорили на питања?

Да	Не
1	2

24. Молимо Вас да искористите овај простор за коментаре о овом упитнику.

Хвала Вам на времену потрошеном на попуњавање овог упитника!

Прилог 2

MICHIGAN STATE
UNIVERSITY

Проф. Сања Кутњак Ивковић
Michigan State University
School of Criminal Justice
560 Baker Hall
East Lansing, Michigan 48824, U.S.A.

Проф. Желимир Кешетовић
Универзитет у Београду
Факултет безбедности
Господара Вучића 50
11000 Београд, Србија

Поштоване полицијске службенице, поштовани полицијски службеници,

Молимо вас за вашу помоћ у истраживању под називом „Полицијски интегритет у Србији“. У упитнику који је пред вама, питамо вас за ваше мишљење о различитим понашањима која могу одступати од службене политике ваше полицијске управе, о врсти санкција које следе или би требало да следе за таква понашања, као и о вероватноћи да таква понашања буду пријављена. Не тражимо ништа о томе шта сте ви или било који други полицијски службеник или полицијска службеница учинили – тражимо само ваше лично мишљење о тим понашањима.

Сви одговори су анонимни. Молимо вас да не остављате никакве трагове на упитнику како би се онемогућила идентификација вас лично, или полицијске управе односно полицијске станице у којој сте запослени. Нема никаквих ризика повезаних са учешћем у овом истраживању. Иако ви лично нећете имати користи од учешћа у истраживању, ваше учешће може допринети разумевању интегритета полиције. Ваше учешће је добровољно и можете изабрати да не учествујете, да не одговорите на одређена питања, или можете одустати од попуњавања упитника у било ком тренутку, без икаквих негативних последица.

Ако се одлучите да учествујете у истраживању, молимо вас да испуњени упитник ставите у коверту, затворите је и ставите у кутију коју надзире члан нашег истраживачког тима. Ако одлучите да не желите да учествујете, молимо вас да неиспуњени упитник ставите у коверту, затворите је и ставите у исту кутију. Добровољно пристајете на ово истраживање враћањем попуњеног упитника. Пошто попуните упитник и ставите га у кутију, не постоји начин утврђивања индивидуалних одговора. Истраживачки тим *Michigan State University* и Факултета безбедности ће једини имати приступ подацима истраживања. Задржаћемо резултате истраживања у компјутерској бази података најмање три године од дана када су подаци прикупљени.

Ако имате било каквих нејасноћа или питања у вези са овим истраживањем, као што су научна питања, како попунити неки његов део или како пријавити недостатак, молимо вас да се обратите присутном члану Истраживачког тима. Ако имате било каквих питања у вези са истраживањем, желите да упутите коментар или да сазнате више о истраживању, можете да контактирате проф. *Kutnjak Ivkovich, School of Criminal Justice, Michigan State University*, телефоном на +1 517 355 2194, e-mail: kutnjak@msu.edu, или поштом на *Michigan State University, School of Criminal Justice, 560 Baker Hall, East Lansing, MI 48824*. Такође, можете контактирати проф. Желимира Кешетовића, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, на број телефона +381 11 645 19 63, e-mail: zelimir.kesetovic@gmail.com, или поштом на Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Господара Вучића 50, 11000 Београд. Ако имате питања или недоумица око своје улоге и права као учесника у научном истраживању, ако желите да добијете информације или бисте желели да региструјете свој приговор у односу на ово истраживање, можете да се обратите, анонимно, ако желите, *Michigan State University's Human Research Protection Program* на телефон: +1 517 355 2180, факс: +1 517 432 4503, e-mail: irb@msu.edu, или поштом на *207 Olds Hall, Michigan State University, East Lansing, MI 48824, U.S.A.*

С поштовањем,

ИСТРАЖИВАЧКИ ТИМ

Прилог 3

Изјава о ауторству

Потписани-а Владимир Р. Божовић

број уписа 163

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

«Интегритет полиције и корупција у полицији у Србији»

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, _____

Прилог 4

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Владимир Р. Божовић

Број уписа 163

Студијски програм Докторске академске студије наука безбедности

Наслов рада „Интегритет полиције и корупција у полицији у Србији“

Ментор проф. др Зоран Кековић

Потписани Владимир Р. Божовић

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, _____

Прилог 5

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

„Интегритет полиције и корупција у полицији у Србији“

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство – некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, _____

1. Ауторство – Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.
2. Ауторство – некомерцијално. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.
5. Ауторство – без прераде. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.
6. Ауторство – делити под истим условима. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.

Биографија аутора

Владимир Божовић рођен је 3. децембра 1970. године у Никшићу, у Црној Гори, где је завршио средњу школу – смер књижевност. Вишу школу унутрашњих послова Министарства унутрашњих послова завршио је у Земуну, а потом и Правни факултет. Магистрирао је на тему „Корупција и антикорупцијска свест са посебним освртом на полицију“ и стекао звање магистра правних наука.

Између 1995. и 1997. године, био је адвокатски приправник у Београду, Милвокију и Чикагу, у САД-у. Године 1997. започео је сопствену адвокатску праксу.

Од 2004. до 2007. године, био је помоћник министра полиције и генерални инспектор Ресора јавне безбедности МУП-а Републике Србије. Од 2012. до 2014. обављао је функцију државног секретара МУП-а Републике Србије задуженог за унутрашњу контролу и међународну сарадњу. Од маја 2014. до данас ради као саветник министра у Кабинету министра унутрашњих послова, с тим што је од маја 2015. до јуна 2017. био саветник председника Владе Републике Србије за регионалну сарадњу и односе са верским заједницама.

Мр Владимир Божовић је до сада објавио неколико научних радова, од којих се издвајају следећи:

- „Привремени Закон о кривичном поступку Косова“, у: научни часопис *Правни живот*, Удружење правника Србије, 2003, вол. 52, бр. 9, стр. 509–524;
- „Корупција у полицији Србије – актуелно стање“, у: научни часопис *Право – теорија и пракса*, Правни факултет за привреду и правосуђе Универзитета привредна академија Нови Сад, 2012, вол. 29, бр. 1–3, стр. 27–43;
- „Лична доказна средства у криминалистици и кривичном процесном праву“, у: *Зборник радова Међународне научно-стручне конференције „Криминалистички и кривично процесни аспекти доказа и доказивања“*, Интернационална асоцијација криминалиста, Сарајево, Бања Лука, 2013, стр. 164–176;
- „Хуманитарне организације у функцији тероризма“, у: *Зборник радова Међународне конференције „Тероризам као глобална претња“*, Правни факултет за привреду и правосуђе Универзитета привредна академија Нови Сад, 2012.

У марту 2017. године за рад „Компаративна студија јавног мишљења о корупцији у полицији у Хрватској и Србији“ добио је награду Међународног удружења Академије за кривичноправне науке, Чикаго, САД. Мр Владимир Божовић је излагао на бројним међународним и домаћим научним и стручним конференцијама и семинарима.